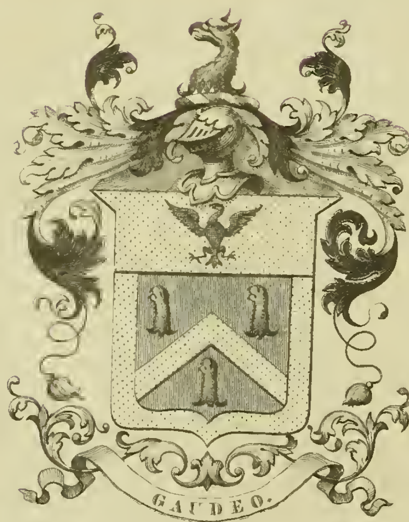
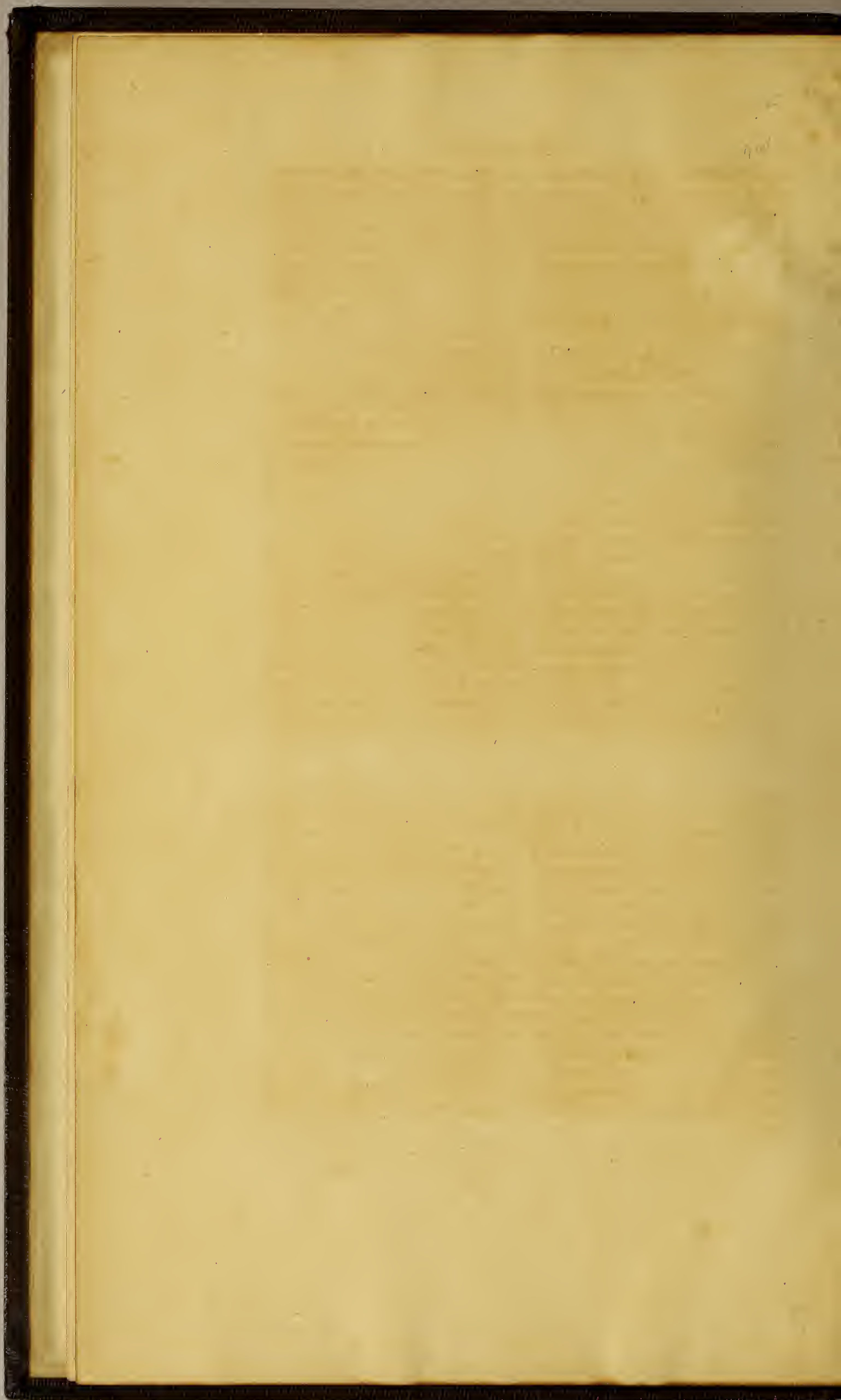

GAUDEO.

PETRI MARTYRIS AB ANGLERIA MEDIOLANEN. ORATORIS

clarissimi, Fernandi & Helisabeth Hispaniarum quondam regum à consilijs, de rebus Oceanicis & Orbe nouo decades tres: quibus quicquid de inuentis nuper terris traditum, nouarum rerum cupidum lectorem retinere possit, copiose, fideliter, eruditeq; docetur.

EIVSDEM PRAETEREA

LEGATIONIS BABYLONICAE LIBRI TRES: VBI PRAETER ORATORII MVNERIS

pulcherrimum exemplum, etiam quicquid in uariarum gentium moribus & institutis insigniter pręclarum uidit, quęq; terra mariq; acciderunt, omnia lectu mirè iucunda, genere dicendi politissimo traduntur.

BASILEAE,
apud Ioannem Bebelium
M. D. XXXIII.

ILLVSTRISS. PRINCIPI CAROLO REGI CATHOLICO, PETRVS MARTYR.

SERVAVIT diuina prouidentia, ex quo fabricare uniuersum constituit, immensæ uastitatis occidentalis oceani agnitionem ad nostra usq; tempora: in quibus tibi potentissime Rex, maternorum auorũ felicibus auspicijs, patefacta est. Eadem, nescio quo urgente fato, ex natali patria Mediolano, mox ex urbe Roma, ubi ferè decenniũ egeram, ad Hispaniam me uidetur impulisse, ut hæc ego miranda nouaq; particulatim colligerem, quæ fortè aliâs in uoraces fauces obliuionis demersa latuissent: historicis Hispanis, egregijs quippe uiris, de generalibus tantum harum rerũ inuentis curam habentibus. Non tamẽ soli mihi huius sumpti laboris gratiã uendicare intendo: Ascanio uicecomiti Cardinali uicecancellario prima debetur: qui me discedere iam uolentẽ ex Vrbe, ut Granatensi bello interessem, dissuasit abitum primo: mox uidens id mihi animo fixum sedere, hortatus est, imò & rogans imperauit, ut quæcunq; in Hispania emergerent, ad eum conscriberẽ. In Hispaniam concessi, expeditionis eius uisendæ studio, quod in hostes nostræ fidei sumpta esset, nilq; mihi iuueni & rerũ nouarum cupido præberet Italia, unde ingeniũ pascerem, ob eius principes discordes. Bello interfui: per epistolas diarias quæ gerebantur, à me Ascanius Cardinalis habebat. Fortuna eius ex altrice mutata in nouercam: cessi à scribendo. Purgata, stratis hostibus, Hispania, Mauroq; malo gramine extirpato, ne labentes annos ocio indecenti contererẽ, in Italiam regredi meditabar. Amborũ regis & reginæ catholicorũ, uita functorum singularis erga me benignitas, & simul ampla pollicita, post reditũ præcipue à legatione mea Babylonica, me detinuerunt. Fixisse tamen pedem haudquaq; pœnitet: tum quia nullibi terrarum hoc tempore æque præclaras res fieri uidebam, tum etiam quod ex Christianorum principũ diffidijs ruere omnia in præceps, depopulari agros in uniuersa ferè Italia, & humano sanguine impinguari, atq; urbes hostiliter diripi, uirgines, nuptasq;, cum bonis patrijs in prædam trahi, miseros innocentes uiros ac genitores intra proprios lares inermes etiam & gratuitò crudeliter trucidari, querulis clamoribus non audiebam modò, sed penè sentiebam. Neq; enim affiniũ & propinquorũ meorum sanguis ab ea fera sæuitia immunis euasit. Dũ sic morarer, Cardinalis Arragonius Frederici regis patrui sui nomine, sequentes primæ Decadis octo libellos epistolares, uisis duobus Ascanianis, à me exegit. Vacuũ omni cura demum de rebus oceaneis Apostolici nuncij uiri celeberrimi nostri summi pontificis Leonis Decimi nomine (cuius felici consilio & autoritate, speramus ærumnosis tot calamitatibus Italiam aliquando finem impositurã) me dormientem excitarunt. Ad eius Sanctitatẽ breuibus epistolaribus libellis compactas duas decades addidi primæ, quæ me inconsulto prælis fuit impressorũ exposita, uti per sequentem præfationẽ constabit. Nunc ad te uenio serenissime Rex, à quo parumper uagatus sum. Quod uniuersam tibi aui materni subdiderint Hispaniam, angulo excepto: quod pulchrã tibi, cum feracibus nostri maris insulis, Parthenopen reliquerint, magnũ quidem, & ea nos per annales annotauimus: sed pace maiorũ dictum uelim, quicquid ab initio mundi gestum scriptũq; reperio, meo iudicio parum est, si pensitauerimus quas tibi Rex potentissime nouas terras, quę noua maria, quàm uarias nationes et linguas, quales aurifodinas, quæ margaritarũ uiuaria, prouentibus alijs omissis, tibi pararũt. Quæ, qualia quantaq; sint, tres decades hæ patefacient. Veni ergo, ueni Rex electe à superis ad nondũ ab hominibus intellectũ rerum aliquod culmen: ueni & propera. Aequinoctialem tibi circulum latentem hactenus & furentẽ, atq; ardore solis adustam, antiquorũ opinione, zonam, paucis exceptis, tibi paratam habemus, populis refertissimã, amœnã, uberem, fortunatissimã, auro & candentibus mar

garitis coronatas mille insulas: & uno putato continenti tres Europas offeremus. Veni nouum orbem amplexurus, nec tui nos desiderio ulterius macerato. Hinc hinc, tenelle Rex clarissime, instrumenta, quibus totus tibi pareat orbis, comparabuntur. Valeat feliciter tua Maiestas, cuius gustui si sapidas fore cultu= ræ nostræ sationes intellexerimus, uberiorẽ indies illarum copiam plenis cani= stris offeremus. Qui sim, libellorum indices aperient. Ex Mantua Carpetana, uulgo Madrid, pridie Cal. Octob. Anno M. D. XVI.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE HISTORICI REGIJ, in Petri Martyris ab Angleria Mediolanensis, regij consiliarij opera, PRAEFATIO.

QVID nam esse causæ dicam, candide lector, quod cum tot librorum uolumina ab hominibus seculi nostri ædant in uulgus, scribãtq; indocti, doctiq; poëmata passim, cur illi qui digni sunt, ut inter ora & manus hominũ uersent, lateant in media noctis caligine, blattis, tineisq; obnoxij: atq; ediuerso cõplura opera male nata, Musisq; & Apolline nullo scripta, legãtur, laudent, atq; per scholas, per porticus, per uicos circunferant? An quod fortuna, quæ ut alijs in rebus humanis, ita & in hac dominat, à moribus suis nõ recedit? quippe quæ illustria premit, & obscura in sublime tollit. An quod liber uicturus, ut ait Poëta, debet habere Geniũ, qui illũ ab obliuionis iniuria, interituq; defendat, qui apud delicatos lectores illum cõmendabilem faciat, qui gratiã nouitatis illi semper inducat, qui deniq; ad ipsius lectionem nõ tam alliciat, quàm impellat, nõ tam hortet, quàm cogat? Hinc prouenire putandũ est, ut præclarissimorũ scriptorũ opera interciderint: contrà uero ineptissimi cuiusq; autoris libri legant, amenturq;. Hęc sunt à me, lector amice, idcirco tam longe repetita, ut ostenderẽ non multum abfuisse, quin Martyris mei quędã opera, multo studio, multaq; diligentia elaborata, interirent, nisi Tendillani Comitis prouidentia obstitisset. Nam cum eo sit ingenio Martyr, ut facile in quocunq; scribendi genere possit egregiũ aliquid concinnare, non multũ curat labore parta in uulgus ædere: siue quod gloriã suam negligit, siue quod nõ putat nos esse dignos, quibus tantũ munus cõmunicetur. Comes nanq; Tendillanus quũ multa efflagitatione ac propemodũ cõuicio quotidiano extorsisset quædam eius opera, quæ adhuc latebant, fortasseq; ęternũ latuissent, intelligens esse è republica atq; cõmuni omniũ utilitate illa inuulgari: mihi hanc operã condixit, ut emendata, redactaq; in ordinẽ per impressores in numerosos codices propaganda curarem. Id quod libentissime suscepi: tum ut uiri optime de Hispana republica meriti iussis obtemperarẽ, tum ut Martyris mei opuscula iucundissima lectu, necessaria cognitu, atq; ad nostrarũ literarũ usus maxime conducibilia nostris hominibus legenda traderẽ. Et quæ, propter exemplariũ raritatẽ, internitioni fuerant obnoxia, nolui in tam ancipitem fortunã doctissimi atq; omi æternitate dignissimi uiri cõmitti: quare emendata, sibiq; ipsi restituta, impressorum typis excudenda tradidi, ut per numerosas chartas propagata, sint diuturniora quàm abolere possit uetustas. Dedi hoc uersibus quos ille in meam laudẽ compositos ædidit. Dedi amicitiæ nostræ multis ultro citroq; officijs confirmatæ: dedi publicę utilitati, quæ ex istorum operũ lectione proueniet. Prima fronte treis Decades de rebus oceanicis & Orbe nouo reperies. Secundam sibi sedem Babylonica legatio obtinebit: Ea tribus constat libellis epistolaribus: quorum primus quid Petro Martyri proficiscenti legato ad Soldanũ Babylonicũ acciderit in itinere, ex

re, ex urbe Granata Venetias usq;, continebit: multaq; de Venetorũ institutis et urbe ipsa lectu sapida. Secundus, nauigationẽ ipsius à Venetijs in Alexandriã Aegypti. Tertius, quid apud Soldanũ orator egerit, quæ memoratu digna uiderit: de Soldani ac Mameluchorũ origine, uita et moribus, multisq; cuiq; ingenio celeberrimis, iucundissimus index erit.

RERVM MEMORABILIVM EARVMQVE PRAECIPVE QVAE AD GEOGRAPHIAM spectant, Index. Diligenter tamen interim obseruati sunt gentium mores & instituta, neq; quicq; omissum quod lectorem uel iuuare, uel delectari possit.

B

H

I

L

M

Mare

N

Q

R

Spica

FINIS.

ERRATA.

Folio 8. D. *uersu* 15. *nomine.* 9. D. *uer.* 10. *iudicium.* 22. C. *uer.* 17. *natam.* 43. D. *uer.* 5. *conseruntur.* 59. D. *uer.* 14. *proficisci.* 64. B. *uer.* 10. *distingue uersus,* *Iam ualeant.* *Ipsius comites.* *Australis pelagi.*

IO. RVFFVS FOROLIVIENSIS
Archiepiſcopus Conſentinus, Legatus
Apoſtolicus, ad Lectorem de
Orbe nouo.

Accipe non noti præclara uolumina mundi,
Oceani & magnas noſcito Lector opes.
Plurima debetur Typhis tibi gratia, gentes
Ignotas, & aues qui uehis orbe nouo.
Magna quoq; autori referenda eſt gratia noſtro,
Qui facit hæc cunctis regna uidenda locis.

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLANEN. CONSILIARII REGII,

Protonotarij Apost. Oceaneæ decadis liber primus, ad Ascanium Sphorciam uicecomitem, Cardinalem, uicecancellarium.

A OLEBAT grata uetustas pro dijs habere uiros, quorũ industria & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderẽtur. Nobis autem, qui deum habemus unicum, sub triplici persona, quem colamus, restat ut huiuscemodi genus hominum si nõ coluerimus, admiremur tamen: reges uero obseruemus, quorũ ductu & auspicijs datum est illis cogitata perficere: utrosq; etiam extollamus, & pro uiribus illustremus, iure merito. Quare de insulis maris occidui nuper repertis, & rei autoribus quid referatur, habeto: hoc siquidem tuis literis uehemẽter cupere uideris. Ab ipsius ergo initio, ne sim cuiquam iniurius, exordiri est animus. Christophorus Colonus quidam Ligur uir, Fernando & Helisabethæ regibus catholicis proposuit & suasit, se ab occidente nostro finitimas Indiæ insulas inuẽturum, si nauigijs & rebus ad nauigationẽ attinentibus instruerent: à quibus augeri Christiana religio, margaritarum, aromatum atq; auri inopinata copia haberi facile posset. Instanti ex regio fisco destinata sunt tria nauigia: unum onerarium caueatum, alia duo mercatoria leuia sine caueis, quæ ab Hispanis Carauelæ uocantur. His habitis, ab Hispanis littoribus, circiter Calendas Septemb. anni secundi & nonagesimi supra quadringentesimum & millesimum à nostra salute, iter institutum, cum uiris Hispanis circiter CCXX Colonus cœpit. A Gadibus in alto oceano Fortunatæ, ut multi putant, insulæ, quæ ab Hispanis Canariæ nuncupantur,
B iampridem repertæ, distant millia passuum mille & ducenta, secundũ eorum rationem: dicunt enim distare tercentum lequas: singulas autem lequas nauigationis periti, quatuor millia passuum cõtinere suis computationibus aiunt. Fortunatas insulas ob cœli temperiem appellauit antiquitas: neq; enim grauis urget incolas hyems, neq; atrox æstas. Sunt tamen qui eas uelint esse Fortunatas, quas Capitis uiridis insulas, Portugalenses appellant. Canarias, ad hæc usq; tempora hominibus nudis, eo quod extra omne clima Europæ ad meridiem, & sine ulla religione degentibus, habitatas, Colonus aquandi, & reficiendarũ nauium gratia, priusquam se tam duro labori crederet, adiuit. Non insuaue futurum arbitror, quandoquidem in Canarias incidimus, si ex ignotis quomodo notæ, si ex incultis quomodo cultæ sint effectæ, narrauerimus: longa nanq; annorum curricula incognitas iam obliuioni tradiderant. Hæ insulæ septẽ Canariæ dictæ, anno circiter Millesimo CCCCV à gallo nomine Betanchor, ex concessione reginæ Catherinæ, regis Ioannis filij sui, dum infans esset, tutricis, repertæ forte fortuna fuerunt. Pedem ibi fixit per aliquot annos Betanchor, duasq; ex illis occupauit ac redegit in cultum, Lancelotum & Fortemuenturam. Eo mortuo hæres eius Hispanis uiris precio insulã utranq; præbuit. Fernandus dehinc Peraria & uxor eius Ferream & Gomeram inuaserunt. Nostris temporibus tres reliquas, Canariam magnã scilicet, Petrus de Vera nobilis Xericij ciuis, & Michaël de Moxica. Palmam autem ac Tenerifen Alphonsus Lugo, sed impensa regia. Gomeria deinde ac Ferrea non cũ magno labore subditæ sunt. Sed Alphonsus Lugo duriuscule rem perfecit: gens enim illa nuda, syluestris, saxis & fustibus bella gerens, semel eius exercitum fugauit, trucidauitq; circiter quadringentos: tandem eos deuicit. Ita Canariæ omnes ad Castellanam additæ sunt potẽtiam. Ab his igitur insulis Colonus occidentem solem semper secutus, licet in leuam

Fortunatis insulis unde nomen

Canariæ insulæ.

C paulisper, tres & triginta continuos dies, cœlo tantum & aqua contentus nauigauit. Hispani comites murmurare primum secretò cœperũt, apertis mox conuicijs urgere, de perimẽdo cogitare, demum uel in mare proijciendo, consulebatur: se deceptos fuisse ab homine Ligure, in præceps trahi, quà nunquam redire licebit. Post trigesimum iam diem furore perciti proclamabant, ut reducerẽtur, ne ulterius procederet stimulabant hominem: ipse uero, blandis modo uerbis, ampla spe modo, diem ex die protrahẽs, iratos mulcebat, deposcebat: proditionis quoq; taxandos esse à regibus, si aduersi quicquam in eum molirentur, & si parere recusarẽt, prædicabat. Optatum tandem terræ prospectũ læti suscipiũt. Patefecit nauigatione hac prima, sex tantũ insulas, atq; ex ijs duas inauditæ magnitudinis: quarũ alteram Hispaniolam, Ioannam alterã uocitauit: sed Ioannam esse insulam non pro certo habuit. Illarum quarundã littora cum abraderent, cantantem inter condensa nemora philomenam mense Nouembri audierunt. Dulcium aquarum ingentia flumina, natiuos portus magnarum classium capaces, adinuenit. Ioannæ littora lambens, ad occidentẽ à septẽtrione recto latere non multo minus octingentis millibus passuum percurrit (aiunt enim centum & octoginta lequas) continentem arbitratus, quod neq; terminus neq; termini ullius signum in insula, quantum oculis prospectus inseruiebat, appareret: retrocedere instituit, redire etiam illum pelagi tumores coëgerunt: nam Ioannæ littora per uarios inflexus tantum iam ad septentrionem se uertebant & curuabantur, quod boreales flatus naues acrius infestarent, quoniã hyems uigebat. Ad orientem igitur proras uertens, Ophiram insulam sese reperisse refert: sed cosmographorum tractu diligenter cõsiderato, Antiliæ insulæ sunt illæ & adiacentes aliæ: hanc Hispaniolam appellauit: in cuius septentrionali latere tentare locorum naturam cupiens, terræ appropinquabat. Cum in planam quandam & cæcam rupem aquis coopertam, carina grandioris nauis incidens aperitur, &

D perstat, saxi latentis planicies fuit illis, ne submergerentur, adiumento: cum reliquis igitur duabus properantes, uiros omnes incolumes educunt. Ibi primum ad terram egressi, homines indigenas uiderunt: qui uenientem inauditam gentem conspicati, facto agmine in condensa nemora omnes, ueluti à canibus gallicis timidi lepores, sese fugientes recipiunt. Nostri multitudinem insecuti, mulierem tantum capiunt: hanc cum ad naues perduxissent, nostris cibis & uino bene saturatam, atque ornatam uestibus (nam ea gens omnis utriusq; sexus nuda penitus uitam ducit, natura contenta) solutam reliquerunt. Quum primum ad suos mulier concessit (sciebat enim illa quò fugientes diuerterẽt) ostendissetq; mirum esse nostrorum ornatum & liberalitatem: omnes ad littora certatim concurrunt, gentem esse missam è cœlo autumant. Aurum, cuius erat apud illos aliqua copia, ad naues natando portant: pro frusto aut paropsidis fictilis aut uitrei cratẽris aurũ commutabant. Si ligulam, si tintinnabulũ, si speculi fragmentum, si quicquam aliud simile nostri impartiebãtur: tantum auri quantum petere libebat, aut unusquisq; eorum assequebatur, exhibebant. Cum iam res ipsa ad familiare commercium deuenisset, & gentium mores nostri perquirerent, reges habere gentem illam per signa & coniecturas cognouerunt. E nauibus descendentes nostri, à rege & reliquis indigenis honorifice recipiuntur: nostris, omnibus quibus poterant & sciebant modis assurgebant. Sole ad occasum uergẽte, nostris, dato salutationis angelicæ signo, genua christiano ritu flectentibus, itidem illi faciebant. Crucem quocunq; modo Christianos colere conspicerent, adorabant. Ex naui quam saxo illisam diximus, nostros homines & quicquid in ea uehebatur, ita celeriter atque animo læto gens illa in terram suis lintribus, quas Canóas uocãt, eduxerunt, quod affines affinibus apud nos nulli maiore misericordia tacti succurrant. Canóas autem illas ex solo cauato acutissimis lapidibus ligno, longas, sed angustas construunt: monoxyla propterea esse

Admiranda hominũ humanitas

A esse dicemus. Octoginta remigum capaces plerasq; se uidisse multi affirmant. Vsus ferri apud eos nullus inuenitur: propterea quo modo siue domos, quas mira arte laboratas uidebant, siue alia quæcunq; ad eorum usum pertinentia, fabricarent, maxima nostros detinuit admiratio: sed ex fluuialibus quibusdam durissimis lapidibus præacutis omnia apud illos diduci certum est. Esse non longe ab illis insulis quorundam ferorum hominum insulas, qui carnibus humanis uescantur, fama didicere: id esse causæ quod ita trepidi aduentantes nostros confugerent, postea retulerunt: Canibales arbitrati, sic truculentos illos, siue Caribes, uocāt. Horum obscœnorum insulas itinere ferè in medio ad has insulas ad meridiem reliquere. Suas insulas ij mites à Canibalibus nō aliter incursionibus crebris uexari perpetuò ad prædam cōqueruntur, atq; per nemora uenatores per uim & per insidias feras insectātur. Quos pueros capiunt, ut nos pullos gallinaceos, aut porcos quos ad obsonia uolumus pinguiores & teneriores educare, castrant, grandiores & pingues effectos comedunt: ætate autem iam matura cum ad eorū manus perueniunt, peremptos partiuntur: intestina & extremas membrorum partes recentes epulantur, membra sale condita, ut nos pernas suillas, in tempora seruant. Mulieres comedere apud eos nefas est & obscœnum: si uero quas assequuntur iuuenes, ad sobolem procreandam, nō aliter atq; nos gallinas, oues, iuuencas, & cætera animalia, curant & custodiunt: uetulas ad obsequia præstanda pro seruis habent. Insularum, quas nostras iam possumus appellare, tam uiri quàm fœminæ, cum Canibales aduentare præsentiunt, aliā quàm fuga salutem nullam inueniunt: sagittis harundineis præacutis licet utantur, ad Canibalium tamen uim & furores reprimendos parum prodesse comperêre: decem enim Canibales centum ex alijs facile, si concurrant, superaturos omnes indigenæ fatētur. Quid utraq; gens præter cœlum atq; eius lumina adoret, non satis exploratum habuerūt. De reliquis insularium moribus breuitas temporis

Incredibilis quorūdā hominū immanitas

B atq; interpretū inopia, plura noscere nō permiserunt. Radicibus ij mites nostris napis & magnitudine & forma, sed gustu dulci, castaneæ teneræ adhuc similibus, ad cibum utuntur. Has ages uocant ipsi. Est & aliud radicis genus, quam iuccam appellāt, ex hac & panem conficiunt. Agibus uero magis assis aut elixis utuntur, quàm ad usum conficiendi panis. Iuccam uero sectam & compressam, succosa nanq; est, pinsunt, & in placentas coquunt. Sed mirum hoc: aconito letaliorem esse aiunt iuccæ succum, qui epotus ilico perimit: panem autē ex eius massa sapidum & salubrem esse omnes experti sunt. Panem & ex frumento quodam panico, cuius est apud Insubres & Granatenses Hispanos maxima copia, non magno discrimine conficiunt. Est huius panicula longior spithama, in acutum tendens, lacerti ferè crassitudine. Grana miro ordine à natura confixa, forma & corpore pisum legumen æmulantur: albent acerba, ubi maturuerunt nigerrima efficiuntur: fracta, candore niuem exuperant: maizium id frumenti genus appellāt. Et est apud eos aurum alicuius æstimationis, nam auricularum torulis & naribus perforatis insertum, in tenuissimas diductum laminas, ferūt. Cum tamen neque ad eos commeare mercatores, nec ipsos alia littora noscere præter sua nostri didicissent, quærere ab eis per signa cœperunt, unde sibi id aurum compararent: quantum signis colligere licuit, ex fluuiorum arenis ab altis montibus collabentibus id, neq; magno labore lectum: in pilulas priusquam diduceretur in laminas astringebant. Non tamen in ea insulæ parte quam rex ille tenebat: quod postea patuit experimento: nam cum inde iam discessissent, fortè in flumen inciderūt, cuius arenā multo auro mixtam esse, cum in terram aquandi & piscandi gratia exilissent, perpenderunt. Nullum animal quadrupes se uidisse dicunt, præterquam tria genera cuniculorum. Serpentes insulæ nutriunt, sed minime noxios. Anseres syluestres, turtures, anates, nostris grandiores & cigneo candore, capite purpureo repererunt. Psittacos quorū alij uirides erant,

Insulariū cibi

C alij flaui toto corpore, alij similes Indicis torquati minio, uti Plinius ait, quadraginta tulerunt, sed coloribus uiuacissimis & lætis maximopere. Alas habent uersicolores, uiridibus enim & flauis pennis, quasdam habent ceruleas & purpureas mixtas: quæ uarietas parit delectationẽ. Hæc uolui de psittacis, illustrissime princeps, recitasse: quamuis huius Christophori Coloni opinio magnitudini sphæræ & opinioni ueterum de subnauigabili orbe uideatur aduersari, psittaci tamen inde asportati, atque alia multa, uel propinquitate, uel natura solum Indicum has insulas sapere indicant: cum præcipue Aristoteles circa finem libi De cœlo & mundo, Seneca, & alij non ignari cosmographiæ, ab Hispania, Indica littora per occidentem non longo maris tractu distare attestentur. Masticis, aloẽs, gosampij, atque aliarum huiuscemodi rerum copiam suapte natura tellus illa producit. Ex arboribus, ueluti apud Seres, uellera colliguntur. Grana quædam rugosa diuersorum colorum, caucaseo pipere acutiora: ramalia etiam ex cõcisis arboribus cinamomi forma, gustu autem & odore acrem zingiberim & medulla & superiore libro imitantia, tulerũt. His igitur inuẽtæ nouæ telluris & inauditi alterius terrarum orbis signis contentus, prospero reditu, flantibus zephyris iam, propter nostrum uer propinquum redire constituens, octo & triginta uiros apud eum regẽ, de quo suprà memorauimus, reliquit: qui locorum & temporum naturam, donec ipse reuerteretur, inquirerent. Is rex ab incolis dicebatur Guaccanarillus: cum quo icto singularis amicitiæ fœdere, de uita & salute ac tutela eorũ quos ibi relinquebat, quibus potuit modis, egit. Misericordia contactus rex erga nostros, quod alienis terris desererentur, lachrymas effudisse uisus est, atque omnem opem pollicitus. Sic alter alterum complexi, ad Hispaniam Colonus rediturus, uela dari imperat: secum decem uiros ex illis abducens, à quibus posse omnium illarum insularum linguam nostris literis Latinis,

Psittaci miris coloribus insignes

D sine ullo discrimine, scribi compertum est. Vocant enim cœlum turei, domum bóa, aurum cáuni, uirum bonum tayno, nihili, mayáni. Reliquaq; omnia uocabula non minus liquide proferunt, atque nos latina nostra. Hæc habes quæ de prima eius nauigatione memoratu digna existimauerim. Rex autem & regina, quorum omnes cogitatus uel dormientium, in religionis nostræ augmẽto sunt siti, sperantes ad Christi legem tot nationes & simplices gentes facile trahi posse, ijs auditis commouentur. Colonum aduenientem honorifice, uti pro talibus ausis merebatur, tractãt. Sedere illum coram se publice (quod est maximum apud reges Hispanos amoris & gratitudinis supremiq; obsequij signũ) fecerũt. Præfectum marinum uocari deinceps Colonum imperant. Is Almirantus Colonus apud Hispanos nũcupatur. Fratrem etiam ipsius Bartholomæum Colonum, rei marinæ & ipsum peritum, præfecturæ insulæ Hispaniolæ titulo ornarunt. Hunc magistratum uulgò Adelantatum appellãt. Almirantũ igitur & Adelantatum ac nauigiorum præsentia nomina, cætera etiam huiuscemodi, data opera suis aliquando uulgaribus appellabo nominibus, quò apertius intelligar. Nunc ad institutum redeamus. Ex insulis, uti in initio Colonus ipse, iam Præfectus marinus, pollicebatur, maxima eorũ quæ mortales omnes totis uiribus sequimur commoda prouentura creditum est. Duabus igitur his causis commoti sanctissimi hi duo consortes, XVII ad secundam expeditionem nauigia parari iubent, tria oneraria caueata magna, XII id genus nauium quas dici apud Hispanos Carauelas scripsimus sine caueis. Eiusdem generis duas aliquanto grandiores, atq; ad sustinẽdas caueas propter malorum magnitudinem aptas. Huius classis parandæ curam Ioanni Fonsecæ, uiro genere nobili, decano Hispalensi, ingenio atq; animo pollenti, tradunt. Vltra ducentos & mille armatos pedites illi imperant conduci, inter quos omnium mechanicarum artium fabros & opifices innumeros stipendio accersiri iubent: equites quosdam cæteris armatis immiscent. Ad fœtus procreandos, equas, oues, iuuencas, & plura alia cum sui generis

A ris maſculis:legumina,triticum,ordeū,& reliqua ijs ſimilia,non ſolum alimenti, uerumetiam ſeminandi gratia, præfectus apparat. Vites & aliarum noſtratium arborum plantaria,quibus terra illa caret, ad eam important:nullas enim apud eas inſulas notas arbores inuenere, præter pinus palmasq́, & eas altiſſimas ac miræ duritiei & proceritatis ac rectitudinis, propter ſoli ubertatem:atque etiam ignotos fructus alias plures procreantes. Terram aiunt eſſe terrarum omnium quas ambiūt ſidera,uberrimam. Inſtrumēta omnia fabrilia,ac demum alia cuncta quæ ad nouam ciuitatem in alienis regionibus condendam faciunt,unicuiq́ artifici imperat. Ex fidis regijs cliētibus plures hanc nauigationem,& rerum nouarum ſtudio, & præfecti autoritate promoti,ſua ſponte aggreſſi ſunt. Secundis igitur uelis, VII calend. Octobris anni IIII & nonageſimi ſupra quadringenteſimū & milleſimum à ſalute noſtra,à Gadibus mouit. Fortunatas inſulas calend. Octobris tetigere. Ex Fortunatis ultima dicitur ab Hiſpanis Ferrea,in qua nulla eſt alia potabilis aqua, præterquam ex rore de arbore unica in inſulæ ſupremo dorſo ſtillante aſſidue,& in lacunā manu factā cadente. Ab hac inſula uela in altum oceanum,tertio idus eiuſdem,cœpit protendere. Hæc nobis intra paucos dies ab eius diſceſſu renunciata fuerūt:quicquid ſuccedet,accipies. Vale felix. Ex hiſpana curia,idus Nouemb. M. CCCC. XCIII

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.
regijq́ cōſiliarij, Oceaneæ decadis liber ſecūdus,ad Aſcan. Sphorciā uicecomitē,Cardinalē,uicecancellariū.

EPETIS, illuſtriſſime princeps, cupere te quæ accidunt in Hiſpania de orbe nouo cognoſcere: placuiſſeq́ tibi quæ hactenus de prima nauigatione ſcripſerim inſinuaſti. Accipe quæ ſucceſſerunt. Methymna Campi celebre oppidum
B eſt in Hiſpania,reſpectu ueſtri,ulteriore:& in ea parte quæ Caſtella Vetus dicitur,à Gadibus circiter quadraginta millia paſſuum diſtans. Ibi curia commorabatur, cum circiter nono calend. Aprilis huius anni nonageſimiquarti, curſores ad regem & reginam miſſi,aduētaſſe XII ex inſulis nauigia retulerūt,Gadesq́ proſpero reditu appulſa eſſe:ſed nihil aliud ſe uelle Regi & reginæ ductor ipſarum nauium per nuncios ſignificare oſtendit, præterquam præfectum marinum cum quinq́ nauigijs & nongentis hominibus,ueſtigandi cauſa, in Hiſpaniola permanſiſſe:cætera ſe corām recitaturū ſcribit. Pridie igitur nonas Aprilis,dux ipſe claſſis frater nutricis primogeniti regij à præfecto marino legatus aduenit: ab eo cæterisq́ ſimul fide dignis hominibus,quæ mihi per ordinē interroganti fuerūt enarrata, ut tibi gratum faciam,recenſebo: accepi etenim ego quæ dederunt:quæ autem dederūt cognoſcito. Tertio idus Octobris ex inſula Ferrea Fortunatarum ultima,ab Hiſpanis littoribus diſcedentes,cum claſſe nauiū ſeptemdecim in altum, unum & uiginti æquos dies,priuſquam inſulā ullam attingerēt,conſumpſerūt: ad læuam multo magis quām itinere primo,aquilonē ſecuti,data opera uertere proras: propterea in Canibalium ſiue Caribium inſulas,de quibus fama tātum apud noſtros erat notitia,inciderūt. Inſulam arboribus ita conſitam,quod neq́ ulnam quidē aut nudi aut lapidei ſoli,conſpicere licuerit,primū uiderunt. Hanc quoniā die dominico ſors obtulerat,Dominicam placuit uocari: nulla ibi mora contracta,quod deſertam eſſe præſenſerunt,progrediuntur. His uno & uiginti diebus octingētas & uiginti leuqas ſeſe arbitrati ſunt percurriſſe, adeò proſperi illos uēti aquilones à puppi ſecuti ſunt. Poſt breue ſpaciū æquoris,occurrerunt inſulæ diuerſis arboribus,uimine,trunco,radicibus & folijs, aromaticos & ſua-

C ues odores emittentibus refertæ. Neq; homines, neq; ulla se ibi animalia uidisse,
præterq; inauditæ magnitudinis lacertos, referunt, qui in terram scrutãdi gratia
descenderãt: galanam hanc appellãt. Ex eius insulæ promõtorio quodã monte
à longe uiso, discessere. A triginta millibus passuum ab hoc mõte fluuiũ descen
dentẽ magni fluuij latitudinis signũ prospexisse uisi sunt. Hanc primam à Fortu
natis terrã habitatã inueniunt: obscœnorũ esse Canibaliũ, de quibus fama prius
acceperãt, nũc experimẽto, & his interpretibus, quos primo itinere ad Hispaniã
præfectus duxerat, cognouerũt. Insulam peragrãtes innumeros, sed XX tantũ
aut XXX domorũ singulos uicos inueniunt. Ordinẽ plateæ tugurijs in gyrum
circa plateã constructis seruãt. Quãdoquidem de illorũ domibus in sermonem
incidimus, haud absurdũ mihi fore uidebitur, si quales eas esse audiuerim, enar=
rauero. Ligneas omnes, & sphærali forma fabricatas esse aiunt. Ex arboribus su
blicibus altissimis terræ affixis circunferentiã primum domus construunt: alijs
postmodũ ab interiore parte curtis trabibus appositis, quæ exteriores altas, ne
labãtur, sustineant. Altarum cacumina in tentorij castrẽsis formã coniungũt, ita
ut acuta culmina domus illæ omnes habeãt. Tegunt deinde palmarũ & quarun
dam aliarũ similium arborũ folijs cõtextis, modo tutissimo à pluuia. A trabibus
curtis postmodum ad trabes interius deductis funibus gossampinis, aut ex qui=
busdã radicibus sparto similibus cõtortis, lodices ex gossampino superimponũt.
Gossipiũ nanq; nutrit insula suapte natura, sic lectis pensilibus ex rudi gossipio,
quod hispanum uulgus algodonum, Italum bombasiũ appellat: uel stramine su
periniecto utũtur. Atrium habẽt quod uulgares aliæ domus circũeunt, in quod
omnes lusuri cõueniũt. Domos uocãt boios, media acuta. Duas ligneas statuas
rudes tamen singulis anguibus ipsis inhærentibus eleuatis conspicati, simulacra
quæ colerẽt arbitrati sunt, sed ad decorẽ ibi posita postmodũ didicerunt: nam uti
D supra memorauimus, nihil adorare præter cœli numen creduntur: quamuis ex
gossipio texto laruas, in pictorũ lemurum, quos se noctu uidere prædicãt, simili
tudinem, conficiãt. Sed unde digressi sumus redeundum est. Aduẽtare nostros
incolæ sentiẽtes, domibus derelictis tam uiri q; fœminæ profugerunt. Ex pueris
& mulieribus captiuis, quos ex alijs insulis prædati fuerãt, uel obsequij uel epu=
larum gratia seruatis, ad nostros circiter XXX confugiunt. Domos ingressi, ha
bere uasa fictilia omnis generis, fidelias, orcas, cãtharos, & alia huiuscemodi à no
stris nõ multum dissimilia: atq; in eorũ coquinis elixas cum psittacis & anserinis
carnibus carnes humanas, & fixas uerubus alias assandas, comperere. Penetra=
Ossa humana in sagittarum usum seruãtur
lia & domorum latibula quæritãdo, tibiarum & brachiorum humanorum ossa
accuratissime apud omnes, ad cuspides sagittarũ conficiendas, seruari cognitum
est: ex ossibus enim illas, quod ferro careant, fabrefaciunt. Cætera ossa exesis car
nibus proijciunt. Inuenere etiam caput nuper occisi iuuenis trabi appẽsum, san
guine adhuc madidum. Quæsitãdo uero insulam interne, septem alia flumina,
præter id grãdius quod esse Bæti ubi Cordubã lambit, nostro autẽ Ticino latius
aiunt, descẽdere per insulam mira riparũ amœnitate, inuenerunt. Hanc uocant
Guadalupeam insulã, à montis Guadulapi similitudine, ubi intemeratæ uirginis
mirabile colitur simulacrum: Carucueriam incolæ appellant: est Caribium pri=
maria habitatio. Tulerunt ab hac insula septẽ psittacos phasianis grandiores, qui
ab alijs psittacis colore longissime absunt: habent enim totum corpus & uentre
& tergo purpureum: ex lõgioribus plumis illis ab humeris lena depẽdet super
purpureas breues, modo quo apud nostros ruricolas sæpenumero capones ha
bere egoipse animaduerti: alarum autem pennas uersicolores tenẽt, sunt enim
earum glaucæ aliæ, aliæ purpureæ flauis immixtæ. Psittacorum nõ minor est in
omnibus insulis copia, quàm apud nos passerculorum, aut aliarum auium no=
stratium. Vti nostri picas, turdos & alia huiuscemodi ad delicias nutrunt, ita illi,
quamuis eorũ nemora psittacis plena sunt, psittacos educãt, illos tamen deinde
come=

A comedunt. Mulieres, quas ex captiuis ad nostros concessisse suprà dictum est, munusculis donatas ad Canibales adducẽdos, ire per signa præfectus imperat: nec enim illæ ubi laterent, ignorabant. Hæ apud uiros illa nocte cõmoratæ, mane sequenti Canibalium plurimos, spe munerum commotos, adducunt. Hi nostris uisis, uel terrore uel scelerum conscientia permoti, inter sese exorto murmure, alter in alterum oculos flectentes, cuneo facto ex insperato celerrime, ut multitudo auium, cõcitati ad nemorosas ualles pedem referunt. Nostris igitur, qui insulam inquirẽdi gratia aliquot dies pererrauerant, in unum collectis, sine ullo Canibale, fractis eorum linthribus unilígneis, pridie idus Nouembris ex Guadalupea anchoras eleuant. Visendorum comitũ, qui primo itinere in Hispaniola uestigandæ telluris gratia superiore anno relicti fuerãt, desiderio, præfectus præmotus, à dextra læuaq; plures insulas nauigãdo quotidie postergabat. Apparuit à septentrione grandis quædam insula. Et qui prima nauigatione in Hispaniam uecti fuerãt, & qui à Canibalibus redempti, uocari insulam ab incolis Madanino, affirmarunt, quam solæ mulieres inhabitãt. Ad nostrorum aures primo itinere de hac insula fama deuenerat. Ad eas haud secus Canibales certis anni temporibus concedere creditum est, atq; ad Amazonas lesbicas transfretasse thraces, retulit antiquitas: & eodem modo filios ad genitores mittere ablactatos, fœminas autem apud se retinere. Has mulieres subterraneos grandes cuniculos habere aiunt, ad quos, si alio quàm constituto tempore quisquam ad eas proficiscatur, confugiant. Vnde, si aut per uim, aut per insidias tentare aditum sequentes audeant, sagittis sese tueantur, quas certissimas iacere credũtur. Hæc dant: hæc accipio. Ad hanc insulam, propter boream ab ea flantem, non licuit peruenire: Vulturnum enim iam sequebantur. Inter nauigandum à conspectu Madaninæ ad quadraginta millia passuum, non longe ab alia, quam uecti indigenæ populosissimam & rerum omnium uictu necessariarũ copia pollentem

In mulieribus sagittandi peritia

B esse aiebant, præterlabuntur: quoniam altis montibus instructa esset. Montem Serratum illam uocant. Inter cætera quæ ab ijs quos uehebãt, tum uerbis, tum signis colligere inter loquendum potuerunt, isse Canibales plerunq; uenatum, uescendorum hominum gratia, supra mille millia passuum à suis littoribus, dicere. Altero die quãdam aliam uident: cui quod sphærica esset, sanctæ Mariæ Rotundæ nomen indidit præfectus. Ne moram traherẽt, aliam iterum sequẽti ab isto die, quam sancti Martini nomine placuit uocitari, prætermisit. In tertium inde diem aliam, cuius diametrale latus ab oriente in occidẽtem centum & quinquaginta millia passuum esse iudicarunt, extrinsecus conspexere. Esse has insulas omnes miræ pulchritudinis & fertilitatis accipiunt. Hanc ultimam Beatam Virginẽ Antiquam dixerunt: à qua pluribus alijs relictis, ad quadraginta millia passuum cæteris omnibus grãdior alia quædam occurrit, quam Ay Ay ab indigenis uocitatam, sanctæ Crucis nomine appellari uoluerunt. Anchoras è proris iacere præfectus, aquandi gratia, in hac imperat: triginta ibi uiros in terram descẽdere naui qua ipse uehebatur, iubet, qui loca tentarẽt: ibi canes inuenere, quatuor in littore. Iuuenes ac fœminæ totidem statim protentis in supplicum modum lacertis, quasi auxilium, & à manu gentis nefandæ libertatem expetentes, obuij nostris efficiuntur: multo meliorem sortem sese consecuturos quæcunq; illa foret existimãtes. Canibales autem eodem quo apud Guadalupeam modo se fugientes ad syluas receperunt. Biduum ibi commorati, & stantibus interea nostris triginta uiris in insidijs, ecce uenientem à longe canoam è caueis specularibus conspexere, qua octo uiros cum totidem fœminis uectari aduertentes, dato signo canoam nostri adoriuntur. Appropinquantes nostros uiri simul & mulieres sagittis mira celeritate & crudelibus ictibus transfigere cœperunt: ita priusquam sese scutis cõtegere potuerint, unũ ex nostris qui Cantaber erat, quædã ex mulieribus peremerit, atq; aliũ illa eadẽ alia sagitta acri uulnere

C tranſegerit. Venenatas ſagittas medicamẽti quodam genere illinitas eſſe aduer-terunt, acie ipſarum circuncîſa qua medicamen, ne diſcurreret, retineretur. Erat inter eos fœmina quædã, cui, uti per cõiecturas percipere fas erat, cæteri obtem perabant, atq; ueluti reginæ aſſurgebant. Hanc filius iuuenis, toruus, robuſtus, ferociſſimi intuitus, leoninæ faciei, comitabatur. Noſtri ergo, ne grauius malum à longe uulnerati perferrent, multo ſatius eſſe manum conſerere ducentes, re-mis agitata noſtra nauicula qua uehebantur, Canóam impetu maximo inuer-tunt: ea in profundum miſſa, neq; pigrius, neque rarius natando tam uiri quàm fœminæ ſpicula in noſtros dirigebãt. Ad ſaxum quoddam aqua coopertum re-cepti ſtrenue dimicantes tandẽ capiuntur, uno interempto, & reginæ filio duo-bus uulneribus confoſſo. In præfecti nauim adducti nõ magis feritatẽ ac uultus atrocitatem deponebant, quàm Libyci leones cum ſeſe in uincula detruſos eſſe præſentiũt. Hos nullus eſt qui uideat, quin ſcalpi ſibi horrore quodam præcor-dia fateatur: adeò atrox tartareusq; eſt illis à natura, & immanitate inſitus pro-ſpectus: à me ipſo & reliquis qui unà mecum plerunq; ad illos intuendos Methi manæ confluxerunt, coniecturam facio. Ad iter redeo. Indies magis atq; magis procedẽtes, iam ultra quinq; & quingenta millia paſſuum ad Aphricum prius, deinde ad Fauonium, poſtea ad Argeſtem, protenderãt, cum pelagi quandam uaſtitatem immenſam, inſulis innumeris & miris modis inter ſe differentibus paſſim contextam, intrarunt: harum alias nemoroſas atq; herbidas & amœnas, alias ſiccas & ſteriles ac lapidoſas altiſſimorum montium ſaxeorum, tranſeundo uidebant: quarum aliæ purpureos in nudis ſaxis colores, aliæ uiolaceos, aliæ can didiſſimos oſtendebant: metallis & gemmis eſſe conditas non deſunt qui exiſti-ment. Sed ne illic naues firmarent, & obſtitit maris intemperies & frequentiæ inſularum metus, ne fortè naues maiores ſaxo aliquo illiderẽtur. In aliud igitur

Horribilis in facie atrocitas

D tempus harum inſularum inueſtigatione dilata, quas ob multitudinem & con-fuſam intermixtionem numerare non licuit, iter ſuum proſequũtur: ſex tamen & quadraginta cum leuioribus quibuſdam nauigijs, quibus non magno opus erat fundo, interſecuerunt: maioribus nauibus ab alto ſcopulorum metu iter peragentibus. Archipelagus Contexturam hanc inſularum uocauere. Ab hoc tractu procedentes itinere in medio iacet inſula dicta ab indigenis Burichéna: hanc ſancti Ioannis inſulam appellauit: inde ſeſe plures ex ijs qui à Canibali-bus liberati fuerant oriundos aiebant: populoſiſſimam, cultam, portuoſam, ne-moroſamq; eſſe inſulam fatebantur: eiuſq; incolas ſumma cum Canibalibus odia atque inimicitias ſemper exercuiſſe. Non habent ipſi nauigia, quibus à ſuis finibus ad littora Canibalium poſſint transfretare: ſed ſi Canibales eorum ter-ras prædæ gratia incurſionibus infeſtantes profligauerint, ut interdum con-tingit, quod belli euentus ſint incerti, uices reddunt eaſdem: alterum enim an-te oculos alterius ſecant, aſſant, & rabioſis dentibus lacerant & uorant. Hæc omnia per interpretes indigenas uectos in Hiſpaniam primo itinere, diſcebant. Hanc inſulam, ne moram traherent, prætermiſere. Attamen in eius ultimo ad occidentem angulo, aquandi ſolum gratia, pauci in terram deſcendẽre: ubi mo re gentis eius domum inuenere magnam & conſpicuam, quam uulgares aliæ duodecim ſed deſertæ, circuibant: an quod pro anni temporibus nunc ad mon-tana, ratione caloris, nunc ad planicies, quando frigeſcit aër, tranſmigrent: an Canibalium timore domos penitus dereliquerint, non plane conſtitit. Re-gem habet unicum uniuerſa inſula, cui imperanti mira parent reuerentia. Cir-citer ducenta millia paſſuum huius inſulæ meridionale latus, quod abraſerant, protenditur. In mare noctu duæ mulieres & unus adoleſcens ex liberatis à Canibalibus tranſilientes, ſeſe natando ad natale ſolum receperunt. Cum reliquis deinde optatam Hiſpaniolam à prima inſula Canibalium quingentas leuquas diſtantem, intra paucos dies attingunt: ſed infelici euentu, quod omnes

ſocios

A socios ibi relictos interemptos repererint. Est in huius insulæ Hispaniolæ initio, regio Xamanà ab incolis nuncupata. Ab ea ad Hispaniam prima nauigatione præfectus rediturus cum decem illis indigenis, quos suprà memorauimus, uela tetendit, è quibus tres tantūmodo superstites erant: reliquis, contraria terrarum aëris & ciborum mutatione, defunctis. De tribus cum primum Santheremus Xamanæ latus ab eo sic appellatū attigit, unum solui iubet: alij duo noctu sese in mare furtim deijciunt, natando profugiunt. Id præfectus, octo & triginta hominum, quos superiore anno paulò interius in insula reliquerat, miserãdæ necis ignarus, non multum ægre tulit: interpretes sibi non defuturos existimans, quã ob causam hos nõ magnifaciebat. Vlterius aduectis nostris parumper, Canóa oblonga multorum remigum occurrit. In ea frater Guaccanarilli eius regis quem sibi astricto fœdere discedens ab insula deuinctum amicitia præfectus reliquerat, cui etiam nostros maximopere commendauerat, uno tantum comitatus uehebatur. Is ad præfectum duas imagines aureas, nomine fratris, dono ferens: de nostrorum morte, uti postea per rei euentum cognitū est, suo idiomate egit: sed quoniam interpretes defuerant, eius colloquia non perpenderūt. Cum autem ad castellum ligneum & casas quas sibi aggere circunducto nostri cõstruxerant, peruenissent, omnia in cinerem uersa, & silere omnia cognouerunt. Ea res præfectum marinum cæterosq; uiros graues deturbauit. Viuere tamen aliquem, etsi male coniectarent, existimantes: tormenta & balistas igni supposito, unà omnes exonerãt, ut grauibus tonitruis, littoribus & altis montibus late concussis, si qui inter homines, aut inter ferarum latebras forte metu perculsi degãt, aduentasse nostros per hæc signa persentirent. Id incassum, uiuebat enim nullus. A præfecto post hæc missi ad regem Guaccanarillū nuncij, hæc dicta, quantum potuere percipere, retulerūt: Esse in ea insula maiores se reges, quod miræ sit magnitudinis, plures ait: horum duos, maximis copijs suo more comparatis,

B fama nouæ gentis cõmotos aduentasse, belloq; uictos nostos omnes trucidasse, repagula casasq; simul & eorum supellectilia combussisse: & se, quod nostris esse auxilio conatus fuerit, ab eisdē fuisse sagitta uulneratum, crus uitta gossampina ligatum ostendens, retulit: propterea non iuisse ad præfectum, quod maximopere cupiebat. Varios ibi esse reges, hosq; illis, atq; illos his, potētiores inueniunt, uti fabulosum legimus Aeneam in uarios diuisum reperisse latium, Latinum puta, Mezentiumq; ac Turnum & Tarchontem, qui angustis limitibus discriminabant, & huiuscemodi reliqua per tyrãnos dispartita. Sed Hispaniolos nostros insulares illis beatiores esse sentio, modò religionem imbuant: quia nudi, sine ponderibus, sine mensura, sine mortifera deniq; pecunia, aurea ætate uiuentes, sine legibus, sine calumniosis iudicibus, sine libris, natura cõtenti uitam agunt, de futuro minime soliciti. Ambitione & isti tamen imperij causa torquentur, & se inuicem bellis cõficiunt: qua peste auream ætatem haudquaquam credimus uixisse immunem: quin & eo tempore, cede, non cedam, inter mortales pererrauerit. Ad rem à qua digressi sumus, redeamus. Altero die missus à præfecto Melchiorius quidam Hispalensis uir, apud pontificem summum, pro rege & regina functus oratoris officio, quo anno Malaca uenit in eorū potestatem, neque uulnus neq; uulneris ullius cicatricem, uitta sublata, se uidisse retulit: lecto illum tamen, aduersa ualetudine simulata, iacentem reperit, cuius cubiculo septem concubinarum pellicum lectuli adhærerent: unde peremptos eius consilio nostros suspicari cœpit: re tamen dissimulata, cum Guaccanarillo egit Melchiorius, ut postero die ad uisendum præfectum sese ad naues conferret. Naues igitur, uti pactus fuerat, ingressus, nostris salutatis, atque auro donatis primoribus, ad mulieres à Canibalibus ereptas cõuersus, in unam, quam Catharinam nostri uocabãt, oculos semifractos conijcere uisus, eam blande allocutus est: atq; sic urbaniter ac lepide à præfecto ueniam petens, aspectu equorum & aliarum

Felicißimum uitæ genus

C rerum illis incognitarum admiratus, diſceſſit. Fuere qui præfecto conſulerent
Guaccanarillum detinendum, fore uti ſi eius conſilio noſtros peremptos fuiſſe
comperirent, pœnas daret. Sed irritandi animos indigenarum non eſſe tempus
præfectus ratus, eũ dimiſit. Poſtridie eius diei regis frater ad naues ſe conferens,
uel ſuo, uel fratris nomine, mulieres ſeduxit: nam ſequẽti nocte intempeſta, Ca
tharina ipſa, ut ſeſe & quaſcunq; poſſet in libertatem uẽdicaret, aut regis & fra-
tris eius pollicitationibus ſubornata, multo maius facinus aggreſſa eſt quam Cloëlia
Romana, quæ Tiberim, ruptis uinculis Porſenæ imperium fugiẽs, cum reliquis
obſidibus uirginibus enatauit: illa enim fluuium equo, hæc cum ſeptem alijs mu
Audax mulie- lieribus ſuiſmet lacertis confiſa, circiter tria millia paſſuum, atq; etiam maris non
rum facinus. bene tranquilli, traiecit: tantum enim à littore claſſis omnium opinione diſta-
bat. Illas inſecuti cymbis leuioribus noſtri, eodem lumine, quo in littore uiſo, mu
lieres regebantur duce, tres aſſecuti ſunt. Catharinam cum quatuor reliquis ad
Guaccanarillum euaſiſſe creditum eſt: nam ubi eluxit, miſſi à præfecto nuncij,
aufugiſſe cum omni ſupellectile Guaccanarillum ſimul & fœminas ipſas, co-
gnouerunt. Id nõ iniuria, fuiſſe noſtros eius cõſenſu interemptos, ſuſpicionem
adauxit. Hunc deinde Melchiorius, de quo ſuprà, tribus armatis centurijs acce-
ptis quæritans (centuriam centum uirorum numerum appello: licet me non la
teat, conſtare centuriam ex uiris centum uigintiocto, quindecimq; decuriam)
in fauces quaſdã retortas, quinq; collibus erectis munitas, incidit: fluuij alicuius
grande oſtium arbitratus. Portum ibi ualde commodum ac tutum adinuenit,
Portum Regalem propterea nominandum cenſuerunt: falcatum eius ingreſ-
ſum, atq; adeò in arcum diſpoſitum ferunt, quod ſiue in læuam ſiue in dextram
introductas naues flectant, unde donec ad oſtium reuertantur, ingreſſi fuerint,
non facile dignoſci poſſit: quamuis tribus ſimul paribus proris onerariæ naues
procedere ualeant. Hinc atque inde ſublati colles littorum loco uenientes fran-
D gunt uentos. In eius medio ſinu promontorium nemoroſum, pſittacis atque
aliarum uolucrum ibi nidificantiũ multis generibus refertum, ſuauiſſimeq; con
cinentium, erigitur. Duo in portũ hunc flumina non mediocria defluere cogno
uerunt. Dum inter utrunque terram explorant, altam à longe domum uident.
Ibi latêre Guaccanarillum rati, accedunt. Adeuntibus noſtris, uir quidam fron-
te rugoſa & elato ſupercilio, centũ hominibus comitatus, efficitur obuius: arcu,
ſagittis, & lanceis præacutis, ſudalibus omnes armati, minantibus ſimiles, accur
runt: ſe Taínos, id eſt, nobiles eſſe, non Canibales, inclamitant. Signo pacis à no
ſtris dato, arma ſimul & feritatem illam depoſuere: & ſingulis accipitreis tintin-
nabulis acceptis, ſtatim cum noſtris adeò ſtrictam amicitiam iniere, ut in noſtro-
rum poteſtatẽ ſeſe ſine ulla mora in naues ex altis fluuij ripis demiſerint, & ſuis
poſtea muneribus noſtros donauerint. Domum illam qui eam dimenſi ſunt,
duorum & triginta magnorum paſſuum à circunferentia ad circunferentiam,
erat enim ſphærica, iacto diametro, fuiſſe aſſerunt, x x x alijs popularibus cir
cunſeptam: lacunaribus harundineis uerſicoloribus ſuperinductis, mira arte
intertextis. Interrogati quibus modis melius dabatur, de Guaccanarillo, reſpon
derunt, non eſſe Guaccanarilli, regionis huius, ſed eius qui aderat, imperiũ. Sen
ſiſſe ſeſe fatebãtur, quod Guaccanarillus à littoribus ad mõtana ſeceſſerit. Icto
igitur cum hoc Cacico, id eſt rege, fraterno fœdere, ad præfectum quæ uiderant
renũciaturi, rediere. Diuerſos interea cẽturiones exploratũ longius ſuis cẽturijs
comitatos præfectus emittit: inter quos Hoiedã & Gorualanũ nobiles iuuenes,
& animoſos ambos: horum alter quatuor flumina, alius alia parte tria ab ijſdem
montibus collabẽtia comperêre: in quorũ omnium arenis aurũ, noſtris præſen
tibus, indigenæ qui eos comitabãtur, hoc modo colligebãt: Arena manibus ef-
foſſa ad ſcrobem uſq; lacerti profunditate, ex imo ſcrobis plenas arena ſiniſtras
dehinc extrahẽtes, dextra auro delecto, ſine ulteriore induſtria, in manus noſtro

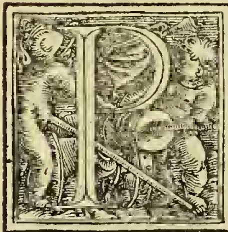
rum

A rum grana porrigebant: quorum se uidisse multa ciceris crassitudine plures fatentur. Vidi egoipse postea allatum rudem fluuiali petræ similem globum, ponderis unciarum IX ab ipso Hoieda repertum. His signis contenti rem ad præfectum referunt. Iusserat enim præfectus (ut mihi relatum est) pœna etiam præposita, ne quid ulterius præterq̃ de locis & locorum signis curaret. Fama etiam increbuit, esse quendam regem mōtium, à quibus flumina illa decidunt, quem Cacicum Caunabóam uocant, id est, dominū domus aureæ: boam enim domū dicunt, cáuni autē aurum, & cacicum regem, uti iam dictum est. Nullibi aquarum pisces inueniri posse illis præstantiores, saporosiores, aut minus noxios. Et aquas illorum omnium fluminum esse saluberrimas aiunt. Diem esse apud Canibáles mense Decembri noctibus æqualem Melchiorius ipse mihi retulit: sed id sphæræ ratio nō patitur: quamuis eo mense auium aliæ nidificarent, aliæ filios iam natos in nidis haberent, & calor uigeret non mediocris. Abscondi totum Plaustrum sub arctico polo, atque occidere custodes Canibálibus, mihi de altitudine poli ab horizonte diligentius scrutanti, enarrauit. Cui de ijs maior sit fides quàm huic adhibēda, nullus hoc itinere rediјt. Si ergo fuisset Astronomiæ peritus, diem ferè noctibus æqualem dixisset: nullibi enim terrarum æqua est uersus solstitia nox diei: ipsi uero æquinoctialem nūquam tetigere, quandoquidem arcticum polum semper habuere ducem, & ab horizonte semper eleuatum. Sunt enim alij neque literarum aut rerum experientia periti. Propterea breuibus nunc & incōposita epistola, quæ colligere potuerim, accipito: propediem, uti spero, à me cætera quæ detegētur habiturus. Scripsit enim ad me præfectus ipse marinus, cui sum intima familiaritate deuinctus, sese mihi latissime quæcunq; sors ostenderit significaturum. Ipse propinquum portui cuidam, editum locum ad ciuitatem condendam elegit: ibiq; intra paucos dies domibus, ut

Decembri nidificant uolucres

B breuitas tēporis passa est, & sacello erectis, eo die quo Trium Regum solennia celebramus, diuina nostro ritu (in alio potest dici orbe tam extero, tam ab omni cultu & religione alieno) sacra sunt decantata terdecim sacerdotibus ministrantibus. Tempore quo iam sese ad regem & reginam missurum fuerat pollicitus appropinquante, & prospera nauigatione se offerente, non ultra cunctandum ratus præfectus, XII has Carauelas, quas aduētasse diximus, commeauit, non mediocri molestia nostrorum internicione confectus: quorum morte, multa quæ iam de illorum locorum natura cognosceremus, adhuc nos latēt. Vt pharmacopolis, syrophœnicibus & aromatarijs accitis, possis quid regiones illæ ferant, quàm calida sit earum superficies, dignoscere, ex granis omnis generis, ex libro & medulla earum arborum quas Cinnami esse autumant, ad te mitto: siue ex granis, siue ex animulis quibusdam, quas ex ipsis granis decidisse conspicies, siue ex ligno gustare uolueris, illustrissime princeps, tenuiter admoto labello pertingito: sunt enim, quamuis non noxia, ob nimiam tamen caliditatis acuitatem acria, & linguam, si in ea diu morentur, expungunt: sed statim, si fortè eius degustatione lingua concoquatur, epota aqua, asperitas illa tollitur. Ex frumento etiam quo panem conficiunt, grana quædam alba & nigra tabellarius meo nomine dignationi tuæ dabit. Ligni, quod aloës esse dicūt, truncum affert: quod si iusseris scindi, suauem senties ex eo odorem emanare. Vale, ex hispana curia, tertio calendas Maij. M. CCCC. XCIIII

C **PETRI MARTYRIS ANGLI**
MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.
regijq́ consiliarij, ad Ludouicum Aragoniū Cardinalem, in Oceaneæ decadis librum tertium, præfatio.

ETIS iterum ut Phœbæos currus ineptus Phaëton gubernet. Ex nudo silice suaues liquores exhaurire cōtendis. Nouum, ut ita dixerim, terrarum orbem, catholicorum Fernandi & Helisabeth regum tibi patruorum ductu ab occidente, qui hactenus latitabat, repertum, ut ego describam, Fœderici regis inclyti patrui tibi mihi literas de hac re ostēdens, imperas. Preciosum hunc lapillum plumbo inepte circūdatum ambo accipietis. Sed cum eruditos amice, detractores inuide, mordaces rabide, in nostras formosas Nereides Oceaneas spumantia tela detorquere præsenties: quàm breui spacio, inter rerum angustias & ualitudinarium, hos me cōscribere coēgeris, ingenue profiteberis: scis nanque me tanto celeriter ex præfecti ipsius marini Coloni archetypis pauca hæc delegisse, quāto tuus à manu famulus, qui me dictante scribebat, poterat exarare. Infestabas nanq; me quotidie, tuū discessum obijciens, ut nostri regis sororem Parthenopæam reginam, tibi amitam, quam huc fueras comitatus, in patriam reduceres. Singulis interdum diebus, singulos me libellos cudere adegisti. Duos in prima fronte alieno cōperies nomine signatos: quod dum ista quærebantur, ad infelicem ego Ascanium Sphorciam tibi affinem, Cardinalem, uicecācellarium, scriptitare incœperam: quo cadente, cecidit & mihi animus à scribendo: quem tu nunc tuiq; inclyti patrui regis Fœderici literæ ad me directæ excussistis. Rem, non picturam degustate. Vale, ex
D Granata, IX Calend. Maij.

OCEANEAE DECADIS LIBER TERTIVS.

ANIBA'LIVM littora Colonum præfectū marinum præcurrisse, ad Hispaniolamq; insulam cum integra classe quarto nonas Februarij anni tertij & nonagesimi appulsum fuisse, superiore libro descripsimus. Nunc autem quid de insulæ natura explorans repererit, quid ue postea finitimam insulam cōtinentem, uti credit, terram percurrens inuenerit, enarremus. Insula hæc Hispaniola, quam ipse Ophiram, de qua legitur Regum tertio, esse asseuerat, latitudinis est graduum australium quinq;: eleuatur enim à septētrione gradus septimus & uigesimus: à meridie uero, ut ipsi referunt, uigesimus secundus: longitudo autem ab oriente in occidentem passuum millia octoginta super septingenta. Ex ipsius præfecti Coloni comitibus nō desunt, qui utranque insulæ mensuram producant ab oriente ad occidētem. Distare à Gadibus insulam gradus prædicant aliqui nouem & quadraginta, alij amplius: neq; enim certam adhuc rationem reperēre. Insulæ forma castaneæ folium æmulatur. Super edito igitur colle, à septentrione ciuitatem erigere decreuit: quod huic loco mons eminens & saxifodinis ad ædificandum & calcem concoquendam aptissimus adiaceat. Inhæret præterea huius mōtis radicibus uasta planicies lōgitudinis millium passuū circiter sexaginta: latitudinis uero duodecim alicubi: alibi, ubi angustior sit, sex: ubi uero amplior, uiginti. Planiciem salubrium aquarū flumina interluūt plura: sed eorum maius, & id nauigabile, in portū qui urbi subiacet, ad stadium dimidium cadit. Quanta sit eius uallis ubertas, quanta soli benignitas, eorum relatu aduerte. In huius fluminis ripa hortos colendos limitibus concluserunt: ex quibus de omni olerum genere, utputa raphanorum, lactucarum, caulium, boraginum, & aliorū huiuscemodi, intra diem à iacto semine sextumdecimum, uulgò matura euulsa sunt. Melones, cucurbitas, cucumeres, & alia id genus in diem

Hispaniolæ, siue Ophiræ descriptio.

Mira soli ubertas.

A diem sextum & trigesimum carpserunt. Sed nusquam se meliores unquam comedisse aiebant. Hæc hortensia toto anno habent recentia. Cannarum radices ex quarum succo saccarum extorquetur: cubitales cannas, sed non coagulatur succus, intra quindecimum etiã diem emiserunt. De plantatis propaginibus aut sarmentis itidem aiunt: & secundo à plantatione anno suaues ex eis uuas comedisse: ast ex nimia ubertate racemos edũt perpaucos. Rusticus præterea quidam tritici parumper circiter calend. Februarij seminauit (res miranda) in omnium conspectum maturum spicarũ manipulum tertio calend. Aprilis, qui eo anno erat uigilia Resurrectionis dominicæ, secum ad urbem tulit. Legumina quæq; quotannis maturescũt bis. Scripsi, quæ omnes uno ore inde redeuntes, de eius terræ fœtura retulerunt: nonnulli tamen ferunt, tritici non esse terrã feracem in uniuerso. Interea dũ ista agerẽtur, triginta uiros qui Cipangi, aliâs Cibaui, regionem explorarent, per diuersa dimisit præfectus. Est autem hæc regio montosa, saxea, & medium totius insulæ dorsum, in qua maximã esse auri copiam incolæ signis ostendebant. Missi à præfecto, de regionis opibus mira referẽtes reuertuntur. Ex illis montibus quatuor ingentia flumina defluunt, quæ totam insulam, reliqua suis alueis suscipiendo, memorãda naturæ industria in quatuor ferè partes æquales diuidũt. Tendũt enim, unus rectà ad orientem, qui ab accolis Iunna uocatur: ad occidentem alius, huic terga uertens, qui Attibunicus: tertius ad septentrionem quem Iachem appellãt: ultimus ad meridiem, quem Naibam. Sed redeamus ad condẽdam urbem. Fossis & aggeribus urbe circumuallata (ut si eo absente prælium incolæ tentarent, sese qui relinquebantur tutari possint) pridie idus Martij cum omnibus equitibus, peditibus autẽ circiter quadringentis ipsemet ad auriferam regionem recta ad meridiem proficiscitur: fluuium præterlabitur, transgreditur planiciem: montem, qui aliud planiciei latus cingit, superat.

B In aliam cõuallem, quam flumen priore maius, aliaq; multa mediocria interluebant, incidit: exercitum traducit. Hac ualle, quæ priore nulla parte inferior est, superata, tertium montẽ facit peruium, qui hactenus fuerat inuius. Descenditq; in aliam conuallem, quæ iam Cibaui est initium: per hanc flumina & ex omni colle riui currũt, in quorum omnium arenis aurum reperiebatur. Cum iam secundum & septuagesimum ab urbe lapidem intra regionem auriferam profectus fuisset, in magni cuiusdam fluminis ripa eminẽti super colle condere arcem instituit, ut interioris regionis secreta inde tutò paulatim scrutarentur. Hanc arcem sancti Thomæ nomine insigniuit. Dum interea arcẽ ædificaret, eius regionis incolæ tintinnabulorum & aliarum rerum nostratium cupidi, quotidie moram trahentem adibant: præfectus uero marinus se illis quæ peterent libentissime daturum, si aurum ferrent, insinuat. At illi, dato tergo, ad hæc promissa ad ripam propinquiorem currentes, intra breue temporis spacium onustis auro manibus redibant. Grandæuus incola duos auri calculos põderis unius ferè unciæ, tintinnabulum tantũmodo petẽs, attulit: qui cum nostros calculorum magnitudinem admirari conspiceret, eorum admiratione admiratus, eos esse paruos ac nullius momenti calculos innuebat: captisq; manu quatuor lapidibus, quorum minor nucem, maior autẽ grande aureum æquabat mâlum: adeò magnos auri globos in solo natali suo, quod ad dimidiã inde diætã distabat, passim reperiri aiebat, nec apud uicinos suos magnæ curæ esse aurum colligere. Cognitum enim est illos aurum inquantum est aurum nõ magnifacere, sed tanti illud æstimare, quanti artificis manus in formam cuiq; gratam diducere aut conflare didicerit. Quis rude marmor, aut ebur incultum comparat magno? nullus equidem: sed si Phidiæ aut Praxitelis dextra fabrefactum in comatam Nereidem aut Hamadriadem pulchre formatã prodierit, nusquam emptores deerunt. Præter hunc senem, accesserunt & alij plures, qui decem & duodecim drachmarum calculos attulerunt, ausiq; sunt fateri, ubi aurum illud collegerant, auri globos

Auri magna copia

C pueri caput quem ostēdebant æquantes, fuisse aliquādo repertos. Dum ibidem dies aliquot moraretur, Luxanum quendam iuuenem nobilem cum paucis armatis regionis partem exploratum misit: hic etiam maiora sibi ab incolis fuisse dicta, retulit, nihil tamen attulit: ex præfecti putant mādato ita fieri. Aromatibus, sed non ijsdem quibus nos utimur, habent plena nemora, quæ pari modo colligunt ut aurum: tantū scilicet unusquisq;, quantum permutando aliquid sibi gratum à finitimarum insularum incolis assequantur: utputa paropsides, sedilia & huiuscemodi, quæ in alijs insulis ex nigro quodam ligno, quo ipsi carent, conficiuntur. Rediēs ad præfectum Luxanus circiter idus Martij, labruscas in syluis maturas inuenit, optimi, ut ait, saporis. Sed nulla est insularibus de his cura. Est hæc regio quamuis saxea (nam eorū lingua Cibauum, id quod saxosum sonat) arborifera tamen & herbida. Imò & aiunt herbam eorū montium, quæ solum gramen est, si secetur, quatuor dierum intercapedine tritico altiorem crescere. Frequentes in ea pluuias cadere referunt, hinc esse riuos & flumina adeò crebra: quorum cum sit arena ubiq; auro commixta, ex montibus illud aurum detrahi per torrētes autumant. Gentem constat esse ociosam: nam interdum hyeme urgente tremunt in montibus frigore: nec quum sint illis nemora gossipio refertissima, uestes sibi laborare student. In uallibus autem uel campestribus locis minime frigescūt. His ita in initio regionis Cibaui diligēter perquisitis, calend. Aprilis, quem diem Resurrectio sequebatur, ad Isabellam, id est urbis nomen, reuertitur. Vnde in eius & totius insulæ gubernationē fratre suo & Petro quodam Margaritæo regio, antiquo familiari, relictis: ad discurrendam quam arbitrabatur continētem terram, quæ inde septuagesimum tantū lapidem distabat, sese accingit: regij imperij memor, qui illum admonuerat, ut percurrere noua littora festinaret, ne rex alius quisquam prius suæ ditioni terras illas subdere studeret. Rex enim Portugalliæ publice sua interesse, latentia illa detegere, aiebat.

D Summus uero pontifex Alexāder sextus, regi & reginæ Hispaniarū per plumbatas cōcessit bullas, ne quis princeps alius incognitas illas regiones pertingere auderet: à septentrione ad austrum linea recta extra paralellum insularum quæ dicuntur Caput Viride proiecta (ut dissidij causa tollatur) leuquas centū, ex composito demum tercentum. Credimus has insulas esse Hesperides: hæ sunt regis Portugalliæ: & inde sui nautæ noua littora quotannis detegentes, semper in læuam à tergo Africæ, per Aethiopum maria, ad orientem uertebant proras: neq; ab Hesperidibus unquam ad meridiem aut ad occidentem Portugalēses adhuc nauigauerant. Cum tribus igitur nauigijs discedēs ad eam regionem, quam prima nauigatione insulam existimans Ioannam uocitarant, breui tempore peruenit: uocauitq; eius initium Alpha ω, eo quod ibi finē esse nostri oriētis, cum in ea sol occidat: occidētis autē cum oriatur, arbitretur. Cōstat enim esse ab occidente principium Indiæ ultra Gangem: ab oriēte uero terminū ipsius ultimum. Neq; enim absonum penitus est, quū Gangetidis Indiæ terminos indiscretos cosmographi reliquerint: nec desint qui ab Hispanis oris non longe Indica littora discedere sentiant. Cubam incolæ hanc partem uocant. In cuius prospectu in Hispaniolæ angulo extremo portum reperit commodissimum: sinum enim in se recipit latum in ea parte ipsa insula. Hunc portū sancti Nicolai nomine insigniuit: à quo uix uiginti leuquas recedit Cuba. Transfretat igitur, & Cubæ meridionale latus capiens ad occidētem uergit. Incipiunt illi, quo ulterius procedebat, tanto magis littora in latum protendi & ad meridiem curuari. In Cubæ latere ad meridiem, primam reperit insulam, quam incolæ Iamaicam uocant. Hanc insulam Sicilia lōgiorem latioremq; prædicat, uno tantū monte cōtentam, qui ab omnibus sui partibus à mari incipiens paulatim usq; ad insulæ medium eleuatur, atq; ita leniter sese in dorsum extendit, ut ascendētes uix se ascēdere sentiant. Tam in littore, quàm in internis, feracissimā & populis plenam esse asseuerat; incolasq;

eius

A cius cæteris insularibus ingenio acutiores, ac mechanicis artibus magis deditos, bellicosioresq; finitimi fatentur: nam pluribus in locis uolenti præfecto terram capere, armati ac minitantes occurrerũt, pugnasq; sæpius attentarunt: sed uicti semper amicitiã omnes cũ præfecto iniere. Iamaica igitur relicta, ad occidentem prospero uentorum flatu septuaginta dies nauigauit: seq; non longe ab aurea Chersonesso nostri oriẽtis ultra Persidem initio perrexisse per inferiorem nobis terræ ambitũ arbitratur: credit enim se duas tantũ solis horas de duodecim quæ nobis erãt incognitæ, reliquisse. Dimidium enim solis cursum ueteres intactum reliquerãt: cum eam tantũ terræ superficiem, quæ à Gadibus usq; ad Gangem, uel ad auream usq; Chersonessum, discussam habeamus. Hoc itinere in currentia more torrentis maria, in uadosos gurgites, in angustias innumeras propter insularum adiacentium multitudinem quotidie incidebat: omnia tamen hæc pericula parui faciens, tantũ procedere instituit, donec an insula esset Cuba, an terra continens, certior fieret. Nauigauit igitur eius semper littora abradens, ad occidentẽ duas lequas & uiginti supra bis cẽtum, ut ipse ait, hoc est millia passuum circiter tercentum & mille: Septingentisq; insulis nomen imposuit, in læuam plusquam tribus millibus passim, ut ipse dicere audet, relictis. Sed ad ea quæ memoratu digna inter nauigandum reperiebat, reuertamur. Cum iam per Cubæ latus locorum naturã adnauigans perquireret, ab Alpha ω, id est, ab eius initio, non magno tractu, portum multarum nauium capacem reperit: falcatus enim est eius introitus, promontorijs utrinq; uenientes undas recipiẽtibus inclusus: intus autẽ ingens spacium & immensa profunditas. Portus littora ambiens, casulas uidit non procul à littore culmeas duas, pluribusq; in locis ignẽ accensum: demittit è nauibus uiros quosdam armatos qui casulas adeant. Descendunt, neminem reperiunt: uerubus tamen ligneis appositas ignibus piscium libras circi-
B ter centum, duosq; octipedales serpentes cum piscibus ipsis, inuenere. Admirati, si quos incolas uideãt, circunspiciunt: cum nemo illis in toto prospectu sese offerret (uenieñtibus enim nostris sese ad montana piscium domini receperant) discumbunt, & captis alieno labore piscibus læti fruuntur: serpẽtes relinquunt, quos nihilo penitus ab Aegyptijs crocodilis differre affirmãt, præterquam magnitudine: nam crocodilorum, ait Plinius, aliquos fuisse repertos duodeuiginti cubitorum: horum autem maiores octipedales. Propinquum nemus postmodum iam saturi ingredientes, ex ijs serpẽtibus, arboribus funiculis alligatos plures comperere, quorum ora alij funibus astricta, dentes alij euulsos habebant. Cum deinde portus uicinia scrutarentur, circiter LXX homines in cuiusdam altæ rupis culmine uiderunt, qui nostris adeuntibus, profugerãt: ut inde quid sibi uellet hæc noua gens, perdisceret. Nutibus & signis blanditijsq; nostri illos adducere conabantur: munerum oblatorum à longe spe motus accessit unus, sed in propinquam rupem tamen, timẽti similis. Almirantus autẽ qui secum habebat Didacum quendam colonum inter suos educatum iuuenem prima nauigatione abductum ex insula Cubæ uicina, nomine Guanahaini, Didaco interprete, cuius lingua patria ferè horũ linguæ quadrabat, insularem qui propius uenerat alloquitur: metu deposito adit incola, cæterisq; ut tutò uenirent nec uererentur persuadet. Nuncio habito, ex rupibus ad naues circiter septuaginta descendunt: amicitiam ineunt, muneribus à præfecto donantur. Esse piscatores à rege suo, qui solenne conuiuiũ alteri regi parabat, piscatum missos, præfectus cognouit. Quod pisces ignibus appositos præfecti gens comederit, æquo libentiq; animo passi sunt, quandoquidem serpentes reliquere: neq; enim quicquam est inter edulia, quod tanti faciant, quanti serpentes illos: popularibus eos comedere minus licet, quàm apud nos phasianos aut pauones. De piscibus autem se totidem ea nocte capturos dicunt. Interrogati cur pisces quos regi suo laturi erant, coquere pararent: ut recentiores & incorruptos illos afferre possent, re- *Serpẽtes in delicijs habentur*

C ſponderunt. Ita dextris in amicitiam iunctis, ad ſua quiſq; proficiſcitur. Sequitur Almirantus, ut inſtituerat, ſolē occidētem, à principio Cubæ quod Alpha ω, uocatum ab Almiranto diximus. Littora ad hunc portum media quamuis arboribus conſita, aſpera tamen & montoſa. Ex arboribus floridæ erant aliæ, & ad mare ſuaues ex ſe odores emittebant: aliæ uero fructibus onuſtæ. Vltra portum autem terra eſt feracior populoſiorq;: cuius incolæ cæteris mitiores, rerumq; nouarum cupidiores: nam ad littora omnes, uiſis noſtris nauibus, certatim concurrebant: panem quo ipſi ueſcuntur, & cucurbitas aqua plenas, noſtris offerentes, ut in terram deſcenderent, inuitabant. Habent hæ inſulæ omnes arboris quoddam genus, ulmos æquans magnitudine, quæ cucurbitas gignit pro fructu: ad aquæ uſum illis utuntur, ad eſum minime: medullam nanq; ipſius felle amariorem eſſe aiunt, ſed cortice teſtudineam æquare duriciem. Idibus Maij ex altiori cauea in læuam ad auſtrum ſpeculatores proſpiciētes, denſam inſularum multitudinem uiderunt inter nauigandum, herbidas, uirides, arboriferas, uberes, & habitatas eſſe animaduerterunt. In cōtinenti littore in fluuium incidit nauigabilem, aquarum adeò calidarum, quod manum in ipſis ferre diu nemo poſſet. Altero uero die piſcatorum canoam à longe uidens, ne noſtris uiſis piſcatores aufugerent ueritus, ut illos tacitis cymbis intercipiant, imperat. Illi autem intrepidi noſtros expectant. Audi nouum genus piſcationis. Non aliter ac nos canibus gallicis per æquora campi lepores inſectamur, illi uenatorio piſce piſces alios capiebant. Piſcis erat formæ nobis ignotæ, corpus eius anguillæ grandiori perſimile: ſed habens in occipite pellem tenaciſſimam, in modum magnæ crumenæ. Hunc uinctum tenēt in nauis ſponda funiculo, ſed tantū demiſſo quantum piſcis intra aquam carinæ queat inhærere: neque enim patitur ullo pacto aëris aſpectum. Viſo autem aliquo piſce grandi, aut teſtudine, quæ ibi ſunt magno ſcuto grandiores, piſcem ſoluunt: ille quum ſe ſolutum ſentit, ſagitta uelocius piſcem aut teſtudinē, qua extra conchyle partem aliquam eductam teneat, adoritur, pelleq; illa crumenaria iniecta, prædam raptam ita tenaciter apprehendit, quod exoluere ipſam eo uiuo nulla uis ſufficiat, niſi extra aquæ marginem paulatim glomerato funiculo extrahatur: uiſo enim aëris fulgore ſtatim prædam deſerit. Præda igitur iam circa àquæ marginem euecta, in mare ſaltat piſcatorum copia tanta, quanta ad prædam ſufficiat ſuſtinendam, donec è naui comites eam apprehendant. Præda in nauim tracta, funiculi tantū ſoluunt, quantum uenator poſſit ad locum ſuæ ſedis intra aquam redire: ibiq; de præda ipſa per aliū funiculum eſcas illi demittunt. Piſcem incolæ guaicanum, noſtri Reuerſum appellant, quod uerſus uenetur. Quatuor teſtudines eo modo captas, quæ nauiculam illis ferè implebant, noſtris dono dant: cibus eſt enim apud eos non illautus: noſtri autem è conuerſo gratis muneribus donatos alacres, eos reliquere. Interrogati nautæ de terræ illius ambitu, non habere finem ab occidente ſignificarunt: inſtiteruntq;, ut Almirantus aut deſcenderet, aut ſuo momine ſalutatum ſuum Cazicum, id eſt regem, cum eis mitteret: Cazicum noſtris multa munera daturum ſi adirent, pollicentes. Præfectus autem ne ab incepto detineretur, morem illis gerere recuſauit: petiere tamen nomen eius, ſuiq; Cazici nomen noſtris dederunt. Vlterius inde procedens ad occidentem ſemper, intra paucos dies monti adhæſit altiſſimo, habitatoribus ob ubertatem referto. Ad naues panem, goſſipium, cuniculos, & uolucres ferentes incolæ confluebant. Ab interprete, an è cœlo gens iſta deſcenderet, miro affectu ſciſcitabantur. Rex horum & alij plures qui illi aſtabant uiri graues, non eſſe inſulam terram illam innuebant. Aliam inſulam poſtmodum, ex his quæ in læua huic terræ adhærebant, ingreſſis, comprehendere quenquam non licuit, fugere enim omnes uiri fœminæq; noſtris adeuntibus: quatuor canes in ea, ſed non latrabiles, aſpectus fœdiſſimi, quos comedunt uti nos hœdos, comperere. Anſeres, anates, ardeas

Nouum piſcandi genus

D

A deas hæc insula gignit innumeras. Gurgites demum inter insulas & continentem adeò angustos ingressus est, quod uix uertere retro nauigia fas esset: adeoque uadosos, quod arenam carina interdũ uerreret. Horum gurgitum per quadraginta milliaria erat aqua lactea, spissaque, ac si farinam toto illo pelago sparsissent. In amplum æquor quum tandem euasissent, ad octogesimum milliare mons alius altissimus sese illi obtulit. Aquandi lignandique gratia hunc adit. Inter palmeta pinetaque altissima fontes natiuos dulcium aquarum duos reperit. Interea dum ligna scinduntur, cadi implentur, ex nostris sagittarijs unus uenatum syluam ingreditur: ibi uir quidam alba tunica amictus adeò improuisus sese illi offert, quod prima facie esse quendam fratrem ordinis sanctæ Mariæ Mercedis, quem secum Almirantus pro sacerdote habebat, existimauerit: sed hunc statim ex nemore alij duo sequuntur: deinde à longe uidit agmen ueniens circiter triginta hominum uestibus cõtectorum. Tunc uero terga uertens ac proclamans, ad naues quamcelerrimo potest cursu profugit. Tunicati autem illi applaudere, & ne uereretur persuadere omnibus modis nitebãtur. Sed nihilominus noster fugiebat. His præfecto renunciatis, alacer quod gentem cultam inuenerit, statim armatos in terram misit cum mandatis, ut si opus fuerit quadraginta milliaria intra insulam pergerent, donec aut tunicatos eos aut alios incolas omni studio quæsitos inueniant. Nemus transgressi, uastam planiciem herbidam, in qua nec semitæ uestigium unquam apparuit, offenderunt: per herbas proficisci conantes, adeò sese implicuerunt, quod uix milliare processerint: erat enim herba nostris segetibus spicatis nihilo minor. Fessi igitur reuertuntur, non reperta semita. Postero die quinque & uiginti armatos dimittit, quibus imperat, ut quæ gens terram incolat, diligenter explorent. Hi cum non longe à littore magnorum animalium uestigia quædam recentia comperissent, inter quæ leones esse arbitrati sunt, metu perculsi redeunt. Inter ueniendum sylB uam reperiunt, serpentibus per altas arbores passim uitibus suapte natura productis, arboribusque alijs plurimis aromaticos fructus parturientibus, consitam. Racemos tulere ponderosos ac succi plenos in Hispaniam: de fructibus autem alijs quos ferebant, cum in nauibus passari non commode possent, nullus allatus est, putruerunt enim omnes, & corrupti in mare proiecti sunt. In pratis eorum nemorum gruum agmina nostratibus duplo grandiorum se uidisse retulerunt. Inter nauigandum cum ad alios quosdam montes uela dirigeret, in duabus casulis in littore uisis unum tantum reperit hominem: hic ad naues ductus, terram quæ trans illos montes iacebat, esse populosissimam, capite, digitis & quibus alijs poterat modis, significabat. Applicanti se ad ea littora præfecto, multæ canoæ obuiam prodeunt: inuicem se placidissime per signa compellarunt: neque Didacus ille qui in Cubæ initio incolarũ linguam intellexerat, hos intelligebat. Varia enim esse idiomata in uarijs Cubæ prouincijs, perpenderunt. Incolereque regionis interna potẽtissimum regem qui se indueret ostendebant. Hunc tractum omnem summersum & aquis coopertum, littoráque cænosa arboribus referta, ut nostras paludes, ait. Ibi tamen cum aquandi gratia in terram descendisset, conchylia ex quibus uniones habentur, uidit. Nec eo magis moram traxit: erat enim eius intentus non alius tunc ex præcepto regum, quàm quotquot posset maria discurrere. Vlterius igitur procedentibus, omnia littorum culmina, usque ad alium montem qui se ad octoginta millia passuum ostendebat, fumigabant. Nulla erat specularis rupes ex qua fumus non egrederetur. Nec an incolarum essent ignes bene constitit ad necessitatem parati, an uti suspectis bellorum temporibus fieri solet, per eos fumos signa uicinis darent, ut se in tutum reciperent, aut ut in unum conuenirent, si quid nostri contra eos moliri tentarent: aut forte, quod magis consonum ui-

C detur, ut tanquam ad rem mirandam nostra nauigia inspecturi concurrerent. Littora iam præfecto modo ad austrum, modo ad Africum siue Libym, curuabantur: mare uero ubique insulis implicitum. Hinc igitur carinæ, quæ terram sæpius propter uadosa maria uerrerant, quassatæ: rudentes, uela, & reliquum amplustre, iam putrida: alimentaq; per rimas male stipatarum nauium madefacta, sed præcipue panis biscoctus, corrupta, uertere retro proras præfectum coëgerunt. Hanc ultimam existimati continentis oram quam ipse attigit, uocauit Euangelistam. Retro uela uertens, inter alias insulas continenti non ita finitimas, in pelagus incidit testudinibus magnis adeò condensum, quod naues aliquando detardarent: gurgitemq; postea ingressus est albidarum aquarum, uti alium reperisse suprà scripsimus. Ad crediti continentis tandem littora quâ uenerat reuersus est, insularum uada pertimescens: ad eumq; (cum neminem ueniens molestia affecisset) hilari uultu, posito omni timore, utriusque sexus incolæ dona ferebant: psittacos alij, alij panem, aquam, cuniculos, sed præcipue palumbes nostris grandiores, quos sapore & gustu perdicibus nostris meliores fuisse, præfectus ait: quare cum sensisset inter comedendum spirare ex eis aromaticum quendam odorem, iussit de recenter interemptis quibusdam iugulos aperire. Plena illis odoratis floribus reperit guttura: inde gustum eum in palumbibus nouum emanare arguerunt: nutrimenti enim naturam sorbere carnes animalium æquum est credere. Dum in littore rem diuinam præfectus audiret, ecce primarium quendam octogenarium, uirum grauem, nec eo minus nudum, multis illum comitantibus. Hic donec sacra peragerentur admiratus, ore, oculisq; intẽtus adsistit: dehinc præfecto canistrum, quem manu gerebat plenum patriæ fructibus, dono dedit: sedensq; apud eum D per interpretem Didacum Colonum, qui id idioma cum propius accessissent intelligebat, orationem habuit huiuscemodi: Terras omnes istas hactenus tibi ignotas manu potenti te percurrisse, renunciatum nobis fuit, populisq; incolis metum non mediocrem intulisse. Quare te hortor moneoq;, ut itinera duo cum è corpore prosiliunt, animas habere scias: tenebrosum unum ac tetrum, his paratum, qui generi humano molesti infensiq; sunt: iucundum aliud & delectabile, illis statutum, qui pacem & quietem gentium uiuentes amarunt. Si igitur te mortalem esse, & unicuique pro præsentibus operibus futura merita obsignata memineris, neminem infestabis. His & alijs pluribus per interpretem insularem præfecto admirãti tale hominis nudi iudicum, relatis, respondit: Compertissima sibi esse quæcunque dixerit de animarum è corpore exeuntium uarijs itineribus ac præmijs: immo & existimasse hactenus illa ipsi & reliquis earum regionum incolis fuisse ignota, cum ita uiuant natura contenti. Ad cætera uero, se à rege & regina Hispaniarum, ut eas omnes orbis oras hactenus incognitas pacaret, missum respondit: ut scilicet Canibales, & reliquos scelestos homines indigenas debellaret, debitisq; supplicijs afficeret: innoxios autem ob eorum uirtutes tutaretur & honoraret: quare ne ipse, aut alius quisquam, cui non sit animus nocendi, uereantur: immo si quid fortè à uicinis iniusti sibi aut alijs bonis illatum fuerit, aperiat. Seni præfecti dicta adeò placuerunt, ut se iturum quamuis ætate iam grauescentem cum præfecto libentissime prædicaret: cõfectumq; id fuisset, nisi uxor & filij obstitissent. Attamen quod alterius imperio hic subiaceret, summopere admiratus est: sed tunc multo magis, quando relatum illi fuit per interpretem, qualis & quanta essent regum pompa, potentia, ornatus, bellorum apparatus, quantæ urbes, qualia oppida, obstupuit. Subtristis igitur, prostratis ante pedes eius, obortis lachrymis, uxore & filijs, honoratus senex permansit: iterum atque iterum an cœlum esset ea terra quæ tales tantosq; uiros gigneret interrogans. Compertum est

Ad mortalium mores formandos efficax oratio.

A est apud eos, uelut solem & aquam, terram esse communem, neq; Meum aut Tuum, malorum omnium semina, cadere inter ipsos. Sunt enim adeò paruo contenti, quod in ea ampla tellure magis agri supersint, quàm quicquam desit. Aetas est illis aurea, neq; fossis, neque parietibus aut sepibus prædia sepiunt. Apertis uiuunt hortis. Sine legibus, sine libris, sine iudicibus suapte natura rectum colunt. Malum ac scelestum eum iudicant, qui inferre cuiquam iniuriam delectatur. Maizium tamen & Iuccam Agesq; isti colunt, uti diximus in Hispaniola fieri. Inde igitur rediturus discedens, in Iamaycam iterum ab ipsius latere meridionali incidit, ab occidenteq; ad orientem totam percurrit. Ex cuius ab oriente ultimo angulo cum à septentrione montes altos ad læuam sibi conspiceret, nouit tandem esse meridionale latus Hispaniolæ insulæ, quod nondum percurrerat. Quare portũ eius insulæ in calend. Septembris, qui sancti Nicolai dicitur ingressus, nauigia reparabat hoc animo, ut iterum Canibalium insulas deuastaret, canoasq; eorum omnes combureret, ne nocere ulterius lupi rapaces finitimis ouibus possint. Sed obstitit ne id exequeretur aduersa ualetudo, quæ illum præ nimia uigilia oppresserat. Semianimis igitur à nautis ad Isabellicam ciuitatem ductus, inter fratres quos ibi duos habebat & reliquos familiares, pristinam tandem ualetudinem recuperauit. Nec eo magis Canibales infestare, ob exortas inter Hispanos quos in Hispaniola reliquerat seditiones licuit. De quibus infra dicemus. Vale. *Admiranda uitæ innocentia.*

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI TERTII FINIS.

B

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. consiliarijq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber quartus, ad Cardinalem Ludouicum Aragonium, nostri regis nepotem.

EX CONTINENTI, ut ipse arbitratur, Indico, Colonus præfectus marinus rediens, fratrem Boilum & Petrum Margaritem, ueterem regis familiarem, uirum nobilem, atque alios plures ex ijs quos ad regionis gubernationem reliquerat, ad Hispaniam corrupto animo discessisse comperit. Quapropter ut apud reges, si quid horum relatu male sentirent, se expurgaret: necnon ut uiros peteret alios eorum loco qui redierant sufficiendos: tum etiam ut prouideret alimentorum penuriæ, utputa tritici, uini, olei, & aliorum huiuscemodi quibus Hispani uesci solent, cum insularibus cibis non facile assuefieri possent: redire ad curiam, quæ tunc Burgis urbe celebri in Castella Veteri morabatur, constituit. Sed quæ prius confecerit, breuiter enarrabo. Insulares reguli qui hactenus suo paruoq; contenti tranquille quieteq; uitam duxerant, cum nostros in eorum solo natali pedem figere conspicerent, grauiter id ferebant: nihil magis quàm funditus eos inde detrudere, aut euertere penitus, & omnem eorum memoriam abolere, cupiebant. Nam ea gens quæ præfectum in ea nauigatione secuta fuerat, maiori ex parte indomita, uaga, cui nihil pensi esset, libertatem sibi quoquo modo posset quæritans, ab iniurijs minime se abstinere poterat. Insularum fœminas, ante parẽtum, fratrum, & uirorum oculos raptans, *Impietate militum offensi insulares.*

C ſtupris rapiniſq; intenta, animos omnium incolarum perturbarat. Quamob= rem pluribus in locis quotquot imparatos è noſtris incolæ reperiebant, rabi= de, & tanquam ſacra offerentes deo, trucidauerant. Pacandos igitur perturba= torum animos, eoſq; qui noſtros interfecerant puniendos eſſe priuſquam inde diſcederet, ratus, eius conuallis regem, quam eſſe in radicibus mōtium Cigua= norum, ſuperiore libro deſcripſimus, in colloquium adducit. Hic uocabatur Guarionexius: cui ut præfecti amicitiam arctius ſibi conciliaret, placuit Didaco Colono, homini apud præfectum à teneris educato, quo interprete in Cubæ di ſcurſu uſus fuerat, ſororē dare in uxorem. Ad Caunaboam deinde Cibauorum montium, id eſt aureæ regionis, dominū (cuius ditionarij Hoiedam cum quin= quaginta armatis intra arcem ſancti Thomæ obſeſſum triginta dies tenuerant, nec obſidionem unquam ſoluerant, donec aduentare præfectum ipſum cum magna manu perſenſerint) Hoiedam ipſum oratorē mittit. Hoieda apud Cau naboam moram trahente, à diuerſis regionis regulis legati mittuntur, qui Cau= naboæ perſuadere nitantur, ne figere pedem in inſula Chriſtianos patiatur, ſeruire niſi malit quàm imperare: fore enim ut niſi Chriſticolæ ab inſula peni= tus eliminentur, inſulares omnes ſerui ſint illorum futuri. Alia parte Hoieda cum Caunaboa agebat, ut ad præfectum ipſemet proficiſceretur, cum eoq; fœdus & amicitiam iniret. Regulorum legati ad eam regionem capeſſendam ſe ſuaq; omnia offerebant. Hoieda cædem perniciemq; ſuorum, ſi bella quàm pacem cum Chriſtianis mallet, minitabatur. Caunaboa igitur hinc atque in= de tanquam ſcopulus diuerſis fluctibus in medio mari conflictatus, etiam con ſcientia ſcelerum agitatus, quod uiginti ex noſtris hominibus per dolum in= cautos obtrūcaſſet, quamuis pacem cupere uideretur, adire tamen præfectum

D uerebatur. Tandem fraude penſitata, præfectum & reliquos ſub pacis ſpecie, ſi ſors offerret, peremptūrus, cum omni familia ſua, pluribuſq; alijs ſuo more armatis, ad præfectum mouet. Interrogatus cur adeò magnas hominum cater uas ſecum duceret: reſpondit, tantum regem quantus ipſe ſit, pergere iter do= moq; incomitatum exire, non decere. Sed aliter longe quàm cogitauerat eue= nit: decidit nanque in laqueos quos parauerat. Blanditijs enim & pollicitatio= nibus, ſui erroris inter eundum quod domo diſceſſiſſet pertæſum, Hoieda tan= dem ad præfectum illum ducit: capitur, in uincula conijcitur. Nec noſtrorum animæ diu inultæ ſine corporibus quieuerunt. Caunaboa cum omni familia eius capto, inſulam percurrere præfectus inſtituit: ſed ſignificatum ei fuit tan= ta fame inſulares urgeri, ut quinquaginta millia hominum amplius iam perie= rint, cadantq; quotidie paſſim, tanquam morboſi gregis pecudes. Quod illis ſua peruicacia accidiſſe ſcitum eſt. Cum enim uidebant noſtros in inſula uelle ſibi ſedem eligere, exiſtimātes poſſe eos inde propellere, ſi inſulares commea= tus deeſſent, non modo non ſeminare plantareq; ulterius ſtatuerunt, ſed etiam utrunque panis genus, de quo primo libro mentionem fecimus, ſeminatum, perdere euellereque in ſua quiſque regione cœpit: ſed inter Cibauos ſiue Ci= pangos montes præcipue, cum aurum quo ea regio abundabat, cauſam eſſe potiſſimam quæ noſtros in inſula detineret, cognoſcerent. Decurionem in= terea cum armatorum turba qui latus meridionale inſulæ exploraret, dimiſit. Tunc omnes regiones quas percurrerat, panis penuria adeò laborare faſſus eſt, quod nihil unquam ſexdecim dierum ſpacio comederint aliud, quàm her= barum palmularumq; radices, aut arborum natiuos montanos fructus. Gua= rionexius, cuius regnum non æque ac reliqua premebatur, noſtris edenda quædam impartitus eſt. Intra paucos dies, ut breuiora eſſent itinerum ſpacia, ut'ue crebriores ac plures noſtri receptus haberent, ſi qua uis inſularium ali= quando ingrueret, ab Iſabella urbe ad arcem ſancti Thomæ, in finibus regni huius

Magna ex neglecta cultura fames

A huius Guarionexij intra Cibaui terminos, super cliuo salubrium aquarum scaturientium celebri, arcem aliam erexit, quam Conceptionem appellauit. Tum uero cum noua indies insulares ædificia surgere, cum in portu nostras naues iam putridas ac semifractas conspicerent, ab omni spe libertatis decidere cœperunt: subtristes, an essent ex insulis Christiani discessuri, sciscitabantur. Ex arce demum Conceptionis, Cibauorum montium interna uestigantes, auri rudem massam in tofi natiui similitudinem concauam, pugillo grandiorem, ponderis uiginti unciarum, à quodam regulo non in amnis illius ripa, sed in sicco tumulo repertam, habuerunt. Hanc ego ipse in emporio Castellæ Veteris Methymna Campi, ubi tunc curia hyemabat, uidi, manibusq; captam admirans libraui, attrectauiq;. Vidi & electri puri, quo campanæ pharmacopolarumq; mortaria possunt & alia huiuscemodi, ueluti ex ære corinthia conflari, frustum adeò magni ponderis, ut illud uix non modo non eleuare ambabus manibus è terra, sed aut læuorsum aut dextrorsum mouere sufficerem: librarum octuncialium tricentarum pondus superasse massam aiebant. Eam in cuiusdam reguli atrio à maioribus relictam repererant. Sciebant tamen ipsi, quamuis nullius insularis uiuentis ætate electri quicquam eductum fuisset, ubi electrifodina esset: sed ab eis locus eius uix potuit extorqueri, adeò iam stomacho pleni in nostros uiuebant. Ostẽderunt tandem, sed dirutam, & lapidibus ac terra super iniecta obcæcatam: tametsi leuius quàm in ferrifodinis ferrum fodiatur. Eam electrifodinam si opifices fossoresq; ad id ministerium apti adeant, reduci posse arbitrantur. Non longe ab eadem arce Conceptionis in ijsdem montibus succini copiam non paruam, alibiq; stillare in speluncis glaucum colorem, quo pictores utuntur, non uulgarem inuenerunt. Nemora prætergradientes syluas immensas, quæ arbores nullas nutriebãt alias præterquam coccineas, quarum

B lignum uestri mercatores Itali uerzinum, Hispani brasilum appellant, reperere. Hic fortè, princeps illustrissime, tecum ipse anceps contemplaberis, dicesq; tecum: Veluti ex coccineis arboribus naues quasdam onustas Hispani aduexerunt: ueluti ex auro parum, ex gossipio modicum, ex succino aliquid, ex aromatibus pauca: cur nõ auri cæterarumq; rerum eam copiam, quam, uti tu prædicas, polliceri tellus illa uidetur, attulerunt? Ad hæc, quæ dederunt, respondebo. Præfectus ipse Colonus super his interrogatus, Hispanos, quos secum duxit, somno ocioq; magis fuisse quàm laboribus deditos, seditionumq; ac nouarũ rerum studiosiores, quàm pacis aut quietis, aiebat. Ab eo enim pars maior defecit. Præterea non potuisse prius insulares uinci aut domari refert, eorumq; uires frangi, ad imperium insulæ libere capessendum. Hispani, se imperia eius sæua iniustaq; ferre nequiuisse, multaq; in eum commenti sunt. Propter quos obices hactenus uix impensæ lucrum respondisse uoluit. Hoc tamen anno primo & quingentesimo, quo hæc tuo iussu scribo, intra duorum mensium spacium, circiter ducentas supra mille octunciales libras auri collegerunt. Sed ad inceptum redeamus: hæc enim quæ per digressionem leuiter tetigimus, suo loco diffusius aperirentur. Quum anxios igitur perturbatisq; animis incolas præfectus uideret, nec à ui & rapinis, donec inter eos uersarentur, prohibere nostros posset: pluribus ex finitimarum regionum primoribus conuocatis, conuenerunt, ut præfectus uagari per insulam suos non sinat: sub prætextu enim auri & aliarum insularium rerum quærendarum, nihil intactum aut impollutum relinquebant. Ipsi uero incolæ præfecto se daturos uiritim à quartodecimo anno usq; ad septuagesimum, de suæ quisq; regionis prouentibus tributum quod uellet, seruaturosq; quod ille statueret omnes pollicentur. Id fœdus ita ictum est: Cibauorum montium incolæ, ut singulis tribus mensibus, quos illi à luna, lunas denominant, mensuram quandam illis obsignatam plenam auro ad ciuitatem mittant. Qui uero terras incolunt

C ubi aromata aut gossipium suapte natura oriuntur, quantitatem quandam per capita tribuant. Placuit fœdus: confectumq; esset, ut pars utraq; promissa seruasset: sed fames improba hæc omnia rescidit: uix enim illis satis corpora ad uictum per nemora quæritādum sufficiebāt, herbarum radicibus & syluestrium arborum fructibus longo tempore contenti. Pleriq; tamen cum ditionarijs suis reguli inter eas egestatis angustias promissi uectigalis partem attulerunt: petentes à præfecto supplices, ut ærumnæ eorū misererer, ignosceretq;, donec insula ad statum pristinum restitueretur: fore ut quæ nunc deficerent, reintegrentur in duplum. Ex Cibauensibus pauci fœdera seruarunt, laborabant enim acriore fame quàm cæteri. Hos moribus & lingua non aliter ab incolentibus plana differre aiunt, ac in cæteris regionibus ruricolæ montani, sunt à curialibus diuersi: licet eodē genio uiuant omnes, rudi scilicet ac simplici agrestiq;, aliqd tamen est inter eos discrimen. Ad Caunabóam captū redeamus. Ille cum se coniectum in uincula uideret, tanq; leo libycus dentibus frendens, die noctuq; quo modo se inde liberaret animo uersans, suadere præfecto cœpit, ut quādoquidē Cipangi regionē sibi assumpsit in ditionē, præsidia Christiana, quæ ab incursibus ueterū hostium suorū finitimorum eam tueātur, mitteret. Significatum enim sibi fuisse ferebat, eam quotidie grassatione infestari, in prædamq; bona suorum cuncta trahi. Sed hoc excogitato dolo, existimauit fore, ut frater eius qui erat in regione cum cæteris propinquis, aut per uim aut per insidias tot ex nostris caperēt, quot ad se redimendum permutatione suppeterent. Præfectus autem intellecta frau de Hoiedam mittit, sed cum ea armatorum copia, quæ Cibauensium arma, si arma mouerint, superare posset. Vix intra regionem nostri uenerant, cum Caunabóæ frater, conuocatis circiter quinque millibus suo more armatorum: nudi enim, sagittis sine ferreis cuspidibus, sudibusq; & clauis quibusdam bella gerūt: intra quandam domūculam eos circunsepsit obseditq;. Hic Cibauus, tanquam

D uir disciplinæ bellicæ non ignarus, ad unius stadij distantiā exercitum in quinq; acies diuidit, cuique in gyrum per æquos tractus locum statuens: suam autem aciem è regione nostris opponit. Inde cum diligenter omnia instituisset, ex acie sua, ut omnes æquis passibus unà gradiantur, paulatim signa dari iubet, pedetentimq; ut unà omnes uocibus sublatis pugnam undique ineant, manusq; conferant, imperatum omnibus ordinibus reliquerat: ne nostrorum quisquam ita circumuallatus posset euadere. Sed nostri cum una acie confligere satius esse rati, quàm eum impetum expectare, in aciem grandiorem per apertos agros uenientem irruunt, eo quod equestri prælio committēdo ea pars commodior esset. In eos igitur sese equites præcipitant, equorum pectoribus eos prosternebant: leuiter profligantur, perimuntur quicunq; expectarunt. Cæteri metu perculsi in fugam conuertuntur, ad montanasq; rupes asperas, relictis domibus, se recipiunt, indeq; ut eis ignosceretur precabantur, se quodcunq; imperatum libenter subituros, si intra natales suos eos uiuere patiantur, attestantes. Caunabóæ fratre tandem capto, popularium quenq; in sua remiserunt. His actis, regio illa pacata est. Inter eos montes uallis, quam Caunabóa incolebat, Magóna uocatur, amnibus auriferis & fontibus fortunatissima, fertilisq; maiorē in modum.

Turbo uiolētus Eo anno mense Iunio inauditum ab Euro turbinem, eleuatis usque ad sidera rapidis uorticibus, exortū fuisse prædicāt, qui quascunq; maximas arbores offendebat, radicitus euerteret. Is tipho quum ad ciuitatis portum iam peruenisset, tres naues quæ solæ in anchoris stabant, ruptis rudentibus, sine ulla maris procella aut fluctu circumactas ter aut quater, in profundum mersit. Creuisseq; eo

Inūdatio aquarum magna anno præter solitū intra terrā, & extendisse se mare plusquam cubiti mēsuram, ferunt. Gentem hanc perturbasse elemēta, atq; portenta hæc tulisse, immurmurabant insulares. Has aëris procellas uti Græci tiphones, furacanes isti appellāt: crebrò nanq; surgere in ea insula inquiunt: sed furacanes nūquam æque uiolentos

A tos aut furibundos: neq; enim uiuentis ullius ætate aut memoria maiorum extabat, similem unquam turbinem, qui & grãdiores arbores euelleret, ad eam insulam ruisse: neq; mare ibi tempestatem ullam fuisse unquam perpessum cõstat: imò neq; maris æstuaria pati: ubicunq; enim littora planiciem aliquã attingunt, prata florida littoribus proxima reperiuntur. Caunaboam repetamus. Caunaboa rex & frater eius cum ad reges in Hispaniam ducebantur, dolore animi confecti, in itinere moriuntur. Præfectus autem summersis fero turbine nauigijs, se interceptum uidens, duas statim Carauelas iussit fabrefieri: omniũ enim artium magistros secũ habebat. Interea dum hæc fierẽt, fratrem suum Bartholomæum Colonum, ipsius insulæ more hispano Adelantatum cum metallarijs quibusdam armata manu ad aurifodinas, quas ad leuquas ab Isabella sexaginta ante Cipangas, ductu insularium repertas, ire tentatum iubet. In eis effossos ueterum tempestate profundos puteos inueniunt. Præfectus inde ingẽtes thesauros sibi illos, de quibus ueteri testamẽto agitur, Salomonem Solymorũ regẽ per sinum persicum comparasse contendit. Sit an non, non est meum dijudicare: sed longe abest meo iudicio. Metallarij diuersis in locis superficialem terram aurifodinarum circiter sex millia passuum durãtium cribrantes in sicco, tantam ibi auri copiam iacere demersam censuerunt, ut mercenarius quisq; fossor ad id conductus tres auri drachmas singulis diebus facile queat effodere. His ita indagatis, Adelantatus simul & metallarij præfecto rem per literas significãt: quibus habitis quinto idus Martij anni quinti & nonagesimi, naues, quæ iam peractæ erãt, statim ad reges uenturus alacer conscendit: prouinciæ gubernandæ fratri Bartholomæo Colono Adelantato, omni potestate relicta.

PETRI MARTYRIS ANGLI

B MEDIOLAN. PROT. APOST. REGIIQVE consiliarij, Oceaneæ decadis primæ, lib. quintus, ad Cardinalem Ludouicũ Aragonũ, nostri regis nepotem.

ADELANTATVS autem ipse Bartholomæus, ex sui fratris discedentis consilio, arcem in aurifodinis erigit. Hanc arcem auream appellat: quoniam ex terra quæ ad muros construẽdos ferebatur, calones & muratores inter pinsendum aurum deligebant. Tres menses ad instrumenta quibus aurum lauari & colligi posset conficienda consumpsit: sed rem imperfectam fame compulsus reliquit. Ad sexagesimum inde milliare, quô ipse cum armatis pluribus concessit, panis insularis portionem quãdam à prouincialibus habuit, permutatione rerum nostrarum. Attamen morari diutius illic nequiuit. Relictis igitur ad eius arcis præsidium decem hominibus, cum ea panis insularis portiuncula quæ superat: relictoq; illis uenatorio cane ad capiendum genus id animalis, quod apud eos esse suprà diximus cuniculo nostro simile, nomine Vtias, ad Conceptionẽ reuertitur. Erat præterea is mensis quo Guarionexius rex, & alius illi finitimus Manicautexius nomine, tributa erant ei laturi. Ibi totum Iunium immoratus, uectigalia in integrum ab his duobus regibus, & uictui necessaria sibi & ijs quos ductabat, qui erant fortè quadringenti, exegit. Circiter calend. Iulij tres cum escarijs rebus, tritico, oleo, uino, suillis, uaccinisq; carnibus salsis, Carauelæ aduenerũt: ea uiritim pro constitutione ex Hispania lata diuiduntur: quamuis ex his aliqua madida corruptaq; uecta esse conquererentur. Per has naues à regibus & fratre præfecto, qui iam multa antea de hac re apud reges egerat, ut ad meridionale insulæ latus habitationẽ traducat, in mandatis Bartholomæus gubernator habuit: erat enim ea pars aurifodinis propinquior. Imperatumq; etiam illi est, ut regulos eos

C qui Christianos peremisse reperirentur, cum suis ditionarijs errati participibus, uinctos in Hispaniam mitteret. Tercētum insulares cum suis regulis captos mittit. Post explorata diligentius meridionalia littora, transportat habitationem, arcemq; ibi super edito colle apud portum bene tutum condidit: quam arcem sancti Dominici, quoniam die dominico eò apulsus est, uocitauit. Amnis salubrium aquarum & uarijs piscium generibus optimis refertissimus, in portum amœnis utrinq; ripis defluit. Miras esse fluminis naturæ dotes referunt: quacunq; enim fluat, omnia iucūda, utilia omnia, palmeta, frutetaq; insularia omnis generis, nauigātibus ramos floribus, fructibusq; onustos in caput interdum declinabant, æquamq; soli eius uel beatiorem Isabellica ubertatem prædicant. In Isabella ualetudinarios tantum nauiumq; magistros quosdam, qui duas quas inceperant Carauelas perficerent, reliquit. Cæteros ad sanctum Dominicum ad meridiem traducit. Post arcem conditam, relicto in ea uiginti hominum præsidio, cum reliquis ipse, occidentales insulæ partes internas, hactenus nomine tantum notas, exploraturus, sese accingit. Ad triginta inde lequas, id est, milliaria nongenta, in fluuium Naibam, quem à Cibauis montibus ad meridiem rectà per insulæ medium descendere memorauimus, incidit. Hoc amne superato, cum singulis armatorum hominum quinq; & uiginti turmis, decuriones duos ad regulorum terras, quorum nemora ex coccineis arboribus constant, per diuersa dimittit. Læuorsum isti tendunt, syluas inueniunt, ingrediuntur, scindunt, cadunt altæ intactæq; hactenus preciosæ arbores: singulas insulares casas decuriones singuli coccineis implent truncis: ubi donec nauigia ducantur quæ illos abducant, seruentur. Adelantatus autem dextrosum iter capiens, non longe à ripa fluminis Naibæ potentem quendam, nomine Beuchium Anacauchoam, regem castris positis, contra Naibenses incolas in armis esse, reperit, ut illos suæ ditioni,

Fluuius amœnitate & fructuū ubertate felix.

Syluæ coccineæ.

D ueluti plures alios insulares regulos, subijceret. Huius potentis regia, occidentalem uersus insulæ calcem sita Xaraguà, à flumine Naiba triginta lequas distans, montosa, aspera: sed quicunq; reguli medium tenent, huius imperio parent. Omnis ea regio à Naiba ad ultimam occidentis oram auri expers est. Nostros, depositis armis, datoq; pacis signo, placidissime, incertum metu an humanitate, suscipiens, quidnam sibi uellent, interrogauit. Adelantatus inquit: Vt quemadmodum & reliqui huius insulæ principes, præfecto marino fratri meo Hispanorum regū nomine uectigalia prestes. Cui ille: Quomodo id à me potestis exigere, cuius nulla regio de multis quæ mihi imperanti auscultant, aurum gignit? audierat enim gētem exteram, quæ aurum auide quæritaret, ad insulam aduentasse: sed quod aliud quàm aurum cuperet, minime arbitrabatur. Tunc Adelantatus: Absit ut cuiquam tributa iniungamus, quæ persolui facile non possint, quibus'ue regiones careant. Gossampij, canabi, & aliarum huiuscemodi rerum copiam, regionem producere compertum habemus: ex quibus prouentibus ut nobis aliquid impartiaris, petimus. At ille, his auditis, hilari fronte, sereno uultu, se quantum uoluerint accipere de his daturum pollicetur. Dimissoq; exercitu, ipsemet præmissis nuncijs, Adelantatum usq; ad locum ubi ipse regiam habebat, ad lequas, uti diximus XXX comitatus est, totoq; eo tractu per regulorū ei subditorum diœceses iter semper fecerunt: alijs canabi, quod non peius nostro ligno ad nauium amplustre contexendū esse dicunt: panis alijs, alijs gossampij, pro telluris uariæ natura, tributa imperantes. Ad regiam tandem Xaraguēsem ueniunt. Hanc priusquam ingrediatur, incolæ omnes regem suum Beuchium Anacauchoam ac nostros honorifice suo more recepturi occurrūt. Inter cætera spectacula, audi duo inter nudas & incultas gētes memoratu digna. Appropinquātibus primum triginta fœminæ, regis uxores omnes, ramos palmarum manibus ferentes, tripudijs, cantibusq; ac sonis, ex regis præcepto, nudæ toto corpore præter pudibunda, quæ femoralibus quibusdam gossampinis corruptæ conte-

Quo genere pompæ hic rex domū reuersus sit, exceptus à suis.

A contegunt, obuiam prodeunt. Virgines enim capillis per humeros sparsis, frontibus tamen uitta ligatis, nullam sui corporis partem cooperiũt. Faciem, pectora, mammas, manus, cæteraq; subalbido colore prædicant fuisse pulcherrima. Dryades formosissimas, aut natiuas fontiũ nymphas, de quibus fabulatur antiquitas, se uidisse arbitrati sunt. Palmarum manipulos, quos dextris gestabãt chorizantes, psallentesq; inuicem, poplitibus flexis Adelantato omnes dono dant. Domum deinde regis ingressi, eorum more laute paratam cœnam inueniunt: uires reficiũt: nocte uero superueniente, pro cuiusq; statu, ad hospitia obsignata per regis ministros ducuntur, ubi in paratis pro eorum consuetudine lectis pensilibus, quos aliâs descripsimus, quieuerunt. Altero die ad eam domũ quam sibi loco theatri construunt, nostri ducuntur. Ibi post multas uariasq; choreas & saltationes, in latam planiciem duæ ex insperato ingẽtes armatorum acies descendunt, quas ludi & delectationis gratia (ut apud Hispanos ludus troicus, id est harundineus, sæpius instruitur) rex apparari iusserat. Cominus accedentes, ac si hostes collatis signis, pro opibus, pro focis, pro natis, pro imperio, pro uita deniq; ipsa certaturi, cõcurrerent: ita duæ illæ acies utrinq; manus conserunt, missilibus telis & sagittis. Intra breue horæ momentum quatuor cecidere, pluresq; uulnerati fuerunt. Acrius pugnatum fuisset, nisi rogatu nostrorum, rex dato signo pugnam diremisset. In tertiũ inde diem, consilio regi præbito, ut gossampij plus deinceps in ripis aquarum, quò impositũ per focos tributum facilius persolueretur, sererent, ad Isabellam, ualetudinarios & nauigia quæ incepta reliquerat uisurus, tendit. Varijs morbis circiter trecentos reperit cecidisse: quare anxius, & quid consilij caperet erat ignarus: cum non modo ad ualetudinem resarciendam, sed uictui necessaria ferè cuncta deessent: neq; enim ex Hispania nauis ulla aduẽtabat. Sic hæsitans, ualetudinarios per regiones & castella in ipsis

B erecta dispartiri constituit. Castella enim ab Isabella recto itinere ad sanctũ Dominicum, id est, à septentrione ad meridiem, per insulam hæc erexerunt. Ab Isabella ad lapidem sextum & trigesimum Speranciam arcem condidit. A Sperancia uero ad lapidem quartum & uigesimũ diuam Catharinam. A Catharina ad uigesimũ, sanctũ Iacobũ arcem. A diuo Iacobo ad alia uiginti milliaria Turritam condidit munitiorem, quam Conceptionem appellauit: quod in radice Cibauorum montiũ, quodq; in planicie uastissima ubere & populosa. Aliam deinde mediam inter Conceptionem & sanctum Dominicum condidit Conceptione munitiorem: quoniam intra terminos reguli, cui supra quinq; incolarum millia parebant: Bonauum nomine uocãt insulares eius regionis uicum, qui caput est regni: propterea Bonauum etiam uoluit arcem præfectus appellari. Per hæc igitur castella castellorumq; uicina, in insulariũ domibus infirmis dispartitis, ad sanctum ipse Dominicum proficiscitur, à regulis qui medium tenebant, imposita exigens inter eundum uectigalia. Vbi cum aliquot dies moraretur, rumor exoritur, regulos omnes finium Conceptionis desperatis in nostros animis uiuere, studereq; defectioni. Ad eos igitur, ubi hæc nunciata sunt, longis mouet itineribus. Cum propius accederet, Guarionexium regionis huius capessendæ imperatorem ab omnibus fuisse delectum, fama increbuit: seductumq; & solicitatum, semi inuitum tamen ab alijs fuisse, cum nostrorum astus & arma iam aliâs expertus pertimesceret. Conuenerant certo die cum quindecim millibus hominum suo more armatorum, fortunam belli iterum tẽtare. Ibi Adelantatus consilio habito cum arcis præfecto reliquisq; militibus quos ductitabat, adoriẽdos esse incautos & palãtes regulos in proprijs laribus, priusquam exercitum comparent, constituunt. Ad singulos igitur regulos singuli centuriones mittuntur, qui ex insperato dormientes, priusquam sparsis populis liceat conuenire, uicos eorum ingressi, quos non mœnibus, non fossis, non aggeribus circunseptos habent, impetunt, captant, uinciunt, ducunt quisq; suum, uti fuerat imperatum.

Arces quas ædificarunt in insulis.

C

C Ad Guarionexium Adelantatus ipſe tanquam ad potentiorem perrexerat, cepitq́ ſicut & alij eadem hora conſtituta ſuos. Quatuordecim ea nocte ex eis ad Conceptionem tracti ſunt. Paulò poſt duobus ex ijs qui Guarionexium, reliquosq́ rerum nouarum ſtudioſiores ſeduxerant ac ſubornauerant, ſupplicio affectis: ne ſuorum regum dolore confecti incolæ agros deſererent, quod ſummum incommodum propter ſemētes, noſtris afferre potuiſſet, Guarionexium & reliquos dimiſit. Ditionarij ad quinq́ millium numerum confluxerunt, pro ſuorum regum liberatione inermes: intonuit aër, contremuit terra, præ clamore illorum uſq́ ad ſidera eleuato. Adelantatus Guarionexium atque alios pollicendo, donando, minando, ut in poſterum cauerent ne quid molirentur, admonet. Guarionexius apud populum orationem habuit de noſtrorum potentia, indulgentia in delinquentes, liberalitate in fidos: ut ſedent animos, nec quicquam ulterius aſtruant cogitentq́ contra Chriſtianos, ſed ut illis obtemperent, obſequantur, ſeruiant: niſi ſe in maiores indies calamitates trudi cupiant. Oratione habita, penſilem illum humeris captant, penſilemq́ uſq́ ad ſuæ regiæ pagum humeris portant. Ita per aliquot dies regio pacata eſt. Soliciti tamen & triſtes noſtri, in exteris regionibus deſerti, quod quintuſdecimus iam mēſis à præfecti diſceſſu ageretur: quia cuncta quibus indui ueſciq́ ſolebant deficerent, demiſſo uultu incedebant. Adelantatus eos, quàm melius poterat, inani ſpe depaſcendo ſolabatur. Dum hæc agerētur, Beuchius Anacauchóa (ſic enim Xaraguæ occidētalis partis, quam ſupra memorauimus, rex uocabatur) ad Adelantatum nuncios mittit, qui goſſampium cæteraq́ uectigalia quæ ſibi ſuisq́ incolis imperauerat, parata eſſe ſignificarēt. Ad iter ſe accingit Adelantatus, pergit, honorifice à rege recipitur & eius ſorore, quæ quondam Caunaboæ regis Ci

D bauí uxor, non minoris erat in fraterni regni gubernatione momenti & conſilij quàm frater. Aiunt enim eam eſſe urbanam, facetam, ac prudentiſſimam: fratriq́ ut Chriſtianis aſſentetur, blandiatur, obtemperet, exemplo mariti eius edoctus, perſuaſerat. Hæc fœmina Anacaóna nūcupatur. Duos & triginta ibi regulos in Beuchij Anacauchóæ regia congregatos cum tributis expectantes reperit: qui omnes præter imperata uectigalia, ad beneuolentiam cum noſtris captandā, munera tulerunt ingentia ex utroq́ pane, radicali ſcilicet ac paniceo: utias, id eſt, cuniculos inſulares innumeros, piſcesq́: ſed ne putreſcerent aut corrumperentur aſſos tulerunt: & de ſerpentibus, quos inter edulia principatum obtinere, crocodilisq́ ſimilimos eſſe ſuprà deſcripſimus: iuannas ſerpentes uocant. Has in inſula naſci ſerò didicerunt: neq́ ex eis noſtri ob fœditatem, quæ horrorem, non modò nauſeam inducere uidebantur, guſtare hactenus auſi fuerant: præmordere paulatim Adelantatus iuannam, regis ſororis pellectus facetijs, ſtatuit: ſed ubi demulcere carnium earum ſapor palatum & guttur cœpit, plenis deinde faucibus eas expetere uidebatur: non mordicus deinde neq́ uix uncto labello illas delibabant, ſed eluones omnes effecti, de re nulla iam præterquam de ſerpentium ſuauitate ſermocinabantur, lautioresq́ eſſe dapes illarum, quàm aut pauonis aut phaſiani uel perdicis apud nos. Sed ſi aliter quàm uno condiātur modo, uti pauones & phaſiani, niſi lardo inuoluti uerubus aſſentur, ſaporem perdūt. Euiſceratas à iugulo ad inguina, lotasq́ ac deterſas diligenter, & in gyrum poſtea, in modum anguis dormientis in ſe recepti, inſinuatas, in ollam ſui tantū capacem, pauliſper aquæ cum pipere inſulari ſuper iniecto, comprimunt, tenuiter igne ex quodam ligno odorato minime fumoſo ſuppoſito. Ex abdomine ſic ſtillato ius efficitur, ut aiūt, nectareum, nullumq́ eſſe epularum genus ouis ipſarum ſerpentium par ferunt, quæ per ſe & lenius coquuntur. Sic coctæ & recentes ſuauiſſimæ & ſeruatæ per aliquot dies iucundiſſimæ ſunt. De edulijs ſatis, ad alia ueniamus. Quū uectigali goſſipio inſularem quandam caſam Adelantatus impleuiſſet, panis ſui quantumcunq́ uellet ſe libenter

A ter impartituros reguli pollicentur. Is oblata eorum acceptans, gratias agit. Interea igitur dum per regiones panis conficeretur, ad regiamꝗ Beuchij Anacauchoæ Xaraguenſis regis portaretur, ad Iſabellam nuncios mittit, qui adduci peractam carauelam de duabus, quas inceptas reliquerat, ſuo nomine imperent. Pane nanque ſe onuſtam ad eos illam remiſſurum renunciauit. Læti nautæ, nauim ad Xaraguenſe littus, inſulam circumeuntes, plenis uelis tendunt. Beuchij Anacauchóæ regis ſoror, illa faceta, prudens & magni ingenij mulier Anacaóna, uxor quondam Caunabóæ, ubi nauim noſtram ad patrium littus ſuum applicatam cognouit, fratri perſuadet, ut ambo ad illam uidendam proficiſcantur: ſex tantũ paſſuum millia littus à regia diſtabat. Itinere autem medio, in uico quod eſt ipſius regiæ ſororis gazophylacium, pernoctatum eſt. Illius uero theſauri, non aurum, non argentum, non gemmæ, ſed utẽſilia tantum, resꝗ ad humanum uſum attinẽtia, utputa ſedilia, paropſides, lances, pelues, patellæ ex ligno nigerrimo, lubrico, lucido (quod hebenum eximius artium & medicinæ doctor tuus Ioannes Baptiſta Eliſius eſſe contendit) confectæ, & arte mira laboratæ. In his enim quicquid eſt incolis ingenij à natura tributum, exercent. Sed hæc illi fœminæ in inſula ſua Guanabba (quam in faucibus occidentalibus Hiſpaniolæ inſulæ, ſi pictam uideris, iacere conſpicies) fabrefiunt: in eis lemurum, quos noctu uidere ſe prædicant, ſerpentum, hominum & aliarum rerum quaſcunꝗ ſemel intuentur, uiuos uultus cælant. Quid facturos illos, illuſtriſſime princeps, putares, ſi ferrũ & chalybem aſſequerentur? illa enim omnia igne prius interius mollefacta, lapillis poſtmodum fluuialibus quibuſdam cauant & diducunt. De ſedilibus Adelantato quatuordecim, de utenſilibus autem menſarijs & coquinarijs fictilibus ſexaginta, dono dedit. Quatuor præterea neti goſſampij glomos ponderis immenſi tribuit. Ad littus igitur poſtero die cum perueniſſent, ubi pagus erat alter regius, ſeruitoriam iuſſit Adelantatus cymbam inſtructam aduehi. Rex autẽ canóas ſuo more depictas duas, unam qua
B ipſe cum familiaribus ſuis, alteram qua ſoror Anacaóna & eius ancillæ ueherentur, apparat. Sed in ſeruitoriam cymbam uoluit Anacaóna cum Adelantato uehi. Cum naui iam appropinquarẽt, ex compoſito ignem tormentis ſuffigunt: mare tonitruis, aër puluereo fumo, implentur: tremunt, terrentur, mundi machinam laborare ea concuſſione arbitrati ſunt. Verum enim ubi Adelantatum ridere, in faciem eorum uerſum, uident, ſedant animos. Cum autẽ propius irent, fiſtulæ, tibiæ, tympanaꝗ inſtructis choreis pulſantur. Illi ſonitus dulcore allecti ſtupent, admirãtur. Ingreſſi nauim, ubi proram, puppim, caſtella, tabulata, carinam, cubicula diligenter percurrerunt, frater in ſororem, ſoror in fratrem oculos uertentes obmuteſcebant: neꝗ quid præ nimia admiratione inuicem loquerentur, inueniebant. Dum his intenti per nauim uagarentur, eleuari anchoras ex temporeꝗ uela ex antennis deuolui & protendi, in altumꝗ dirigi iubet. Tum uero ſtupidiores, cum ſine remis, ſine hominum robore, molem ita grandem adeò celeriter, per æquor uolitare conſpicerent: flabat enim è terra optatus ad id uentus: ſed tunc multo magis cum eodem uento duce, ire modo, modo redire, modo in dextram, in læuam modo, uti libebat, uertere nauim cernerent, admirabantur. His ita peractis, naui pane radicali cæterisꝗ muneribus repleta, noſtris etiam muneribus donatis, nõ modo Beuchium Anacauchóam regem ſororemꝗ eius, ſed miniſtros ancillasꝗ utriuſꝗ alacres ſtuporeꝗ plenos dimiſit. Ipſe uero terreſtre iter aggreſſus cum militibus ad Iſabellam cõceſſit. Ibi Rodalnum quendam Ximenum facinoroſum, quem foſſorum & calonum ductorem ex famulo ſuo, deinde iuſtitiæ præſidem, præfectus erexerat, malo uiuere in Adelantatum animo ſignificatum eſt. Comperit inſuper Guarionexium regem huius Rodalni, & aliorum relictorum inſolentias & rapinas pati ulterius nequiuiſſe, cum familiaribusꝗ ſuis & ditionarijs pluribus, deſpe-

Seruilis ingenij euecti intemperies & malitia.

C rato animo, ad montes quosdam, qui ab Isabella decem tantum leuquas, occidentem uersus, in littore septentrionali, distant, secessisse. Montes montiumque incolas uno nomine Ciguaios uocant. Regem regulorum monticolarum principem Maiobanexium appellant: eius regia Capronus dicitur. Montes asperi, alti, inaccessi, in arcũ à natura dispositi, ad mare cornua porrigunt. Inter utrunque montis eius cornu pulchra planicies, per quam in mare plura flumina à montibus ipsis delabũtur. Gens fera, bellicosa, quæ à Canibalibus originem traxisse creditur: cum enim è montibus ad planiciem bellum finitimis illaturi descendunt, si quos perimant, comedunt. Guarionexius igitur ad hunc regem monticolam confugiens, dona illi regia multa suo more quibus monticolæ carent, impartitus est: retulitque sese nefarie, fœde, uiolenter à nostris tractatum: nec humilitatem, nec superbiam quicquam sibi apud nostros profuisse conqueritur. Propterea se supplicem ad eum uenire, ut illum tutetur, defendatque ab iniurijs facinorosorum hominum, precatur. Maiobanexius autem omnem illi opem, tutelam, præsidium contra Christianos pollicetur. Ad Conceptionem igitur Adelantatus proficiscitur. Roldanum Ximenum, qui in insularũ pagis ad milliare duodecimum cum ijs qui eum sequebantur hospitabatur, accersiri facit: quid sibi uellent hi motus interrogat. Ille perfricata fronte respondet: Almirantum fratrem tuum interisse, regibusque nostris paruæ curæ res nostras esse uidemus: fame dum te sequimur perimus, cogimur infelicem uictum per insulam quæritare. Præterea me unà tecum insulæ gubernatorem præfectus reliquit: quare mens nobis est, nolle ulterius tuo imperio parêre. Hæc & alia Roldanus. Adelantatus autem manũ in eum inijcere cupiẽs nequiuit, euasit enim, secutique illum sunt septuaginta homines, quibus comitatus ad occidentem in

D Xaraguam regionem se cõtulit: ibique, uti Almirantus nunc & frater eius testantur, solutis habenis stuprari, prædari, trucidare cœperunt. Interea dum hæc fierent in insula, à regibus tandem nauigia Almiranto obsignantur octo: de quibus primum duo ex Gadibus Herculeis rectà cum alimentis mittit ad Adelantatum fratrem. Hæc duo nauigia ad eam insulæ partem occidentalem in qua Roldanus Ximenus cum consortibus agebat, casu primum appulsa sunt. Seducit illos Roldanus, pro ligone puellarum papillas tractandas, pro labore uoluptatem, pro fame affluentiam, pro lassitudine & uigilijs, quietem promittens. Guarionexius interea, comparata manu amicorum, ad plana sæpenumero descendens, insulares nostrorum amicos, Christianosque quoscunque assequebatur, trucidabat, agros hostiliter uastabat, semẽtes diripiebat, pagos depopulabatur. Roldanus comitesque quamuis Almirantum propediem uenturum sensissent, quandoquidem nouos homines cum duobus nauigijs præmissis uectos subornauerant, minime perterrebantur. Dum inter hos fluctus miser Adelantatus fratrem indies expectãs uersaretur, præfectus frater ex Hispanis littoribus cum reliquis nauigijs discedit. Sed non itinere recto ad Hispaniolam, uertit enim se ad meridiem. Qua nauigatione quid sit operatus, quas maris ac terrarum oras peragrauerit, quid, nouos tractus detegẽs, inuenerit, prius enarremus. Harum enim seditionum & tumultuum euentum, in sequentis libri calce late referemus. Vale.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE,
LIBRI QVINTI FINIS.

A

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. consiliariiq; regii, Oceaneæ decadis primæ, liber sextus, ad eundem Cardinalem Ludouicũ Aragonium.

X OPPIDO Barramedabætis, ostio à Gadibus parum distanti, cum octo nauibus onustis, tertio Cal. Iunii, anni octaui & nonagesimi, Colonus dat uela: assuetumq; iter suũ per Fortunatas, ob piratas quosdã Gallos, qui, ut illum adorirentur, in itinere recto operiebantur, detorsit. Ad Fortunatas ituris, ad milliare uigesimum & septingentesimum læuorsum, Madera incurrit insula, quæ australior Hispali est quatuor gradibus. Eleuatur enim Hispali polus arcticus gradus sex & triginta: huic autẽ insulæ, uti nautæ referũt, duo & triginta. Maderam igitur primum adnauigauit: inde missis ad Hispaniolam itinere recto nauibus reliquis commeatus uehẽtibus, cum una naui caueata, & duabus mercatoriis carauelis, australis plagæ iter aggressus est, lineam petiturus æquinoctialem: deinde ut eius occidentem sequens, locorũ quæ reperirẽt naturam, Hispaniola ad septentrionem dextrorsum relicta, uestigaret. Iacent in eo discursu mediæ Hesperides Portugalensium insulæ tredecim, præter unam, inhabitatæ, quæ Caput Viride appellantur. Hæ sunt interiori Aethiopiæ è regione ad occidẽtem duorum tantũ dierum nauigatione uicinæ. Ex his uocant Portugalenses unam Bonauistam: cuius testudinibus multi quotannis leprosi sua labe mundantur. Inde, cum esset ibi aër contagiosus, subitò discedens, ad aphricum, qui medius est inter austrum & fauonium, millia passuum CCCCLXXX nauigauit. Ibi malaciis & ardoribus, nam erat is Iunius mẽsis, adeò, ut ait, oppressus fuit, ut ferè nauigia illi incenderentur: cadorum circuli crepebãt & rumpebantur, aqua dispergebatur. Homi-

Testudinũ genere quodam medetur lepræ

B nes eos æstus sufferre nequibãt: eleuabatur enim eis, ut ipse retulit, ab horizonte polus gradus quinq; tantũ. Octo dierum quibus ea perpessus est, primus fuit serenus, reliqui nubili ac pluuiosi, nec eo minus feruidi. Quare sæpius, adisse, non mediocriter pœnituit. Actus in eo discrimine & angustia his octo diebus, uulturnus illis flatu secũdo exoritur: quẽ uentũ secutus rectà ad occidentẽ, eius paralelli aliam stellarum faciem, aliamq; aëris gratiam, ait præfectus se reperisse. Nam in tertiũ inde diem temperiem se amœnissimam sensisse, inquiunt omnes. Asseuerat enim præfectus se à malaciis & ardoribus semper ascendisse per maris dorsum, ueluti per altum montem cœlum uersus ascenditur: nec tamen adhuc in omni prospectu terram ullam uiderat. E cauea tandem grãdioris nauis, pridie calendas Iulii, nauta quidam speculator tres montes altissimos, sublatis præ lætitia ad cœlum uocibus, se conspicere proclamat: ne fragãtur animo hortatur: mœsti enim erant, tum adusti solis ardoribus, tum quoniam aqua illis deficiebat, cum cadi, qui præ nimio calore concrepuerant, aquam per scissuras euomuissent. Læti ergo adeunt: attamen ubi primum terram attigerũt, eo quod ibi esset mare uadosum, quamuis portum à longe uiderint, aliàs satis commodum, non potuerunt terram capere. Habitatam esse regionẽ & bene cultam perpenderunt è nauibus: nanq; cultissimos hortos, & amœna uiridaria uident: ex quorum herbis & arboribus matutini rores ad eos suaues efflabant odores. Ad uigesimum inde lapidem in portum incidit recipiendis nauibus satis aptum, sed nullus in eum amnis decurrebat. Procedens igitur reperit tandem portum reparandis nauibus aptum, & aqua & lignis sumendis accommodatum: Arenalis Putam hanc terram uocat. Vicina portui domicilia nulla reperere, sed innumera quorundam animalium uestigia, ueluti caprina, inuenerunt: de quorũ genere unum uidere mortuum, ut aiunt, quasi capreæ simile. Altero die canoam à longe uenientem prospiciunt, qua uigintiquatuor homines uehebantur, iu-

C uenes omnes elegantes & proceræ staturæ: scutis, præter arcus & sagittas, ultra morem aliorum armati: capillis oblongis, planis, & quasi more Hispano scissis in fronte. Pudibunda uitta gossampina uarijs coloribus intexta tegebant, cæterum nudi. Tunc uero terram illam reliquis eius paralelli regionibus cœlo proximiorem esse, & à crassis conuallium ac paludum uaporibus remotiorem credidit, quanto altorum montium à profundis uallibus suprema culmina recedunt. Quoniam se ab Aethiopiæ paralellis nunquam exijsse in tota ea nauigatione pertinaciter Almirantus affirmat, tantaq; sit in utriusq; terræ incolis, continentis scilicet Aethiopiæ & insularũ, naturæ uarietas: Aethiopes enim nigri, crispi, lanati, non autem capillati: hi uero albi, capillis oblongis, protentis, flauis. Vnde discrimen hoc tantum oriri possit aliâs nõ uideo. Terræ igitur dispositio, non cœlorum flatus, eam causantur uarietatem. Scimus in torridæ zonæ montibus niues cadere, durareq;: scimus & in ualde distantibus ab ea ad septentrionem urgeri magno calore habitatores. Iuuenes obuios ut alliceret præfectus, specula, uasa ænea, tersa, lucida, tintinnabula, aliaq; eiuscemodi ignota illis ostendi iussit. Illi autem quo magis uocabantur, tanto magis fraudem inesse & strui timentes retrocedebant: cum summa tamen admiratione nostros & eorum res ac nauigia fixis oculis intuentes, at remis semper innixi. Videns præfectus muneribus illos adduci non posse, iussis è cauea grandioris nauis tympana tibiasq; pulsari, cantariq; inferius, ac instrui choreas: cantus & insoliti sonitus dulcedine illos posse uinci existimans. Iuuenes autem ad certamen canere nostros è caueis arbitrati, citius ictu oculi, relictis remis, sagittas arcubus, scuta brachijs aptarunt, cuspidibusq; in nostros directis, quid sibi uellent hi sonitus, parati operiebantur. Nostri econuerso paratis sagittis ad illos paulatim mouent. Illi uero à naui prætoria discedẽtes, dexteritate remorum freti, unam ex minoribus adeunt: adeoq;
D illi adhæserũt, ut nauis gubernatori sagulum, pileumq; cuidam primario alteri è puppi porrigere licuerit. Per signa, ut eius nauis gubernator in littus descẽdat, ibi inuicẽ collocuturi, ut aptius poterunt, data fide, conueniunt. Sed cum ipsum nauis gubernatorem ad prætoriam nauim, ueniam colloquij petitum, accedere conspexerunt, insidias ueriti, statim in canôam prosiliũt, auraq; uelocius auolarunt. Non longo ab ea insula spacio semper ad occidentem, præfectus se fluxum aquæ rabidum ab oriente in occidentem, atq; adeò impetuosum, reperisse ait, ut nihilo torrenti uasto ex altis montibus decidenti cederet. Ibi se, ex quo nauigare à teneris cœpit, nusquam tantum formidasse fatetur. Vlterius aliquantulum per id discrimen procedens, fauces reperit quasdam octo milliarium, uelut i alicuius maximi portus introitum: ad quas aquarum ille defluxus ruebat. Os Draconis fauces appellauit, & insulam Ori oppositã, Margaritam. Ex faucibus autem non minor impetus aquarum dulcium, uenientibus salsis occurrẽs, egredi conabatur: ita quod ibi esset inter utrasq; undas non leue certamen. Sinum ingressus tandem potabiles ac suaues aquas esse cognoscit. Atque aliud maius ipse præfectus & reliqui nauigationis eius comites fide digni, mihi diligentius omnia percunctanti retulerunt: se uidelicet lequas sex & uiginti, hoc est millia passuum quatuor supra centum, per semper dulces aquas adnauigasse: quantoq; ulterius, ad occidentem præcipue, procederet, tanto asseuerat dulciores. Occurrit deinde monti altissimo, quem cercopithecorum ab ea parte orientali multitudo tantum incolebat. Id latus asperum, propterea hominibus inhabitatum: apud littus tamen in terram exploratum missi, cultos plerosq; satosq; agros reperisse retulerunt: gentem autem aut casas nullas: ut ruricolæ nostri sæpius etiam à uillis aut stationibus, quas incolunt, seminatum longius fortè proficiscuntur. In montis eius occidentali latere latam agnoscunt iacere planiciem, hanc læti adeunt, iaciũt anchoras in lato flumine. Cum primum indigenæ gentem ad eorum littora nouam appulsam esse cognoscunt, certatim uisendi studio

A dio sine ullo metu ad nostros festinant: à quibus per signa Pariam uocari terram illam, quæ maxima esset, & quanto ulterius ad occidentem tanto populosiorem, collegerunt. Quatuor igitur hominibus ex eius terræ incolis in nauē suam sumptis, occidentale latus prosequitur. Ex aëris temperie, ex amœnitate terræ, ex populorum amplitudine, quibus indies magis ac magis inter nauigandum occurrebant, quod regio illa magni aliquid portenderet, omnes recensent: neq; illos sua fefellit opinio, uti suo loco uidebimus. Sole nondum exorto, surgere tamen iam uolente, quodā die, locorum suauitate allecti, sentiebāt enim ex terræ uiretis gratissimos odores afflari, terram captant. Ibi numerosiorem quàm alibi usquam incolarum multitudinem esse perpenderunt. Statimq;, nostris propius se applicantibus, eius terræ Cacici nomine nuncij ad præfectum mittuntur, se suaq; omnia hilari fronte per signa & nutus offerendo: à præfecto ut in terram descenderet, nec quicquam uereretur, petunt. Renuēte præfecto, ecce uisendi studio, cum eorum cymbis innumeri ad naues confluunt: colla lacertosq; maiori ex parte auro & unionibus Indicis torquati armillatiq;, atq; id adeò populariter gestabant, ut ex uitro non maiora calculorum serta fœminæ nostrates ferant. Vbinam illa quæ gerebant legerentur, interrogati: proprium littus digito monstrabant: manuumq; ac labiorum torsione & motu, uniones apud se non magnifieri significare uidebantur. Imò & canistris manu captis, posse ibi si apud eos uersari uellent, canistratim colligi, insinuare uidebantur. Sed quoniam frumenta quæ uehebat ad Hispaniolam, ferè iam salo corrumperentur, differre id commercium in accomodatius tempus statuit. Duas tamen ex seruitorijs cymbis ad terrā hominibus onustas misit, qui de unionibus aliqua serta, per rerum nostrarum permutationem, referrēt: & de locorum ac hominum natura quæcunq; possent scrutarētur. Illi nostros adeūtes hilares & animo læto suscipiunt. Mirus ad nostros tanquam ad portentum aliquod erat numerus cōfluentium.

Vnionum ubilitas & copia.

B Duoq; uiri graues nostris primum obuij, quos reliqua turba sequebatur, prodeunt, grandæuus alter, alter iunior. Patrem & filium successurum, autumant fuisse. Salutationibus utrinq; peractis, in domum quandam sphæricam, cui magna platea adiacet, nostros adducūt. Ex ligno nigerrimo, arte mira laborato, sedilia feruntur multa. Postquam nostri & eorū primates assederūt, ecce ueniunt ministri dapibus alij, alij uino onusti: sed eorum cibi fructus tantū, uarij tamen generis, nostris penitus ignoti. Vina uero tam alba quàm rubentia, non ex uuis sed ex diuersis fructibus compressa, non iniucunda tamen. Sumptis apud seniorem cibis, iunior illos ducit in tabernaculum suum. Viri fœminæq; astabant plures: sed ubiq; uiri semper à fœminis separati. Vtriusq; sexus indigenæ albi, ueluti nostrates, præter eos qui sub sole uersantur: mites, hospitales, pudenda gossampino uelamine, uarijs coloribus intexto contegunt: cætera nudi. Nemo aderat qui nō esset unionibus & auro aut torquatus aut armillatus: multi utrunq;: sed uti uitreos nostri rurales calculos ferunt. Interrogati ubinam aurum illud quod gestabant, gigneretur: digito signabant è regione in quibusdā montibus, sed nostris tanq; minitātes accessum dissuadere uidebātur: comedi enim illic homines gestu manibusq; innuebāt. Sed an à Canibalibus dicerēt, an à feris syluestribus, non bene perceperūt. Quod nostros intelligere, à nostrisq; intelligi nequirent, ingēti molestia afficiebātur. His qui missi fuerāt, hora tertia post meridiem cum quibusdam unionum sertis ad naues redeūtibus, anchoras eleuāt: neq; propter frumenta, uti ipse ait, quæ uehebat, diutius moratus est: animo tamen, cōpositis rebus Hispaniolæ, intra paucos dies redeūdi: sed tanti præmiū inuenti surripuit alter. Institit & eius pelagi profunditas modica, aquarum ue cursus præcipites, qui assiduis cōflictibus grādiorem nauem, si uis uentorum aliqua surgebat, conquassabat. Ad euitāda uadorū discrimina, leuiorē ex carauelis, quæ breui fundo contenta erat, tanquam exploratricem, plumbatis fundi altitudinē tentantem,

C semper præmittebat, sequebãtur aliæ. Cumana & Manacapana, in uasta Pariæ prouincia, dicebantur ab incolis illæ regiunculæ, in spacio milliarium ducentorum triginta: à quibus altera regio distat lequas sexaginta, nomine Curiana. Cum autẽ longum ita maris tractum percurrisset, putans assidue insulam esse, dubitansq; posse per occidentẽ se ad septentrionẽ, ut ad Hispaniolam iter caperet, exoluere, in fluuiũ incidit profunditatis triginta cubitorum, latitudinis uero inauditæ: ait enim octo & uiginti lequarum fuisse. Paulò autem ulterius, ad occidentem tamen semper, sed meridionalius aliquantisper, cum ita littorum se

Mare herbidũ flectẽtium ratio exigeret, mare herbidum ingressus est: supernatans herbarum semen lentisci baccas æmulabatur. Quare herbarum densitas ne bene fluerent nauigia impediebat. Ibi præfectus refert diem esse nullum toto anno multo longiorem aut breuiorem altero. Arcticum polum in ea regione quinq; tantũ gradus, sicuti Pariæ, disputat eleuari: in cuius tractu hæc omnia littora iacẽt. De poli etiam uarietate quædam refert, quæ, quoniam contra omnium astronomorum sententiam prolata mihi uidentur, sicco pertingam pede. Compertum est, illustrissime princeps, polarem illam stellam, quam nautæ nostri Tramõtanam uocant, non esse arctici poli punctum, super quo cœlorum axis uertatur: quod facile dignoscitur, si stellis primum apparẽtibus, per angustum aliquod foramen stellam ipsam conspexeris, eandemq; si ultima uigilia aurora illas fugante per idem foramen conspicies, locum mutasse comperies. Sed quo modo fieri possit, ut primo noctis corpusculo in ea regione quinq; tantum gradus tempore Iunij eleuetur, stellis autem discedentibus obuenientes solares radios sumpto eodem quadrante quindecim, non intelligo: nec rationes quas ipse adducit, mihi planè nec ulla ex parte satisfaciunt. Inquit enim, se orbem terrarũ non esse sphæricum

D coniectasse, sed in sui rotunditate tumulum quendam eductum, cum crearetur fuisse: ita quod non pilæ aut pomi, ut alij sentiunt, sed piri arbori appensi formam sumpserit. Pariamq; esse regionem quæ supereminentiam illam cœlo uiciniorem possideat. Vnde in trium illorum culmine mõtium, quos è cauea speculatorem nautam à longe uidisse memorauimus, paradisum esse terrestrem asseueranter contendit, rabiemq; illam aquarum dulcium de sinu & faucibus prædictis exire obuiam maris fluxui uenienti conantem, esse aquarum ex ipsis montium culminibus in præceps descendentium. De his satis, cum fabulosa mihi uideãtur. Ad historiam à qua digressi sumus, reuertamur. Cum se, præter optatum, tam uasto sinu implicitum cerneret, nec iam reperiendi ad septentrionem exitum, quo ad Hispaniolam uertere proras posset, spem ullam haberet, eadem qua profectus fuerat regreditur, iterq; suum per septentrionẽ eius terræ ab oriente ad Hispaniolam capit. Hanc qui postmodũ accuratius utilitatis causa inuestigarunt, continentem esse Indicum uolunt, non autem Cubam, uti præfectus: neq; enim desunt qui se circuisse Cubam audeãt dicere. An hæc ita sint, an inuidia tanti inuenti occasiones quærant in hunc uirum, non dijudico: tempus loquetur, in quo uerus iudex inuigilat. Sed quod Paria sit uel non sit continens, præfectus non cõtendit: continentem ipse arbitratur. Pariam autem esse Hispaniola octingẽtis octogintaduobus millibus passuum australiorem, præfectus refert. Ad Hispaniolam tandem uisendorum militum, quos ibi cum fratribus reliquerat, tertio calend. Septembris octaui & nonagesimi anni, cupidissimus tetẽdit. Sed, uti pleraq; mortaliũ solent, inter tot secunda, dulcia, læta, absinthij semen fortuna in mediũ proiecit, zizaniaq; omnibus eius suauia commaculauit.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE,
LIBRI SEXTI FINIS.

PETRI MARTYRIS ANGLI

A MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.
consiliariiq́ regii, Oceaneæ decadis primæ, liber septimus,
ad eundem Cardinalem Ludouicũ Aragonium.

ENIENS ad insulam præfectus, ultra spem omnẽ perturbata omnia, in præcepsq́ iam labentia cuncta inuenit. Roldanus enim, qui eo absente à fratre discesserat, multitudine quæ eum sequebatur fretus, ad præfectum quondam dominum, qui eum euexerat, non modo non uenire instituit, sed conuiciis illũ lacerare, scribereq́ ad reges de utroq́ fratre nefanda incepit. Præfectus autem ad reges nuncios mittit, qui de eorũ defectione certiores faciat: instatq́ simul ut militares homines ad se mittãtur, quibus uires eorum infringere, punireq́ pro cõmissis quenq́ ualeat. Illi de utroq́ fratre grauiter conquesti, iniustos, impios, Hispani sanguinis hostes & profusores, uocabant: quod leuibus de causis torquere, iugulare, obtruncare, quoquomodo perimere delectarẽtur: ambitiosos, superbos, inuidos, intolerabiles tyrãnos esse, proclamabãt: propterea se ab eis tanq́ à feris sanguine gaudentibus, & regum inimicis, discessisse: perspexisse enim se, aiebant, nil aliud ipsos moliri aut animo uersare, quàm de usurpando insularum imperio: idq́ mille coniecturis perpendisse argumentabantur: sed præcipue quod adire aurifodinas aurum collectum neminẽ præter familiares suos patiebãtur. Præfectus autem econtrario, cum à regibus auxilia, quibus debitis illos pœnis posset affi ere, poscebat: homines eos esse, qui talia in se commentarentur, omnes flagitiosos, facinorosos, lenones, fures, stupratores, raptores, uagos, quibus nihil pensi, nulla ratio inesset, periuros, falsos, conuictos in prætoriis, aut pro commissis minas iudicum timẽtes: sese de medio sustulisse, ibiq́ uiolando, rapiendo,

Partium a regem acc tiones.

B ocio, uentri, somno, libidinibus deditos, nemini parcere: & qui ut foderent officioq́ calonum fungerẽtur adducti fuerant, nunc neq́ stadium domo egrediuntur pedibus: ab insularibus nanq́ miseris pensiles per totam insulam, tanquam ædiles curules, feruntur. Ioci etiã gratia, ne manus ab effundendo sanguine desuescat, ut lacertorum uires experiantur, eductis ensibus, inter se certant super obtruncandis innocẽtum capitibus uno ictu: & qui agilius ictu suo caput miseri deiiciebat in terram, ille fortior honoratiorq́ inter ipsos censebatur. Illi in præfectum ea, præfectus in eos hæc & alia multa. Dum hæc ita gerũtur, ut Ciguauis populis, de quibus suprà, Guarionexio duce, multa damna inferẽtibus obuiaretur, Adelantatum fratrem cum nonaginta tantum peditibus, equitibus uero paucis, mittit: tribus tamen millibus insularium, qui à Ciguauis aliàs acriter stimulati, inimicitias cum eis capitales exercebant, sequentibus illum. Cum igitur Adelantatus ad cuiusdã magni fluminis ripam, per eam planiciem, quam suprà inter Ciguaiorum montiũ cornua & mare iacere memorauimus, defluẽtis exercitum duxisset, exploratores hostium in dumis quibusdam latentes comperit duos: quorum alter in mare se præcipitans, per fluminis fauces trans fluuium ad suos euasit: alter autẽ captus, in nemore trans fluuium delitescere dicebat sex Ciguauorum armatorum millia, ut nostros transeuntes incautos adoriantur. Quamobrem Adelãtatus aduersa ripa, uadum quo traiiceret quæritans, ascendit. Vado tandẽ reperto in lata planicie, in traiicere uolẽtes nostros, emissis uno spiritu horrendis clamoribus, è syluis Ciguaui, facto agmine, aspectu fœdo ac formidoloso, prosiliũt: prodeũt ita Maroniani Agathyrsi: picti omnes & aspersi maculis: nigro enim coccineoq́ coloribus, quos ex quibusdã fructibus, piro similibus, ex hortis ad id summo studio enutritis, legunt, sese à fronte ad genua usq́ depingũt: crinibus mille modis compactis, quos nigros longosq́ arte, si natura negat, nutriunt. Lemures è tartareis speluncis prosilire uidebantur. Nostris flu

Ciguaui cti, & lis asp

C uium superare adnitẽtibus,sagittarum, ac missilium sudium iactu trãsitum prohibẽtes,obuiam prodeunt.Tanta erat telorum multitudo, quod solem ferè illis demeret,& nisi scutati in se ictus recepissent, male actum fuisset. Adelantatus, uulneratis utrinq; in eo certamine non paucis, traiecit tandem: fugiunt hostes, insequuntur nostri,perimũt, paucos tamen,ualent enim pedibus maiorẽ in modum:ad syluas se illico recipiũt,ex quibus tutò nostros accedẽtes arcubus conficiebant:ipsi enim nudi per uepres & dumos & arbusta,uti apri,sine ullo obice, syluis assueti,prolabũtur:nostris autẽ scuta,uestes,longæ hastæ,locorum imperitia intra dumos, officiunt. Quare cum frustra ibi pernoctasset, posteroq; die neminem in syluis moueri sentiret,insularium,qui Ciguauos ueteri odio prosequebantur,consilio & ductu, ad montes in quibus Maiobanexius rex Capronum uicum regiam habebat,proficiscitur:ad milliareq; duodecimum in alterius reguli uico, incolis omnibus præ metu uicum deserentibus, castrametatus est. Duos assequũtur,à quibus esse apud Maiobanexiũ decem regulos in Caprono eius regia,cum octo millibus Ciguauorum cõgregatos,cognouerunt.Leuibus incursionibus sese inuicem duabus lacessunt: nec procedere Adelãtatus ausus est,donec regionem diligentius exploraret. Nocte sequenti intempesta exploratores mittuntur,ductu insularium qui terram nouerant.Ciguaui è montibus nostros senserunt:ad pugnam se,uti solent,sublatis clamoribus accingunt,neq; tamen è syluis egredi audent,Adelãtatum cum omni exercitu adesse existimantes. Altero die Adelantato exercitum ad eos ducente,bis fortunam belli è syluis pugnando prosilientes, tentarunt: impetu maximo in nostros ruunt, uulnerant plerosq;,priusq; scutis se tegere licuerit. Profligant nostri illos,insequũtur, perimunt,capiunt multos:ad syluas non ulterius egressuri,reuertuntur.Ex capD tis unum cum altero insulari ex amicis,ad Maiobanexium cum mandatis huiuscemodi mittit:Non ut tibi,ô Maiobanexi,aut incolis tuis bellum inferret,exercitum duxit Adelantatus:amicitiam enim tuã exoptat: sed efflagitat ut Guarionexius qui ad te confugit, tibiq; ut arma in maximum tuorũ incommodum, sumeres persuasit, commissorum pœnas deprehensus luat: propterea hortatur,monetq; ut Guarionexium tradas:id si feceris, te præfectus marinus frater eius in amicitiam admittet, & tuorum regnorum amplitudinem integram seruabit ac tutabitur: sin facere recusaueris,dabitur opera ut te facti pœniteat.Regni enim quicquid tibi est, ferro igniq; uastabitur,omnia diripientur.Maiobanexius autem propositione intellecta,illis respondit:Guarionexium uirum bonum esse omniq; uirtute præditum, neminẽ latet:propterea auxilio præsidioq; dignum illum esse iudico: ipsos autem uiolentos & malos homines,qui aliena tantopere expetant, qui sanguinẽ innocentum semper exoptent,nolle se cum sceleratis hominibus commercia aut amicitiam inire. His auditis, Adelantatus uicum ubi castra metabatur, aliosq; uicinos complures cremari iussit.Maiobanexioq; propior factus,iterum nuncios mittit, qui cum eo agant,ut ex familiaribus intimis aliquem ad se uenire iubeat,quo cum possit de pace tractare. Charissimum quendam ex primoribus,duobus alijs illum comitantibus, rex ire imperat. Huic Adelantatus proponit, suadetq; ac monet, ne floridum eius regnum Maiobanexius diripi pro Guarionexio patiatur: ut tradat illum hortatur, nisi perditum iri se suaq; omnia,simul & incolas in prædam abduci mallet. Nuncio redeunte, populum Maiobanexius conuocat, quæ acta sint, præponit. Populus autem tradi debere Guarionexium proclamat,detestariq; & execrari diem, quo Guarionexius turbatum eorum quietem uenerat, incipiunt. Maiobanexius autem Guarionexium uirum esse bonum & de se bene meritum,quod regia illi dona cum ad eũ ueniret multa præbuisset,uxoremq; suam & ipsum chorizare tripudiareq; docuisset, quod non paruifaciebat,sibiq; curæ esse respondit: propterea se nullo pacto eum, quandoquidem ad se cõfugerat,

&

A & ipse tutandi fidem dederat, deserturum: malleq; se extrema omnia cum eo perpeti, quàm obloquendi causam, quod hospitẽ tradiderit, detractoribus præbere. Ita populo suspirijs anhelãte dimisso, Guarionexium ad se uocat, omnem opem denuò pollicetur, uelle se fortunam omnem quoad uixerit cum eo expectare: neq; ad Adelantatum quicquam referendum censet: imò & eum qui primus ab eo missus fuerat in itinere, quo Adelantati nũcij uenire ad se soliti erant, cum fida custodia locat, imperans ut uenietes interimat, nec cuiusquam sermones admittat. Mittuntur ab Adelantato duo, unus ex captiuis Ciguaiensibus, ex amicis insularibus alter: obtruncãtur ambo. Sequitur illos Adelantatus cum decem tantũ peditibus, equitibus quatuor: mortuos reperit in itinere nuncios. Quare iratus, sæuire acrius in Maiobanexium constituit. Vadit instructo exercitu ad Capronum regiam. Fugiunt reguli per diuersa, imperatorem Maiobanexium deserunt. Ad montes asperos Maiobanexius cum omni familia profugit. Alij uero Guarionexiũ, quod tanti mali causa fuisset, Ciguaui, ut eum perimerent, quæsierũt. Sed pedibus uitam seruauit, intra rupesq; desertorum montium ferè solus delituit. Cum iam longo bello, uigilijsq; ac laboribus & fame Adelantati milites fatigarẽtur (agebatur enim iam tertius mẽsis quo inceptum fuerat) ueniam multi petunt, & ut redire ad Conceptionem liceat, ubi plurimi ex eis prædia insulari more habebant cultissima: datur cõmeatus, recedunt multi. Triginta tantum cum Adelantato comites permanent. Id trimestre bellum satis ærumnose egerunt, neq; enim trimestri toto cibos ullos sunt assecuti, præter cazabi, id est, radicalem eorum panem, atq; ex eo raro ad saturitatem: & de utijs, id est eorũ cuniculis, si quos ipsimet cum suis canibus uenando capiebant: potusq; eorum suaues interdum, interdũ cænosæ & palustres aquæ. Inter has delicias sub dio ferè semper, ac in perpetuo motu: sic enim belli natura exige-

B bat. Cum his igitur paucis Adelantatus mõtana scrutari, & latibula quæritare, si qua Maiobanexij aut Guarionexij uestigia reperiat, constituit. Fortefortuna uenatores quidã ipsius Adelantati, quos fames ubinam utias uenando captare possent indagare coëgerat, cum cætera deessent, in duos Maiobanexij familiares incidunt, qui ad pagos quosdam ipsius missi panem ferebant ab incolis datum. Hi ubinam dominus delitesceret propalare coguntur: quibus ducibus, Ciguaio more, duodecim ex nostris depictis, per dolum Maiobanexius cum uxore & filijs capitur: ad Conceptionem ad præfectum ducuntur. Paucos post dies Guarionexium de speluncis exire fames compulit, quem insulares præfectum ueriti, uenatoribus quibusdam prodiderũt. Præfectus ubinam uersetur certior fit. Peditum turmam mittit, qui ex insidijs de plano ad montana redire uolentem adoriantur. Eunt, capiunt, ducunt. Ita illius regionis cõuicina pacata, sedataq; sunt omnia. Maiobanexium cognata quædã alterius reguli, cuius regnum intactum adhuc erat, uxor in his aduersis comitabatur. Eam fœminarũ omniũ, quas natura in ea insula creauit, formosissimam omnes prædicant. Hanc cum uir ipsius, ut eius forma merebatur, arderet, insanus & mentis inops, uxore capta, per deserta, quid consilij caperet ignarus, uagabatur. Ad præfectum tandem, se suaq; omnia ditioni eius, sine ullo obice, subditurum, si uxorem redderet, promittens, uenit. Vxor redditur, & ex incolis primarij plures. Iureiurando astringuntur, se imperata facturos. Sponte sua regulus hic idem, incolarum quinq; millia inermium cum agricultorijs instrumentis secũ ducens, adijt, maximamq; præfecto sementem in conuallis eius amplissimæ fundis sua impensa cultam reliquit. A præfecto donatus, lætus reuertitur. Hæc fama ad Ciguaios delata, regulorũ animos ad clemẽtiæ spem mouit. Vltro igitur ueniunt, se deinceps imperata facturos fidem præstant: pro rege suo & omni familia supplicant. Vxor & tota domus eius, regulorum rogatu liberantur, rex uinctus detinetur. Hæc in insula à præfecto, quid contra se apud reges aduersarij

Stratagema

C molirentur inscio, gerebantur. Cum reges tot querelis undiq; conflictati, & maxime quod ex tanta auri & aliarum rerū amplitudine parum, ob eorum discordias & seditiones, afferretur, gubernatorem instituunt nouum, qui diligenter inquirat hæc omnia, fontesq; deprehēsos corrigat, aut ad se mittat. Quid in præfectum & eius fratrē, quid ue in illos qui eis aduersati sunt, fuerit perquisitum, non bene percipio. Hoc unum scio, capitur uterq; frater, in uincula, omnibus bonis spoliatus, cōiectus ducitur, uti uides illustrissime princeps. Cum primum tamen reges Gades uinctos adductos esse didicerunt, utrunq; statim per celeres tabellarios solui iubent, utq; liberi adeant permittūt, moleste se tulisse eam ipsorum iniuriā ostendentes. Nouus ille gubernator ad reges præfecti dextera exaratas, ignotis caracteribus scriptas literas misisse dicitur, quibus Adelantatum fratrem absentē armata manu, ut se, si uim gubernator inferre pareret, ab eius iniuria tutaretur, uenire propere hortabatur, monebatq;. Propterea cum Adelantatus præcessisset armatos, incautos ambos, priusquam multitudo conueniret, gubernator apprehendit. Quid futurum sit, tempus, rerum omnium iudex prudentissimus, aperiet. Vale.

Pro tot laboribus exhaustis indigna præmia.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.

consiliariiq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber octauus, ad eundē Cardinalem Ludouicum Aragonium.

D OPIMUM oceanum hactenus latitantem à Christophoro Colono præfecto marino, nostrorum regum auspicijs, repertum, tanquam aureum torquem, etsi male ob ineptas artificis manus fabrefactum, tuo splēdori, illustrissime Princeps, condonaui. Nunc autē gemmatum accipito monile, quod torqui appensum perpēdiculi uicem gerat. Ex ipsius præfecti nauium gubernatoribus, qui uentorum ductus diligenter annotauerant, plerique à regibus impetrata uenia scrutandi ulterius proprijs impensis: regibus tamen partē daturi illis contingentē, quæ est quinta, prouinciam aggressi sunt. Sed quoniam secundiore fortuna Petrus Alfonsus quidam cognomento Nignus, ad meridiem nauigauit, ab eo incipiendum meritò existimaui. Hic, ut reliquum iter omittamus, una tantū naui suamet impēsa instructa (licet non desint qui aliena dicant) edicto regio sumpto, ne anchoras deijceret ad lequas quinquaginta ab ullo loco quē præfectus tetigerit: Pariam, ubi unionibus torquatos armillatosq; tam uiros quàm fœminas præfectum reperisse suprà memorauimus, proficiscitur. Procedēsq; ex regio edicto per idem littus, tamen Cumana & Manacapana regionibus postergatis, in regionē incidit, quam Curianam uocari ab incolis ipse refert. In qua portum se reperisse ait, Gaditano portui simillimum: quem ingrediens casas quasdam in littore uidet: adiuit, octo tantū domorum pagum reperit: attamen ex populoso quodā alio uico, tria tantum milliaria distanti, nudi homines quinquaginta, duce primario, propere cucurrerunt, petuntq; ab Alfonso Nigno, ut ad eorum littus proficiscatur. Nignus ipse descēdens, tintinnabula, aciculas, spintheres, armillas, uitrea calculorum serta, anulosq;, & alias huiuscemodi institorū merces secū portauerat, quibus cum eis in horæ momento unionum, quos collo & brachijs appensos gestabāt, uncias quindecim permutat. Tum magis ac magis illi ut ad suos nauigaret, Nignum amicè amplectentes instituerunt: habituros se ibi de unionibus copiam quamcunq; optarent, innuunt. Altero die aurora surgente ad eos mouent: adeunt, anchoras iaciunt, ut ad se descenderet, omnis populus cōcurrens

A supplex orabat. Nignus autẽ cum innumeram eorum esse multitudinem cerneret, ipse uero tres & triginta tantũ homines secum haberet, non est ausus sese illis credere, sed per nutus & signa, ut cũ suis linthribus ad se nauigarẽt, significauit. Eorũ linthres unilignex, sicuti aliorũ sunt: sed rudiores ineptioresq́, quàm Canibalicæ, aut insulares hispanicæ: has Gallitas uocant. Certatim igitur unionum serta, nostrarum mercium cupidissimi, cuncti ferebãt. Vniones appellant Tenóras. Mites, simplices, innocẽtes, & hospitales esse uiginti dierum commercio cognouerunt. Cum eis intra eorum domos uersari incipiũt. Domus eorum ligneæ, palmarum folijs tectæ. Cibi maiori ex parte cõchilium, ex quibus uniones adipiscuntur, quibus habẽt plena littora: & syluestribus animalibus uescuntur. Ceruos, apros, cuniculos uillo & colore ac magnitudine leporibus similes: palumbes, turtures, uulgò tellus illa parit. Anseres, anatesq́ in domibus fœminæ, sicuti nostrates, nutriunt. Pauonesq́ per nemora (sed non picti aut uersicolores: discrepat enim à fœmina parum masculus) & per paludum arbusta phasiani, passim uolitabant. Sunt Curianenses callidi uenatores: certisq́ ictibus sagittarum quodcunq́ quadrupes siue uolucrem, facile interficiũt. Lautos ibi dies aliquot nostri egerunt. Pauonem enim ferenti quatuor dabantur aciculæ, spintheres. Si phasianum quis ferret, duas præbebant. Si palumbem aut turturem, unam: si anserem, totidem, uel uitreum calculum tribuebant. Haud aliter inter eos replicando, arguendo, differendo agebatur in ea permutatione, quàm nostratibus accidit mulieribus, cum sese cum institoribus implicant. Cum nudi ipsi essent, quid illis aciculæ prodesse possent, sciscitabãtur. Nostri autem callido illis responso satisfecerunt: per signa enim ad spinas, quæ sæpenumero eorum carnibus figuntur, euellendas, dentesq́ purgãdos, esse accommodatissimas significarunt: tunc illas magnifacere cœperunt. Sed tintinnabuli colore ac sonitu allecti, magna tribuebant, ut tintinnabulum assequerẽtur. In syluis, quas ex uarijs

B altissimisq́ arboribus densissimas esse aiunt, animalium grandiorum horrẽdos mugitus ex incolarũ domibus noctu sentiebant, sed minime noxiorum. Libere enim incolæ nudi cum arcubus & sagittis per illas uenatum cõtinue uagantur, nec peremptum unquam ab ulla fera quenq́ meminerunt. Quotquot ceruos, quotquot apros nostri illos capere iubebant, tot sagittis peremptos ad eos afferebant. Bouibus, capris, ouibus carent. Pane radicali paniceoq́, uti insulares hispanici utuntur. Capillos habet hæc gens nigros, crassos, semicrispos, longos tamen: dentes albidos reddunt: herbam quandam ad id aptam toto ferè die inter labia ferunt: cum autem illam eijciunt, os lauant. Mulieres rebus familiaribus & agriculturæ magis intendunt quàm uiri: uiri autem uenatu magis, ac rebus bellicis & ducẽdis choreis & ludis, inuigilant. Hydrias, cantharos, ollas, cæteraq́ utensilia uarij generis fictilia habent, aliunde comparata. Nundinas enim inter se celebrant, ad quas uicinus quisq́ incola, ut peregrinum aliquid assequatur, de suæ regionis prouẽtibus portant, sed è proximo. Nullus enim est qui parare sibi noui aliquid, quo sua tellus careat, non delectetur: cum hominibus cunctis sit à natura tributum, ut nouis rebus studeant & alliciantur. Auiculas aliaq́ animalia multa pulchre formata ex auro, nõ puro tamen, unionibus annectebant: sed ad eos aliunde per permutationem feruntur: est enim aurũ illud ueluti germanicum, quo floreni cuduntur. Ibi homines cucurbitula quadam in anterioris braculæ caligarum nostrarum similitudinem scissa, uel testa marina, mentulam & genitalia includũt: funiculo ad lumbos alligato cucurbitula sustinetur: de cætero nudi. Alibi in eo tractu intra uaginam mentularem neruum reducunt, funiculoq́ præputium alligant. Animalia, de quibus suprà mentionem fecimus, & multa alia quæ in nulla insularum reperiuntur, continentem terram esse testantur. Sed præcipua id ita esse cõiectura arguunt, quod per eius telluris littora à Paria ad occidentem circiter tria millia milliariũm adnauigauerint, neq́ ullum

C finis signum repererint. Curianenses, unde aurum illud assequerentur, interrogati: ex quadam regione, nomine Cauchieta, quæ à se ad occidentem recto littore sex soles, id est, sex dierum iter distabat, afferri, in easq; formas ab ipsius terræ opificibus conflari innuebant. Eò tendunt nostri: regionem reperiunt: in calendis Nouembris anni millesimi quingentesimi anchoras in Cauchieto iaciunt littore. Incolæ adueniunt intrepidi, ferunt de auro, quod natiuum illis erat. Vniones & isti collo gestabant: sed ex Curiana per auri mutationem ad eos ferebantur. Nullus ex eis uoluit quicq;, quod aliunde assequeretur, permutare: utputa neq; Curianenses aurum, neq; Cauchietenses uniones: auri tamen parũ apud Cauchietenses lectum repérere. Cercopithecos tulerũt inde pulcherrimos, uariorumq; colorũ psittacos plures. Mense Nouembri temperies illic suauissima, frigus nullũ. Custodes arctici poli utrisq; populis occidebãt, adeò proximi erant æquinoctio. De gradibus polaribus nesciunt aliã reddere rationem. Bonæ mentis homines, & minime suspiciosi: tota ferè nocte cum suis cymbis, uti Curianenses, ad nostros proficiscebantur, nauimq; securi intrabant. Vniones isti uocant corixas. Sunt zelotypi: nam si quis illos peregrinus adierit, mulieres semper à tergo locant, ut & ipsæ noua hæc tanquam prodigia inspectent. Gossipium apud Cauchietenses uulgò & suapte natura nascitur, ut apud nos arbusta syluestria producuntur: propterea fiunt apud eos femoralia, quibus in plerisque regionibus pudenda cõtegunt. Cum ulterius postmodum per idem littus processissent, ecce circiter duo millia hominum, suo more armatorum, ad littus ne descendant prohibituri. Qui adeò agrestes, adeò efferos sese ostendunt, ut nullum unquam commercium aut cõsuetudinem cum nostris inire passi sint. Quâ uenerant igitur nostri, suis unionibus cõtenti, reuertuntur: apud Curianenses uentres lautis cibis replendo, uiginti dies alios demorati sunt. Haud absurdum

Nouẽbri mense tẽperatũ cœlũ.

D alienumq; ab historia fore mihi uidetur, si quid illis acciderit, cum Pariæ littus uenientes iam cernerẽt, immiscuero. In Canibalium, qui uenatum homines proficiscebantur, octodecim canoárum classem apud Os Draconis & fauces sinus Pariensis, de quo suprà mentionem fecimus, inciderunt. Canibales nostris uisis intrepidi nauim nostram adoriuntur, & circunsepiunt, undique sagittis & missilibus nostros infestant. Nostri autem tormentis illos adeò deterruerunt, quod in fugam statim uersi sint. Insequentes illos seruitoria cymba, unam ex eorum canóis assecuti, unum tantũ Canibalem, cæteris natando fugiẽtibus, alterumq; hominem uinctum deprehenderunt. Ille quem uinctum seruabant, obortis lachrymis, manuum, oculorum & capitis gestibus, sex eius comites misere euisceratos & in frusta crudeliter sectos, gẽtem illã nefandam comedisse: identidemq; de se sequenti die futurum significauit. De Canibale igitur homini potestatem fecere. Ille autem in Canibalem fustibus, manibus, pedibus, frendens sæuire cœpit: nec adhuc satis ultam suorum comitum necem existimabat, cum exanimem totumq; fustibus & calcibus commaculatum cerneret. De natura & moribus Canibalium, cum eo modo per terras peregrinas grassentur, interrogatus, dixit: Canibales ex fustibus aggerem secum quocunq; eant ferre, quos descendentes è nauibus terræ infigunt, seq; positis castris intra illos sæpiunt, ut tuti possint pernoctari. In Curiana caput Canibalis cuiusdam primarij foribus affixum, quod tanquã uexillum aut galeam ab hostibus ereptam pro summa laude seruatum, repererunt. In ea Pariæ ora regio est nouo genere salinarum insignis, nomine Haraia: ui nanque uentorum agitatum ibi mare, aquas impellit in adiacentem latam planiciem, quæ sole superueniente, pacato æquore, congelantur in candidissimum sal optimum: quò si priusquam pluat propere aderint, onerari quirent quotquot nauigia mare sustinet. Illico nanque cadentibus imbribus, liquefit, & sorbetur arena liquor, reditq; per terræ meatus ad suam originem unde fuerat impulsus. Dicunt alij non è mari planiciẽ repleri, sed è quibusdam

Pugna cũ Canibalibus, humana carne uescentibus.

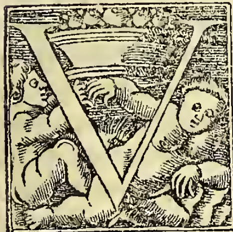
Salis copia.

A dam fontibus salictibus aqua marina amarioribus, qui remouēt illas aquas tempestate uigente. Salinas eas magnifaciunt incolæ, qui sale nō ad usum modo patrium fruuntur, sed in laterū formā redactum, peregrinis permutatione rerum alienarum uenundantur. Primatum ibi cadauera super cratibus, igni lento supposito, distendunt, ut paulatim consumptis carnibus ossa pelle inclusa desiccata detineātur: quæ postmodum in honore habēt, seruantq; tanq; penates. Virum se uidisse ibi, atque alibi fœminam, hoc pacto impositos & seruatos, memorant. Cum uero ex Curiana octauo idus Februarij, ad reges redituri, discederēt, sex & nonaginta se libras unionū octunciales precio forte quinq; solidorum comparasse cognouerunt. Discedētes igitur, unum & sexaginta dies in itinere, licet breuius quàm ex Hispaniola, consumpserunt, propter maris decurrentes ad occidentem fluctus continuos, qui nauim nō modo remorabantur, uerumetiam interdum retrahebāt. Accedunt tandē nautæ unionibus, uti paleis, onusti. Ast magister ipse nauis Petrus Alfonsus cognomento Nignus, quod preciosorum unionum copiam nō mediocrem suffuratus fuisset, regiosq; redditus, qui sunt pars quinta, defraudasset, à comitibus accusatus, à Fernando de Vega, uiro litteris & rerū experiētia pollenti, gubernatore Galleciæ, quô appulsi erāt, capitur: in uinclisq; diu detētus, soluitur tandem. Sed habuisse partem unionū sibi contingentem adhuc negat. Vnionū auellanas multi æquant, orientalibus similes: sed quoniā male perforati, nō tanti precij sunt. Me præsente, cū apud illustrem Methynæ Sidoniæ ducem inuitatus pranderem Hispali, unam supra centū uncias uenum ad eum tulerunt. Sua profectò pulchritudine ac nitore me delectarunt. Sūt qui Nignū ferant nō in Curiana, quæ centū uiginti amplius lequas distat ab Ore Draconis, sed in Cumana & Manacapana regiunculis, Ori & Margaritæ insulæ uicinis, uniones habuisse: negantq; Curianam feracē margaritis. Adhuc sub iudice lis est: nos ad alia tēdamus. En habes quid ex his nuper inuētis
B terris, ex his occidentalibus oris, possit utilitatis expectari per annorū curricula: quandoquidem hac prima fronte talia de se argumenta opulētiæ ostendant.

Qua industria primatū cadauera exiccētur conseruenturq;

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.
consiliarijq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber nonus,
ad eundem Cardinalem Ludouicū Aragonium.

VINCENTIAGNES, cognomēto Pinzonus, Ariesq; Pinzonus, illius ex fratre nepos, qui Colonum præfectum marinū prima nauigatione fuerāt comitati, duarumq; minorū nauiū illarū, quas suprà diximus carauelas uocitari, domini à præfecto cōducti, nouorū tractuū nouarumq; terrarum amplitudine pellecti, quatuor impēsa propria carauelas in portu ipsorū natali solo, qui dicitur ab Hispanis Pálos, in occiduo oceano sito, construūt: & à regibus habita uenia, circiter calend. Decēbris anni noni & nonagesimi à quadringētesimo supra millesimū, è portu soluūt. Est autē is portus Palensis à Gadibus millia passuum duo & septuaginta: ab Hispali uero Bæticæ emporio milliaria quatuor & sexaginta. Sūt oppidani omnes, nullo excepto, rebus marinis dediti, continuisq; nauigationibus intenti. Ad Fortunatas & ipsi primum tendunt per Hesperides, id est, per insulas Caput Viride dictas, quas alij dicunt Gorgodes Meduseas. Ad meridiem rectà proficiscūtur. Ab ea Hesperidum quæ sancti Iacobi à Portugalensibus possessoribus appellatur, idibus Ianuarij discedentes, africum, quem Suduestum appellant, qui medius inter austrū est ac zephyrum, capiunt in proram. Cum lequas se tercētum

C nauigaſſe,uentum illũ ſecuti, arbitrarẽtur,poli arctici,aiunt, ſe aſpectũ amiſiſſe:
quo illis occidente,uẽtorum uorticumꝗ atꝗ æſtuum fera tempeſtas continuò
oborta eſt. Vlterius tamen, licet cum ſummo diſcrimine, quadraginta ſuper du-
centas leuas, uentum ſemper eundẽ per polum iam amiſſum ſequentes,pro-
ceſſerũt. Vnde an habitabilis ſit an inacceſſa linea æquinoctialis,iſti & priſci tam
philoſophi quàm poëtæ & coſmographi diſcutiant. Hi nanꝗ frequentibus ha-
bitatam populis contendũt,illi uero inhabitabilem,ob ſolis perpendiculum,ſcri
bunt. Nõ defuere tamen apud antiquos, qui habitabilem eſſe probare niteren-
tur. Interrogati à me nautæ hi,an antarcticũ uiderint polum: ſtellam ſe nullam
huic arcticæ ſimilem,quæ diſcerni circa punctum poſſit,cognouiſſe inquiunt.
Stellæ à noſtris uariãtes Stellarum tamen aliam,aiunt,ſe proſpexiſſe faciem, denſamꝗ quandam ab ho
rizonte uaporoſam caliginem,quę oculos ferè obtenebraret. Tumulum attolli
in terræ medio contendunt,qui ne antarcticus uideatur obſtet,donec illum pe
nitus traiecerint. At ſtellarũ imagines, ab hemiſphærij noſtri ſtellis ualde diuer-
ſas,ſe uidiſſe credunt. Hæc dederunt:hæc accipito. Daui ſunt,nõ Oedipi. Septi-
mo calend. Februarij tandem à longe terram proſpiciũt: & cum turbidam eſſe
maris aquam uiderent,iacto funiculo plumbato,ſexdecim ulnarum,aiunt uul-
gò brazatas, altitudinem reperiunt. Adeunt,deſcẽdunt,biduo ibidem commo
rati, quia nullum ibi hominem eo tempore uiderint, licet ueſtigia in littore hu-
mana compererint: ſculptis arboribus & ſaxis littori uicinis, regijs ſuiſꝗ nomi-
nibus de aduentu ſuo,diſceſſerunt. Non longe ab ea ſtatione nocturnos ignes
ſecuti,caſtrenſi more gentem reperiunt pernoctãtem ſub dio. Hanc donec elu-
ceſcat nolle perturbare fuit conſilium. Sole autẽ exorto,armati è noſtris quadra
ginta tendunt ad illos. Ad noſtros duo & triginta ueniunt obuiam,arcubus ac
miſſilibus telis onuſti,parati ad certamen: cæteri ſequebantur eodẽ modo inſtru
D cti. Germanis aut Pannonibus proceriores,aiunt eos eſſe incolas. Vultu toruo
ac minitãtibus ſimiles,noſtros inſpectabant. Non armis eſſe agendũ noſtri cen-
ſuerunt,ſiue id metu,ſiue ne aufugerent illi, non habeo compertum. Blanditijs
atꝗ oblatione munerum illos allicere noſtri conantur. Illi autẽ,ut qui commer-
cium inire cum noſtris nullum ſtatuerant, omnem ſermonem reijciunt,parati
ſemper ad pugnam: colloquia & nutus ſuſcipiebant: ita quiſꝗ regreditur. No-
cte autem intempeſta illi aufugiunt,uacua relinquunt quæ occupauerant loca.
Gentẽ eſſe uagã,ueluti Scythas eos qui terræ fructus ſine certis domibus cum
uxoribus & filijs ſequãtur,exiſtimãt. Iureiurando aſſerunt qui pedum illorum
in arena dimenſi ſunt ueſtigia,noſtrorum pedum mediocris hominis ferè quan
titatem in duplum æquare. Vlterius adnauigantes flumen aliud reperiunt,ſed
nõ ita profundum,ut carauelis percurri quiret. Seruitorios igitur lembos qua-
tuor,armatis onuſtos,ad terram ueſtigatum mittunt. Super eminẽti colle littori
uicino,incolarum cateruam conſpiciunt. Noſtri ad commercium per unum pe
ditem præmiſſum inuitant. Illi ex noſtris apprehẽdere aliquẽ abducereꝗ uelle
uiſi ſunt. Ad noſtrum nanꝗ paxillum cubitalem auratum à longe proijciunt,
quia noſter prius adiecerat tintinnabulũ, ut eos alliceret. Cum pronus iactum
paxillum auratum uellet noſter ſumere, dicto citius illum incolæ circumeunt,
ut apprehendant. Is ſcuto enſeꝗ tectus,quibus armatus ueniebat,ſe ab eis tue-
tur,donec cymbis auxiliũ ſocij attulerunt. Vt breuibus abſoluam (quandoqui-
dem diſceſſum tuum ante oculos mihi tam anxie præponis) ſagittis & miſſilibus
ſudibus è noſtris octo peremerunt,pleroſꝗ uulnerarũt. Intra fluuium lembos
ſepiunt,ad manus uſꝗ temere ueniũt,apprehẽduntꝗ ex ripa cymbarum ſpon
das: lanceis enſibuſꝗ ueluti oues,quia nudi,trucidantur. Nec eò magis cedunt.
Vnam è cymbis è noſtrorum poteſtate rapuerunt,uacuam tamen hominibus:
& illius præfecto ſagitta tranſuerberato ac perempto,reliquæ euaſerunt. Ita bel
laces illos deſeruere. Ad occidentem ſeptentrionalem, per idem littus mœſti ob

interfe-

A interfectos,tendũt.Lequas circiter XL percurrerãt,quãdo in pelagus incidunt aquarũ adeò dulciũ, ut implere ibi cados aqua recẽti licuerit. Vestigãtes eius rei causam,defluere magno impetu è uastis mõtibus rapidos fluminum concursus reperiunt.Intra id æquor iacere plures insulas,& fortunatas,soli ubertate & po pulis refertas,aiunt.Huius tractus incolas mites sociabilesq; esse referũt,ast ipsis parum utiles,quia nullos optabiles nostris prouentus assequantur,auri utpote aut lapillorũ.Sex propterea ac triginta inde captiuos abduxerũt. Regionem ap pellãt indigenæ Mariatambál. Regio autẽ ab eius fluminis oriẽte Camomórus dicitur,ab occidẽte Paricóra.In huius oræ internis non negligendã auri copiam iacere innuebãt incolæ:huius nanq; fluminis septentrionem rectà captantes,sic exigente littorũ inflexu, arcticum recuperarũt polum. Id littus uniuersum Pariæ est:quam Colonũ ipsum, huius tanti inuẽti autorẽ,reperisse diximus,unionibus ornatã.Contiguum esse aiũt littus id, idemq; cum Ore Draconis,de quo alibi, & reliquis oris ut Cumana, Manacapana,Curiana,Cauchieto,Cuchibachóa:propterea Gangetidis Indiæ continentẽ putant.Nec enim is uastus ambitus,ut insula sit,pati uidetur : licet uniuersum terræ orbẽ large sumptũ insulam dicere fas sit.Ab ea terræ cuspide quæ polũ amittit arcticũ, lequas circiter tercentum cõtinuo tractu uenientes ad occidentẽ Pariam uersus,spacio ferè medio in fluuiũ se,inquiunt,incidisse,nomine Maragnonũ, adeò latum, ut fabulatos suspicer. Interrogati à me postmodũ,mare ne esset terras dirimens : respõderunt, esse dulces eius gurgitis haustus,quoq; altius tenditur aduerso flumine,eo dulciores ferunt esse:insulisq; refertũ & piscibus.Lequas dicere audent triginta am plius latũ:rapaciq; cursu defluere in pelagus cedens eius furori.Si tamen pensitauerimus quanta esse ferãtur borioſtoméa, spireoſtomeaq; Istri ora, quantoq; spacio uiolent maris aquas,& nauigantibus præbeant dulces potus, mirari desi
B nemus:licet hoc flumen maius esse prædicetur. Quis naturæ auferet quin hoc illo grãdius,atq; illo hoc flumen potis sit generare? Flumen,de quo Almirãtus Colonus eas oras percurrẽs mentionẽ fecit,hoc esse arbitror. Apertius ista intel ligemus aliquãdo : nunc ad terræ prouentũ redeamus.Coccineas in plerisq; de Pariẽsibus insulis syluas repererẽ:librarũ millia allata sunt tria. Verzinum mercatores Itali,Hispani brasillũ appellãt.Aiunt coccineas Hispaniolæ arbores esse his longe meliores ad colorẽ lanis præbendũ.Aquilonẽ deinde,quem Hispani nautæ Nordueſtũ,Itali græcũ appellant,secuti,multas intertexunt Canibalium sæuitia desertas insulas,ast feraces. Descenderunt nanq; pluribus in locis, & uicorum dirutorũ multa uestigia ingressi sunt. Viderunt tamen alicubi homines, sed trepidos,aspectu peregrinæ cuiusq; nauis aufugientes ad mõtanas rupes & abstrusa nemora,sine certis iam domibus uagantes ob Canibaliũ insidias. Arbores inuenere maximas,quæ casiam fistulã,ut uulgò dicitur,passim & suapte natura producũt.Nõ ineptiorẽ esse aiunt hanc illa quam à pharmacopolis febri laborantes petũt:at nondũ maturuerat,cum iam iter facerẽt.Malo illis alijsq; hæc referentibus credere,quàm ea laboriosius scrutari.Arbores ibi esse adeò proceras balbutiunt,ut pleræq; sexdecim hominũ manu iunctorũ in gyrũ uix lacertis concludi quirẽt.Inter eas arbores mõstrosum illud animal uulpino rostro,cerco pithecea cauda,uespertilioneis auribus,manibus humanis,pedibus simiã æmulans:quod natos iam filios aliò gestat,quocunq; proficiscatur,utero exteriore in modũ magnæ crumenæ,repertũ est.Id animal licet mortuũ tu ipse mecũ uidisti, conuoluisti,crumenamq; illã nouum uterũ, nouum naturæ remediũ,quo à uenatoribus aut aliâs à cæteris uiolẽtis & rapacibus animalibus natos liberet,illos secũ asportãdo,admiratus es.Experimẽto esse compertũ aiunt,eo semper utero crumenali animal filios secũ portare, nec illos inde unq; emittere,nisi aut recreandi aut lactãdi gratia, donec sibi uictum per se quæritare didicerint.Cum filijs animal ipsum deprehenderant,ast in nauibus catuli propediem periẽrũt,mater

C autē filijs per aliquot menses superstitit: sed & ipsa tandē tantā aëris & ciborum mutationē ferre nequiuit. De hoc animali iam satis multa: redeamus ad rei auto res. Hi duo Pinzoni, patruus & nepos, horrenda ꝑ nauigationē hanc passi sunt: per Pariense littus sexcentas iam lequas, atq;, ut ipsi putant, ultra urbem Cataij & littus Indicū, ultra Gangen, percurrerant, quādo in eis oris mense Iulio inspe rata illis exorta est tēpestas adeò fera, ut è quatuor quas ducebāt carauelas duas ante illorū oculos summerserit: illico tertiā ui ex anchoris raptā ab eorū aspectu asportauerit: quartā in anchoris cōcusserit, ut omnis compago iam solueretur. Vnde ad terrā tamen ipsi ex hac ultima descenderūt: de naui penitus omni spe amissa. Quare inito cōsilio, cum de parādis iam sibi domicilijs in regionibus illis, tū de perimēdis omnibus incolis uicinis, cogitabāt: ne finitimis reliquis aliquādo conuocatis ad se trucidandū conueniāt. Ast melius. Cessit tēpestas: redijt quam raptauerat hyems carauela: ea octodecim uiri uehebantur: & quæ in anchoris in eorū prospectu steterat seruata est. His igitur duabus ad Hispaniā iter capiūt. Palos natale solū ad uxores & filios concussi fluctibus & hominibus amicis non paucis amissis, pridie cal. Octobris reuertunt. Hi ex arboribus pleraq; frusta tu lerunt, quæ cinamomi & zingiberis esse putant: ast nō utilis, quia nō conditi, ut aiūt in sui excusatione, quod nihil preciosum aliâs repererint. Lapillos tamē se ui disse in eorū manibus inde allatos, ex maritimis illarū orarū littoribus collectos, Baptista tuus Elysius philosophus eximius, & medicus nō inferior, quos ueros esse topazios prædicat, mihi tibiq;, ut arbitror, enarrauit. Post hos & alij uicino rum æmulatione ad meridiem longissimos tractus percurrere: sed per aliorum inuenta, Coloniq; præfecti marini uestigia, per littus, utputa, Pariense. Casiam & hi fistulā, preciosumq; illud ad capitis grauedinem suo suffumigio tollēdam, quod Hispani Animæ album uocāt, reperere. De his nil noui aliud quod tuo sit

D dignum ingenio percepi: finem propterea libello huic, quia me iterum de tuo discessu fatigas, imponā. Ast qui decadem impleat, de uanis insulæ Hispaniolæ superstitionibus alium libellum accipito. Si non fuerit Liuiana decas, id esse cau sæ cognoscito, quod tuus hic Martyr Liuiano haudquaquam fuerit pro Pytha goræ intellectu afflatus spiritu. Si quid ultra montes isti prægnātes parient, ha bebis. Nunc insulares illusiones accipito, ueris Luciani narrationibus tanto su periores, quanto hæc in usu hominum sunt, licet infantilia: illa uero cōficta ioci tantū gratia, uel ea credentiū irrisui cōdonata. In Hispaniola insula nostri priusq̃ indigenas quicq; aliud quàm cœli lumina colere, aut religionē ullam exercere didicissent, diu uersati sunt. Sæpius enim suprà memorauimus, nihil eos colere præter uisibilia cœli lumina. Cum tandem familiarius apud eos cōtubernium, permixtis utrinq; linguis, pleriq; ex nostris agerēt, uarias apud eos cerimonias uariosq; ritus obseruari compererūt. Ex cuiusdam eremitarū studio fratris Ra moni scriptis, qui ex Coloni mandato apud insulares regulos, ut eos Christiane erudiret diu uersatus, de insulariū ritibus libellū composuit Hispano idiomate. Pauca hæc leuioribus omissis, colligere fuit animus: illa igitur accipito. Noctur na insularibus apparere fantasmata, quæ in fatuos errores eos inducāt, ex simu lacris quæ palàm colunt aperte cognoscitur. Ex gossampio nanq; intexto stipa to interius sedentes imagines formant, quæ nocturnos, quo pacto parietibus il los nostri pictores infigunt, æmulantur lemures. Cum ex simulacris opera mea ad te missis quatuor tu ipse uideris, qualia sint, quam'ue depictis lemuribus simi lia, poteris regi serenissimo tibi patruo melius coràm significare, quàm ego illa scribere. Hæc simulacra zemes appellant indigenæ: quorum minora infantulos dæmones referētia, cum hostibus manus collaturi, frontibus alligant: propterea funiculis quos uidisti cōplexa sunt. Ab his pluuias, si pluuiæ desint: soles, si sole indigeant, se impetrare arbitrantur. Eius enim quem unicum, fine carentem, omnipotentem, inuisibilemq; esse fatentur, internuncios esse zemes putant.

Cerimoniarū ritus, cultusq; deorū, Hispaniolæ insulæ.

Zemes angelorū loco colunt: aliâs unū deum à quo omnia, credunt.

Quisq;

A Quisq; regulus suum habet zemen, quem colat. Cœlesti numini æterno, duo hæc nomina, Iocauna, Guamaonocon, maiores eorũ indiderũt. Numen ipsum habere genitricẽ quinq; his nominibus appellatã ferũt, Attabeiram scilicet, Mamonam, Guacarapitam, Liellam, Guimazoam. In terris aũt quid puerascant de hominis origine, aduertito. Est in insula regio, nomine Caunanà, ubi ex duobus montis cuiusdam specubus prodijsse genus hominum garriunt: maiorem hominũ partem ex amplioribus faucibus antri, minorem ex arctioribus exilijsse prædicant. Rupem ex qua specus aperiũtur, Cautam appellant. Maius antrum Cazibaxaguà, minus Amaiauna nominãt. Priusquam hominibus inde egredi licuerit, simpliciter inquiũt, per hominem nomine Machochaël singulis noctibus antri fauces custodiri solitas. Is Machochaël cum lõgius ab antro uisendi studio perrexisset, à sole deprehensus, cuius aspectum minime pati posse dabatur, in lapidem mutatus dicitur. De pluribus item alijs blaterant, quod cum piscãdi cupiditate noctu ab antro tantũ processerint, ut redire ante solis ortũ nequiuerint, quẽ non licebat intueri, in arbores myrobalanos, quarũ sua sponte copiam terra illa producit, fuisse trãsformatos. Aiũt præterea, Vagonionam primarium quendam ex antro clausis familiaribus piscatũ emisisse unum, quem inde in philomenam eadem causa, quod sol superuenerit priusquam se reciperet, mutatum, inquiũt quotannis quo tempore uersus est in auiculã noctu suo cantu & sortem cõqueri, & domini Vaguonionæ auxiliũ implorare: hinc noctu cantare lusciniã putãt. Vaguoniona uero familiaris sui desiderio, quem ardẽter amabat, uiris in antro relictis, fœminas tantũ cum paruulis quos lactabãt, eduxit: è quibus fœminas in una insularũ eius tractus, quam appellãt Mathininò, reliquisse fertur, infantulos autẽ secum asportasse: qui miselli fame oppressi, in cuiusdã fluminis ripa, toa toa, id est, mama mama clamitantes, in ranas conuersi feruntur:
B inde uocem illã ranis uerno tẽpore dicũt insedisse. Ita in antris illis è quibus per Hispaniolã sparsi sunt homines, uiros tantũ sine fœminis permãsisse balbutiũt. Referunt insuper Vaguonionam ipsum per diuersa uagãtem, nec unq; ex speciali gratia mutatum, ad mulierẽ quam in fundo maris formosam uiderit descendisse, ab eaq; marmoreos calculos, & quos cibas uocãt, & tebellas quasdã flauas ex auricalco, quas guaninos appellant, habuisse dicunt. Hæc monilia pro sacris apud reges habẽtur in hunc usq; diem. Viros autẽ illos quos sine fœminis in antris relictos diximus, lotum se ad pluuiarum aquarum receptacula noctu referunt exijsse: atque una noctium animalia quædam fœminas æmulantia, ueluti formicarum agmina, reptare per arbores myrobalanos à longe uidisse. Ad fœminea illa animalia procurrũt, capiunt: ueluti anguillæ de manibus eorũ labuntur. Consiliũ ineunt. Ex senioris cõsilio, scabiosos leprososq;, si qui sint inter eos conquirũt, qui manus asperas callosasq; habeãt, ut apprehensa facilius queant retinere. Hos homines ipsi caracaracoles appellant. Venatum proficiscuntur: ex multis quas capiebant quatuor tantũ retinent: pro fœminis illis uti adnituntur: carere fœminea natura comperiũt. Iterum accitis senioribus, quid faciẽdum consulunt. Vt picus auis admittatur, qui acuto rostro intra ipsorum inguina foramen effodiat, constituerunt: ipsismet caracaracolibus hominibus callosis, fœminas apertis cruribus tenentibus. Quàm pulchre picus adducitur: picus fœminis sexum aperit. Hinc bellissime habuit insula quas cupiebat fœminas: hinc procreata soboles. Eia mirari iam desinito, quod de Myrmidonibus Græcia uerax tot uoluminibus descripserit, è formicis utpote Myrmidones procreatos. Hæc & alia huiusmodi multa pacato serenoq; uultu sapientiores è podijs suggestiolisq; turbæ simplici mirabũdæ suadent, recitantq; pro sacro. Ast de maris origine seuerius: qua in re fuisse quondã in insula potẽtem uirũ nomine Iaiam, qui filium unicũ hominem exuentem, intra cucurbitã sepulchri loco cõdiderit. Is Iaia paucis exactis mensibus impatiens morte filij redijt ad cucurbitam: eam

C cum aperuisset, balenæ ingẽtes & grandia cete prodierũt: quare inclusum in ea cucurbita mare cõuicinis quibusdam prædicauit. Ea permoti fama quatuor fratres iuuenes eodem partu geniti, ast partu matre perempta, cucurbitam spe habendorum piscium adeunt, manu capiunt. Iaia superueniente, qui crebrò nati ossa inclusa reuisebat, perterriti sunt iuuenes. Sacrilegio furtiq; suspicione deprehensi, ueluti qui Iaiam obseruabãt, ut celerius fugerent, cucurbitam è manu soluerũt: ea pondere nimio pressa frangitur, per eius rimas effunditur mare, ualles implentur: ea uasta planities quæ uniuersum illum insularem orbem sicca occupabat, summergitur, mõtesq; tantũ ob altitudinẽ ab ea inundatione euaserunt, qui nũc eas continẽt insulas, quas licet aspicere. En, illustrissime princeps, omni præconia dignã maris originem. Nec ab eis parui eum fieri putes, qui hæc recitare didicerit. Aiunt deinde fratres hos Iaiæ metu tandiu per diuersa fuisse uagatos, ut ferè iam fame perirent, quia nullibi sistere pedem audebãt. Hinc quoniam acrius urgerentur, pistoris domũ pulsare cœperunt, cazabi, id est, panem petentes. Pistor autẽ in primo ingredientem conspuisse ita acriter fertur, ut illi ex ictu sputi exortũ sit turgidissimum intercus, quo ferè interierit. Ast fratrum cõsilio, accepto lapide acuto apertũ est: ex cuius ulcere natũ aiunt fœminã, qua mutuò fratres illi omnes usi sunt: atq; ab ea ferunt filios filiasq; genuisse. Iucundius aliud aduertito, princeps illustrissime. Antrũ extat Iouanabóina nomine in cuiusdam reguli diœcesi, qui Machinnẽch uocatur. Id religiosius q̃ Corinthum quondam aut Cyrrham Nysamq; Græci colunt ac uenerantur: millesarijs ornatũ picturis. In huius antri foribus duos habent sculptos zemes, quorũ unum Binthaitèllem, Maróhum alterum uocant. Cur tanta specum colerent pietate interrogati: quia sol inde lunaq; lumen orbi prædbituri prodierunt, grauiter sensateq; respondent. Concursationibus antra, ueluti nos Vrbem & Vaticanum

De maris origine, fabula.

D nostræ religionis caput, aut Compostellã & Hierusalem domini sepulchrũ, frequentãt. Subiacent & alteri superstitionum generi. Mortuos putant noctu uagari, ac uesci guannába fructu nobis incognito, cotono simili: lectisq; inter uiuos uersari aiunt, ac decipere mulieres: sumpta nanq; uirili forma, coire uelle uidentur: ast cum ad opus peruenitur, euanescũt. Si quis autẽ apud se iacere mortuum aliquando suspicatur, cum quid noui senserit in lecto, uteri attrectatione se dubio solui balbutit. Cuncta nanque aiunt mortuos posse humana membra suscipere, præter umbilicum: si umbilico igitur mortuum esse dignoscit, tactus illico resoluitur. Noctu & sæpissime in itineribus præcipue uijsq; publicis mortuos occurrere uiuis credunt: contra quos si uiator intrepidus steterit, dissoluitur fantasma: si uero pertimescat, illum ita adoriendo perterret, ut sæpius ea formidine multi debilitẽtur ac stupeãt. Interrogati à nostris insulares, unde sibi eos ritus inanes, tanquam contagionem, comparauerint: à maioribus hæreditarios respondent: rhithmisq;, aiunt, ultra hominum memoriam ista contexta, quæ neminem licet præter regulorum filios edoceri. Memoriæ illa commendant: neque enim literas unquam habuere. Diebusq; festis populo canentes, ueluti solennia sacra præponunt. Instrumentũ habent unicum ligneum, concauum, reboans tantum, quod cõcutitur tympani more. His illos imbuunt superstitionibus eorum augures, quos Boitios uocãt: sunt & ijdem medici qui plebeculæ rerum insciæ mille astruunt fraudes. Credere cogunt plebem hi augures, quia sunt apud eam autoritatis egregiæ, quod zemes ipsos alloquantur, futuraq; prædicent. Et si quis aduersa laborans ualetudine conualuerit, se dono zemis id assecutum persuadent. Ieiunio & purgationi se obligant boitij, quando curam de primario sumunt aliquo: herbamq; uorant inebriantem: quam cum puluercam sorpserint, ueluti Menades in furorem uersi, multa se à zemibus audisse immurmurant. Valetudinarium adeunt, osse uel lapillo in os sumpto aut frustulo carnis: ex hemicyclo eijciunt omnes, præter unùm aut duos quos

ipsemet

A ipsemet inualidus elegerit. Circuit primariũ boitius ter aut quater, faciem, labia, naresq́ extorquens fœdis gestibus: in frontẽ, in tempora, in collũ sufflat, ægroti absorbens aërem: post hæc se morbũ ex laborantis uenis exhaurire dicit. Per humeros deinde ac femora & crura ægrotum fricans, connexas à pedibus manus deducit, atq́ sic manibus complexis ad ostiũ procurrit apertũ, ac manus excutit patẽtes, seq́ morbum effugasse, futurumq́ propediem incolumem persuadet. Ast à tergo illũ adoriens carnis frustulum, uti præstigiator, ex ore attollit, ægrotoq́ inclamitat, dicẽs: En quid ultra necessitatem comederas: ualebis, quoniam illud tibi detraxerim. Si uero ægrotum fallere grauius intẽdit, zemen esse suum iratum suadet, quod uel ei domum non construxerit, aut minus illum religiose coluerit, quod prædium nõ dicauerit. Si ægrotum perire contigerit, affines eius ueneficijs cogunt mortuum fateri, fato ne an boitij incuria, quod nõ integre ieiunauerit, aut consonum ægroto pharmacum nõ præbuerit. Si medici boitij culpa diem obierit, de boitio uindictam sumunt. De lapillis aut ossibus quos ore gestasse boitius aliquis putatur, si fœminæ aliquem assequuntur, panniculis religiosissime inuolutũ seruãt. Puerperijs enim prodesse plurimũ posse credunt: habẽtq́ fœminæ lapillos eos loco zemiũ. Zemes autẽ uarios, uarij colũt insulares. Ligneos quidã construũt, nocturnis inter arbores umbris moniti. Alij si respõsa intra rupes habuerint, marmoreos insculpũt. In radicibus alij coluntur, reperti inter ages, id est genus edulij, de quo supra. Hos zemes curã habere ut panis ille coalescat arbitrãtur. Veluti antiquitas Dryades, Hamadryades ac Satyros & Panes aut Nereides fontiũ, syluarũ & pelagi curã habere putabat: suosq́ rei cuiq́ deos assignauit, ut suũ quisq́ genus tueretur: ita & insulares hi suos zemes inuocatos eorũ optatis auscultare autumãt. Quare cum de belli euentu, de annona, de incolumitate, zemes reguli consulunt, domum zemi dicatam ingrediuntur:

B ibiq́ absorpta per nares cohóbba, sic herbam uocant inebriantem, qua & boitij in furorẽ statim uertuntur: domum illico tectis ad fundamenta uersus moueri, homines uersis uestigijs ambulare, se uidere garriunt. Tanta est pulueris illius contusi uis ex cohóbba, ut sensum omnem illico sumẽti eum tollat. Vt primum cessit insania, brachijs, demisso capite, genua cõplectitur: quo in statu attonitus paulisper immoratus, caput ueluti somnolẽtus eleuat, atq́ oculos in cœlum attollens, intra se primũ cõfusa quædã obloquitur. Cui tunc primarij aulici astantes (neq́ enim de populo quisq́ ad ea sacra admittitur) sublatis uocibus gratias agunt, quod iam à zemis colloquio ad eos redierit: & quid uiderit percunctantur. Ille autẽ os aperiens, zemen eo tempore se allocutũ fuisse delirat: ipsiq́ aut uictoriã aut perniciem, si cum hostibus manus cõseruerint: aut famem uel ubertatem, pestem aut incolumitatem, & quicquid uenit in buccam, prædixisse illi zemen, ueluti lymphaticus prædicat. Eia illustrissime princeps, quid miraberis post hæc de apollineo spiritu, suas ingenti rabie sibyllas concutienti? Putabas superstitiosam illã antiquitatẽ deperisse. Quandoquidẽ generalia de zemibus tot enarrauimus, quid de particularibus quibusdã referatur, silentio prætereũdum minime censeo. Regulus quidã Guamarétus habuisse zemen dicitur, nomine Corochótum. Hunc è supremo domus culmine, ubi uinctũ Guamarétus adseruabat, sæpenumero, aiunt, uel coitus aut cibi gratia, uel ut sese absconderet, ruptis uinculis, descẽdisse: per aliquotq́ interdum dies latuisse iratum, eo quod in ipsius cultu & sacris Guamarétus rex defecerit. In Guamaréti regio uico nasci aliquando infantes, coronas habentes duas referunt, hos Corochoti zemi filios esse opinantur. Ferunt & ab hostibus uictum fuisse in acie Guamarétum, uicumq́ ipsius ac regiam ferro igniq́ uniuersam uastatam: Corochótum autem, incẽsa domo, exilijsse uinculis ad stadium usq́ fuisse, deinde repertum. Zemen habet alium, Epileguanitam nomine, ligneum, quadrupedem: qui sæpe ad syluas è loco ubi colebatur fertur profugisse. Hunc quoties discessisse sentiebant,

C pijs facto agmine supplicationibus, solicite quæritabant: inuentum religiose ad dicatum ei sacellū humeris reportabant. Ast Christianis ad insulā euntibus aufugisse illum, nusquamq; fuisse ultra repertū, patriæ perniciem ob id augurantes, conquerūtur. Hæc à senioribus audita sunt. Marmoreū colebant zemen, alium sub fœmineo sexu, cui duo masculi pro ministris astabant. Horū alter fœminæ iussu præconis officio fungebatur, ad reliquos zemes qui auxilio adsint fœminæ imperio, ad uentos pluuiasq; ac nubes concitandas. Alius autē dicitur ex fœminæ mandato, aquas in uallibus ex altis montibus collabentes congregare, ut inde, facto impetu more torrentis, solutæ uastent agros, si simulacro debitos optatosq; honores indigenæ nō præstiterint. Dignū memoratu hoc unum accipito, princeps illustrissime, quod opus iam claudat. Tritissimum apud insulares nostri reperere, duos fuisse quondam regulos, è quibus unus Guarionexij, de quo suprà mentionem sæpe fecimus, fuit genitor, qui à cibo potuq; dies quinq; continuos abstinuerint, ut de futuris aliquid à zemibus acciperent. Eo ieiunio grati zemibus, se habuisse in responsis retulerunt, uenturam non multos post annos ad eam insulā gentem coopertā uestibus, quæ ritus ac cerimonias omnes insulares esset uastatura, filiosq; omnes ipsorū aut peremptura aut priuatura libertate. De Canibalibus iuniores coniecturam facientes, ubi aduentare Canibales sentiebāt, fuga sibi consulere statutum erat: neque unquam manus ultra cum Canibalibus cōseruerunt. Cum uero Hispanos insulā ingressos uiderunt, collectis de hac re cōiecturis inter se, hanc esse gentem illam augurati sunt. Nec illos fefellit opinio: submissi Christianis iam sunt omnes, peruicacibus omnibus interfectis: nec ultrà de zemibus extat memoria: ad Hispaniam nanque sunt omnes asportati, ut eorū ludibria & dæmonum fallacias nosceremus: è quibus tu plures, me tractante, princeps illustrissime cōspexisti. Multa prætereo, quia te
D cras proculdubio in patriā discessurum, ut reginam tibi maiorē amitam, quam huc es comitatus ex Federici regis patrui tui mādato, reducas, monuisti. Tu pe-tasatus, ego autē lassus: ergo uale, memor tui Martyris, quem de grandi rerum aceruo pauca hæc, sub nomine Federici patrui tui, deligere coēgisti.

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS

primæ perpendicularis epilogus, ad Inacū Iopez Mendocium Tendillæ comitem, Granatæ proregem,

LIBER DECIMVS.

AB ORIGINE prima & recenti consilio sumendæ à Colono huius prouinciæ oceaneæ, ab urbe Roma literis amicorum & principum stimulabar, ut ea conscriberem quæ acciderant. Admiratione quippe summa mussitabant, cum repertas esse nouas terras nouasq; gentes quæ nudæ, natura contentæ uitam agerent: desiderioq; ardenti cognoscendi hæc tenebātur. Detrusit in præceps Ascanium fortuna, fratre Ludouico à Gallis Mediolano eiecto, cuius autoritas torpescere me non sinebat, quin assidue calamum in dextra haberem. Ad eum, præter alia multa quæ ex meis latentibus adhuc commentarijs aliquando uidebis, libellos huius decadis præeūtes direxeram duos. Haud secus mihi fortuna detorsit ingenium à scribendo, atq; Ascanium deturbauit à potentia. Cessit à suadendo ille procellis agitatus, cessit & mihi feruor ista perquirendi, donec anno quingentesimo supra millesimum, cum Granatæ curia moraretur, ubi tu prorex, Ludouicus Aragonius cardinalis, Federici regis ex fratre nepos, qui Granatæ erat cum regina

A gina Parthenopæa, nostri regis Catholici sorore: Federici regis ipsius literas ad me directas porrexit, quibus me hortabat, ut cætera colligerē quæ Ascanianos epistolares duos libellos sequebantur. Ambo nanque fatebantur se ad manus habuisse, quæ ad Cardinalem Ascanium scriptitaueram. Laborabam tunc ego, uti nosti, aduersa ualetudine sumpsi tamen onus, & animum impuli ad scribendum. Pauca hæc ex magno cumulo rerum, quæ relatu autorum illas cōquirentium accepi, memoratu dignarum delegi. Nunc uero (quandoquidem tu exemplar integrum meorum operum extorquere à me fueris conatus, quò tuæ bibliothecæ uoluminibus, quæ habes innumera, nostra cōmisceres) fuit consilium addere paucis, quæ post eum annū quingentesimum à millesimo ad hunc usq;, qui est decimus ab illo, patefacta sunt. Late aliquando scribentur, si uixerimus. De superstitionibus insularium solutum per se libellum scripseram, ut decadem impleret: nunc placuit perpendiculum ad te directum decimi libelli titulo munire, tanquam huius turmæ substitem & tergiductorem: prioremq; decimum nono connectere: non sublata de ducatu decimi præpositione, ne toties cogerer totum opus transcribere, aut mittere lituratum. Propterea non miraberis, si nonum legens, promissum reperies irritum: nō semper oportet stare pollicitis. Ad rem ueniamus. Varia diuersi nautæ hoc decennio littora percurrerunt, secuti tamen Coloni inuenta. Pariæ nanq; littus tractu continuo lambētes, quod Indicum esse continētem credunt, in plures orientales ij, occidentales illi regiones nouas inciderunt, auriferas thuriferasq;: inde nanq; aurea pleriq; monilia, thurisq; copiam, ab incolis partim nostrarum rerum permutatione, partim acri bello stratis, tulerunt. Alibi nostros, licet nudi sint, incolæ strauerunt tamen, & acies integras trucidauerunt. Feroces quidem sunt, sagittis certant uenenatis, & adustis præacutis sudibus. Animalia reptilia, insecta, quadrupedia etiam, à nostris dissimilia reperere, multiformia, uaria, innumeraq;: noxia tamen minime,
B præter leones, tigrides, crocodilos. In uarijs magnæ illius telluris Pariēsis regionibus dico: in insulis haudquaquam, neq; unum quidem: mitia sunt omnia insularia, præter homines in plerisq;, uti iam diximus, qui humanarum sunt carnium heluones, Caribes siue Canibales dictos. Diuersi quoq; generis uolucres. Plerisq; in locis uespertiliones, turturibus nō minores: ad eos acri furore, primo noctis crepusculo, uolitabant, & uenenato morsu ad rabiem usq; læsos trahebāt, ita ut aufugere inde, ueluti ab harpyis, fuerint coacti. Alibi cum in terra noctu quidam in arena dormirent, è mari mōstrum exiens, furtim unum arripuit medium, asportauitq; in conspectu sociorum, nec misero clamanti opem ferre potuerūt, donec in mare bellua cum præda prosilierit. In his terris figere pedem arcesq; ibi condere est animus regis, nec desunt qui terræ illius subdendæ pacandæq; onus sumere desiderent, & regi supplicant, ut ipsis prouincia demandetur. Magni sunt tractus, uasta terrarum amplitudo. Europam, aiunt, uniuersam sui magnitudine has regiones, tum continentes, tum insulares, triplo superare: præter eas quas Portugalenses ad meridiem repererūt, quæ maximæ sunt. Magna laude digna est hac nostra tempestate Hispania, quæ latentes hactenus tot antipodum myriadas nostris gentibus cognitas effecerit, ingenioq; pollentibus amplam adeò scribendi materiam præbuerit: quibus ego iter aperui, cum ista nude, uti uides, collegerim: tum quia elegātioribus nequeo uestibus quicq; ornare, tum etiā quoniā calamum ut historice scriberem nūquam sumpsi: sed ut per epistolas raptim scriptas, his à quorū mandatis referre pedem non licebat, satisfacerem. Iam satis digressus sum, ad Hispaniolā redeamus. Panem agnoscunt insularem parui esse roboris nostro triticeo pani assuetis, hebetātur ob eam causam uires hominum. Propterea nuper rex imperauit, ut diuersis in locis uarioq; anni tempore feratur. In harūdineas nanq; paleas inanes cū raris, sed illis crassis & prægnantibus spicis prodibant. Sentiunt eandem esse in herbis mollitiem,

A monstro marino rapitur homo.

C crescunt ad segetum mensuram: armeta mirum in modum impinguant: sed carnes reddunt insipidas, imo & aiunt sine medullis, aut, si insint, aquosis. De porcis econuerso: salubres sapidosq́, ob insulares quosdã syluestres fructus, quibus auide uescuntur, esse ferunt. In macellis nil secant aliud. Creuit porcorum multitudo, & syluestres effecti sunt qui e subulcorum cura euaserunt. Non egent ultra ut aliũde genus ullum quadrupedum aut altilium ad eos inuehatur. Animalium omnium pulli propter herbæ luxuriem patribus grandiores euadunt, licet solo gramine, sine hordeo aut ullo grano nutriantur. De Hispaniola satis.

Cubæ insulæ descriptio. Nunc eius uiciniam complectamur. Cubam, tellurem illam quam diu ob eius longitudinem continentem putauerunt, insulam esse reperiunt. Neq; mirum uideatur, quod ipsius incolæ, dum percurreretur a nostris, fine carere dicerent: quia gens hæc nuda, paruo & finibus suis natalibus contenta, quid uicini facerent, minime erat solicita. Esset ne aliud quicq; sub cœlo, nec ne, præter id quod pedibus terebãt, haudquaquam sciebant. Est uero Cuba ab oriente in occidentem multo longior Hispaniola: lata uero a septentrione in meridiem, contra eorum priorem opinionem, multo minus. Est angustissima, si longitudinem respexeris. Terra ferax maiori ex parte atq; amœna. Ab oriente non longe ab Hispaniola iacet insula, dimidio amplius minor Hispaniola, sancti Ioannis nomine a nostris dicta, quadrata fere. In hac aurifodinas esse ditissimas reperiunt. Sed intenti nunc aurifodinis Hispaniolæ, nondum opifices in eam insulam miserunt: parare tamen paulatim sese ad id incipiunt. Hispaniolæ uero prouentus reliqui posthabentur omnes, omnisq; ad aurum legẽdum cura est directa, cui opificio ordo est datus huiuscemodi. Cuiq; uiro industrio qui alicuius momenti sit, unus aut plures cacici, id est reguli, cum suis quisq; subditis assignantur. Cacicus certis anni temporibus ex fœdere cum incolarũ turma uenit ad eius, cui addictus est,

D aurifodinam. Ibi instrumenta illis fossoria assignantur. Statutumq; est cacico & incolis præmium laboris certum, propter alimoniam. Discedentibus nanq; ex aurifodinis ad semẽtes, quibus suis temporibus inuigilant, ne desint alimoniæ, reportant thoracem unus, interiorem textam alius, alius sagulum aut pileum. His nanq; iam delectantur, nec ultra nudi incedunt. Ita & auro & agriculturæ incolarum, haud aliter ac seruorum, opera intendunt. Ferunt iniquo animo iugum, ast ferunt. Anaborias uocant hos mercenarios insulares: non tamen rex patitur ut pro seruis habeantur. Dantur & tolluntur ad regis arbitrium. Tempore quo accersuntur a cacicis eorum regulis, ueluti a cẽturionibus milites, aut calones, incolæ si queunt ad syluas & montes euadunt multi: contenti eo tempore syluestribus cibis latitantes, ne laborem illum subeant. Dociles uero sunt, priscorum rituum penitus obliti: pie credunt, & recitant quæ de nostra fide edocentur. Regulorum filios erudiunt domi primarij ex nostris: literasq́, ast uulgares, & urbanos mores facile pueri ebibũt. Grandæuos ad natales mittũt, si præcipue patres interierint, gubernatũ auitos incolas. Hi iam fide ualent in Christum & nostros, incolasq; suos in amore retinẽt, ac blandis suasionibus hilares ducũt ad aurifodinas: quæ duabus in regionibus insulæ iacent, ad milliare circiter trigesimum ab urbe Dominica, sancti Christophori dicta una: ad milliare uero circiter nonagesimum altera, quæ dicitur Cibaua: ubi portus regalis. Magni tractus sunt hæ regiones: ubi passim superficialiter interdũ, alicubi inter saxa, globi aut laminæ reperiuntur aureæ, minutæ interdum, plerisq; in locis magni ponderis.

Auri globus maximi ponderis. Tricẽtorum pondo globi, interdũ amplius. Ast unus repertus fuit triũ millium trecentorum decem auri pondo: qui, ut aliquando audisti, integer ad reges ferebatur in ea naui qua Boadilla gubernator in Hispaniã redibat: & præ nimio gentium & auri pondere summersa interijt, cum his qui inerant omnibus. Globum eum mille amplius homines uiderunt, atq; attrectauerunt. Pondus autem hoc a me sic appellatum, non libram intelligi uolo æquare, sed ducati aurei &

trientis

A trientis summam: uocant ipsi pesum: summamq; ponderis eius Castellanum aureum appellant Hispani. Quicquid auri effoditur in montibus Cibauis & portu regali, ad Cõceptionem, oppidum ita appellatum, fertur: ibi officinæ paratæ aurum suscipiũt, & conflãt in uectes: dantq; accepta parte regia quæ est quinta, cuiq; portionem quam attulit ex suo labore. Id uero auri quod in regione sancti Christophori legitur, ad officinas oppidi Bonauenturæ affertur. Supra tercentum millia auri pondo quotannis in duabus officinis cõflatur. Si quis fraudasse detinendo deprehẽditur, ut non magistratibus regijs adsignetur quicquid auri reperitur, lege mulctatur auri dominus. Incidunt inter eos sæpe contentiones, quas nisi potis sit insularis magistratus sedare, per appellationem ad curiæ senatum lis defertur: a cuius sententia non licet in omnibus Castellæ regnis retrocedere aut diuertere. Sunt autem nostra tempestate senatores insignes, uiri nobiles omnes ex sanguine nitido: quos est cõsilium eo ordine hic nominatim inserere, quo de rebus dubijs iudicaturi sedent in senatu. Primã sedem sibi legit Antonius Roies archiepiscopus Granatensis, tibi affinis: ingenio primas uir Catoniano, qui neq; sibijpsi aut affinibus, si delinquerent, didicit ignoscere: uita integerrimus, literarum & ipse cultor. Princeps hic senatus est: uos Præsidentem dicitis. Cæteri huic astant ordine, quem tempus instituit: qui nanq; prior ad senatum accitus fuit, hic prior sedet. Doctores omnes, aut designati, aut insignibus decorati. Designatos autem uocat hispanum idioma Licẽtiatos: ex iureconsultis regnorum delecti omnes. Præsidenti assidet ueteranus, nomine Petrus, cognomẽto Oropesa. Sequitur hunc Ludouicus nomine Zapata. Ab hoc habet locum Fernandus cognomento Tellus. Quartam sibi sedem habet Garsias, cognomẽto Moxica. Quinto sedet loco Laurẽtius cognomento Carauaial. Astat huius lateri Toribius, cognomẽto Santiago. Sequitur Ioannes Lopez Palacios
B Ruuios. Dehinc Ludouicus cognomẽto Polanco. Ab hoc sedẽ tenet Frãciscus cognomento Vargas, qui una est & regius thesaurarius. Vltimas occupant stationes duo sacris initiati Sosa & Cabrero, iuris pontificij periti: his nõ licet in criminali ulla causa suffragari. Horum omnium humeris quicquid litis aut cõtentionis exoritur, incumbit. Ad nouas iam terras, a quibus digressi sumus, redeamus. Innumeræ sunt, uariæ, fortunatæ. Non Saturno, nõ Herculi, nõ cuiquam ueterum, qui nouas oras quæritarunt, ad cultumq; redegerunt, nostri iuniores cedent Hispani. Prò quàm late distentam posteri Christianam uidebunt religionem: quàm late iam peruagari hominibus licebit. Quid de hisce rebus sentiam, nequeo lingua uel calamo ullo pacto promere. Claudo igitur decadis perpendicularem epilogum: animo tamen explorãdi colligendiq; cuncta particulatim, ut mandare literis illa queam quando per ocium licuerit. Colonus nanq; idem Almirantus cum quatuor nauigijs & hominibus centum septuaginta a regibus præbitis, percurrit anno M D I I terram quæ occidentem Cubæ ultimum spectat angulum, ad lequas centum triginta circiter: quo medio spacio iacet insula frugibus & fructibus arboreis fortunatissima, nomine Guanassa: uertitq; se inde ad orientẽ per eius littoris oras, uersis uestigijs putans se littus Pariæ reperturum: sed minime cessit. Percurrisse quoq; feruntur ea littora occidentalia Vincentius Agnes, de quo suprà, & Ioannes quidam Diaz Solisius Nebrissensis, multiq; alij: quorum res nondum bene didici: modò uiuam, aliquando illa uidere licebit. Nunc uale.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI DECIMI FINIS.

C

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. PROTONOT. APOST.
regijꝗ consiliarij, de nouo orbe decas secunda, ad Leonem decimum pontificẽ maximum, Crediti continentis

LIBER PRIMVS.

X QVO, beatissime pater, Galeacius Butrigarius Bononiensis, & Ioannes Cursius Florentinus, ad catholicũ regem, pro tua sanctitate ille, hic uero pro clarissima Repub. sua, in Hispaniam se contulerunt, uiris astiti semper, & ob eorum uirtutes & sapientiam obseruaui utrunꝗ. Ii cum assidua uariorum autorum lectione delectentur, in libellos quosdam ex nostra officina decussos, de uastis hactenus latentibus orbis terrarũ regionibus, deꝗ occiduis ferè Antipodibus ab Hispanis iampridem repertis, inciderunt. Nouæ narrationis, licet male comptæ, amore pellecti, rem commẽdarunt: petieruntꝗ à me, cum suo, tum sanctitatis tuæ nomine, ut quæ post ea tempora reperta sunt, scriptis superadderem, eisꝗ exemplar ad beatitudinem tuam mittendum traderem, quò intelligat, quantum nostra tempestate, felicibus Hispanorum regum auspicijs, & humano generi decoris, & militanti ecclesiæ augmẽti accesserit. Gentes nanꝗ illæ nudæ, ueluti rasæ tabellæ, religionis nostræ ritus facile induunt, nostrorumꝗ commercio efferam natiuamꝗ rusticitatem excutiunt. Placuit uirorum sapientum, & de tua sanctitate bene meritorum, obtemperare mandatis: quippe qui, audito beatitudinis tuæ nomine, nefas inexpiabile fore putassem, nisi illico paruissem. Quæ igitur ordine suo littora latentia Hispani discurrerint, quibus'ue autoribus res actæ sint, ubi pedem
D fixerint, quid etiam spei afferatur, quid illi terrarũ tractus polliceãtur, breuibus recensebo. In decadis nostræ oceaneæ narratione, quæ me inconsulto per Christianum orbem impressa uagatur, Christophorum Colonum Ligurem eas insulas, quarum meminimus, reperisse, in læuamꝗ dehinc uersum ad meridiem, in uastas terrarũ pelagiꝗ regiones, ab æquinoctiali linea à quinto ad decimum gradum tantũ discedẽtes, incidisse, descripsimus: ubi lata flumina, niuales altissimosꝗ montes littoribus imminentes, & placidissimos portus, inuenerat. Colono iam uita functo, regi cura ingens exorta est, ut terræ illæ nouæ à Christianis habitandæ, in religionis nostræ augmẽtum, occuparẽtur. Propterea facultatem per chirographa regia id aggredi uolentibus præbuit honoratam. Sed duobus præcipue uiris, Diego Nicuesæ Baecensi Vandalo, & Alphonso Fogedæ Conchensi. Quare ex Hispaniola, in qua urbem & colonias cõstruxisse Hispanos diximus, quamꝗ ipsi incolebãt, circiter idus Decembris Alphonsus Fogeda prior cum militibus circiter tercentũ discessit: tẽdensꝗ ferè rectà ad meridiem, è portubus iam antea repertis unum adijt, cui nomen erat à Colono inditum Carthagini: quoniã & insula uenientibus fluctibus opposita, lociꝗ amplitudine, & falcatis lateribus, Carthaginẽsem Hispaniæ portũ æmulatur. Insulã uocant incolæ Codego, uti Carthaginẽses Hispani suã appellãt Scombriam. Regio ab incolis Caramairi dicitur: in qua uiros simul & fœminas aiũt statura pulcherrimos esse, nudos tamen, capillis aure tenus scissis mares, fœminas oblongis: quorũ uterꝗ sexus sagittis plurimũ ualet. Arbores in hac prouincia nostri reperere dulcium pomorum feraces, sed maxime noxiorum: in uermes nanꝗ comesa conuertuntur. Sed arboris umbra præcipue letalis: nam qui sub ea aliquando dormierunt, turgido capite, & amisso penitus lumine, excitati sunt. At si breui tempore somno indulserint, post aliquot dies cæcitate liberantur. Distat is portus ab ea parte Hispaniolæ, quam uocãt Hispani Beatam, in qua ad nouas terras traiecturi sese apparãt, millia passuũ sex & quinquaginta supra quadringẽta. Portũ ingressus

Arbor mire noxia.

Fogeda

A Fogeda incolis uim intulit, quos palãtes & nudos adortus est. Dati erãt in prædam ex diplomate regio: quia fuerãt in Christianos olim crudelissimi, nec adduci unquam potuerant, ut pacatò Christianos suscipere intra ditionis suæ terminos uellent. Auri copiam, sed exiguam apud eos reperere, neq; id quidem purum erat. Eo sibi laminas & bullas pectori affigendas ad decorem conflant. Ea tamen grassatione spolijsq; non cõtentus Fogeda, captiuis, quos paulò ante ceperat, ducibus, pagũ in internis à littore distantẽ millia passuũ duodecim, in quo fugientes ex uico maritimo suscepti fuerãt, adortus, gẽtem reperit licet nudam, bello tamen aptam. Scutis quippe, ancilibus & ensibus etiam ligneis oblongis & arcubus certant ac sagittis, cuspidibus aut præustis, aut osseis. Desperatis animis in nostros cum hospitibus impetum fecerũt: animaduersa præsertim eorundem qui ad eos aufugerant calamitate, ex paruulorum & fœminarum raptu & spolijs strageq; in ipsos illata. Strati fuerũt nostri. Proximum à Fogeda præfecto Ioannem de Lacossa, qui primus aurum in Vrabensi arena collegit, cum septuaginta militibus interemere. Sagittas nanq; liniunt herbæ cuiusdam succo letali. Cæteri in fugam uersi, ad naues regẽte Fogeda duce, qui & ipse terga dedit, redierunt. Dum ea strage perculsi mœsti uiuerent in portu Carthaginis, ecce ducem alium Diegum de Nicuesa cum quinq; nauigijs. In portu nanq; Beatæ in Hispaniola & hunc parantem se reliquerãt Fogeda & Cossa. Is quinq; & octoginta supra septingẽtos adducebat. Plures nanq; hunc Nicuesam milites secuti fuerãt, cum esset cuiq; liberum ex ducibus alterutrum eligere, propterea quod maioris esset ob ætatem autoritatis, & quia ferebatur uulgò Beraguam ex regia concessione à Nicuesa colendam, auro ditiorem esse, quàm Vrabam Alphonso Fogedæ destinatam. Appulso igitur Nicuesa, consilium iniere quid facto opus esset. Suffragijs uniuersorum statutum est, ut sociorum ultioni primum studeretur. Noctu agmine composito iter cepere ad eos, qui Cossam & septuaginta socios interfecerant. Vltima noctis uigilia imparatos adorti, uicum qui domorum cõstabat centum amplius, sed uicinorum triplo refertum, incolunt nanq; gregatim, uniuersum in gyrum circunseptum, ne quisquam euaderet, supposito igne, deleuerunt. Sunt domus eorum ligneæ, palmarum folijs contegulatæ. Sex tantũ paruulis, ex ingenti uirorum ac mulierum multitudine, pepercerũt, cæteris qui nõ aufugerint ferro aut igne consumptis cum supellectilibus. A seruatis pueris, Cossam & cæteros interemptos ab interfectoribus in frusta secatos fuisse, & demum comesos intellexerunt. A Caribibus nanq; siue Canibalibus, carnium humanarum edacibus, originem traxisse Caramairenses, existimant. Auri aliquid inter cineres repertum est. Auri nanq; sitis non minus quàm terrarum ad hos labores & discrimina subeũda nostros cõcitat. His actis & Cossæ ac sociorum nece pensitata, ad portum regrediũtur. Post hæc Fogeda qui prior uenerat, prior cum sua caterua discedens, Vrabam suæ gubernationi addictam quæsiturus, iter fecit per insulam, quæ Fortis dicitur. Ea est media inter Vrabam & Carthaginẽsem portum: in qua descendens Trucium esse patriã Canibalium didicit. Ex incolis mares duos, fœminas septem, captiuos adduxit: cæteri euaserunt. Centũ & nonaginta drachmas auri in uaria monilia cõflati cõsecutus est. Inde Vrabam ab orientali prehendit ora, quam appellant indigenæ Caribana, unde Caribes insulares originem habere, nomenq; retinere dicũtur. Ibi arcem & arci uicinũ uicum cœpit condere, in quod se reciperẽt. Dehinc à captiuis edoctus, esse in internis ad milliaria duodecim pagũ nomine Tirufi, aurifodina dite nobilem. Consilium sumpsit de pago debellando. It, paratos ad sui iuris defensionem paganos offendit: repulsus fuit non sine contumelia & damno: sagittis nanq; uenenatis & isti bellum gerunt. Non multos post dies in alterius pagi oppugnationẽ cum egestate pressus uenisset, fuit & ipsi sagitta femur transuerberatum. Aiunt è socijs nõnulli ab indigena percussum, cuius uxorem captiuam

Nudorũ de Hispanis armatis uictoria.

B

C ducebat. Amicè prius de uxore redimenda, inquiunt, egiſſe maritum cum Fo-
geda, ad certumq; diem fuiſſe pactum id auri pondus, quod Fogeda pro uxore
petebat. Statuto autem die rediiſſe, ſed ſagittis & telis armatum, non auro onu-
ſtum, cum octo ſociis ad mortē paratis animis, illatæ iniuriæ Carthaginenſibus
& pagi poſtea combuſti participibus. Trucidatur incola ab Fogedæ ſociis, nec
datur ultra amata coniuge frui. Fogeda atrocitate ueneni paulatim deſiccatur.
Dum hæc ita ſuccederent, ecce Nicueſam ducem alterum cui Beragua regio
Vrabæ occidētalis aſſignata eſt habitāda. Is poſtridie à Fogedæ digreſſu è portu
Carthaginis uela dedit Beraguam aditurus. Littora ſemper lambēs cum copiis,
quas adduxerat, ſinum cepit indigenarum appellatione Cóiba, cuius rex erat
nomine Caréta. Linguam reperit ab Hiſpaniola & Carthaginenſi longe aliam.
Diuerſa etiam in his tractibus à ſuiſmet uicinis ſunt idiomata. Regem nanq; Hi
ſpaniola Cacicū uocat, Coiba uero prouincia Chebi, alibi Tiba. Nobilē appellat
Hiſpaniola Taino, Coiba ſaccum, alibi Iurà. Ex Coiba ad Vrabam Fogedæ ſocii
ſui præfecturam tetendit Nicueſa. Poſt aliquot inde dies ingreſſus ipſe nauigii
genus mercatorium, quod carauelam uocat Hiſpanus, onerariæ naues ab alto
ut ſequātur, imperat. Secum uero ducit biremes duas, uulgò bergantinos: quos
eſt animus, ſimul & cætera nauigiorū genera, multa etiā alia, uulgaribus eorum
nominibus in diſcurſu noſtræ narrationis nuncupare, ut apertius quid uelim
intelligatur: neglectis tetricorum mordendi cauſas in ſcriptores quærētium ge-
nuinis. Emergunt nanq; non pauca quotidie, quibus uera nomina relinquere
non potuit uetuſtatis uenerāda maieſtas. Poſt Nicueſæ diſceſſum, ad Fogedam
ex Hiſpaniola uenit una nauis, duce Bernardino de Calauera, qui eam fuerat
ex Hiſpaniola ſuffuratus cum hominibus ſexaginta: Archithalaſſo, quem ipſi
Almirantum appellant, & gubernatoribus aliis inconſultis. Ex alimentis quæ
ferebat, perditas egeſtate uires aliquātulum recrearunt. In Fogedam indies ma-
D gis ac magis exoriebantur ſociorum murmura, quod eos inani ſpe depaſceret.
Dicebat enim ſe in Hiſpaniola reliquiſſe Baccalarium Anciſum, iuſtitiæ præto-
rem à ſe electū autoritate regia, quia ſit peritus legibus, ut ad ſe duceret nauim
unam commeatibus onuſtam: ſeq; mirari quod multis antè diebus nō uenerit.
Neq; id falſò aiebat. Diſcedēs nanq; Anciſum iam ſemiparatum reliquerat. So-
cii uero ſe deludi arbitrantes, inania eſſe quæ de Anciſo narraret, ſuſpicati ſunt.
Taciti ſecum ſtatuunt pleriq;, bergantinos duos furari Fogedæ, ac ad Hiſpanio
lam reuerti. Re intellecta Fogeda præoccupare ſociorum cogitata cōſtituit: reli-
cto Frāciſco Pizarro nobili uiro præfecto ad arcis, quam cōdiderat, cuſtodiam.
Cum paucis ita ſaucius nauim, de qua antè diximus, cōſcendit: ad Hiſpaniolam
tum curatum femur, ſi quod remedium inuenerit: tum etiā ut ueſtiget quid rei
Anciſum moretur, profecturus: de reditu ſuo intra quinquageſimū diem ſpem
ſociis relinquens, qui ex circiter tercētum ad numerum ſexaginta, cæteris tum
fame tum incolarum telis conſumptis, reducti erant: lege Pizarro & ſociis con-
ſcripta, ne proditione taxarentur, ſi intra quinquageſimum diem non reuerte-
retur, commeatuum & recētium ſociorum auxilia ducens. Pactis igitur diebus
exactis, cum fame iam acri urgerentur, duos cōſcendunt relictos bergantinos,
& eam terram deſerunt. Hiſpaniolam uerſus altum iam adnauigātibus, exorta
tempeſtas è bergantinis unum cum uniuerſis qui inerant, abſorpſit. E ſociis alii
referunt, ſe aperte uidiſſe immanem piſcē circumeuntem bergantinum (Ingen
tia enim monſtra maria illa nutriunt) & caudæ ictu bergātini temonem confre-
giſſe in fruſta. Quo deficiente, circumactus tempeſtate bergātinus obrutus eſt,
circa littus inſulæ, quam Fortem appellāt, inter Carthaginēſem & Vrabanam
oras ſitam. A qua arcubus & ſagittis bergātinus ſuperſtes accedēs ab incolis fe-
roci congreſſu barbarorum reiecta eſt. Iter ergo ſuum proſequens fortè incidit
in Baccalarium Anciſum inter Carthaginenſem portum & Cuchibacóam re-
gionem,

A gionem, in ostio fluminis, quem nostri Boium gatti appellāt: quia ibi catum primo uiderint. Boius autem hispaniola lingua domus dicitur. Veniebat Ancisus una naui onusta cōmeatibus omnis generis tam ad uictum quàm ad uestitum facietibus, & bergantino comite. Is erat cuius aduētum Fogeda dux auide operiebatur. Ex Hispaniola idibus Septēbris soluerat, & quarto die à discessu montes altos quosdam recognouit, quos à perpetuis niuibus Serram Neuatam Hispani appellarunt, prætereunte Colono primo repertore illarum regionum. Quinto autem die per Os Draconis iter fecit. Anciso referunt qui bergantino uehebātur, Fogedam ad Hispaniolā rediȷsse. Falsò locutos Ancisus existimans, autoritate prætoria, ut reuertātur, imperat. Dicto parent bergantinei, Ancisum sequūtur, licet ab eo supplices petierint, ut alterutrum illis indulgeret, aut ut bona eius uenia liceat ad Hispaniolam regredi, uel eos ipse ducat ad Nicuesam: in gratiæ præmium sese donaturos ei duo millia drachmarum auri offerūt. Auro nanq; dites erant, sed pane egētes. Neutrum Ancisus annuit, seq; aliò proficisci nullo modo posse testatus est, præterquam in Vrabam Fogedæ prouinciam. Illis ergo ducibus Ancisus prætor Vrabam uersus tetendit. Sed unum prius memoratu dignum, non sit molestum, beatissime pater, audire, quod huic prætori accidit uenienti. Iecit & iste anchoras in ora Caramairiana, quam diximus Carthaginēsi portu, & maritali fœminarum casta uenustate, atq; utriusq; sexus animi fortitudine, esse illustrem. Aquandi gratia, & scaphæ naualis quæ confracta erat reficiendæ causa, nonnullos in littus mittit. Attentos operi nostros indigenarum multitudo suo more armata circunsepsit, triduoq; obsessos tenuit: quo tempore neq; illi manus conferere, neq; nostri illos impetere ausi sunt. Ordinibus seruatis utriq; toto triduo steterunt, protentis oculis in alteros alteri. Nostri tamen interea opus demandatum prosequebātur, fabris nauticis mediū agmen

B tenentibus. Dum sic hæsitarent, ex grege aberrarunt duo, aqualem urnam impleturi ad ostium fluminis utrisq; uicini. Dicto citius ex hostibus adest cum decem armatis primarius unus, & ab utroq; latere aquatores circundant: sagittis in eos directis, minime tamen excussis, & trucibus oculis eos inspectabant. Aufugit è duobus alter, manet imperterritus alter, & fugiētem socium iurgio reuocauit. Hostes compellat eorū idiomate, quod didicerat ex captiuorum inde aliàs raptorum commercio. Admirati sermonem patrium in aduena, truculentiam exuūnt, blandis inuicem uerbis agunt: qui sint eius cateruæ appulsæ duces, interrogant indigenæ. Peregrinos esse transeuntes respondet pedes: & se mirari ait, quod à littore prætereuntes naues conentur deturbare, arguens eos immanitatis, ac simul ruinam enunciat, ni tale consilium abiȷciant. Venturos nanq; armatos, qui superent maris arenas, in ipsorum perniciem, certiores facit: nisi non modò non arma sumpserint, uerumetiam nisi honorifice uenietes ad ea littora susceperint. Detineri pedites nunciatur Anciso. Fraudem inesse suspicatus Ancisus, scutatos educit socios omnes, propter sagittas uenenatas, & composito agmine pedetentim graditur ad eos qui pedites detinebant: sed dato signo à pedite indicante ut sisteret, sustinuit gradum, & per reuocatum peditem alterum intelligit rem esse in tuto. Cupere pacem hostes, inquit pedes, quandoquidem non ipsi sunt, quos arbitrātur, Fogedam & Nicuesam insinuabant, qui pagum in littore illo spoliauerant, captiuis abductis, & in internis alium prostrauerant combusserantq;. Vltum eam iniuriam se uenisse fatebātur hostes, si quiuissent. At contra insontes minime se uelle sua tela exercere. Impium nanq; aiunt esse in quenquam non lacessentem pugnare. Depositis igitur arcubus & sagittis nostros benigne excipiunt, salsis piscibus & pane patrio donant. Ceruisia quoque ex fructibus patriȷs & sementibus, uinum æquante, iȷsdem uinarios cados impleuerunt. Ita pace cōfecta cum Caramairensibus, ab aliȷs ducibus acriter lacessitis, Ancisus per insulam Fortem Vrabam proficiscitur. Sua naui Ancisus cen-

C tum uehebat & quinquaginta uiros recētes, qui in demortuorū locum sufficerentur: duodecim etiā equas, & sues fœminas plures, cū suis quoq; genus masculis, ad sobolē in ea regione procreandā: & unà tormētorū uasa quinquaginta cum hastarū, scutorū, ensiū, reliquorumq; id genus telorū multitudine immēsa ad bella gerēda. Sed male auspicato cuncta. Iamiam intrare portū uolētibus, nauis gubernator, qui temoni inhærebat, in breuia & uadosas arenas direxit. Stat misera nauis arenis inuoluta, undis concutitur, aperitur, quicquid in ea uehebatur amittitur. Visu miserrimum. De cōmeatibus duodecim tantū farinæ cados, caseosq; pauculos & biscocti panis copiam exiguā seruauerūt: animalia & ipsa suffocata undis. Per bergātinum & nauis scapham pene nudis ipsi corporibus, cum telorū parte euaserūt. Ita ex calamitate cadūt in calamitates, de uita tantū, de auro iam minime soliciti. Ecce uiuos & incolumes in complexu terræ, quam tota mente petierāt. Sustinēdis corporibus opera danda est, quia nō uescuntur aëreo flatu. De alieno quærendū est, proprio deficiēte. Vnū tamen illis inter tot aduersa secundū sese obtulit. Palmeta nō procul à littore inuenere, inter quæ & palustres uluas, aprorū multitudo libera uagabatur. Aliquot ibi dies aprinis carnibus ad saturitatem usi sunt. Illos tamen aiunt nostris esse minores, caudis breuissimis, adeò ut abscissas fuisse arbitrarētur. Pedibus etiā nostris dissimiles sunt: posteriores quippe aiunt pedes in his apris uno digito, non ungulato, constare. Eorum etiā carnes multo nostrorū carnibus saporosiores & salubriores experti sunt. Palmarum fructibus & palmulis radicalibus (quibus interior Bætica uescitur, & palmitos uocat, ex quorumq; folijs Roma scopas habet) necnon prouincialibus pomis eo tēpore usi sunt. Sed poma illa, ut præcocia pruna quæ ossata, parua etiā & rubētia ferūtur. Arbitror ego eius generis esse, qualia ipse comedi Aprili mēse in ægyptia Alexandria: quorum arborem Iudæi indigenæ periti le-

D gis Moseæ cedrū Libani asseuerant. Ea sunt esui apta: dulcedinē leni quadā acrimonia mixtam habet, uti in sorbis uidemus. Loco persicorū & cerasorum atq; huiuscemodi aliarū arborū, incolæ in hortis arborē hanc plantāt, & diligēti cura nutriunt, cum peregrina sit. Ea est ziziferæ arbori & folijs & altitudine, trunco etiā, simillima. Apris iam deficiētibus de futuro cōsulere cogūtur. Itur in interna turmatim. Est huius terræ Caribanæ gēs arcubus & sagittis tractādis aptissima. Centuriam Ancisus ducebat: dico centū pedites: etsi me nō lateat constare centuriam ex centū uigintiocto militibus, ut decuriam ex quindecim. Licet tamen de gēte nuda scribēti, nudis uti uerbis interdū. Obuij occurrūt nostris tres tantū incolæ nudi, sine formidine ulla nostros adoriūtur, sagittis uenenatis transfigūt plures, plerosq; perimunt, pharetris euacuatis euadunt uento celerius, pedibus nanq; plurimū ualent: & nostros lacessunt iurgiosis opprobrijs. Sagittam in uacuum emissam ex arcubus ferūt nullam. Redeūt ergo nostri quà uenerāt multis modis infelices: & de relinquēda terra illa consiliū ineūt, præcipue quia diruerant arcē incolæ, quam Fogeda cōdiderat: & uici domos triginta combusserāt, ubi primū terram à Fogeda relicti Pizarrus & socij deseruere. Vestigātes igitur intellexere latus occidētale sinus illius Vrabæ felicius esse ac feracius. Quare dimidiam cū bergātinis uirorū partē transmittūt, reliqua in oriētali littore relicta. Est sinus ille latus millia passuum quatuor & uiginti: quoq; magis intra cōtinentem prouehit, eo magis angustatur. In sinum Vrabæ diuersa cadūt flumina: sed unum Nilo, ut aiūt, fortunatius, nomine Darien: in cuius ripa herbida & arborifera figere pedē statuunt: licet paruo lentoq; alueo constet. Accolæ uero admirati uelorū & bergantinorū aduentum, quæ suis lintribus erāt grādiores: fœminis maribusq; inermibus & supellectilibus emissis, bello apti animis ac telis parati nostros in elato quodā tumulo structa expectāt acie: quingētos amplius numero illos nostri esse iudicarunt. Instruunt ergo acies duce Anciso prætore pro Fogeda: flexis genibus prætor ipse ac cæteri pro uictoria supplices orāt superos.

Vouent

Ancisi naufragium.

Incredibilis animorū audacia, & sagittādi peritia.

A Vouent simulacro beatæ uirginis, quod Hispali sub nomine sanctæ Mariæ Antiquæ colitur, aurea & argētea quædā dona, missurosq; se peregrinū pollicētur: & nomen uico habitādo imposituros sanctæ Mariæ Antiquæ, templumq; sub eodem nomine erecturos, uel ad id eius reguli atriū dicaturos. His actis, milites omnes iureiurādo astringit, ne quisq; hostibus terga uertat. Dato signo lætis animis scuta lacertis accingūt, hastas uibrant, & sublato clamore in hostes ruūt. Impetum nostrorū diu sustinere hostes nudi minime potuerūt: in fugā uertuntur, duce regulo Cemaco. Nostri uicū occupant: in quo ciborum copiā more patriæ ad præsentē esuriē propulsandā reperere: panē scilicet radicalē, & ex semētibus quas panico similes diximus in prima decade: cū fructibus à nostris dissimilibus, quos ipsi, uti nos castaneas & similia, seruant ad usum. Ex gētibus ijs mares nudos penitus, fœminas uero ab umbilico gossampina contectas multitia reperere. Est ea regio horroris hyberni expers. Distat nanq; Dariensis fluminis ostiū ab æquinoctio gradus octo tantū: ita quod populus uix diei ac noctis toto anno discrimen sentiat, ut pleriq; aiunt, neq; enim sunt astronomiæ periti. Propterea nil curæ nobis sit, an gradus ij ab eorū sentētia dissentiāt, nec ne, quādoquidem paruo differūt. Licet ipsi arguant, se intelligere, quantum à puncto arctico stella polaris distans circumeat. Postero igitur die ex quo ad littus appulsi sunt, aduerso flumine tendūt. Canneta fluuialia reperiūt ad unum milliare densissima: rati quod accidit, profugos accolas ibi uel latitare, uel supellectilia abscondisse. Cannetum sagaci indagine, scutis tamen insidiarū metu cōtecti, perambulāt. Desertum hominibus reperere cannetū, sed supellectilibus & auro refertū. Lodicum ex arboreo serico siue gossipio cōtextarum (quod uulgus Italū bombasum, hispanum uero algodon nuncupāt) copiā non exiguā, & utensiliū ex ligno, pleraq; alia ex fictilibus, reperere: aureos & thoraces inuenere pectorales, & monilia eorū more, ad librarū summā duarum supra centū. Auro nanq; & ipsi monilia sibi comparāt, & miris modis laborata cōficiunt. Ea prouentuum suorum
B permutatione assequūtur. Nam quæ regio pane fortunatur aut gossipio, auro caret: quæ uero aurū gignit aut alia metalla, maiori ex parte montana, saxea, minimeq; ferax. Sic inuicē cōmercia peragūt pecuniæ expertes. Duplici ergo lætitia psallētes, quod auri magna cernerēt argumēta, & terrā sors amœnā ac feracem obtulerit: socios in oriētali sinus Vrabæ parte relictos aliâs, accersunt. Nonnulli tamen insalubrem esse ibi aërem cōtendunt, quia in summissa ualle iaceat pars illa, mōtibus & paludibus circunsepta.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber secundus.

HABES beatissime pater, ubi figere pedem constituant, qui Fogeda duce uastos tractus Vrabēses habitandos sanctione regia sortiti sunt. Sinamus ergo Vrabenses parumper, & Nicuesam Beraguæ amplissimæ prouinciæ gubernatorem destinatum repetamus. Ex Vraba amici & socij Fogedæ iurisditione, diximus Nicuesam una carauela & duobus bergantinis ad occidentē Beraguam uersus tetendisse: nauibus grandioribus à tergo, ut sequerētur, relictis. Male auspicato consilium sumpsit. Nicuesa noctu amittit socios: procedit ipse, & Beraguæ fauces, quas optabat, præterit. Ex bergātinis unum ducebat Lupus quidam de Olano Cantaber, unius è nauibus grandioribus præfectus. Is à tergo succedens ab incolis didicit, quâ iter esset ad Beraguæ sinū ab oriente, relictum à Nicuesa. Versa igitur ad orientem prora, procedens Olanus occurrit altero bergātino comiti, qui & ipsi per noctis tenebras aberrauerat, cuius erat ductor Petrus de Vmbria.

C Læti ambo consulunt quid eligendũ, quâ putent Nicuesam gubernatorẽ suum fecisse iter. Deliberatò iudicant, Nicuesæ ductori minus defuisse monitores de Beragua, q̃ sibi ductis, & spe reperiẽdi ducis in Beragua. Beraguam uersus tendunt: ubi reperere ad millia passuum X V I uicinũ flumen, nomine dato à Colono de Lagartos: quia lagartos hispana lingua, latine lacertos, nutriat maximos: hominibus cæterisq; animalibus noxios, Niliacos crocodilos æmulantes. In eo fluuio errorum socios reperere in anchoris cũ nauibus grãdioribus, quæ ab alto ex ducis mãdato processerãt. Ibi uniuersa cõcio de gubernatoris errore solicita, ex ducũ bergantinorum cõsilio, qui proxime Beraguam abraserãt, Beraguam proficiscũtur. Est Beragua incolarũ appellatione fluuius aurifer, & idẽ regionis nomen à fluuio sumptum. In eius fluminis faucibus anchoras iaciũt naues grandiores, & uniuersos commeatus in terrã scaphis seruitorijs deportãt: & Lupum de Olano, Nicuesæ amissi loco gubernatorem erigũt. Cuius & primorum consilio, ut abeundi aduectis spes omnis tolleretur, sedarẽtq; animos ad eas incolendas, naues illas uetustate corrosas, parumq; profuturas, deserunt, & quassari ab undis sinunt. Attamen ex eorum recẽtioribus tabulis, & nouis alijs ex regionis arboribus, quas aiunt ualde proceras esse & miræ altitudinis, sectis, nouam post hæc construxere carauelam, qua uterẽtur ad emergentes necessitates. Fato infelici à Petro Vmbriæ bergantini unius ductore Beragua reperta est. Is ingenio celer, tentandæ terræ prouinciam sumpsit, ut quo in loco terra capiẽda esset, socijs renunciaret. Duodecim nautas elegit: scapham nauium grandiorum ministram conscẽdit: pelagi fluxus ibi mugiebat horrẽdo quodã murmure, uelutide Scylla legitur sicula, ob immanes pelago prominentes rupes, ex acri undarum refluxu, quem Hispani uocant resaccam, intra rupes repercussarum. Luctatur aliquantisper Vmbria: at miserum, reiectus instar mõtis è rupibus turbo cooperuit, & cum scapha ante sociorum oculos absorptum uorauit. Vnus tantum ex omnibus, quia natator esset egregius, emersit: & apprehenso paruulo inter undas scopulo, turbati maris furorem sustinens, pacato altero die mari, & exiccato ex refluxu littore, euasit ad suos. Vmbria & reliqui undecim deplorati. Cætera multitudo non ausa se credere lintribus, cum bergantinis descendit in terram: ubi paucos dies commorata, aduerso flumine ascendens, incolarum pagos reperit, quos ipsi Mumu appellant. Arcem in littore cõdere incipiũt, & in ualle quadam uberis soli, cum alioqui sit regio sterilis, semẽtes more patrio iecerunt. Rebus ita se habentibus in Beragua, ecce ab alta speculari rupe unus è socijs ad occidentem tendens oculos, lintea uela, lintea uela, proclamat. Quò propius uento appellitur, scapham esse carbasiolo erecto uenientem cernit. Læti tamen scapham suscipiunt. Ea enim erat carauelæ Nicuesanæ piscatoria, quinq; uirorum tantum capax: qua tum tres uehebantur, Nicuesa inconsulto scapha suffurata, quia credere illis Nicuesa recusasset, quod Beragua esset ab oriente à tergo relicta. Hi uidentes Nicuesam & socios paulatim esurie cõsumi, fortunam experiri ea scapha statuerunt, an Beraguam ipsi quirent detegere. In Beraguenses igitur socios incidunt: Nicuesam referunt errare amissa carauela per tempestates, inter paludes maritimas & deserta littora peragrare, omnium rerum egentem, calamitosum, qui septuagesimũ amplius iam diem traheret herbarum aut radicum escis, aut patriæ fructibus raro, cõtentus potabili aqua, sæpe deficiente: quia instaret ad occidentẽ pedibus tendere, Beraguam animo gestãs. Tractum eum Colonus eius tam uastæ terræ primus repertor percurrerat, & Gratia dei nomen indiderat, incolarum appellatione Cerabarò. Interluit regionẽ fluuius à nostris sancti Matthæi appellatus, à Beragua occidẽtali millia passuum circiter centum triginta. Huius fluminis & locorũ plurium patriã prætereo appellationem, quia ignorãt eorũ nomina, qui ad nos redeunt. Eò trium nautarum relatu Lupus de Olano unius è duabus Nicuesæ nauibus ductor, tũc etiã proprætor, unum

Fluuius aurifer

Miserãdus Vmbriæ casus.

D

Nicuesæ calamitas.

A unum misit bergātinum, ducibus nautis aduectis scapha. Nicuesam reperiunt. Aduectus Nicuesa Olanum electum gubernatorem donec ipse aduentaret, in carcerem & uincula compegit, proditionis accusans, quod sibi gubernatoris au toritatem induisset, & imperandi dulcedine pellectus, minime fuerit de ipsius erroribus solicitus, negligēterq; se habuerit, inuestigādo quid ipsum tanto tempore moraretur. Primarios omnes perturbato animo alloquebatur: & intra dies paucos, ut sarcinulas colligerent omnes, si quas habebant, imperat. Expectaret parumper æquo animo, rogant, donec sementes quas ipsimet iecerant, metantur, quæ iam prope maturuerant: nam quarto quoq; mense à iacto semine maturescūt. Se nolle quicquam expectare proclamat. Illico, inquit, à tellure tam male fortunata discedendū fore. Eruit ex sinu Beraguensi quicquid aduectum erat. Ad orientem uela dirigi iubet. Ad milliaria sedecim, Gregorius quidā iuuenis Ianuensis Coloni primi repertoris à teneris famulus, portū ibi esse uicinū recognouit: socijs quibus se uera dicere probabat, signa dedit: in arena semiobrutam anchoram ex naui amissa, subq; arbore portui proxima fontem liquidum se reperturos enunciat. Terram prehendūt. Anchora & fonte repertis, ab ingenio & memoria Gregorium commendant, quod eius rei solus è multis nautis, qui littora illa cum Colono percurrerant, reminisceretur. Portum Bellum Colonus appellauerat. Cum ex itinere plerisq; in locis urgente fame descēderent, è nauibus ab incolis male excipiebātur. Ex egestate tanta nostros inuaserat hebetudo, ut arma capere in quenquam, licet nudum, resistentem nequirent. Viginti homines propterea uenenatis percussos sagittis amiserant. In Portu Bello fuit consilium dimidiam sociorum partem relinquere: reliquam Nicuesa traducit orientem uersus: ubi ad milliaria octo & uiginti à Portu Bello, statuit arcem condere in littore apud promontorium, olim à Colono Marmor appellatum. Sed nemini uires ad laborem illum ob esuriem suppetebāt. Turriculam tamen ad primos incolarum impetus sustinēdos erexit, quam Nomen Dei appellauit.

B Ex quo Beraguam reliquit, tum in itinere inter arenosas planities, tum egestate dum turrim ædificaret, è paucis superstitibus ducētum amisit. Ita paulatim con sumpta est septingentorum octogintaquinq; uirorū multitudo, ad uix centum iam reducta. Dum Nicuesa cum paucis illis miserrimis hominum uiueret, exorta est inter Vrabenses de principatu contentio. Vaschus Nunnez Halboa quidam omnium iudicio magis armis quàm consilio confisus, manu promptos in Ancisum prætorem concitauit, inquiens, Ancisum literas regias prætoriam potestatem annuentes minime habere: nec satis esse quod à Fogeda fuerit autoritate gubernatoria electus. Vetuit igitur ne ius prætorium exerceret Ancisus: & quosdam inter se uiros Vrabenses statuerunt, quorum consilio regerentur. Quare in factiones diuisi, non redeunte duce suo Fogeda, quem sagittæ ueneno iam perisse arbitrabantur, an accersendus esset eius loco Nicuesa, nec ne, inuicem contendebant. Qui magis consilio ualebant, & Nicuesæ familiares fuerant, quiq; Vaschi Nunnez insolentiam ferre nequibant, Nicuesam debere quæri per ea uniuersa littora censebant. Intellexerant enim ex Beragua ob terræ sterilitatem discessisse: posseq; ipsum Ancisi exemplo, & aliorum qui naufragati fuerant, in secessu aliquo oberrare: neque esse animo quiescēdum, donec aperte intelligatur, uiuat ne cum socijs, an obierit. Vaschus autem Nunnez ueritus ne adueniente Nicuesa imperio in socios exueretur, insanos appellabat eos, qui putarent Nicuesam uiuere: & si uiueret, opera Nicuesæ ipsos non indigere. Asserebat enim neminem ex socijs esse, qui non sit æque imperio aptus atque Nicuesa. Dum ita in contrarijs uersaretur studijs, ecce duarum nauium grandiorum ductorem Rodericum Enriquum Colmenarem cum sexaginta uiris recētibus, & commeatuum tam ad uictum quàm ad uestitum copia. De huius Colmenaris nauigatione animus est pleraque referre. Ex Beata *Colmenaris nauigatio.*

C portu Hispaniolæ, ubi ad has terras traiecturi se instruunt, Colmenares iste discessit circiter idus Octobris, anni millesimi quingentesimi decimi. Prehendit autem terram in nonis Nouembris in uasta Pariæ regiuncula à Colono reperta, inter portum Carthaginis & regionem Cuchibacôam. Passus est inter nauigandum tum ab incolis, tum à maris ira, incommoda non mediocria. Aqua potabili deficiente, naues applicat ad fluminis ostium suscipiendis nauibus aptum, incolarum appellatione Gaira. Defluebat autẽ Gaira ex alto niuali monte, quo altiorem nemo ex ducis Roderici comitibus aiebat se uidisse unquam. Neq; aliter putandum est, si niuibus albescebat in ea regione quæ intra decimum gradum distat ab æquinoctiali linea. In Gairæ igitur fluminis ripa ad implẽdos cados lintrem seruitoriam demittit. Dum haurire aquam inciperent è scapha, ecce regulum uestibus amictum gossampinis, cum socijs palatinis uiginti, insuetum uisu, lena illi pendebat ab humeris cubito tenus, à cingulo uero demissa: uestis alia talaris fœmineum æmulabatur ornatum. Accedẽs regulus, amice uisus est monere nostros, ne inde aquam sumerent, quod noxia esset hominibus: ostenditq; proxime labi fluuium alium, aquæ salubrioris ductorem. Monstratum à regulo fluuium adeunt. Fundum tentare nitentes tempestate prohibẽtur: ebullientes etiam arenæ uadosum esse ibi mare indicabant. Coacti sunt igitur ad primum redire fluuiũ iaciendis anchoris tutum. Struxit cacicus ille nostris insidias adeuntibus. Attentos nanq; cadis implendis, cum armatis more suo, nostrorum iudicio septingẽtis, licet nudis alias (Soli nanq; regulus & palatini eius amiciuntur) nostros perturbat: lintrem raptat, & in assulas cõfringit. Sagittis uno ictu oculi, septem & quadraginta è nostris, priusquam scutis se cõtegere quiuerint, transuerberauerunt, è quibus unus tantum euasit: cæteri atrocitate ueneni periere illico. Neq; enim remedia contra id ueneni genus adhuc intelligebãt, uti postea

Vestitus regius.

D ab insularibus Hispaniolæ didicerunt. Herbam nanq; gignit Hispaniola huius herbæ uirus extinguens, modo propere succurratur. Seruati sunt & alij septem elapsi intra magnæ arboris corrosum uetustate sinum, ad noctem usque ibi latitantes: sed minime uitauerunt hostium manus. Noctu nanque illis relictis, nauis discessit. De his nulla ulterior mentio habita est. Ita per multa huiusmodi discrimina, quæ, ne sim minuta recensendo tuæ sanctitati fastidiosus, prætereo. Vrabæ tandem sinum assecutus est. In orientali eius latere sterili iecit anchoras: unde paucis antè diebus ad occidentale fortunatius nostri transmigrauerant. Admiratus locorum silentium, ibi nanque socios se reperturum putarat: quid rei hoc sit non intelligit, uiuant ne, an locum mutauerint, ambigens. Salubre ad rem consilium amplexus est: æneas balistas & pulueraria quæcunq; tormenta nauibus gestabat, globis & puluere farciri, flammasq; per cacumina rupium accendi noctu iubet. Igne supposito uniuersa simul tormenta quatiunt: tonitribus & mugitu horrẽdo sinus Vrabensis intremuit: licet millia passuum quatuor & uiginti distarent (Ea est enim sinu Vrabensis latitudo) exauditur tamen à socijs: & flammis aduentantium sociorum, Dariennenses mutuis respondent flammis. Quare flammarum respondentium ductu ad occidentale latus Colmenares traducit naues. Aerumnosi Dariennẽses, qui iam uix animam egestate lassam dentibus retinebant, ob Ancisi prætoris naufragium protentis in cœlũ manibus, obortis præ lætitia simul & mœrore lachrymis, eo plausu, quem tanta necessitas expostulabat, Rodericum & socios ad se ueniẽtes suscipiunt. Commeatibus & indumentis (erant enim penè nudi) abunde fruuntur. Restat, beatissime pater, ut quid Vrabensium diffidia de principatu ducibus amissis pepererint, edisseramus.

PETRI MARTYRIS ANGLI

A MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Putati continentis liber tertius.

RIMORES Vrabenſes omnes, & qui conſilio magis pollebant, accerſendum eſſe quoquomodo Nicueſam, ſicubi reperiatur, cẽſent. Ab Anciſo prætore renuente aduetum Nicueſæ, Bergantinum quem ipſe propria impẽſa conſtrui fecerat, abripiunt: & contra ipſius Anciſi uoluntatem ac Vaſchi Nunnez gladiatoris iudicium ſtatuunt, ut Nicueſa quæratur, ad inuidiam de principatu inter ſe tollendam. Colmenari ergo, de quo ſuprà mentionem fecimus, negociũ dant ut Nicueſam quæritet per ea littora, uti ſuſpicabantur, errantem. Audierant nanq; deſeruiſſe Beraguam telluris infœcundæ regionem. Dantq; in mandatis, ut repertum aduehat: ſpem rei bene gerendæ illi præbeat, ſi ad tollendas inter eos coaleſcentes iam ſeditiones uenerit. Prouinciã ſumit Colmenares, quia Nicueſæ deuinctus eſſet amicitia: nec ſe minus ut Nicueſæ ſuccurreret cum ſuis cõmeatibus quàm Vrabenſibus, ueniſſe fateretur. Vnam igitur è ſuis nauibus quas aduexerat, & ablatum Anciſo prætori Bergantinum, cum parte commeatuum, quos importauerat, inſtruxit. Vniuerſa circùm uicina littora peragrans, ædificãtem turrim ad Marmor promontorium Nicueſam tandem reperit, uiuentiũ omnium infeliciſſimum, ſuprema macie cõfectum, ſqualore obſitum, unà cum ſexaginta tantummodo ſocijs, ex ſeptingentorum amplius numero ſuperſtitibus: adeò ut nil minus illorũ miſereretur, quàm ſi mortuos offendiſſet. Nicueſam amicum Colmenares recreat, lachrymis & blandis ſermonibus ſolatur: ampla ſpe melioris ſucceſſus, & mutandæ fortunæ Nicueſam replet. A bonis omnibus Vrabenſi-

B bus aduentum eius deſiderari arguit: quod ſperent eius autoritate ſedatum iri diſcordias inter eos exortas. Colmenari amico Nicueſa gratias agit, quales tanta calamitas exigebat. Mare unà conſcẽdunt, Vrabam uerſus proficiſcuntur. Veteri ſolent homines naturæ inſtituto, ex lætis fortunæ ſucceſſibus inſoleſcere. Poſt lachrymas, poſt fletus, & uarios de infelici fato ſuo cõqueſtus, poſt gratiarũ actiones, prouolutus ad pedes Roderici Colmenaris ſeruatoris ſui Nicueſa, fame iam domo expulſa, cœpit obloqui priuſquam Vrabẽſes uiſeret, de mutãdo rerum ſtatu in Vraba, deq; auro demẽdo cũctis: inquiẽs, nequiuiſſe quenquam ſe aut Fogeda collega ſuo inconſultis, auro manũ imponere. Hæc huiuſmodi dicta ad Vrabenſiũ aures delata, Anciſi prætoris pro Fogeda, & Vaſchi Nunnez partis aduerſæ ſuſcitatorios animos in Nicueſam cõcitarunt. Adeuntẽ reijciũt, uel ut alij referũt, poſteaquam in terrã deſcẽderat cum ſexaginta ſocijs, ut inde abiret, minis etiã additis, coẽgerunt. Bonis omnibus id minime placuit. Sed populi tumultũ ueriti, quem Vaſchus Nunnez excitabat, rem inquam paſſi ſunt. In Bergantinum igitur, quem ipſe miſer aduexerat, cum ſeptendecim tantũ ex ſexaginta ſuperſtitibus trudunt. In calendis Martijs anni milleſimi quingenteſimi undecimi infelix Nicueſa mare cõſcendit, iturus ad Hiſpaniolã, cõqueſtum de Vaſchi Nunnez temeritate, atq; illata ui per Anciſum prætorẽ in ipſum. Hora infauſta Bergãtinum cõſcendit: nuſq; apparuit ultrà. Summerſos omnes & Bergantinũ ipſum, arbitrãtur. Id utcunq; feratur, Nicueſa ex ærumna præceps in ærumnam cadens, uitã finiuit ærumnoſius quàm uixerit. Turpiter eiecto Nicueſa, conſumptisq; quos Colmenares importauerat cõmeatibus, fame rabidi, uti è ſyluis lupi rapaces, cogũtur uiciniã perturbare. Duce Vaſcho Nunnez circiter centũ triginta uiri conueniunt. Vaſchus aciẽ ſuo more gladiatorio inſtruit: folle tumidior præſtites ſubſtitesq; ſibi ac tergiductores ad libitum elegit. Comitem & collegã ducit ſecum Colmenarem. Exit rapturus à finitimis regulis quicquid fiet obuiũ. Regionẽ per id littus nomine Coibam, de qua mentionẽ aliâs fe

C cimus, adit. Caretam eius regulum, à quo nil unquam aduersi passi fuerant transeuntes, appellat: imperiose trucique uultu petit præberi aduenientibus cibaria. Careta regulus posse illis aliquid impartiri negat: se transeuntibus Christianis succurrisse sæpenumero, unde penu habeat exhaustũ, docet. Ex dissidijs præterea & simultatibus, quas exercuit ab ineunte sua ætate cum finitimo regulo, qui Poncha dicitur, laborare domum suam rerum penuria. Nil horum admittit Vaschus gladiator: miserum Caretam, spoliato eius uico, uinctum iubet duci ad Darienem cum duabus uxoribus & filijs, uniuersaque familia. Apud Caretam regulum repererũt tres è socijs Nicuesæ, qui Nicuesa prætereũte ut Beraguam quæreret, iudiciũ ex male factis timentes, aufugerant è nauibus in anchoris stantibus: classe uero abeunte, Caretæ regulo se crediderunt. Careta hos tractauit amicissime. Agebatur iam mẽsis duodeuigesimus, propterea & nudos reperere penitus, uti reliquos incolas, & saginatos uti capones manu fœminea domi depastos in obscuro. Obsonia dapesque regias fuisse sibi illo tempore incolarum cibaria uisa sunt: quod sine mei tuique, sine cede, non cedam, contentione uixerint: quæ duo trahunt, cogunt & raptant homines, ut uiuendo minime uiuant. Ad pristinas tamen curas redire elegerunt. Ex Caretæ uico ad præsentem famem propulsandam, non autem ad necessitatem penitus tollendam, cibaria detulerunt ad socios in Dariene relictos. An post hæc an prius id acciderit, non aperte intelligo. Scio tamen post Nicuesam eiectum, in Ancisum prætorẽ occasiones fuisse per Vaschum & factionarios eius quæsitas. Captus est Ancisus & coniectus in uincula, bonaque illius fisco addicta: causa suscepta quod à Fogeda tantũ, quem iam uita functũ aiebant, non à rege literas prætorias haberet: seque, inquit, nolle cuiquam parere, qui ab ipso rege per proprium diploma potestatem non habeat. Bonorum tamen rogatu flexit animum, & mitius egit bonus digladiator, stigmati pepercit. Ancisum solui iussit: qui liber nauim ipse libens cõscendit,
D ut inde abiret ad Hispaniolam. Priusquam uela daret, boni omnes ad eum supplices iuerunt, ut è naui descẽderet ab eo petunt, seque daturos operam pollicentur, ut Vascho reconciliato, integra illi prætoria autoritas restituatur. Recusasse fertur Ancisus, discessitque. Nec desunt, qui sub lingua immurmurent, uoluisse deũ & cœlites in Ancisum ista patrari, in eiecti eius consilio Nicuesæ uindictam. Vtcunque sit, nouarum terrarum uestigatores ruunt in præceps, & seipsos conficiunt intestinis odijs, neque inuigilant, ut par esset, tantæ rei inuẽto. Statuunt interea omnes una sententia, mittẽdos esse ad Hispaniolam ad Almirantum siue Archithalassum, iuuenem, Coloni primi repertoris hæredem filium, in Hispaniola proregem, & ad reliquos insulæ gubernatores, à quibus nouæ terræ auxilia & leges recipiunt, qui significent de statu rerum, & quanta angustia laborent, quid ue repererint, quid speretur, si commeatibus succurrant egentibus. Ad id, uolẽte Vascho Nunnez, eligitur è factionarijs eius Valdiuia quidam nomine, processu in Ancisum suo insultorio iure formato. Additur & illi collega homo Cantaber quidã Zamudius. Vt Valdiuia ex Hispaniola redeat cum commeatibus, expositis mãdatis, & Zamudius in Hispaniam ad regem se conferat, edicitur. Discedũt ambo unà cum Anciso, aliter quæ acciderint, regi quàm Valdiuia uel Zamudius, relaturo. Et Ancisus & Zamudius me domi in curia conuenerunt. Quæ mecum egerint, alibi dicetur. Dum in his uersantur, miseri Dariennenses Caretam regulum Coibensem soluunt, statuto fœdere de bello gerendo, nostris auxiliantibus, contra Poncham Caretæ finitimum hostem intra continẽtem regulum. Transituris Careta pollicetur se necessaria præbiturum, præsentemque cum sua familia & armis futurum in bello. Sunt autem ipsorum arma, non arcus, non sagittæ uenenatæ, uti habere indigenas illos trans sinum orientales diximus. Cominus hi certant ut plurimum, ensibus oblongis, quos macanas ipsi appellant, ligneis tamen, quia ferrũ non assequũtur: & præustis sudibus,

A dibus aut osseis cuspidibus, missilibus etiã ad prælium utuntur. Semẽtibus ergo iactis quammaximas iacere potuerunt, itur ad Poncham, duce causasq; primas agente Careta. Post aliquot à pacto fœdere mẽses, ut serẽdi metendiq; Caretæ ruricolis copia daretur, Ponchæ regiam adoriuntur: aufugit Poncha: uicum & uniuersa diripiunt: bonis Ponchæ famem propulsant. Sed minime socijs ob locorum distantiam illis bonis, licet multa repererint, succurrere potuerunt. Distabat nanq; regia Ponchæ à Dariene millia passuum centum amplius, & humeris portanda erant ad maxime distans littus, ubi nauigia, quibus aduecti erant ad Caretæ uicum, reliquerant. Auri libras aliquot reperere cælatas in diuersa monilia. Redeũt ergo ad naues deleto Poncha: reges internos relicturi, maritimos autẽ infestare constituunt. Est nõ longe à Coiba in eadem ora regio, cui nomen Comogra, regulusq; illius Comogrus. Hunc post Poncham deletum adeunt. Comogri regiam in aduersa montium uicinorum radice sitam, uberi duodecim lequarum planicie celebrem, repererunt. Ad Comogrum affinis & primarius Caretæ palatinus, ex dissidio cum Careta, se receperat. Appellat hos lingua eorum Iurà. Sese medium dedit Iurà Coibẽsis, & Comogrum nostris conciliauit, quia nostris erat à trãsitu Nicuesæ notissimus: tresq; illos transfugas domi Iurà hic habuisse in honore toto eo tẽpore ferebatur. Pacatò igitur nostri Comogri regiam adierunt, quæ distabat à Dariene lequas triginta itinere peruio: circuire nanq; montes medij cogunt euntes. Septem habere filios egregia forma iuuenes & adolescẽtes ex uarijs uxoribus Comogrũ cõperere, licet nudos. Atrium autem ex sublicibus trabibus inter se connexis, roborosa miris modis structura constare aiunt: lapideis mœnibus nihilominus ualida. Longitudinem dimensi passuum centum quinquaginta, latitudinem uero pedum octoginta, in uacuo dinumerarunt: laquearibus & pauimentis arte eximia laboratis. Penuariam ue-
B ro cellam reperere refertam dapibus patrijs omnifariam. Vinariam autẽ dolijs fictilibus & ligneis cupis munitã, Hispano uel Italo more, optimisq; uinis, licet non ex uuis, repletam. Neq; enim uites habẽt. At ex tribus illis radicum & granorum ad cõficiendum panem generibus, quæ Iucca Ages & Mais diximus in nostra decade appellari: & ex palmarum fructibus uina conficiunt: uti Germanos, Belgas, Britãnos, mõtanos etiã nostros Hispanos, puta Vascones & Astures, & in alpibus Noricos, Sueuos & Heluetios ex hordeo, triticoq; & pomis alicam conficere audiuimus. Alba, nigra etiam, uariorumq; saporum, & mulsum pleraq; imitantia, apud Comogrum se potasse uina dictitant. Audi summe pontifex, audi aliud monstrosum spectaculum. Huius reguli penetrale ingressi cameram reperiunt pensilibus repletam cadaueribus, gossampinis funibus appensis. Interrogati quid sibi uellet ea superstitio: parentum esse & auorum atauorumq; Comogri reguli ea cadauera, inquiũt. De quibus seruãdis maximam esse apud eos curam, & pro religione eam pietatẽ haberi recensent: pro cuiusq; gradu indumẽta cuiq; cadaueri imposita, auro gemmisq; superintexta. Penates sic colebat antiquitas summe pontifex. Quo uero pacto cadauera illa cratibus desiccent, ita ut sola restet cutis tanquam ossium retinaculum, igne lento supposito, in decade descripsimus. Ex septem Comogri filijs ætate grandior, mira pollebat natiua sapiẽtia. Blandiẽdum esse hominibus ijs uagis intellexit, dandamq; operam ne causas nanciscantur quibus in se domumq; suam, uti in cæteros con terminos, sæuire queant. Ad Vascum & Colmenarem primarios, quatuor auri affabre laborati drachmarum millia, septuaginta etiam mancipia, dono misit. Se nanq; inuicem capiunt, ac uendunt rerũ usui uel appetitui suo consonarum permutatione: pecunias quidem nesciunt. Aurum illud tantundemq; alibi con gestum unà librabãt in Comogri uestibulo nostri, ut regio fisco quinta pars debita secerneretur. Est nanq; id ordinarium in ijs regnis decretum, ut ex auro argento'ue ac gemmis, quæstoribus regijs assignetur quinta. Reliquũ inter se ex

Religionis ergò maiorũ cadauera exiccata in ædibus cõseruant.

C compoſito diuidunt. Exortæ ſunt in auro diuidendo inter noſtros rixæ. Aderat Comogri filius prudēs ille primarius, qui accedēs librales lances pugno excuſſit rigido, & aurum quodcunq; inerat per ueſtibulū diſperſit: iurgijs noſtros inſectando, eleganter in hanc ſententiam diſſeruit: Quid hoc rei eſt uiri Chriſtiani? adeò exiguam auri copiā tanti facitis? quam tamen uultis ex pulchre fabrefactis monilibus in rudes uectes conflare. (Secum nanq; conflatoria inſtrumēta portabant.) Si auri eſt ueſtra fames tanta, ut illius cauſa tot quietas gentes perturbetis, calamitates & incommoda perferendo, per uniuerſum è patrijs regionibus extorres: regionem affluentem auro uobis oſtēdam, ex qua poteritis auri ſitim iſtam explere. Sed maioribus uos oportet copijs rem aggredi: uobis nanq; neceſſe eſt potētes reges, patriæ ditionis acerrimos defenſores, armorū ui debellare. Præter cæteros, ſeſe uobis obijciet Tumanamà rex, cuius regnum eſt auro reliquis fortunatius, à nobis diſtans ſoles tantū ſex: à ſole nanq; dies computant. Medios præterea montes Caribes, genus hominum ferox, humanarū carnium edax, ſine legibus, ſine imperio, uagum, occupant. Oppreſſis nanq; mōtium habitatoribus aurifodinarum, quæ ſcatent in ijs montibus, cupiditate raptati proprias & ipſi ſedes deſeruere. Eo enim auro quod ipſi miſerorum monticolarum lacertis effodiunt, in laboratas laminas & uarias imagines has & huiuſcemodi alias effigiato, quicquid appetunt, aſſequūtur. Fabros nanq; & ipſi aurarios habent, qui monilibus formandis inuigilant: rude ſiquidem aurū nos non maioris facimus quàm luteos globos, priuſq; opificū dextra fabrefacti prodeāt in fictile uas aliquod nobis gratum aut neceſſarium. Fictilia & ipſi habent nō inculte formata. Hæc nos ab illis noſtrorū prouētuum (puta mancipiorum in bello, profligatis hoſtibus, captorum, quæ coëmunt edēda, lodicumq; & ſupellectilium ad domorum ornatum) permutatione cōparamus. Eſculenta quoq; illis nos præbemus, quibus ipſi carēt: quippe qui mōtes incolunt. Armis igitur eſt hoc montanum iter aperiēdum. Hos montes (indice digito montes auſtrales mōſtrabat)

Hominis barbari & iuuenis prudentiſſima oratio.

Artem, non aurum æſtimant.

D traijciendo, mare aliud è promontorijs deſpectare licebit, quod nauigijs uelificatur nihilo ueſtris minoribus (& carauelas inſinuabat) licet & illi nudi agant more noſtro, uelis tamen & remis utūtur. Ab aquarū è mōtibus diuortio, latus illud uniuerſum ad auſtrū ſpectans aurū gignit affluenter. Hæc ille: & unà inſinuabat eſcaria uaſa, cæteraq; utenſilia regem Tumanamà ciſmontanū & tranſmontanos omnes ex auro habere formata: aiebatq; non minorem eſſe apud auſtrales illos auri copiā, quàm apud nos ferri. Ex qua nanq; materia noſtri enſes & reliqua tela cōficiant, intelligebat relatu noſtrorum. Duces noſtri iuuenis nudi orationem admirati (interpretes enim habebant tres illos ſaginatos, qui ſeſquiannum inter Caretæ familiares uerſati fuerāt) animos ad eius dicta erexerunt: & auri è lancibus libralibus diſcuſſi temeritatē in facetias & urbanitatem conuerterunt, commendantq; illius & facta & expoſita. Sed quibus argumentis innixus iſta ferat, amicè interrogant: quid ue faciendum cenſeat, ſi plures copiæ uenerint. Ad hæc iuuenis Comogreus idiomate patrio, in ſe parumper receptus, uti orator qui ſe ad aliquid graue diſſerendum accingit, & corpus ad motus perſuaſioni neceſſarios diſponit, in hanc repetijt ſententiam: Attendite uiri Chriſtiani: Licet nos homines nudos auri cupiditas haudquaq; exagitet, ambitione tamen, imperij cauſa, nos bellis inuicem conficimus, & uicinis præcellere noſtris cupimus. Hinc pullulant inter nos diſſidia, hinc noſtra pernicies. Bella geſſere maiores noſtri, geſſit & genitor Comogrus cū finitimis regibus, in quibus & uicimus & uicti fuimus. Sicuti ex ſtratis hoſtibus apud nos mancipia cernitis, ex quibus ſeptuaginta uobis dono dedi: haud ſecus nobis profligatis, è noſtris hoſtes captiuos duxerūt aliquādo. Bellorum nanq; uices hæ ſunt. Ex familiaribus noſtris, qui apud eos mancipiū egerūt, ecce unum qui apud tranſmontanum regulum, & eius regionis tranſmontanæ, quæ magis auro ſcatet, domi-

num

A num longo tempore uinctus sub seruili ferula uitã duxit infelicem. Ab hoc, & innumeris alijs huiuscemodi: à liberis etiã hominibus ab illis ad nos, & ecõuerso amicè traijcientibus hæc nobis ab immortali memoria proprijs facultatibus notiora sunt. Attamen quo certius uobis ista referri sciatis, ne falli suspicemini, me duce uincto testeq; parato ad supplicium, rem aggrediemini: ut me ex arbore uicina suspendatis, si differre à meis dictis uel puncto intellexeritis. Accite igitur accite mille Christianos ad bella paratos, quorũ robore possimus, unà cum Comogri genitoris mei nostro more bellatoribus, hostium uires confringere. Id uobis auri copiam optatam præbebit. Nos autem in ducatus & auxilij præmium, ab hostium nostrorum iniurijs & formidine perpetua, qua cõcepta male pacati uiuimus, liberabitis. His dictis prudens iuuenis Comogreus conticuit: nostri uero saliuam deglutire mercurialem ampla spe auri iterato cœperunt.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Putati continentis liber quartus.

PAVCOS inde dies ibi cõmorati, Comogro sub nomine Caroli, ob Hispaniarũ principem, baptizato cum eius familia, redeunt ad socios Dariennenses, relicta Comogro spe de militibus à filio petitis, quibus tutò queant ad australe pelagus mõtes superare. Vicum quem habitandum elegerunt ingressi, redijsse Valdiuiam post semestre à suo discessu intellexerunt: sed cum parua commeatuum copia, quia paruum aduexerat nauigium: spe tamen ampla de mittendis propediem & commeatuũ & recentiũ uirorũ auxilijs. B Almiratus prorex & reliqui Hispaniolæ gubernatores, se nullã habuisse hactenus curam de Dariennensibus fatetur, quod Ancisum prætorem cum sua naui onusta incolumem fuisse appulsum arbitrarentur: bono sint animo in posterum hortatur, se nulla in re defuturos: ad præsens nullã habere nauim qua plura Valdiuiæ queant præbere de necessarijs, inquiũt. Neq; erat carauela quam ipse aduexerat capacior. Erat nanq; licet nomine Carauela ob formã, exiguum tamen nauigium. Quare ad præsentem tantũ necessitatem parumper moderandam, non ad egestatem tollendam, cõmeatus attulit Valdiuia. Post paucos igitur dies à Valdiuiæ regressu ijsdem angebãtur angustijs: præsertim quia uenies ex altis mõtibus turbo cum fulgoribus & tonitruis horrẽdis, mense Nouẽbri, tantã aquarũ attulit alluuiem, ut segetes omnes quas in solo bene fortunato, Septembri mẽse, priusq; ad Comogrum regulum proficiscerentur, satas reliquerant, abstulerit partim, partim suffocauerit. Erant sementes illæ paniceæ, quod grani genus Hispaniola maisum, Vraba hobbam appellat: quas diximus quotannis ter maturescere, quia regiones illæ horrore hyemali minime grauãtur, ob uiciniam ad æquinoctialẽ lineam. Ex hobba siue maiso panem esse triticeo regiones illas incolentibus salubriorem, quod facilius concoquatur, cõsonat physicæ rationi. Deficiente nanq; frigore, ab extremis ad præcordia calores minime pellũtur. Frustrati ergo spe suarũ segetum, & uicinis regulis iam & cõmeatibus & auro expilatis, quærere cibum à distãtibus coguntur: & unà significare gubernatoribus Hispaniolæ quanta ægestate urgeãtur, quæ ue apud Comogrũ de australi plaga intellexerint: quò sit regi cura de mittendis mille illis armatis, quorũ dextra, si pacatò nequiuerint, peruios liceat facere montes utrunq; mare intersecãtes. Mittitur cum mãdatis idem Valdiuia, cui præbẽdas quæstoribus regijs in Hispaniola sedẽ habẽtibus, octunciales tercentum libras ex quinta regio fisco debita, crediderunt. Eam libram Hispanus Marchum appellat: quam quinquaginta nummi aurei castellani nũcupati cõplent.

C Castellani pōdus pesum dicunt. Quindecim ergo millium castellanorum summam dicimus eam fuisse. Est uero castellanus nummus paulò minus triente, ducatum aureū superans, prouinciæ peculiaris moneta, quæ nullibi præterquam in Castella cuditur. Constat ex ea summa libras mille quingentas octunciales à regulis assecutos fuisse. Quod uniuersum in diuersa conflatū uel diductum monilia, puta torques collis, armillas brachijs, & bullas pectoribus imponendas, laminulas etiam auribus & naribus affigendas repererant. Mare igitur Valdiuia conscendit ea carauelula, qua uenerat, redieratq; aliâs, tertio idus Ianuarij, anni iam M D X I ab aduentu domini, cum mandatis ad Vaschi Nunnez arbitrium, & ea quam retulimus auri summa regijs præbenda quæstoribus, & ex amicis portāda in Hispaniam ad affines & cognatos, quam quisq; optauisset. Quid Valdiuiæ inter nauigandum acciderit suo loco dicemus: ad permanentes in Vraba redeamus. Hi dimisso Valdiuia, rabida fame stimulati, statuunt eius sinus intima uestigare per diuersa. Est ab ostio sinus eiusdem extremus angulus distans milliaria circiter octoginta: angulum illū appellarunt Hispani Culatam. Angulum prehēdit Vaschus ipse cum centū hominibus uectis per sinum uno bergātino & monoxylis prouincialibus quibusdam, quas diximus Canôas ab insularibus Hispaniolis appellari, ab Vrabensibus Vrū. In sinum ex angulo fluuius cadit, ab oriēte labens, Dariene decuplo maior. Aduerso fluuio millia passuum triginta, aiunt nanq; ipsi leuquas nouem amplius, sed in dextram conuersi ad meridiem, incolarum pagos offendunt, quorum regulus Dabáiba nuncupatur: uti cacicum Hispaniola, ij Chebí ultima acuta appellant. Ad Dabâibam se recepisse Cemacchum Darienis regulum, à nostris in prælio profligatū, intellexerūt. Aufugit Dabáiba. Putatur à Cemaccho monitus, ne nostrorū impetum operiretur. Deserta omnia reliquit. Arcuum tamen & sagittarum aceruos, su-

D pellectilia etiā & retia, piscatoriasq; scaphas plures, repererūt. Lacunosa nanq; palustriaq; loca illa neq; iaciendis sementibus aut arborum plantationi apta esse cognouerunt. Propterea exiguam eorum quæ affectabant, cibariorum scilicet, copiam cōsecuti sunt: quia pisciū permutatione à finitimis panem ad propriam tantū indigentiam ij piscatores comparant. Auri autem cælati millia castellanorum septem ex desertis domibus habuerūt. E monoxylis quædam: ex arcubus centum: ex sagittis fasces aliquot: ex supellectilibus cuncta. De prouincialibus uru, id est lintribus, duas abduxerūt. Ex eius fluminis paludibus uespertiliones inquiunt prodire noctu, turturibus nō minores, morsu letali nostros infestantes. Id aliqui ex ijs qui morsus experti sunt, testatur. Ancisus prætor eiectus, interrogāti mihi de uespertilionū uenenato morsu, retulit se fuisse inter dormiendum à uespertilione demorsum in talo pedis æstate ob calorem detecti: nec magis nocuisse, quàm si alterius animalis nō uenenosi dētibus læsus fuisset. Dicunt alij uenenosum esse morsum, sed aqua marina illico lotum curari. Retulit etiam Ancisus mederi aqua marina & igneis cauterijs, simul uulnerato ab incolis uenenata sagitta: seq; id in regione Caribana, ubi plures ex suis percussi fuerunt, experimento comperisse. Ex angulo igitur sinuali Vrabæ redeunt parum contenti, quandoquidem non onusti cibarijs. Redeuntibus illis exorta est in uasto illo sinu tanta tempestas, ut supellectilia omnia, quæ à miseris piscatoribus afferebant, proijcere in pelagus fuerint coacti. Ex uru etiam, id est lintribus, quasdam unà cum hominibus absorpsit mare. Eodem uero tempore quo Vaschus Nunnez tentare sinus angulum ad meridiem cōstituit, ex composito Rodericus Colmenares cum uiris sexaginta per alterius gurgitis alueum ab oriente ad montana carpit iter. Is ab ostio fluminis ad millia passuum circiter quadraginta (inquiunt nanq; leuquas duodecim) pagos offendit, in ripa fluminis sitos: quorū chebi, id est regulus, Turui appellabatur. Apud hunc regulum adhuc morabatur Colmenares, quando Vaschus Nunnez post reditū ad Darienem, aduerso

&

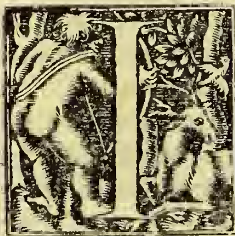
A & ipse flumine Colmenarē adijt. Inde refecta iam eius Turui cibarijs sociorum caterua, statuunt una conscendere. Ad milliaria totidē ab illis quadraginta, insulam complectitur fluuius piscatorum patriam. Eam, quia natiuas ibi arbores offenderint cassiam fistulam gignentes, Cannafistulam appellarunt. Vicos in ea sexaginta repererunt, gregatim casas decem habitantes. A dextro insulæ latere labitur alter fluuius, & ipse prouincialibus lintribus & bergantinis sustinendis aptus. Riuum Nigrum fluuium appellarunt. Ab ostio fluminis eius ad millia passuum quindecim, sparsim reperere uicum domorum quingentarum ædificatum: cuius chebin, id est regulum, Abenamachei uocari aiunt. Domos deseruere omnes, ubi primum nostros aduētare senserunt. Sed cum fugientes insequerentur, mutato consilio, reuertuntur, & irruerunt in nostros atrocibus animis, ut qui è proprijs laribus pellebātur. Ensibus ligneis, sudibus etiam præustis & hastis teretibus oblongis, non autem sagittis, nostros impetunt: occidentales nanque sinus haudquaquam arcubus bella gerunt. Facile profligati miseri nudi sunt nostrorum telis. Dum eos insequerētur nostri, regulum Abenamachei & primarios quosdam capiunt. Capto regulo, pedes unus qui uulneratus ab eo fuerat, lacertum abscidit uno ictu gladij, ducibus tamen inuitis. Erat ibi Christianorum numerus circiter centum quinquaginta: horum dimidiam partem ibi duces reliquerunt, ipsi uero cum cæteris aduerso iterum flumine tendunt lintribus patrijs nouem, quas diximus appellari Vru. A riuo Nigro & insula Cannafistula millia passuum septuaginta, relictis à dextra læuaque pluribus in id maius cadentibus fluminibus, unum capiunt duce incola nudo, ducendarū per ea flumina nauium magistro, in cuius ripa ostio ipsius proxima Abibeiba regulus incolis imperabat. Loca esse palustria cognouerūt, propterea primariū Abibeibæ reguli atrium in arbore summa ædificatum erat. Nouum & insuetum habitan-

B di genus. Sed adeò proceras arbores terra illa nutrit, ut inter earum ramos ædificare domos liceat indigenis: uti de alijs apud uarios legimus autores qui æstuante oceano confugium habebant ad altas arbores: cum refluente, piscibus uescerentur relictis. Trabibus inter ramos distētis & cōnexis inuicem, congeriem struunt contra omnem uentorum uim tutam. Putant nostri ob fluuiorum alluuies, quæ ibi crebræ sunt, arboreas domos incolas habere. Est arborum illarum altitudo tanta, quod nulla uirilis lacerti uis sit, quæ domum ædificatam, iactu lapidis attingere sufficiat. Nec miror quidem, si Plinio & autoribus alijs crediderimus de arboribus Indicis, quas adeò proceras esse tradunt ob soli ubertatem & aquarum abundātiam, ut sagitta nequeant superari. Neque enim eius terræ campi, omnium iudicio, cedunt ubertate aut aquarum abundātia ulli telluri, quam sol ambiat. Ex illis arboribus plerasque dimensi, brachiorum ambitu uiri septem interdum octo stantes uix complexi sunt. In solo tamen cellas habent uinarias, eo uino, de quo suprà diximus, refertas: quia licet uentorum furor minime potis sit domos illas diruere, aut confringere ramos: conuoluitur tamen quamuis integra, quacunque flatus trahat: unde uina perturbarentur eo motu. Reliqua secum habent in arboribus. Vina per gradus constructos arbori inhærentes famuli ad regulum & primarios prandentes aut cœnantes recentia supportant, non tardiore gressu, ac pede plano nostri pueri nobis ex abaco mensæ uicino ministrant. Abibeibæ arborem nostri adeunt: colloquia ineunt, petunt nostri, ut descendat dato pacis signo: negat Abibeiba, ut se uiuere sua sorte sinant orat. Se post blanditias, diruturos arborem à radice, uel igne supposito crematuros, nisi cum omni familia descendat, nostri minantur. Renuente iterum Abibeiba, securibus impactis arborem quatere incipiunt. Visis ex arbore salientibus assulis ex sectione, mutauit Abibeiba cōsilium: descendit, sed ipse tantum cum filijs duobus. Agunt de pace, deque auro colligendo. Se aurum non habere, inquit Abibeiba: quod auro non indigeat, & se de auro nunquam fuisse solicitum di-

Ingens arborū magnitudo.

C cit. Instãtibus, inquit Abibeiba: Si tanta est auri uestra cupiditas, aurum in uicinis mõtibus quæritabo, & repertum ad uos feram: gignitur nanq; in proximis montibus aurum. Diem statuit quo rediturus esset: nec statuto die, nec post statutum regressus est Abibeiba. Discedunt ergo inde bene saturi dapibus & uino Abibeibæ, sed minime auro diuites, uti putauerant. Ab Abibeiba tamen & ditionarijs eius ac filijs de aurifodinis & Caribibus siue Canibalibus humana carne uesci solitis, de quibus aliâs latius, illa eadẽ accepere, quæ apud Comogrum regulum audiuerant. Ad millia passuum iterum triginta circiter ascendentes, in Canibalium tuguria, sed uacua penitus cuncta, inciderunt. Cum nanq; sentirent nostros uiciniam perambulare, se fortunasq; suas humeris ad montana in tutum receperant.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber quintus.

INTEREA dum per fluuiorum ripas ista geruntur, ex ijs quos Vaschus & Colmenares in riuo Nigro Abenamachei reguli ditione, reliquerant ad terræ custodiam, decurio quidam nomine Raia, siue fame compulsus, siue quod fatalis esset ei ille dies, cum socijs nouem uiciniam fuit ausus uestigare. Pagum finitimũ reguli nomine Abraibæ adiuit. Raiam ipsum & duos è socijs Abraibes trucidauit, cæteri aufugerũt. Post paucos inde dies affinis & uicini Abenamachei domo expulsi,
D cui brachium, ut malum malo adderetur, abscidisse peditem in riuo Nigro diximus: Abraibæ misertus profugus, nanq; ad Abraibem Abenamacheius concesserat, Abibeibam arboreum habitatorem conuenit: qui & ipse domo extorris nostrorum congressum uitans, per deuia montiũ & syluarum errabat. Abibeibam compellat Abraibes in hũc sensum: Quid rei hoc est Abibeiba infelix? Quæ gens hæc? proh miseros, quæ nos tranquilla pace fruẽtes exagitat? Quousq; tandem patiemur horum sæuitiam? non'ne satius est emori, quàm ea ferre, quæ tu, quæ Abenamacheius affinis noster, quæ Cemacchus, quæ Careta, quæ Põcha, & reliqui nostri ordinis principes ab his passi sunt? Vxores filiosq;, etiam ditionarios captiuos duci, & fortunas omnes in prædam trahi ante oculos? Me nondum attigerunt, sed exemplo aliorum, non longe abesse meam perniciem æquum est credere. Vires igitur nostras & fortunam experiamur in eos, qui Abenamacheium domo expulerunt, & male tractarunt. Irruamus: ijs trucidatis, fortè reliqui nos adoriri ultrà uerebuntur: & si tentauerint, hos habebimus ex eorum acie detractos. Quicquid euenerit æquanimius tolerãdum erit. His & huiuscemodi auditis, Abibeiba in Abraibes sententiam it pedibus. Diem ad rem gerendam statuunt, sed eis minime successit ad uotum. Ex ijs nanque, quos diximus ad Canibales usque ascendisse, redierant ad riuum Nigrum fortefortuna ea nocte, quæ diem insidiarum præcesserat, uiri triginta missi in auxilium relictorum, si qua uis ingrueret de qua suspicabantur. Ecce ubi primum eluxit, reguli cum ditionarijs, armatis more suo, quingentis pagum sublato ingenti clamore impetunt, de recentibus, qui ea nocte uenerant, inscij. Nostri scutati ad eos prodeunt: sagittis primo percutiunt, dehinc hastis, & cominus ensibus strictis irruunt in aduersos. Gens nuda plures inspectans hostes quàm sibi persuaserat, facile profligatur, trucidaturq; maiori ex parte, ueluti grex incompositus. Reguli euaserunt. Captiuos ad Darienem mittunt, quoscunq; uiuos assecuti sunt. Horum opera utuntur ad agros sementesq; colendas.

A lendas. His actis & pacata ea prouincia, redeunt secūdo flumine ad Darienem: relictis ibi triginta uiris in prouinciæ custodiā, duce Furatado quodā decurione: licet decurioni more Romano non sint addicti præcise quindecim milites quos regat, centurioniq; centum uigintiocto. Centuriones tamen ultro citroq; cente narium numerum: & ultro citro quindenū, decurionem est consiliū appellare. Nec enim hos seruant ordines Hispani examussim: cogimurq; nomina rebus & magistratibus dare. Is ergo Furtadus decurio è riuo Nigro, cui præerat, uigin ti è suis socijs & unam fœminam cum captiuis quatuor & uiginti, una tantum ingenti lintre prouinciali demittebat secundo flumine ad Vaschum præfectum & socios. Ecce illos ex transuerso quatuor uru, id est monoxyla impetūt, prosternunt: neq; enim parati descendebant per fluminis alueum, quia nil tale suspicabantur. Lintrem nostrorum inuertunt, trucidant quos assequi possunt. Cæteri obruuntur duobus exceptis, qui ligna quædam complexi ad socios usq; ab hostium furore lignorum fascibus, qui per alueum defluebant, inuoluti, deceptis hostibus, euaserunt. Ab his duobus seruatis moniti, quid rei hoc sit, scrutari omni studio incipiunt: soliciti de seipsis, meditantesq; sociorum in riuo Nigro discrimen, nisi sors recentes illos triginta demissos, nocte insidias præcedente ad uicum appulisset. Concilia frequentant: in re tam dubia mussitantes, quid consilij capiant haudquaquam occurrit. Sagaci tandem indagine uestigando intellexerunt regulos quinq;, puta Abibeibam palustris arboris incolam, Cemacchum uico, quem nostri habitāt, spoliatū, Abraibem & Abenamacheium affines, riui Nigri accolas, & Dabaibam piscatorum anguli sinualis, quem diximus Culatam appellari, dominum, de trucidandis statuto die Christianis conuenisse. Et quippe cessisset, nisi uetuissent superi. Miraculo ascribitur, & quidem non iniuria, si pie librauerimus, quonam pacto sors regulorum consilium patefecerit. Auditu dignum est, propterea rem breuibus pandam ordine suo.

B Vaschus ille Nunnez, qui magis ui quàm suffragijs principatum in Darienenses usurpauerat, egregius digladiator, inter multas quas rapuerat fœminas prouinciales, unam præter cæteras habebat forma eximia. Ad eam ibat ac redibat frequēs germanus eius, qui Cemaccho regulo familiaris erat palatinus: domo & ipse priuatus patria, sororis amore stimulatus, inter loquendum hæc uerba protulit: Dilecta mihi soror dilecta, ausculta meis dictis, & celato, quæ referam, si tibi mihiq;, uniuerso etiam generi nostro bene consultum iri desideras. Est horum hominum qui nos auitis laribus propellunt, insolentia tanta, ut nullo pacto eos ferre ultra constituant terræ principes. Ducibus quinque regulis (regulos ordine suo nominatim enumerauit) ad rem gerendam, centum esse uru paratas: mari terraq; multitudo armatorum ad quinque millia cogetur. Ad exercitum nutriendum commeatus in uico Tichiri coaceruantur. Diuisisse etiam regulos inter se ex composito nostrorum & capita & facultates, enarrat sorori bonus frater. Propterea monet, ut statuto die in tutum se recipiat, occasionem nacta aliquam ne in confuso trucidetur. Nescit nanque uictor miles occurrenti cuiquam ignoscere. Et diem cædi addictum puellæ sorori patefacit. Puella uero, quia ferrum est quod fœminæ obseruant, magis quàm Catonianam grauitatem, siue quod Vaschum amaret, siue quod uereretur, parentum & propinquorum omnium & uniuersæ uiciniæ oblita, regulorum etiam quibus gladium iugulo tenus imposuit, Vascho rem omnem aperuit, nil eorum prætermisit, quæ imprudens germanus differuerat. Re intellecta, datur opera per Fuluiam, ut frater reuertatur. Accitus à sorore illico regressus est. Capitur, fateri cogitur. Cemacchum regulum herum suum quatuor illas uru ad nostrorum perniciem misisse, Cemacchiq; consilio paratas esse insidias, aperte fatetur. Struxisse etiā Cemacchum particulatim interitum ipsi Vascho, dato in mandatis quadraginta ditionarijs suis, quos in amicitiæ pignus ad Vaschum mi

C ferat, ad colendum Vaschi agros, serendos, more patriæ, ut Marris interficeret. Solebat Vaschus adire fossores, uti moris est bonorum œconomorum, quo animum preberet ad laborem ferēdum. Ditionarij tamen, heri reguli mandatum exequi haudquaquam ausi sunt, quia nunquam pedes aut inermis ad eos profectus esset Vaschus. Equam nanque habebat, qua uisebat agricolas, & lanceam dextra gestabat semper, suo patrio more. Quare frustratus particulari consilio Cemacchus, hoc ultimum aggressus est, sibi uniuersisque finitimis perniciosum. Coniuratione nanque patefacta, Vaschus ipse septuaginta uocat uiros, se sequantur, edicit. Quô tendat, quid ue statuerat, nemini palàm facit. Ad Cemacchum primo tendit, qui agebat ab ipsis millia passuū decem. Sed esse apud Dabaibam palustrem Culatæ regulum profugum intellexit. Sacchum eius, id est primarium affinem palatinū (sic enim primarios appellant, uti regulos chebi) cum cæteris familiaribus prehēdit, captiuos ducit. Aliquot ibi tam mares quàm fœminas reperit. Eadē hora qua ipse Cemacchum quæsiturus pedem è terra mouit, Rodericus Colmenares, aduerso flumine cum uru quatuor & uiris sexaginta, duce puellæ fratre, tetendit: uicum adoritur Tichiri appellatum, in quo diximus cogi commeatus ad alendum exercitum. Vicum occupat: quicquid ibi coaceruatum erat, puta uini diuersorum colorum, uti apud Comogrum diximus, & ex omni genere panis reliquorumque eduliorum prouincialium, in suam potestatem reducit. Sacchum Tirichensem, cuius ueluti per prætorem exercitus res patranda erat, unà & quatuor primarios prehēdit: imparatos nanque reperit. Suspensum ab arbore, quam ipse coluerat, Sacchum sagittis cōfigi ante oculos incolarum, & primarios patibulis colligari, iussit Colmenares, ad aliorum exemplum. Hac pœna coniuratis illata, formidine tanta repleuit prouinciam uniuersam, quod nullus est iam, qui audeat erigere uel digitum contra torrentem nostrorum iram. Pacatò iam uiuunt: subdunt colla libētes cæteri reguli: neque ultra
D sæuitum est in reliquos. Ex hostiū horreis & cellis uinarijs refertis in Tirichensi uico, geniales egerunt dies aliquot.

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS
secundæ, Crediti continentis liber sextus.

Post hæc uocatis in concionem socijs, omnium suffragijs sancitū est, ut procurator aliquis ad Hispaniolam, unde ius & auxilia expectāt: deinde in Hispaniam ad regem mittendus deligatur: qui seriem rerum omnium Almiranto & gubernatoribus, regi deinde, proponat: nitaturque regi persuadere de mittēdis mille hominibus illis quos iuuenis Comogreus ad traijciendos montes, australem plagam ab eis dirimentes, opus esse dixerat. Ambiuit sibi Vaschus Nunnez procuratorium id munus, sed minime sociorū suffragijs id assequi potuit, neque factionarij eius assensi sunt, ut inde discederet, cum quia se desertos arbitrarentur, tum etiā quia immurmurabāt omnes, Vaschum si semel inde euaderet, ad eam calamitatum combustionem nunque redíturū, exemplo Valdiuiæ ac Zamudij, quos à mense Ianuario miserāt, putabantque deliberatò noluisse reuerti. Sed aliter, uti suo loco dicemus, res se habebat: nam perierant. Scrutinijs igitur uarijs inter se diu contendunt. Deligunt tandem Ioannem quendam Quicedum, uirum grauem & maturum ætate, fisci regij quæstorem in illis terris. In hoc Quicedo fidem habebant summam de re bene gerenda: de reditu etiam, quia uxorem ad eas regiones secum duxerat, quam in pignus sui regressus in sociorū potestate relinquebat.

A bat. Quicedo electo, de collega illi præbendo, diuersæ surgunt sententiæ. Maximo esse discrimini, inquiūt aliqui, rem tantam locare in unius uiri manibus: non quod Quicedo diffidant, sed quia sit uita hominum fragilis, ipsis præcipue iam æquinoctiali uicinæ temperiei assuetis, si cogantur ad septentrionem reuerti ad uarias aëris & ciborum mutationes. Dandum ergo esse collegam Quicedo censent, ut uno deficiente, quod facile potest accidere, superstit alter: utq; duorum relatui si ambo euaserint, firmior à rege fides adhibeatur. In diuersa studia rem distendunt. Sors tandem in Rodericum Colmenarem, de quo sæpe mētionem fecimus, cecidit, quia polleret rerum experientia. Percurrerat nanq; ab adolescentia ac iuuentute mari ac terris Europam uniuersam, & rerum in Italia gestarum in Gallos fuerat particeps. Non infirmior tamen illis causa uisa est, qua sperare deberēt Colmenarem, si uiueret, rediturum, quod in Dariene maxima sibi prædia comparasset, maximasq; semētes iactas relinqueret: quibus uendendis sicco pede speraret se aurum promercale à socijs consecuturum. Reliquit igitur curam rerum suarum contubernali cuidam suo Matritensi municipali Alfonso mei hospitis filio unico, Nunnez nomine: qui iuris dicendi prætor erat, & ferè sociorum suffragijs fuerat procurator electus pro contubernali Colmenare: perfectumq; fuisset, nisi sponsam Nunnez ipsum habere Matriti è socijs unus patefecisset. Veriti nanq; sunt ne sponsæ lachrymis deuinceretur, & abiret non rediturus. Colmenare igitur libero uiro electo Quicedi collega, bergantinum ambo, neq; enim grandius iam ullum nauigium habebāt, ingrediuntur quarto calendas Nouembris, anni duodecimi supra quingētesimum & millesimum à nostra redemptione. Ex itinere uarijs agitati tempestatibus, ui uētorum proiecti sunt ad occidētale littus eius uastæ insulæ diu creditæ continētis, quam in prima decade Cubam diximus appellari. Egestate iam summa premebantur ob diuturnitatem temporis: agebatur nanq; tertius iam mensis à discessu à so-

B cijs: terrā captare coguntur, ut si qua reperiant, ab indigenis auxiliū experiātur. Fortè ad eam eius insulæ oram appulsi sunt, in qua & Valdiuia tempestatibus quassatus terram captauerat. Proh miseri: expectate Dariennenses, Valdiuiam ut uestris ærumnis mederetur missum, expectate. Appulsum Cubenses incolæ cum socijs omnibus ad unum trucidarūt, & discerptam in littore carauelam qua uehebantur reliquerunt. Super repertas quasdam carauelæ tabulas arena semiobrutas Valdiuiam & socios deplorarunt. Cadauer nullum offenderunt: putant uel in mare proiecta, uel Canibalibus edenda præbuisse recentia. Eas nanque regiones Canibales sæpe incursitant edendorum hominum causa. Ab insularibus duobus, quos deprehēderunt, Valdiuiæ intellexerunt perniciem, auri etiam cupiditate, quod habere Valdiuiam incolæ ab loquace è socijs uno cognouerant, pellectos, de patrando tanto scelere cogitasse suos conterraneos, duo illi professi sunt: aureis nanq; & isti monilibus oblectātur. Truculenta sorte perculsi, quia præcipue frustra sociorum ultioni intēdissent, aufugere crudeles terras & auaram nudorū hominū sæuitiam constituunt. Iter ergo suum, mœsti ob causam sociorum, penuria rerum laborātes, prosequuntur. Priusquam Cubæ latus illud meridionale superarent, mille illis aduersi casus acciderunt: & Fogedam intellexerūt appulsum, & ipsum per ea littora infelicissimam transegisse uitam tempestatibus quassatum, aiunt: per mille anfractus, ærumnarum mille genera fuisse perpessum: dehinc penè solum, socijs amissis uel fame anhelātibus in diuersa relictis, uix uiuum ad Hispaniolam deuectum, ueneniq; tandē atrocitate ex illo uulnere, quo percussum diximus ab incola Vrabensi, proiecisse animam. Ancisus uero prætor electus secundiore fortuna terras easdē peragrauit. Se optatos uentos inter ea littora offendisse, mihi assensus est in curia, & ab incolis Cubæ se fuisse benigne susceptum, iactitauit: sed in cacici cuiusdā præcipue dominatu, cui nomen est Commēdatori. Is cum baptizari à transeuntibus

Cōsuetum aerē mutare, periculosum.

C Christianis peteret, quo nomine Hispaniolæ uicinæ insulæ gubernator appellaretur interrogans, Commēdatorem nominari audiuit. Erat enim eo tempore, quo is uoluit baptizari, gubernator quidam egregius uir ordinis equestris militiæ Calatrauæ: cuius institutionis equites Commendatores appellantur. Optauit præterea cacicus ille, id est regulus, appellari Commendator. Commēdator igitur iste insularis Ancisum ad se appulsum benigne suscepit hospitio, & oppleuit necessarijs ad uictum. Sed quid de religione sanctimoniaq; ibi Ancisus seruari didicerit ab incolis, tu sanctissime pater, cuius dextra religionem sanctimoniamq; induimus, accipito. Nautam ignotum male se habentem per Cubensia littora facientes iter è nostris quidam reliquerant apud Commendatorem regulum. Nauta in honore habitus à regulo & eius ditionarijs, ualetudine recuperata, Commendatoris præfecturā in bellis gerēdis sæpe exercuit: mutuis nanq; sese inuicem cōficiunt prælijs: & uictor euasit semper. Is licet literarum ignarus bono animo uir, beatam uirginem deiparam pientissime colebat, & secum perpetuò cōsutum in pectore uirginis ipsius in charta pulchre depictum gestabat simulacrum. Eam pietatem uictoriā sibi semper peperisse Commēdatori significauit: atq; unà Commēdatori persuasit, abijciēdos esse zemes omnes, quos ipsi colerent, quia nocturnos lemures animarū nostrarum uoratores infensissimos referrent: beatamq; uirginē deiparam patronam sumerēt, si felici ductu res suas omnes bello & pace iri gubernatum optarent. Defuturam nullo tempore uirginem deiparam, si corde pio numen eius inuocauerint. Facile nudis gētibus nauta persuasit. Virginis ergo simulacrum regulo roganti dono dedit, cui & ædem & altare dicauit: zemibus quos auitos colebant posthabitis. De zemibus, pater beatissime, ex gossampino ad nocturnorum lemurum, quos familiariter passim uident & alloquuntur, similitudinem contextos, & eodem gossampino in

D miram duritiem interius constipatos, in decimo nostræ decadis libello latissime. Ex nautæ instituto, sole uergente ad occasum, Commendator ille regulus & uniuersi eius ditionarij utriusq; sexus, domum Mariæ uirgini dicatam adeunt quotidie. Ingressi flexis genibus, capite reuerenter obstipo & manibus iunctis, simulacrum his uerbis multiplicatò salutant: Aue Maria, aue Maria. Pauci nanque ex eis plura proferre eius orationis uerba didicerunt. Ancisum itaque & socios adeuntes dextra prehensos ad dicatam domum alacres ducunt: se illis mira ostensuros inquiunt. Simulacrum digito monstrauerunt, monilibus & fictilibus uasis, edulijs & aqua plenis, per podia circunseptum. Hæc nanque simulacro, sacrificij loco, donant ex auita religione erga zemes. Inquiunt, ea se simulacro præbere, ne, si fame urgeatur, desint cibaria. Fame urgeri posse simulacrum integro sensu putant. Sed quid auxilij à simulacri numine, hoc est, à beata uirgine, se fateātur habuisse, auditu pulcherrimum est: & mediusfidius, beatissime pater, pro certo habendum: tantus est enim, ex nostrorum relatu, pietatis erga deiparam uirginem in his simplicibus incolis feruor, ut ad se laborantes in prælio, præcipue contra suos hostes, penè dixerim cogant è cœlo descendere: quandoquidem precium, quo emere ipsum & suos cœlites possimus, reliquit hominibus deus, pium scilicet amorem & charitatem ardentem. Quonam igitur pacto poterit ullo tempore deesse beata uirgo, præsidium eius pura fide inuocantibus? Anciso & socijs Commendator & palatini eius omnes asseuerant, conserta manu, nauta duce simulacrum portante secum, zemes hostium in conspectu simulacri uirginei, omnibus rem intuentibus, uersa facie intremuisse. Zemes enim quique suos ad prælium in auxilium portant. Nec simulacrum modo, sed uiuētem fœminam candidis uestibus pulchre amictam, pugnæ tempore auxilia ferentem in hostes, se uidisse asseuerant. Fatentur itidem hostes, ex aduerso sceptratam & minacem apparuisse, suis hostibus fauentem, mulierem: cuius aspectu præcordia sibi horrescere sentiebant.

Sic nimirū fit, ut religio alia in aliā mutata, ex priore plurima seruet.

Miracula pugnæ tempore.

Postea

A Postea uero quàm abiuit nauta, ab adeũtibus ea littora Christianis susceptus nauigio, seruasse ad unguem nautæ instituta se, Commẽdator fatetur. Cum finitimis exortam esse diram cõtentionem de zemibus retulit: puta quinam zemes esset alio sanctior ac potentior, superq́ hac disceptatione certatum fuisse aperto Marte sæpius cum finitimis: sed beatã uirginem defuisse nunq́, quin ingruente certamine affuerit, attuleritq́ contra maximas hostium copias parua manu facilem uictoriam. Quibus uerbis clamore sublato in hostes irruerẽt, interrogati: se nil aliud unq́ ex nautæ doctrina protulisse, quàm sancta Maria adiuua nos: sancta Maria adiuua nos: idiomate tamen Castellano. Id enim in omnium ore liquide prolatum nauta reliquerat. Dum ita sese inuicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conuentum est: nõ ut singulari electorum ex utroq́ exercitu certamine, ut sæpe Romanis, multisq́ alijs contigit apud antiquos: aut sagaci aliquo cõsilio res decerneretur: sed ut alterne ex utroq́ populo manibus post terga ligatis, & ad uincientis arbitrium post terga innodatis uinculis, in aperto agro singuli iuuenes sisterẽtur, eumq́ meliorem esse zemen aduersi annuerent, qui suæ partis colligatum iuuenẽ celerius liberaret. Sancito fœdere iuuenes alterne uinciunt duos: Commẽdatoriani aduersum, aduersi uero Cõmendatorianum: ter idem tẽtasse inquiunt, terq́ inuocatum sui zemis dæmonem ad ligatum ex aduerso accurrisse, utroq́ uincto inspectante. Sed proclamãte Commendatoriano assuetam appellationẽ, sancta Maria adiuua me, sancta Maria adiuua me: aduentasse illico cãdidatam uirginem: & fugato dæmone, imposita uirga, quam manu gestabat, in Commẽdatoriani uincula, solutum subitò fuisse ante alterius oculos Cõmendatorianũ, transisseq́ in aduersum ea uincula, quibus erat Commẽdatorianus ab hostibus innodatus, ita quod hostes repererint liberatũ aduersæ partis iuuenem, suum uero duplicibus astrictum uinculis. Sed neq́ his cõtentos referunt hostes, præstigijs nanq́ id agi humanis arguunt, non melioris nu-
B minis aduenientis potestate. Vt igitur uiri graues ætate ac moribus pollentes, ab utroq́ populo quatuor assint in prospectu ligandorum iuuenum, qui an fraus insit, nec ne, dijudicẽt, expostularunt hostes. O simplicem, ô puram animorum benignitatem, ô auream, ô beatam simplicitatem. Annuit hostium postulatis cum suis familiaribus Commendator, ea fide, qua petijsse salutem sanguinis alluuie ualetudinariam: qua Petrum, cuius beatissime pater uicem geris, siccis pedibus uiso domino fluctus calcasse didicimus. Fœdus acitur, uinciuntur iuuenes, uiris grauibus octo astantibus: statuto limite locantur. Dato signo, suum quisq́ zemen appellat, in auxilium uocat. Aduentantem sui zemis dæmonem caudatum, hiatu uasto dentatum, cornutum, zemen ipsum manufactum æmulantem, & ligati & spectantes cernunt, uolentem è uinculis iam soluere sibi dicatum iuuenem. Ad proclamantis Commẽdatoriani uocem præstò fuit beata uirgo, uiris grauibus protentis oculis ad rem tendentibus animum: assueta facit uirga in aduersum, fugato dæmone, trãsilire sui clientis uincula. Perculsi tanto miraculo Commendatoris hostes, uirginis zemen suo zeme digniorem esse fatentur. Eius rei argumentum est, quod audito Christianorum appulsu ad eas terras, pagani Commendatori finitimi, qui cum eo capitalia odia exercuerant, & sæpe conflixerant, oratores ad Ancisum miserunt rogatum, ut sacerdotes ire iuberet, qui eos baptizarent. Duos quos secum habebat Ancisus propere mittit. Centum triginta uno die ex Commendatoris quondam hostibus, tunc amicis & affinibus, baptizarunt. Gallinaceum genus apud hos incolas nostrorum industria coaluisse diximus. Quicunq́ ad baptismum confluxerant, sacerdotibus gallinam offerebant, aut gallum: caponem haudquaquam. Neque enim, ut capones efficiant, castrare pullos adhuc didicerunt. Salsos etiam pisces, & ex pane recentes afferebat quisque placentas, unà cum altilibus. Redeuntes ad littus sacerdotes illos, sex homines ex baptizatis muneribus onusti co-

Incredibilia miracula.

C mitati sunt, quibus lautum pascha peregerunt. Ante Lazari nanq; dominicum diem, biduo tantū ex Dariene discesserāt: & ultimum Cubæ angulū cuneatum ab oriente Hispaniolæ uicinum eo tempore abradebant. Commendatoris rogatu, relictus est apud eum unus è socijs, libens tamen, non alia de causa, quàm ut ipsum ditionariosq; suos, & finitimos, si accesserint, angelicam salutationem edoceat. Arbitrantur nanq; se maiori curæ fore numini deiparæ uirginis, quo plura eius orationis uerba didicerint. Assensus est Ancisus commēdatori: & his actis iter suum ad Hispaniolam, cui iam proximus erat, prosecutus est. Dehinc ad regem in Valladolæto morantem se contulit, ubi mecum uersatus est familiariter, & in Vaschum Nunnez gladiatorem acriter concitauit: promulgataq; fuit in eum aduersa sententia, Anciso procurante. Hæc uolui, beatissime pater, de incolarū religione recensuisse: quæ non ab Anciso solum, uerumetiam à pluribus alijs autoritate pollentibus uiris scrutatus sum: quò intelligat beatitudo tua, quàm docile sit hoc genus hominum, quamq; facilis pateat eis ad nostræ religionis ritus imbuēdos aditus. Nequeunt ista fieri repente. Paulatim ad Christi legem euangelicam, in cuius culmine sedes, trahētur omnes: & tui gregis oues multiplicatas indies magis ac magis, beatissime pater, intelliges. Iam Dariennenses procuratores repetantur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber septimus.

EST ab Dariene ad Hispaniolam octo dierum & interdum breuior, si flauerint in puppim placidi uēti, nauigatio. Eam uix centū diebus procellarum causa procuratores perege-
D runt. Paucos nanq; dies in Hispaniola commorati, mandatis Almirāto & gubernatoribus expositis, paratas ipsis adeuntibus mercatorias naues, quæ frequentes ad Hispaniolam eunt & redeunt, ascenderunt: nec ante calend. Maij alterius anni ab eorum discessu, ex Dariene ad curiam profecti sunt. Duo igitur Dariennensium procuratores Quicedus & Colmenares, mense Maio anni decimitertij & quingentesimi à millesimo curiam ingressi sunt. Ioannes uero Fonseca (cui ab initio curandæ negociationis huius fuit onus demandatum: quem ob fida in reges obsequia in Pacensem, dehinc Cordubensem, post Palantinum & unà Rosanum Antistitem, alij pontifices: nunc tua sanctitas in Burgensem, erexistis: & quia sit regiæ domus capellanus maior & consiliarius, indulti regij cruciatæq; regibus contra Mauros concessæ generalem cōmissarium creastis) uenientes Quicedum & Colmenarem ab orbe diuerso, à gentibus nudis, à terris aliàs ignotis, suscepit honorifice. Burgēsis ergo antistitis patrocinio Quicedus & Colmenares à catholico rege audiuntur. Quæ attulerunt, regi palatinisq; omnibus auditu grata fuerunt, ob rerum nouitatem. Et apud me sæpe contubernati sunt. Dariennensis aëris inclementiā horum uultus testātur: flauescunt nanq; similes ictericis, & turgescunt. Sed ipsi præteritæ id ascribunt egestati. Ab ijs procuratoribus & Anciso, Zamudioq;: altero etiā Baccalario iurisperito, qui Baēcia dicebatur, & terras illas peragrauerat: & à Vincentio Annez nauium patrono, littorum omnium illorum perito: & Alfonso Nigno, multis præterea gregarijs, qui ductu eorum eas oras adnauigauerant, quæcunq; gesta sunt intellexi: nullus nanq; ad curiā redijt unq̄, qui nō fuerit delectatus & uoce uiua & scriptis mihi quæcunq; ipsi didicissent, patefacere. Ego uero è multis quæ quisq; mihi recensuit, prætermissis memoratu minime dignis, illa tantum colligo, quæ meo iudicio satisfactura historiæ amatoribus arbitror. In tanta quippe rerū ma-

gnitudine

A gnitudine,multa necessariò emergũt, quæ, ne nimis longa texatur oratio,prætereunda iudico.Sed ad effectum,quem procuratorum aduentus pepererit,ueniamus.Priusquam ij procuratores aduẽtarent,fama relatũ erat,primarios illos præfectos Nicuesam & Fogedam, Ioannẽ etiam à Cossa,tanti momẽti uirum, ut regio diplomate nauium magister appellatus sit regius, infelici sorte perisse: dissidereq; inter se paucos illos superstites in Dariene; ita ut neq; trahendis ad fidem nostram simplicibus illis gentibus studeretur, neq; de uestiganda natura terrarum curam gererent. Fuit consilium mittere ducem,qui rem deperditam, sublato imperio ijs qui iniussu regio imperiũ usurpauerant,restitueret.Eligitur ad prouinciam hanc capessendam Petrus Arias Abulensis,ciuis autẽ Segouiensis, cui est inter Hispanos antonomasice nomen inditum Iustatori:quia egregius fuerit à iuuentute hastilusor. Vulgato per procuratores Dariennenses in curia,quanti momenti res sit:tollere Petro Ariæ ducatum è manibus,multi apud regem pertinaciter institerunt.At capellanus maior Burgensis antistes,cuia interest,uti iam diximus,huic negocio laboranti præbere remedia:regem adiens, re intellecta,his uerbis compellauit: Quãdoquidem Petrus Arias forti animo, rex catholice,tuæ maiestati sub incerta spe lucri per certa discrimina trahẽdam obtulit uitam,sciamusq; longo experimento militibus regendis aptum esse:sed in Africanis certaminibus præcipue,in quibus se gessit uti strenuum decet militem,& sagacem militiæ præfectũ oportuit:impium fore iudicarem, si cuiusq; alterius auaritia tantũ excitati causa,hic exautoraretur. Eat uir bonus iste dextris auibus,eat tuæ maiestati fidus alũnus in regia educatus à teneris.Ex Burgensis igitur episcopi consilio rex Petri Ariæ cum amplioribus mandatis firmauit electionem.Mille ducẽtos bello aptos milites stipendio regio Burgensis episcopus conscribit Petro Ariæ. Ex ijs plerosq; duxit è curia, discessitq; ex Valladoleto circiter calend.Octobris,anni tertijdecimi supra quingentesimum à millesimo,

B Hispalim urbem,uulgò Siuillam appellatam,multitudine ciuium & opulentia insignem profecturus: ubi per regios magistratus & militum supplementum, & commeatus,reliqua etiam ad rem tantam facientia, sunt illi tribuẽda. Habet enim rex in ea urbe ad oceanea tantũ negocia domum erectam, ad quam eũtes redeuntesq; negociatores cõfluunt, de ijs quæ ad nouas terras important,deq; auro inde relato rationem præbituri.Domum uocant Indicæ Contractationis. Reperit Petrus Arias Hispali coacta iuuenum duo millia amplius:auarorum etiam senum nõ exiguum numerum; è quibus multi sese Petrum Ariam propria pecunia sine stipendio regio secuturos obtulerũt. Sed ne nimium destinata nauigia onerarentur,néue commeatus aliquando deficerent, traijciendi libertas ablata est.Est præterea cautum, ne alienigena quisquam iniussu regio commisceatur Hispanis. Propterea fui admiratus,Aloisium quẽdam Cadamustum Venetum scriptorem rerum Portugallensium,ita perfricata fronte scripsisse de rebus Castellanis,fecimus,uidimus,iuimus:quæ neq; fecit unquam,neque Venetus quisquam uidit.Ex tribus meæ decadis primis libellis,ad Cardinalẽ Ascanium & Arcimboldũ,quibus eram cõterraneus quando illa fiebant, scriptitata ea excerpsit & suffuratus est:existimãs nostra nũquam prodituraa in publicum. Potuit & fortè apud oratorẽ aliquẽ Venetum in eos libellos incidisse.Celebres nanq; uiri ab illustrissimo senatu illo missi sunt ad reges hos catholicos: quibus egoipse illa ostendebã libens:utq; exemplaria ab eis caperẽt, facile assentiebar. Vtcunq; sit, bonus uir Aloisius Cadamustus alieni laboris fructum sibi studuit uendicare. De Portugallensium inuẽtis,quæ quidem admiranda sunt,an uisa, uti ait,annotauerit, an ab alterius eodẽ modo uigilijs subtraxerit, nõ est meum uestigare. Viuat & ipse Marte suo. Nullus ergo mare conscendit in ea militum copia,qui non fuerit à regijs magistratibus cõscriptus. Censiti tamen sunt extra ordinem pleriq;, inter quos & iuuenis quidam nomine Franciscus Cotta con-

Aloisius Cadamustus carpitur.

C terraneus meus: sed adepto meo supplicatu diplomate regio, quo, ut illum aduenam cum Petro Aria traijcere finerent, magistratibus imperabat: aliter haud quaq; licuisset. Eat ergo Cadamustus Venetus & se cuncta uidisse scribat: cum sex & uiginti annorũ, quibus huic catholico regi non male gratus semper astiti, autoritas uix ualuerit ad impetrandã de transitu aduenæ diploma. Ex Genuensibus aliquibus (sed quidẽ paucis) ob Almirantum primi earũ terrarum repertoris filium, ea impẽditur uenia: cæteris minime. Conscendit igitur mare Petrus Arias per Betim Hispalim interluentẽ, secũdo flumine circiter anni principium millesimi quingẽtesimi quartidecimi. Sed male auspicato soluit. Tanta classem eam tẽpestas adorta est, ut naues duas discerpserit: & è reliquis deijcere in mare commeatuum partẽ ad naues exonerandas fuerint coacti. Superstites ad Hispana littora retrocesserũt. Sed illico à regijs magistratibus refecti, remissi sunt. Prætoriæ nauis, iussu regio, magister nauclerus erat Ioannes Vespucius Florẽtinus, Americi Vesputij, de quo suprà, nepos: cui patruus hæreditariam reliquit artis naucleriæ graduumq; calculi peritiam. Secũdioribus uentis ex Hispaniola relatum est oceanum illos suscepisse. Veniens nanq; nundinaria nauis, iam captare uolentes Hispaniolæ uicinas insulas, eos offendit. Interea tamen dum stimulatores mei Galeacius Butrigarius & Ioãnes Cursius tuæ sanctitatis studiosissimi, paratũ se habere tabellarium, qui nostras has oceaneas male comptas Nereides sit delaturus ad beatitudinem tuam, ne tempus teramus incassum, pleraq; alia postergata, memoratu digna tamen iudicio meo, licet nõ locata suis sedibus, recensebo. Petrus is Arias ductor uxorẽ habet, cui nomen est Helisabeth à Boadilla, ex fratre neptem, Boadillæ Marchionissæ amoia: quæ urbẽ Segouiam Fernando & Helisabethæ regibus Portugallensibus Castellam inuadentibus, tradidit: unde uires ad resistendum primo, dehinc ad bellum aperto Marte Portu-

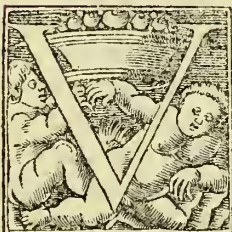
D gallensibus inferendum propulsandosq; ipsos, sumpserunt: ob thesauros quos ibi Henricus rex Helisabethæ reginæ frater coẽgerat. Bello & pace Marchionissa hæc dum uiueret, uirilem ostendit animum, & eius cõsilio præclara multa gesta sunt in Castella. Huius est neptis ex fratre Petri Ariæ uxor. Amitam magnanimitate neptis æmulata, discedere ad ignotas orbis oras & uastos terrarum pelagiq; discursus parantem se, maritũ his uerbis compellat: Dilecte coniux, maritali iugo nos fuisse à iuuentute nostra cõiunctos hac lege, arbitror, ut unà, non seiunctim uitam ageremus: quacunq; te fata trahent, siue per undosos oceani furores, siue per horrenda terrarum discrimina, comitem me tibi futuram scito. Nullum mihi potest periculum imminere adeò atrox, nullum genus mortis occurrere, quod mihi non sit multo leuius perferẽdum, quàm à te tanta locorum intercapedine me semotam uiuere. Emori semel satius est, & in mare piscibus, aut in terram Canibalibus uorandam proijci, quàm cõtinuo luctu & perpetuo mœrore, non maritũ, sed mariti literas expectando, contabescere. Mea est hæc non temerarie, non ex tempore, non fœmineo raptu excogitata, sed mature librata sententia. Vtrum malis eligito, uel iugulum mihi gladio impete, uel meis postulatis assentire. Nec filiorum quos deus nobis præstitit (quatuor enim mares & fœmellas totidem relinquebant) uel momento me retardabunt. Auitas illis & dotales opes, quibus queant inter sui ordinis equites uitam agere, relinquemus. De cætero nil mihi curæ. Hæc ubi uirilis animi matrona disseruit, uidens maritus fixum uxoris animum ad ea perficienda quæ dixerat, cõtraire postulatis minime ausus est, sed uxoris tantæ propositum commẽdauit. Secuta est ergo, uti suum Ipsicrateia scissis crinibus Mithridatem. Amat uiuum hæc, uti mortuum Alicarnassea Caria, Mausolum suũ Artemisia. Intelleximusq; non infirmiore pectore oceanea murmura Helisabethã Boadillam generosam, molli pluma (ut est in prouerbio) educatam, perferre, ac maritum aut è nautis inter marinos fluctus educatis quenquam. Sunt & alia è postergatis quæ referam. In prima

Ad iam discessurum maritũ uxoris impẽse amãtis oratio.

A prima Decade mentio facta est non uulgaris de Vincentio Annez Pinzono. Is
Christophoro Colono Genuensi, postea Almiranto, in prima nauigatione fue
rat comes. Per se & pecunia sua postmodū, cū diplomate ac uenia regia, uti est in
Decade, uno tantum nauigio explorauit. Anno priore à discessu ducum Ni=
cuesæ & Fogedæ, iterum tertio tractus illos percurrit ex Hispaniola. Hic Vin=
centius Annez meridionale Cubæ latus uniuersum ab oriente perlustrauit ad
occidentem: & Cubam, à multis ad ea usq; tempora ob suam longitudinē con
tinentem putatam, circuiuit. Itidem & alij plures se fecisse aiunt. Vincētius An=
nez cognito iam experimento patenti Cubam esse insulam, processit ulterius,
& terras alias ad occidentem Cubæ offendit: sed tactas prius ab Almirāto. Qua=
re implicitus noua terra, in læuam conuersus, illius terræ littora per orientem
abradens, Beraguæ, Vrabæ & Cuchibacoæ sinuum fauces transgrediens, ad re
gionem, quam diximus in decade Pariam appellari, & Os Draconis, nauim suā
qua uehebatur applicuit: ingressusq; est uastum sinum, à Colono tactum, dul=
cium aquarum, et piscium copia, insularumq; multitudine celebrem: ab oriente
à Curiana distantem milliaria centum triginta circiter: in quo tractu sunt mediæ
Cumana & Manacapana: quibus principatū de margaritis plerīq; donant, non
Curianæ. Facti certiores de nostrorū aduentu regionis eius reguli, qui Chiaco=
nes, ut in Hispaniola cacici, appellatur, exploratum mittunt, quæ gens hæc no=
ua sit, quidue noui afferat, quid uelit: atq; unà lintres unilígneas (quæ monoxy=
la esse diximus in decade, uti de canois Hispaniolę) parari iubēt armatas. Lintres
isti chicos appellant. Stupuerunt quippe uisis eius nauis protentis uelis: neq; ēm
ipsi uelis utūtur ullis: et si uterentur, exiguis uti opus esset ob lintrium angustiā.
Suis ergo monoxylis pluribus ad nauim uectis, sagittis ausu temerario nostros,
adhuc spondarum repagulo uti mœnibus tutos, configere aut perterrefacere
B existimarunt. Nostri bombardas in illos excutiunt, quarum tonitribus & uasta
strage quando feriebant, attoniti, sese ipsi profligarūt. Dispersos & fugientes no
stri per nauis cymbam seruitoriam assequuntur, & trucidant quosdam, plures
capiunt. His intellectis, & tormentorum mugitibus auditis, reguli oratores ad
Vincentium Annez mittunt, ueriti uicorum suorum direptionem, & hominū
interniciem, si descenderent irati ex naui. Pacem orant, quantū per signa & nu=
tus colligere possunt. Neq; enim uerbum ullum nostri se intellexisse fatentur.
In pacis optatæ signum nostros egregijs muneribus donarunt: utpote auri tri=
bus millibus ponderis eius, quod nummum castellanum uocari diximus, uulgò
pesum appellatum: & pleno masculi thuris præstantissimi ligneo dolio librarū
octuncialium circiter bis millium sexcentarū: quare thuris feracem esse terram
cognouerūt. Neq; enim incolis Parię cum Sabæis est quicquam cōmercij: quip=
pe quibus nihil penitus notum est extra sua littora. Cumq; auro & thure & pa=
uonibus patrijs, à nostris tamen dissimilibus colorum uarietate, fœminas uiuas
ad sobolem nouarum uolucrū procreandam in Hispania, & è masculis nume=
rum ingentem ad præsentem edendi usum præbuerunt. Supellectilia etiā gos=
sampina quædam ad domorū ornatum pro aulæis, miris modis & coloribus di=
uersis laborata, quibus erant pendula sparsim per fimbrias appensa aurea tintin
nabula, id genus quod uulgus Italum uocat sonaglios, Hispanum cascaueles.
Loquaces quoq; psittacos uarijs coloribus quotquot placuit, dederunt. Est nan
que psittacorū apud Parienses non minor copia, quàm apud nos palumbium
aut passerculorum. Hos incolas omnes genu tenus mares, fœminas surarum te
nus, gossampinis uestibus amictos simplicibus repererunt: sed uiros more Tur=
carum insuto minutim gossipio ad belli usum duplicibus. Dico gossipium id la=
nuginis genus, quod aliâs bombicinū appellatione uulgari Itala dixi: ascripturi
ne sint ignorantiæ, an incuriæ, pleraq; similia latinissimi uiri, qui Adriaticū inco
lunt aut Ligusticū, si ad eorū manus nostra deuenerint aliquando: uti primam

C decadem uidimus nobis inconsultis impressorũ prelis suppositam: neutro cruciari statuo ad summũ: uoloq́ȝ sciant me Insubrem esse, non Latium, & longe à Latio natum, quia Mediolani: et longissime uitam egisse, quia in Hispania. Idem uelim dictum genuinis Adriaticis siue Ligusticis Latio propioribus de bergantinis, de carauelis, & almiranto, adelantatoq́ȝ uulgari appellatione hispana. Me quippe non latet græcissantes architalassum: latinissantes simul & græcissantes, nauarchum hos, pontarchum illos, garrire dici debere magistratus eius principem. De cæteris huiusmodi idem, dummodo tuę sanctitati satisfactũ iri credam, hac simplici mea de tantis inuentis narratione. His iam omissis ad Pariæ regulos redeamus. Hos reperit Vincẽtius Annez esse apud Parienses tanq̃ȝ annuos rectores uicorum primarios tantum, quos cæteri siue bello siue pace sit agendum, sequuntur. Vicos habent structos in ambitu sinus illius uasti. Ad nostros cũ muneribus uenisse è regulis quinq́ȝ referunt: quorum nomina hic inserere statui ad tantæ rei memoriam, Chiaconum, Chiauaccham (Chiaconos nanque suos optimates uno nomine appellãt) Chiaconũ Pintignanum, Chiaconum Chamailaba, Chiaconum Polomum, Chiaconũ Pot. Sinum eum ab Almiranto Colono primo repertum uocant Baiam natiuitatis, quia natalis Christi die fuerit eum ingressus: prætereundo tamen sinu non perlustrato. Baiam Hispanus uocat sinum. Icto fœdere cum illis Chiaconis, Vincentius Annez institutum iter suum prosequens, ad orientem regiones inuenit aquarum crebra illuuie desertas, & stagnantia magnis tractibus loca. Nec destitit à proposito, donec terræ illius longissimę cuspidem attigit: si cuspides appellare licet cuneos aut frontes acutas, uel promontoria marinas terras terminantia. Ea cuspis Atlantem uidetur uelle impetere. Illam quippe Africæ partem spectat, quę à Portugallensibus Caput Bonę Sperantię dicitur. Atlantici montis squallentia in Oceanũ protenta promon-
D toria. Sed Bonæ Sperantiæ Caput gradus antarctici colligit quatuor & triginta: cuspis autem illa septem tantum. Puto terram hanc esse, quam apud cosmographiæ scriptores Atlanticam dici magnam insulam reperio, sine ulteriore de illius aut situ aut rebus exploratu. Et quãdoquidẽ in huius terræ marginem primum ab Herculeo freto incidimus, non erit alienum à re, si pauca differuero, quæ dissidium forte parerent, nisi socer & gener essent, inter Fernandum regem catholicum, & Emanuelem Portugalliæ regem. Dico Portugalliæ, non Lusitaniæ, uti multos audio literarum non ignaros, qui falluntur non mediocriter. Nam si est Lusitania, quam egregij cosmographi Ana & Duria fluminibus includũt, quota est portio Lusitaniæ Portugallia?

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber octauus.

IVENTE Ioanne rege Portugalliæ, Emanuelis impræsentiarum regis & sororio & prædecessore, exorta est acris inter Castellanos et Portugallenses contentio de ijs inuentis. Sibi deberi nauigatiões Oceani uniuersas arguebat Portugallensis, quia prior & ferè ab immortali memoria oceanum tentare ausus sit. Castellani uero, quæcunq́ȝ deus ministra natura in terris formauerit, ab initio rerum fuisse hominibus communia proponunt: propterea licere cuiq́ȝ illa occupare, quæ Christianis habitatoribus uacua repererit. Dum ita in confuso res tractaretur, pars utraque pacta est, ut à summo pontifice decerneret, quid iuris. Futuros se obtemperantes pontificiæ sanctioni fideiubent utrinq́ȝ. Res Castellæ tũc regina illa magna Helisabetha cũ uiro regebat, quia dotalia eius regna Castellæ sint. Erat regina Ioan-

A na Ioanni regi Portugalliæ consobrina: propterea facilius res est composita. Ex utriusq; partis igitur assensu, lineam ex plumbata bulla summus pontifex Alexander sextus illis à septentrione ad meridiem, extra earum insularũ, quas uocant de Cabouerde paralellos, ad occidẽtem leuquas centum diametro tetendit. Alexandri nanq; sexti pontificatu, res hæc in contentionẽ uenerat. Intra iactam lineam, licet negent nõnulli, cadit eius terræ cuspis sancti Augustini Caput appellata. Propterea nõ licet Castellanis figere pedem in eius terræ initio. Regressus ergo inde est Vincentius Annez, habito ab incolis quod Ciamba prouincia ferax auro ad aliud latus montium altorum, quos ante oculos habebant, ad meridiem iaceret: & è captis in sinu Pario, qui aperte Castellanæ est ditionis, abduxit quosdam ad Hispaniolam Almirantoq; iuueni reliquit, ut nostra discant idiomata: quò interpretum postea loco uti possint ad secreta regionum illarum exploranda: ipseq; ad curiam uenit impetraturus à rege, ut bona eius uenia, liceat sibi nomẽ sumere gubernatoris insulæ sancti Ioannis, quæ ab Hispaniola tractu distat leuquarum quinque & uiginti tantum: quoniam in ea gigni aurum, primus ipse Vincentius Annez patefecerit. Ab incolis, diximus in decade prima, Buricchenam hanc appellari insulam. In ea insula gubernator erat Christophorus quidam comitis Camignæ Portugallensis filius. Hunc uicinarum insularum Canibales cum Christianis omnibus trucidarunt, præter episcopũ & familiares eius, qui sese templo & templi ornatibus derelictis in tutum receperũt aufugientes. Episcopos nanq; iam quinq; supplicatu regio, tua sedes apostolica beatissime pater nouos erexit. In urbe primaria sancti Dominici in Hispaniola fratrem Garsiam de Padilla diui Francisci regularem. In Conceptione oppido doctorem Petrum Xuarez, de Deza: & in insula sancti Ioannis Licentiatũ Alphonsum Mansum, ambos diui Petri institutionis obseruatores. Quartum fra-

Quinq; episcopi noui, in terris nouis

B trem Bernardum de Mesa, nobilem, genere Toletanum, concionatorem, dominicum asseclam in Cuba insula. Quintum Ioannem Cabedum & eundem franciscεæ obseruationis pulpitarium cõcionatorem, tua sanctitas unxit, ut Dariennensibus præsit. Rependent propediem Caribes debitas pœnas. In illos ibitur: præcipue quia patrato illo nefario scelere, post menses aliquot reuecti ex uicina sanctæ Crucis insula cacicum nostris amicum, & familiam eius uniuersam trucidarunt, comederuntq;, uico eius funditus euerso: nacti occasionem, quod regulus ille uiolato iure hospitij, Caribes septem conficiendarum canoarum magistros apud eum relictos, ut canoas quasdam construerent, quia proceriores arbores ad ea monoxyla formanda insula sancti Ioannis nutriat, quàm eorum insula Sancta Crux cognominata. Caribibus his adhuc in insula manẽtibus, è nostris pleriq; traijcientes ex Hispaniola in eos inciderunt. Re intellecta per interpretes, incipiunt à Caribibus uelle de tãto facinore rationem exigere. Illi autem arcubus & uenenatis sagittis in nostros directis, trucibus & toruis uultibus nostris edicũt, ne uim tentent, ni sinistris auibus uenisse uelint. Nostri uenenatas sagittas ueriti, neq; enim parati ad certamẽ uenerant, signa pacis dant. Cur uicum euerterint, & ubinam sint regulus & eius familia interrogati Caribes, respondent se uicum deleuisse, regulumq; & familiam eius in frusta sectos comedisse, in suorum septem opificũ uindictam: in compositosq; fasces illorum ossa seruari ad opificum uxores & filios deportanda, quò intelligant nõ iacere inulta maritorum & parentum corpora: fascesq; ossium nostris ostenderunt. Stupidi tanto facinore nostri rem dissimulare coacti, conticuerunt, neq; incusare aut coarguere Canibales ausi sunt. Ex his & huiuscemodi multa eueniunt quotidie, quæ, ne sacras aures tuæ. S. hisce cruentis narrationibus inficiam, prætereo. Satis euagatum est, beatissime pater, extra Beraguensem, & Vrabensem regiones, instituti nostri primarias nutrices. Prætermittemus'ne quæ sit Vrabensium fluminum amplitudo? quæ profunditas? quidue ipsa, quidq; ablutæ ab eis terræ gignant?

C deq; terræ magnitudine ab oriente in occidentem, ac latitudine à meridie in septentrionem: quid ue credat de ignotis adhuc in ea: minime quidẽ beatissime pater. Vrabã igitur repetamus, & à nominibus prouinciarũ recẽter impositis exordiamur: prouinciasq; liceat appellare, quia procul uictæ Christianis parent.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber nonus.

BERAGVAM statuerunt Castellam auriferam, Vrabam uero Andaluziã Nouam, appellari: & ueluti ex insulis pluribus Hispaniolam, in quam multę deductę sunt colonię, in caput insularũ habitandã elegerunt. Ita in immensis Pariæ tractibus, in duabus regionibus Vraba & Beragua statuta est mansio: ut ad eas tanquam ad portus uagaturi sese recipiant, fessiq; & rerũ indigentes sese queant ibi reficere. Sata iam in Vraba & hortensia omnia mirifice coalescunt. Nonne hoc admiratione dignum, sanctissime pater? Omnium rerum semẽtes, taleas quoq;, surculos, & calamos, propagines etiam aliquarum arborũ ad eas terras, uti de quadrupedibus et altilibus diximus, important. O mira ubertas. A iacto semine cucumerum & huiuscemodi rerum, ad diem citra uigesimum fructus eorum colligunt. Caules, betas, lactucas, boragines & hortensia his similia intra decimũ. Cucurbitas uero & melones decerpunt, intra octauum et uigesimũ à sementis satione. De taleis & surculis arborum nostratiũ per seminaria & scrobes satis, & calamis in ramulis patriarum, quę consonent, insertis, eadem referunt celeritate fruticare, qua diximus de Hispaniola. Arboreos natiuos fructus habent Dariennenses multiformes, & uariorum saporum ad usum humanũ salubres: è quibus est consilium præstantiores describere. Guaianam colunt arborem, quæ fructum parit citrorum generi, quos uulgus limones appellat, persimilem, sapore acri, dulci cõmixto. Nucibus etiam pineis abundant, & palmarũ uarijs cariotis, ijs quæ nobis notæ sunt grandioribus, sed minime aptis ad esum ob austeritatem. Palmulas steriles, quæ tamen ipsæmet eduntur, & folia creant ad scoparum usum, passim ac sponte sua nasci certum est. Guarauanà uero, quæ aurea mâla ferente arbore procerior est, fructum gignit magnum, mâlum citreum æquantem. Est & alia arbor castaneæ fermè similis, hæc ficum grandiorem fructu suo æmulatur, sapore dulci & salubri. Mameis est arbor alia, quæ fructum producit aurei mâli magnitudine, sapore melone optimo haud insuauior. Guananalà fructum dat cæteris minorem, sed odoriferum aromatice & super omnes sapidũ. Houos est alia quæ prunis persimilem generat fructum & forma & sapore, sed aliquanto grandiorem: hanc mirobalanum esse pro certo habent. Est Hispaniolæ arbor hæc adeò peculiaris, ut eius fructibus porci saginentur: neq; cum maturescunt, retinere illos aut regere subulci queunt, quin ex eorum ferula elapsi, syluas earum arborum altrices sparsim petant: unde multitudo ingens syluestris effecta est. Propterea suillas aiunt carnes, arietinis esse in Hispaniola saporosiores salubrioresq;: nemini nanque dubium est, quin uaria ciborum genera uariam carnibus edendis uim gustumq; longe alium ingenerent. Alium fructum se inuictissimus rex Ferdinandus comedisse fatetur ab ijsdem terris aduectum, squammosum, pinus nucamentum aspectu, forma, colore æmulatur, sed mollitie par melopeponi, sapore omnem superat hortensem fructum: non enim arbor est, sed herba carduo persimilis aut acantho. Huic & rex ipse palmam tribuit. Ex ijs ego pomis minime comedi: quia unum tantum è paucis allatis reperere incorruptum, cæteris ex longa nauigatione putrefactis. Qui in natiuo solo recentia

Arborei fructus uarietate et utilitate insignes

D

ederunt,

A ederunt, illorum cum admiratione suauitatem extollunt. Effodiunt etiam e tellure suapte natura nascẽtes radices, indigenę Batatas appellant, quas ut uidi, Insubres napos existimaui, aut magna terrę tubera. Quocunq; modo condiantur assæ uel elixę, nulli crustulo, aut alio cuiuis edulio cedunt dulcorata mollitie: cutis aliquanto tenacior quàm tuberibus aut napis, terreiq; coloris, caro candidissima. Seruntur etiam & coluntur in hortis, uti de Iucca diximus in decade prima. Comeduntur & crudæ. Viridis castaneę gustum cruda imitatur, est tamen dulcior. Sed de arboreis & hortẽsibus uegetatiuisq; alijs iam satis: ad sensitiua ueniamus. Terræ illius horrentes saltus depascũt præter tigres & leones, cæteraq; nobis iam nota animalia, uel saltem ab egregijs autoribus descripta, monstrosa plura. Sed animal unum præcipue procreat, in quo natura studuit sese miram artificem ostendere. Id est corpore bouem æquans: proboscide armatũ est elephantina, nõ elephas: bouino colore, nõ bos: equinis ungulis, nõ equus: auriculis etiã elephantinis, sed minus patentibus & demissis: quàm cæterorũ tamen animaliũ patentioribus. De animali ferente secũ natam sobolem in uterali crumena (scriptorum nulli meo iudicio noto) quod serptim arboreis depascit̃ fructibus, in decade satis, quam puto ad tuæ sanctitatis manus priusquã id rerum culmen adipisceretur deuenisse: quandoquidẽ e meis latebris impressa euasit. Quid uero de fluminibus Vrabensibus restet, referamus. Darien angusto in sinũ Vrabensem deuoluit̃ alueo: monoxylorum prouincialiũ uix patiens, & uicum quem habitandum elegerunt, prẹterlabitur. Sed fluuium in angulo sinus, quem diximus à Vascho pernauigatũ, reperere latitudinis esse stadiorum quatuor & uiginti (lequam dicunt) profunditatis etiam immensę, cubitorũ puta ducentorũ amplius: per diuersa ostia in sinum cadere. Hunc, uti legimus Istrum in ponticum pelagus, & Nilum in ægyptium, defluere in Vrabensem sinum aiunt, antonomasi-
B ce grandem fluuiũ appellant: quem magnorũ esse ac multorũ crocodilorũ nutritorem inquiunt: ueluti de Nilo didicimus, ego præcipue qui Nilum aduerso secundoq; flumine nauigaui, Soldanũ petens, et ab eo rediens. Quid propterea queam ex tot insigniũ doctrina & autoritate uirorum scriptis de Nilo colligere, non intelligo: duos nanq; Nilos, siue à lunæ montibus siue solis, aut e squallidis Aethiopum iugis undecunque fluere uelint, aiunt naturam dedisse telluri irrigandæ: ad septentrionem in ægyptium sinum cadere unum: in oceanum meridionalem alterum. Quid hoc loco dicemus? De ægyptio nihil ambigimus. Meridionalem alium Portugallenses, qui per Nigritas & Melindos æquinoctialem circulum transmeant, in suis mirabilibus inuentis repererunt: & e lunæ montibus ipsimet deriuari arguunt: esseq; Nili alueum alterũ, quia crocodilos generet: neque alibi præterquam in Nili fluentis crocodilos gigni legerint. Senegam uocant fluuium Portugallenses. Nigritas is interluit septentrionali ripa fortunatus: meridionali arenosus horridus. Crocodilos passim emittit. Quid ergo referemus de hoc tertio, imò et penè dixerim quarto? Crocodilos nanq; esse puto, quos armatos conchis testudineæ duritiei, duce Colono, Castellani reperere in flumine, quod dici Delagartos suprà memorauimus. Dicemus hos e lunæ montibus oriri? haudquaquam beatissime pater. Crocodilos ergo posse alias præter niliacas aquas producere, iuniores nostri experimento didicere. Non enim hæc flumina e lunæ montibus scatent, neque possunt cum ægyptio Nilo aut Nigrito siue Melindo, quacunq; illi deriuentur, eandem originem habere: quippe qui ex proximis defluunt montibus, quos diximus à septentrionali oceano non magno discrimine mare aliud australe dirimere. In Darienis prætereа & aliorum fluminum palustribus locis relictis ex alluuie aquosis, phasiani, pauones, sed non picti, & multa uolucrum genera à nostris dissimilia, tam ad esum apta, quàm ad demulcendum uarijs concentibus audientium aures, nutriuntur. Sed aucupij imperitia, Castellani nostri negligẽter uolucres insectant.

C Psittacorum etiam sub eodem genere species in stagnantibus illis locis innumeræ garriunt. Sunt è psittacis qui capones æquent magnitudine, sunt & qui ne passerculum quidem superent. De psittacorum uarietate in prima decade satis. In huius nanque uastæ terræ discursu Colonus ipse ad curiam & misit & tulit ex omni specie non paucos, quos omnibus uulgò licuit inspectare, feruntur que quotidie. Vnum restat, beatissime pater, dignissimum historia, quod mallem in Ciceronianas manus aut Liuianas incidisse, quàm meas: tanti nanque miraculi est apud me, ut implicatius reperiam in eius descriptione ingenium meum, quàm de gallinaceo feratur pulliculo stuppis inuoluto. Terræ illius latitudinẽ à septentrionali oceano ad australe pelagus sex tantum dierum esse diximus, incolarum testimonio. Magnitudo propterea fluuiorũ & numerus hinc, illinc terræ angustia, me trahũt in ambiguum: quî fieri possit, ut intercapedine tam exigua dierũ trium, à supremis eorum montium cacuminibus dimetiendo, tot tamque magna flumina diuertant in hoc septentrionale, nõ intelligo. Credere nanque licet ad australes incolas totidẽ defluere. Sunt hæc Vrabensia flumina exigua, si plerisque alijs cõparentur. Aiunt se reperisse Coloni tempore Castellani, & pernauigasse post illum, flumen, cuius ostium in mare cadens passuum asseuerant esse paulò minus centum mille in primis Pariæ littoribus, uti aliâs diximus: nanque furibundo meatu in oceanum ex altis montibus decidere prædicant, ut retrocedere mare etiam exæstuans, ui uentorum dico impulsum, suo impetu & amplitudine cogat: neque in magno eius spatio amari quicquã sensisse in aquis, sed potùi aptas & suaues omnes inquiunt. Maragnonum appellant hunc fluuium incolæ, adiacentes autem regiones Mariatambal, Camamorũ, & Paricorã. Præter ea flumina quæ suprà nominaui, Darienem puta grande Dabaibæ, Beraguense, Sancti Matthæi, Boij gatti, & Delagartos & Gairã, passim reperiunt alia multa qui peragrant ea littora.

Inaudita fluminis magnitudo

D Deliberanti ergo mecũ, unde sibi specus tanti capaces habeant hi montes, littoribus adeò uicini & angusti, sententia incolarum, & unde repleant ut humores tantos cogantur euomere, succurrunt uaria. Magnitudo primũ montium: altissimos quippe esse inquiunt. Aiebat & idem primus repertor Colonus: imò & aliud ipse differebat, esse delitiarum paradisum in eorum montium culminibus, qui ex sinu Pario & Ore Draconis apparẽt: sibique statutò persuaserat. Vastæ ergo montium moles, uastos inesse specus multi capaces, arguunt: sed unde repleantur pensitandum est. Si dulcium aquarum omnium, ex sententia multorum, ita refluunt è mari flumina, maris ipsius ponderosa mole compulsa per terræ meatus, uti è meatibus ipsis scatentia uidemus ad mare cursum dirigere: minus hic mirandum est, quàm alibi. Quia nullibi adhuc legimus duo maria huiuscemodi terram ullam tam angusto limite, si uera ferunt incolæ, circunserpere. Magnum quippe est à dextro latere oceanum, in quem sol uergit à sinistro, alium unde nascitur forte non cedentẽ, quia putant Indico mixtum, habere cubitantes. Tanta ergo mole grauata (si ualet sententia) tellus ista nimirum cogitur tot aquarum uoratus deglutire, deglutitos per patulos gurgites emittere. Sed si è mari sorbere humores terrã negauerimus, fontesque gigni omnes ex aëris cõuersione in aquã intra montium cauernas stillantem, assentiemur, uti plerique autumant, autoritati magis eorum qui talibus innituntur rationibus caput flectemus, quàm quod intellectus noster sit eius sententiæ capax. Conuerti in aquam absorptũ, in cauernis montium aliquibus aërem, non quippe recuso: uidi nanque egoipse in Hispania è pluribus antris guttatim imbres decidere perpetuos: & inde collectas aquas per collium latera riuos demittere, quibus plantata in cliuis uineta oliuetáque ac fruteta omnis generis rigabantur. Sed uno in loco præsertim, testes habeo illustrissimum Ludouicum Aragonium Cardinalem tuæ Sanctitatis obseruantissimum, & Antistites duos Italos, episcopum unũ Bouiẽsem Siluium Pandonũ nomine: archiepiscopũ alterum,

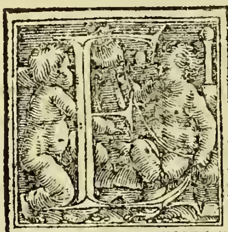
Philosophicæ de aquarũ generatione rationes

cuius

A cuius neq; nomen proprium recolo, neq; titulum didici. Granatæ nanq; nuper è Maurorum potestate ereptæ agebamus: & nos omnes oblectandi animi gratia ad quosdam amœnos tumulos duxit, per quos suaui murmure riuus irrigãs defluebat. Interea loci dum illustrissimus noster Ludouicus salientes per arbusta riuo inhærentia, uolucres sagittis insectatur, ego & antistes uterque cliuum ascendere statuimus, ut unde riuus oriretur, intelligeremus: eramus nanque cacumini montium illorum proximi. Succincti ergo riui uestigia sequentes, antrũ reperimus eiusmodi perpetuo imbre uberrimum: ex cuius aqua per frequẽtes guttas cadente in receptaculum in subiacentibus saxis manu cauatum riuus efficitur. Licet uulgò conspicere & aliud rorans antrum in hoc celebri oppido Valladoleto, ubi nũc agimus, in oppidani egregij uiri iurisperiti, cognomine Licenciati de Villena, ab oppidi mœnibus minus stadio distante, uiridario. Fateor igitur ex antrorum roratu per conuersionem aëris, inter pendentium rupium cauernulas absorpti, posse fontes alicubi generari. Sed naturam arbitror de tanta illuuie aquarum hac industria tenui generanda minime fuisse solicitam. Consonant ergo rationes duæ ingenio meo: frequentiũ pluuiarũ casus: altera, ob perpetuum ibi uer uel autumnũ: quia sunt ita propinquæ æquinoctiali circulo terræ illæ, ut uulgus nõ aperte dignoscat diei ac noctis discrimen toto anno: suntq; hæc duo tempora gignendis pluuijs aptiora, quàm grauis hyems aut æstas feruida. Altera prioris effectiua est huiuscemodi: si porosum esse mare, perq; poros eius, austris illos aperientibus, uapores quibus aquosæ nubes generentur, eleuari assentiemur, terram hanc oportet crebrioribus pluuijs madefieri, quàm terrã aliam, si sit, uti aiunt, angusta, duoq; teneat immensa maria, quæ illam ita proxime sepiant, collateralia. Vtcunq; sit, beatissime pater, nequeo tot uiris eas terras frequentantibus nõ credere: cogorq; illa, licet pleraq; uideantur nõ uerisimilia, B referre. Propterea per hæc argumenta fuit consiliũ discurrere, ne uiri doctrina celebres hinc, illinc quærendarũ occasionum in aliena scripta studiosi, nos ita hebetes esse dijudicent, ut nulla ratione media fidem facile præstemus emergenti cuiq; narrationi. De impetu tamen illo dulcium aquarum, qui obiectus pelago facit ostium adeò ingens, uti suprà diximus, aquas existimo cadentium multorũ esse fluuiorum coactas, quę lacum ingentem efficiant: non autem fluuiũ unum ut ipsi aiunt. Sed quia sint montes ardui, tantam esse puto uim declinantiũ aquarum, ut impulsu stagnantium ea fiat conflictatio, & ne salsæ aquæ ingrediantur in sinum resistant. Surgent & fortè alij, qui me tantopere fuisse admiratum mirabuntur, & subsannabũt dicentes: En quid pro miraculo hic recitat magna inesse flumina regionibus illis? Nonne Italia suum creat Eridanum, fluuiorum regem ab autoribus egregijs appellatũ? Nonne & regiones aliæ sua ingentia producunt? uti de Tanai Gangeq; legimus, atq; Istri fluentis, quæ uincere mare ita produntur, ut dulces haustus in XL millia passuum liceat colligere. His satisfactum iri uelim hac ratione. Padus alpinos aggeres, Gallias & Germanias Pannoniasq; secernentes ab Italia, sibi habet à tergo magna mole succosos, longoq; tractu Ticinum, & innumera alia bibens flumina, tendit in Adriaticũ. Idem de cęteris. Flumina uero hęc plenioribus alueis è proximo, uti ex regulorum dictis nostri referunt, lapsa cadunt in oceanum. Sunt tamen qui amplissimam esse alibi, licet hic angusta sit, arbitrentur terram. Succurrit & alia causa, quam licet habeam pro inualida, scribere tamen eam statuo. Longitudo forsan terræ ab oriente protenta per immensum in occidentẽ, si angusta est, adiumẽto erit. Quia sicuti legimus Alpheum ab Elide in Siculam Aretusam per meatus subtermarinos occultos scatere: ita & posse mõtes illos productas adeò cauernas habere, ut longissime distantibus terrarum cauernis respondeant: augeanturq; passim aquæ, uenientes aëris illa transmutatione, quam diximus. Capiant & qui sano pectore aliena interpretantur, & qui subsannationibus inuigilant, rem uti malint.

C In hac re nescio quid ultra referam impræsentiarũ, quando aliter rem esse repe- rerimus, cãdide uerũ profitebimur. Quandoquidẽ de terræ huius latitudine tot tantaq; disseruimus: de longitudine formaq; ipsius iam tandẽ sermo resurgat.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber decimus.

ST in mare protenta terra illa, non secus ac Italia: licet non humano cruri hæc, ut illa similis. Sed pigmeolum giganti comparo. Est nanq; pars ea quam à dicta cuspide orientali, quæ uergit ad Atlantẽ, Castellani percurrerunt (fine nõdum reperto ad occidentẽ) Italia longior octuplo amplius. Qua ratione fretus, octuplũ hoc ausim promere, uult tua sanctitas intelligere. Ex quo parere statui postulantibus, ut sanctitatis tuæ nomine ista redigerem in Latium sermonem, ego non Latius, curaui ne quid prodeat nõ rite exploratũ. Burgensem antistitẽ huius nauigationis cõfugium, de quo suprà lata mentio, adiui. Inclusi uno cubiculo, multos harum rerum indices habuimus ad manus: solidam uniuersi cum his inuentis sphęram & membranas, quas nautæ chartas uocant nauigatorias, plures: quarum una à Portugalensibus depicta erat, in qua manum dicitur imposuisse Americus Vespucius Florentinus, uir in hac arte peritus: qui ad antarcticum & ipse, auspicijs & stipendio Portugalensiũ, ultra lineam æquinoctialem plures gradus adnauigauit. In hoc indice latiorem esse primam huius terrę frontem reperimus, quàm
D reguli Vrabenses nostris persuaserint de suis montibus. Alteri Colonus uiuens cum ea perlustraret loca dedit initiũ: cui & frater eius Bartholomæus Colonus Hispaniolę Adelantatus iudiciũ suum addidit: peragrauit nanq; & ipse ea littora. Præterea castellanorum omnium quotquot sibi sentire, quid sit metiri terras et littora persuadent, suam quisq; nauigatoriam depinxit membranam. Ex omnibus cõmendatiores seruant, quos Ioannes ille de la Cossa Fogedę comes, quem à Caramairensibus apud Carthaginis portum peremptum diximus, ædiderat: & gubernator alius nauium, nomine Andreas Morales, cum ob maiorem earũ rerum experientiam (familiares enim notosq; habebant ambo tractus illos, nõ minus iam ac suæ domus cubicula) tum etiam quia cosmographiæ naualis peritiores haberentur quàm cęteri. Omnibus igitur indicibus allatis, in quorum singulis iacebat linea, quæ hispano more nõ millia passuum, sed lequas designabat: circinos afferri iubemus, & hoc ordine cœpimus littora metiri. A cuspide siue fronte illa, quam diximus Portugalensiũ includi linea, per eas insularum quas uocant de Cabouerde paralellos deducta, sed lequas centũ ulterius ad occidentem, quàm & ipsi ultro citroq; iam explorarũt, reperimus ad Maragnoni fluminis ostium lequas trecentum. Inde ad Os usq; Draconis lequas septingentas, in nõnullis paulò minus, neq; enim penitus conueniunt. Volunt lequam Hispani millia passuum quatuor continere mari præsertim, terra uero tria. Ex Ore Draconis ad Cuchibacoæ protentã in mare cuspidem, qua superata in læuam sinus efficitur, lequas tercentum dimensi sumus in uno, in alijs circiter. Ex Cuchibacoæ illo promontorio cuspidali ad Caramairiensem regionẽ, ubi portus est Carthaginis, circiter centum septuaginta. Ex Caramairia ad insulam Fortem quinquaginta. Inde ad Vrabæ fauces, intra quas uicus est sanctæ Mariæ Antiquæ, ubi sedes posita est, quinque tantum & triginta. Ex Vrabensi Dariene ad Beraguensem fluuium, ubi fixurus erat pedem Nicuesa, nisi aliter apud superos statutum reperisset, centũ triginta interesse dimensi sumus. Ex Beragua ad eum fluuium, quem diximus sancti Matthæi appellatum à Colono, in quo Nicuesa

A carauela amissa pererrauit omnium hominum calamitosissimus, lequas in indicibus centum quadraginta tantū reperimus: multo tamen plures in hoc tractu à sancto Matthæo, multi è redeuntibus mihi retulerūt: in quo & locant diuersa flumina, puta Aburema cum præiacēte insula nomine Scutum Cateba, cuius regulus Facies combusta est appellatus: aliud Zobraba, Vrida post illud, Durabaq; auriferum: & portus etiā egregios, inter quos Cerabaroum & Hiebrani incolarū appellatione. Si rite dinumeraueris, beatissime pater, lequas inuenies in hoc calculo quinq; & uiginti post quingentas à mille: quæ amplectuntur milliaria septingenta supra quinq; millia à cuspide ad sancti Matthæi, quem perditorum uocant sinū. Sed non sistit opus. Astur Ouetensis auito genere quidam, nomine Ioannes Dias de Solis, qui se Nebrissæ, quæ doctos ædit uiros, natum inquit, ab eo fluuio ad occidentem tendens lequas & ipse percurrit nō paucas. Sed littus illud medium ad septentrionem curuatur. Propterea nō examussim locatum inter dimensa: putamus tamen colligere diametro lequas tercētum circiter. Quanta ergo, beatissime pater, sit terræ illius quæ tuo throno subijcienda est, longitudo, ex dictis colligito: de latitudine forte aliter aliquando sentiemus. De polarium nunc graduū uarietate pauca referamus. Terra hæc licet ab oriente protenta sit in occidentem, retorta tamen est, & ad meridiem sua cuspide tantum incuruatur, ut polum arcticū amittat, æquinoctialemq; superet lineam ad antarcticum septem gradus. Sed Portugallensium est eius cuspidis iurisditio, uti iam diximus. Cuspide relicta, Pariam uersus, arcticus reuisitur polus: & quo magis ad occidentem regio uergit, eo magis polus eleuatur. Habēt ergo Castellani uariam graduum eleuationem, donec ad Darienem statutam earū terrarum sedem primariam ueniatur. Beraguēsis nanq; derelicta est, ubi eleuatum gradus octo reperiunt polum. Sed inde tantum terra incuruatur ad septentrionem, ut quasi Herculei freti gradus æquet, si præcipue terras dimetiamur quasdā ad latus Hispaniolæ septentrionale ab ijsdem repertas. Inter quas ad lequas ab Hi-

B spaniola quinq; ac XX supra tercentum unā esse insulam fabulantur, qui eam explorarunt ad intima, nomine Boiuca, aliàs Agnaneo, fonte perenni adeò nobilem, ut eius fontis aqua epota senes reiuuenescant. Nec arbitretur beatitudo tua hoc dictum iocose aut leuiter: ita serio rem hanc per curiam uniuersam ausi sunt spargere, ut populus omnis, & ex ijs quos uirtus aut fortuna secernit à populo, non pauci rem esse ueram arbitrentur. Ego uero si quid sentiam interrogaueris: naturæ rerum genitrici non me tantum tribuere respondebo, sibiq; seruasse deum hanc prærogatiuam pro non minus propria, quàm scrutari corda hominum, aut priuationi dare accessum ad habitū, existimo: Nisi Colchia fortè fabula de renouato Esone, Erythreæ Sibyllæ fuisse folia crediderimus. Hæc de longitudine latitudineq; ac mōtibus abruptis, & eorum specubus aquosis, deq; uarijs terræ illius gradibus: & quidem satis. Sed minime prætereūda puto quæ miseris inter generales calamitates acciderunt. Horrebant puero mihi uiscera, cruciabarq; præ miseratione de Achemenide Vergiliano inter Cyclopū littora ab Vlysse relicto, quod baccis lapidosisq; cornis ab Vlyssis transitu ad Aeneæ aduentum dies non multos fuisse depastum Vergilius recenseret. Baccas lapidosasq; corna pro delicatis epulis infelices habuissent Hispani, qui Nicuesam secuti Beraguam habitandam elegerāt. Quid de asini capite magno empto opus est magnifacere rem? Quid de huiuscemodi multis, quæ obsessos pati oportet? Postquam Nicuesa cōsilium cepit de Beragua deserenda ob terræ squallorem & sterilitatem, Portum Bellum, & dehinc promontorij Marmoris appellati littora tentauit, an ibi fortunatius quiret insidere. Oppressit socios eius egestas tanta, ut neq; à scabiosis canibus, quos uenatus, & tutelæ causa secum habebant (in certaminibus nanque cum nudis incolis canum opera plurimum utebantur) neque aliquando à peremptis incolis abstinuerunt. Non enim ibi fru- *Fames militum incōparabilis.*

C ctificantes arbores, aut uolucres, quas Darienem alere diximus, procreari, ac proinde terram minime frequẽtem habitatoribus, reperiebant. Conuenerunt è socijs quidam de cane macerrimo emendo, qui iam ferè & ipse deficiebat ob esuriem: multos præbent canis domino auri pesos, id est, aureos castellanos: canem excoriant comedendum: scabiosam canis pellem capitis ossibus appensis inter dumeta proxima proiecerũt: postridie pedes quidam è socijs in abiectam pellem incidit uermibus iam refertam ac semifœtẽtem, domum asportauit. Excussis uermibus pellem in ollam coquẽdam coniecit, coctã edit. Ad coctæ pellis ius multi cum suis paropsidibus, singulos cãstellanos aureos pro singulis iuris paropsidibus offerentes, accurrebant. Bufones alius duos reperit, coctos ægrotus quidam à bufonum domino emit comedendos: proq; illis duas fertur lineas auro intexto subuculas, quæ ualorẽ æquabant castellanorũ sex, præbuisse. In campestri uia quadam mortuum repererũt pleriq; incolam à socijs interfectum, & iam putridum: dimembrarũt secretò: siue assis siue elixis carnibus illis tanquam pauonis esca famem tunc pepulerũt. Saburra, inquiunt, cõtentum palustri per aliquot dies è socijs alium, qui noctu à sociorum cuneo secedens piscatum inter palustres uluas diuerterat, donec serptim iam semimortuus uiam ad socios repe rit. Hæc & huiusmodi multa perpessi infelices Beraguẽses, ex numero militum septingentorum septuaginta amplius, ad uix quadragenarium reducti, Darien nenses & ipsi effecti sunt: ab incolis perempti pauci, fame cæteri consumpti animas euomuere anhelantes: aperiendo uiam ad nouas terras posteris pacandas suo sanguine. Ad cõuiuia ergo posthac nuptialia cæteri, si quæ hi passi sunt pensitauerimus, per tuta nouaq; itinera, ad tutas nouasq; terras, in quibus & habitatores & fata iam reperirent, proficiscentur. Quô autẽ Petrus Arias ductor cum regia classe sit appulsus, ad hanc usq; horam nõ intelligimus. Quæ successerint,
D si hoc sanctitati tuæ gratum fore cognouero, uigilãtius explorabo. Ex catholici regis curia, pridie nonas Decembris. Anno à Christi natali, M D XIIII.

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. PROTONOT. APOST. regijq; consiliarij, ad Leonem decimum pontificem maximum, de orbe nouo tertiæ decadis liber primus.

LAVSERAM orbi nouo portas, beatissime pater, satisq; me per illius oras uagatum arbitrabar, quãdo nouæ literæ allatæ, patefacere illas iterum, & repositũ sumere calamum coëgerunt. A Vascho Nunnez, quem eiectis Nicuesa duce & Anciso prætore ex Dariene, principatum sibi, manu promptorum audacia fretum, usurpasse memorauimus: à socijs etiã plerisq; literas habemus, suo militari stilo compactas, quibus didicimus eum superasse montes illos oceanum nobis notũ ab altero australi æquore adhuc latente dirimẽtes. Est eius epistola Capreensi de Seiano grandior. Sed ea tantũ ab illa cæterisq; excerpsimus, quæ memoratu esse digna duximus. Catholici regis animum sibi Vaschus non modo iratum reconciliauit, uerumetiã gratiosum effecit. Donatus est à rege Vaschus, donati & pleriq; alij præstantibus & honoratis priuilegijs pro talibus ausis. Attentas nobis aures tua sanctitas præbeat: & quæ illis passim in re tãta euenerint, serena fronte & gaudenti pectore suscipiat: quandoquidem non centurias solum & legiones, sed innumeras hominum, natio hæc Hispana per uarios labores & multa uitæ discrimina, tuo sacro throno subdendas, domat myriades. Vaschus Nunnez (siue impatiẽs ocij, quia nescit stare loco fortis animus, siue ne rem tantam surriperet

A surriperet alter ueritus: putãt nanq; multi Vaschum de Petri Ariæ præfectura intellexisse: siue utraq; motum causa, & quod iratum regem ex anteactis sentiret) aggredi prouinciam ipse cum paucis constituit, quam à Comogri reguli filio etiam mille armatis fore difficilem audiuerat. Accitis ergo Dariennensibus ueteribus aliquot, & pluribus ex ijs qui ab Hispaniola recentes uenerant, uberioris auri copiæ fama compulsi, cẽtum nonaginta armatorum manum comparauit. In calẽdis Septembris anni superioris M D X I I I, facturus iter mari dum liceret, ex Dariene cum uno bergantino, & monoxylis, id est unilignеis, prouincialibus decem cymbis, discessit. Caretæ littoralis reguli Coibensis amici terram primũ capit: relictis ibi nauigijs, ut cœptis deus faueat supplex petit: & unà carpit iter terra mõtes uersus. In Ponchæ reguli ditionem primum incidit. Poncha, uti aliâs ipso adeunte fecerat, aufugit. Per nuncios ducibus Coibensibus Caretanis Ponchæ tutelam ab omni hostium iniuria, & amicitiam fide præbita multaq; beneficia pollicetur. Promissis ergo & blanditijs tam nostrorum quàm Caretanorum emollitus Poncha uenit ad nostros: libẽs gaudensq; Poncha fœdus suscepit. Ne ultra uereatur Vaschus Ponchæ suadet. Dant dexteras, & sese inuicem complectuntur, mutuisq; se muneribus afficiunt. Auro Poncha, sed modico, centum puta & decem aureis ponderibus, quæ singula castellanũ æquant nummũ: fuerat nanq; spoliatus anno superiore, uti suprà retulimus. Vaschus ut dono donum pensaret, Põcham rebus nostris uitreis, scilicet calculorum sertis ad colli & brachiorum gestamen, speculisq; ac tintinnabulis orichalceis, & huiuscemodi mercibus institorijs, donauit. Has indigenæ magnifaciunt, quia id ubiq; preciosæ rei loco habetur quod est peregrinum. Securibus etiã ferreis ad arbores scindendas paucis Poncham ditauit: nil nanq; maioris faciunt, quod ferro & metallis omnibus careant, auro excepto: & secare ligni genus ullũ, ad construendas domos præcipue canoasq; cauandas, sine ferreis instrumentis difficilimum sit: fluuialibus quippe lapidibus quibusdã præacutis lignariã omnem
B exercent fabrificinam. Poncha igitur deuincto, ut à tergo tuta relinquat omnia Vaschus, ad montana ducit agmen, datis à Poncha ducibus & calonibus, qui uiarum angustias sternendo præeant: per saltus nanq; inuios & ferarũ latebras atq; anfractus montium penetrandum erat. Pauca quippe raraq; sunt inter eos commercia: quia paucis nudi homines, & pecuniæ expertes, indigent: & si qua exercẽt, è proximo agunt, auri ad ornatum & supellectilium ad utilitatem permutatione. Propterea haudquaquam trita sunt inter eos ex minime frequentibus concursationibus itinera. Notas, tamen occultas, obseruant semitas eorum exploratores, quarum ductu se per insidias & nocturna latrocinia infestant alterne trucidantes ac in seruitutem se uicibus redigentes. Ponchensium igitur & carpentariorum nostrorum opera & montes superauit horridos, & per obuia ingentia flumina plura structis pontibus, aut sublicium trabium congerie connexa, duxit incolumem cateruam. Hic eorum multa prætereo, quæ tum ex rerum penuria, tum ex immenso labore passi sunt, ne sim minuta recẽsendo molestus. Sed quæ cum regulis ex itinere acta sunt, prætermittenda minime duco. Priusquam alta montium cacumina pertingeret, regionem ingressus nomine Quarequam, regulum eodem nomine nuncupatũ obuium habuit, armatum eorum more, arcubus puta & sagittis, machanisq;, id est ensibus amplis, ligneis, oblongis, utraq; manu agitandis, & sudibus præustis, missilibus etiam, quæ certissima iaculantur. Is superbe nostros & hostiliter excepit, cum ingenti ditionariorum multitudine transitum prohibiturus: quô irent, quidq; peterent interrogans: retrocedant uultu toruo per internuncios commonefacit, ni uelint ad unum trucidari. Hæc dicẽs prodit in apertum uestitus ipse ac palatini, cæteri nudi: & nostros impetit retrocedere recusantes. Breuibus actum est, sclopetarum sclopos: quibus auditis, nostros secũ habere fulmina & tonitrua arbitrati sunt,

C & scorpionum sagittas nō diu sustinuerunt. Terga igitur uertunt fugiētes. Veluti per macella lanij bouinas arietinasq́ secant in frusta carnes, ita huic nates, illi femur, alteri humeros uno ictu nostri scindebant: ueluti animalia bruta, perierunt ex eis unà cum regulo sexcenti homines. Huius reguli domū reperit Vaschus nefanda infectā uenere. Fœmineo amictu reguli fratrem, pluresq́ alios comptos, & uicinorum testimonio pathicos, offendit. Iussit à canibus circiter quadraginta lacerari. Canum opera nostri utuntur in prælijs contra nudas eas gentes: ad quas rabidi insiliunt, haud secus ac in feros apros aut fugaces ceruos: nec minus fidos Hispani suos reperiunt in periculis subeundis, q̄ Colophonij

Canum usus in prælio. uel Castabalenses, qui ad bella gerenda canum cohortes instituebant, ita quod primam aciem in prælio canes seruarent, nec unquam detrectarent pugnam. Audita nostrorum in obscœnum id genus hominum seueritate, tanquam ad Herculem populi confluebant: quoscunq́ morbidos ea peste sentirent trahentes, ut è medio tollerentur, expuendo in illos inclamitabant: in palatinos quippe, in populum haudquaquam contagio fluxerat. In cœlum oculos manusq́ tendentes, deum insinuabant esse tanto sceleri iratum: inde mitti fulgura, tonitruaq́: crebris nanq́ fulguribus uexantur, & aquarum frequētes alluuies, quæ sata omnia raptent, famemq́ & morbos inde prouenire, conquerebantur: licet nil aliud pro deo colāt præterquam Solem. Hunc præstare, hunc tollere solum existimant. Dociles tamen sunt: ad nostros ritus facile trahentur, si doctores eos adierint. Nil tetricum, nil prolatu durum in eorum lingua esse, qui latinis possint literis, ut de Hispaniolis aliquando diximus, eorum uniuersa uocabula scribi & proferri, cognouerunt. Bellicosa gens est hæc, & quæ finitimis molesta fuit hactenus. Sed prouincia non auro aut agrorum ubertate fortunatur: montana est ac sterilis, & ob squallorem mōtium algens. Propterea uestiuntur ibi qui ue-

D stes assequuntur palatini: cætera turba naturæ beneficio contenta uiuit. Mancipia ibi nigra repererunt, ex regione distante à Quarèqua dierum spacio tantū duorum, quæ solos gignit Nigritas, & eos feroces atque admodum truces. Ex Aethiopia putāt traiecisse quondā latrocinij causa Nigritas, inq́ illis montibus naufragatos fixisse pedem. Cum his nigris odia exercēt intestina Quarèquani, & sese seruitio addicunt uicissim aut trucidant. In Quarèqua relictis pluribus è socijs, qui nondum assueti laboribus, & esuriei tantæ, deciderāt in ualetudines, duces capit è Quarèquanis, ad uertices mōtium tendens. Ex Ponchæ regia sex breuium dierum spacium ad alterius æquoris prospectū iacet medium: id nequiuit minore quàm quinq́ & uiginti, uarijs implicitus casibus & summa rerū egestate, perficere. Septimo tandē calend. Octobris monstrata per Quarèquanos celsa culmina, è quibus optatum mare aliud despici poterat, protentis oculis intuetur. Sistere agmen iubet: præit ipse solus, & uerticem primus occupat. In terram prouolutus, & genibus flexis manibusq́ in cœlum erectis austrum salutat: & gratias immensas scribit se deo cœlitibusq́ omnibus persoluisse, qui tantæ rei palmam sibi homini non magno ingenio pollenti, nō perito, non optimati, asseruauerint. Sacris orationibus suo militari more peractis, commilitones dextra innuens uocat, desideratum pelagus ostendit. Repetitò poplitibus deflexis orat superos, atq́ in primis deiparam uirginem, ut fauste feliciterq́ cœptis faueant: & lustrare quas sub pedibus uideant terras, liceat: itidem & socij omnes sublatis præ lætitia uocibus faciunt: Hannibale Italiam & alpina promontoria militibus ostendente ferocior. Ingentes opes socijs pollicetur: Ecce desideratum pelagus, ecce ô tot laborum socij cōmilitones, de quo nobis tot tantaq́ Comogri filius, & indigenæ reliqui prædicarūt. His dictis, in possessionis signum, pro aris saxorum congerit tumulos. A dextra læuaq́, ne posteritas arguat eos mendacij, declinans è uertice montium, inscribebat passim arboribus, scisso cortice, Castellæ regis nomen: & saxeas erigebat ubique strues, donec ad reguli au-

strali

A ſtralis regiam uentum eſt, qui Chiapes dicebatur. Arma capit Chiapes, proſilit cum ingenti multitudine minitabundus, prohibiturus non modo tranſitum, ſed & acceſſum. Inſtruunt acies noſtri, licet numero pauci: ruunt in aduerſos. Sclopetris primum & moloſſorum, quos Alanos uulgus uocat, cohorte Chiapem ſalutant. Audito montium reboatu ex emiſſis globulis, & puluereo uiſo flammas euomēte fumo, ſulphureoq́ odore naribus percepto (ad hoſtes nanq́ uentus flabat) ſeipſos profligant: perterriti fulgura in ſe proijci arbitrantes ſternebantur. Ita ſolo iacentes, aut uerſos in fugam, noſtri adoriuntur: agmine tamen compoſito & ſeruatis ordinibus primum, dehinc ſoluti aſſequuntur multos, trucidant paucos, capiunt plures. Statuerant nanq́ amicè agere, pacatoq́ terras explorare illas. Chiapæ igitur occupato atrio, ſoluit è captis in fuga pleroſq́, qui Chiapem quærirent, & hortentur, ueniat: ex reditu pacem, beneficentiam, & amorem polliceantur. Si detrectauerit, ſibi ſuisq́ imminere exitium & regni excidium, enuncient. Quò apertius iſta Chiapæ pateſiant, ex Quarequanis, qui noſtris uiæ duces erant, comites dat Chiapæis quoſdam. Ita & per Quarequanos, qui à ſe & ſuo regulo cōiecturas Chiapæ præpoſuerunt: & per ſuos Chiapes perſuaſus, datæ fidei ſe credit. E latebris prodiens redit ad noſtros. Datis acceptisq́ utrinque dexteris amicitiam ineunt, & fœderibus ſe inuicem aſtringunt: muneribus etiam mutuis ſe deuinciunt. Quadringentos auri cælati peſos (diximus ducatum id pondus ferè triente ſuperare) Vaſcho Chiapes donat. Vt de merito Vaſchus bene mereatur, rebus noſtris Chiapen munit. Ita contenti utrique, dies aliquot unà commorati ſunt, donec relicti à tergo in Quarèqua ſocij aduentarent. Quibus actis, gratis munuſculis donatos dimittit Quarequanos: & Chiapæis ipſoq́ Chiapæ ducibus, quarto à montium uerticibus die ad littus optatum læti procurrunt. Teſtibus & ſcribis regijs aſtantibus mare illud uniuerſum & adiacentes mari terras omnes imperio addicunt

B Caſtellano. Apud Chiapen ſociorum partem reliquit, quo liberius explorare quiret uniuerſa. Nouem capit è Chiapæis monoxylis, quæ ipſi Culchas uocant: & Chiape duce fluuium traijcit ingentem cum uiris octoginta è ſuis, ad alterius reguli ditionem, nomine Coquèram. Is reſiſtere primo ac reijcere noſtros armis certauit, ijſdem auſpicijs quibus & cæteri. Cogitata perfecit Coquèra. Vincitur & ipſe fugaturq́. Chiapæorum Coquèra ſuaſu regreſſus eſt: hi nanque functi oratorio munere pro Vaſcho, quàm inuicti noſtri ſint, quàm mites in ſupplices, quàm truces & ſeueri in renitentes, enunciant Coqueræ. Ex noſtrorum amicitia, ſui reguli & aliorum exemplo, tutelam, patrocinium, & animi tranquillitatem pollicentur. Ex iniuria & detrectatu, excidium & interniciem minantur. Lætus ergo talibus nuncijs rediјt Coquèra: ſexcentum quinquaginta cælati auri peſos donat noſtris. Contrà Vaſchus donis dona penſat noſtratibus: uti apud Poncham diximus. Coquèra pacato, redeunt ad Chiapæ regiam. Inde commilitonibus reuiſis, ubi paulum quieuit, explorare uicinum ſtatuit ſinum ingentem: quem ab ultimo ipſius in terram receptu ad patrias ab æquore faucium porrecturas ſexaginta milliarium ſpacio conſtare aiunt. Sinui ſancto Michaëli nomen indidit, quem aiunt habitatis inſulis & ſquallidis rupibus eſſe frequentem. E naualibus ergo Chiapæ nouem capit eaſdem culchas, quibus fluuium tranauerat, & cum ſocijs incolumibus octoginta conſcendit, Chiape diſſuadente rogante q́ ne ullo pacto ſinum tentare illo anni tempore uelit. Eſſe tribus anni menſibus adeò procelloſum ſignificat, ut nullo modo ſit ibi mare tractabile. Ante ipſius oculos uoratas fuiſſe culchas plures à rabidis uorticibus prædicat. Vaſchus tamen impatiens ocij, fore ſibi fautores deum & ſuperos omnes in tali negocio prædicat, rem eſſe quæ deum tangat, in qua Chriſtiana religio uires protēdet, & hauriendi ſunt theſauri, quibus neruis bella geri queant in hoſtes fidei. Pulpitarij gerit uicem oratoris, & ſocijs perſuaſis claſſiculam

C Chiapæam conſcendit. Chiapes uero ne de ipſius fide Vaſchus dubitaret, quacunq; proficiſcatur ſe præſto futurum comitem enunciat: aſſenſurum nullo pacto initat, ut ſe relicto, Vaſchus è ſua regia pedem moueat. Vbi primum à littore culchas in altum detruſerunt, tanta illos undarum conflictatio adorta eſt, ut quà ſe uerterent, aut ubi conſiſterent, conſilium deeſſet. Verſi alterne in facies quiſq; ſocios pauidos & perterritos inſpectabat: ſed præcipue Chiapem & ſuos, importuni maris illius peritos, res macerabat, qui multa huiuſcemodi pericula ſummerſionesq; uiderāt in uicinis: elapſi tamen culchis alligatis in proximam ſe recipiunt inſulam. Ibi pernoctando fluxus incluſit, & ferè totam cooperuit. Aiunt id auſtrale pelagus æſtuans adeò tumeſcere, ut multæ in eo tunc lateant magnæ rupes, quæ demum refluente uidentur emergere. Contrà, ſeptentrionale qui inhabitant omnes, uno ore uix cubito prodire à littore aſſeuerant. Fatentur & ijdem qui Hiſpaniolam & reliquas incolunt conterminas inſulas. Deſiccato igitur à reflexu littore ad culchas ſtupidi redeunt: obrutas omnes & arena repletas repererunt, ex illis quaſſatas nonnullas, & hiſcentes rimis, licet uniligneas, ac ruptis rudētibus ſemideperditas. Cingulis & arborum corticibus & tenacibus quibuſdam marinis herbis laceratas reſarciunt, herbiſq; ſtipant ad neceſſitatem. Regrediūtur ergo naufragis ſimiles & fame penè cōſumpti, quia nil penitus eis ad ueſcendum tempeſtas reliquerat. Horrendos audiri mugitus æquoris toto anno quando fluit aut refluit inter eas inſulas indigenæ prædicant: ſed præcipue tribus illis menſibus à Chiape nominatis: quos Octobrem, Nouembrem & Decembrem eſſe ex illius ſermone collegerunt: præſentem nanq; lunam & ſubſequentes duas inſinuauit: eratq; is menſis October. Refectus paululum uno inutili regulo prætermiſſo, ad aliud è ſinus illius lateribus tendit, cuius regulum Tumaccum à regionis nomine appellāt. Is armatus prodit, ut cæteri. Contraitur & cum Tumacco, uti cum alijs. Vincitur fugaturq;, trucidantur obſtantes: reliquis ignotum eſt: intenditur nanque pacandis nationibus & amicè tractandis. Vulneratus euaſit Tumaccus. Per nuncios Chiapæos Tumacco ſuadetur ut redeat, nil uereatur. Neq; pollicitis neq; minis mouetur. Mortem illi & ſuo generi exterminiū locorumq; ſui regni excidium ex peruicacia, diſſerunt. Filium tandē uenire iuſſit. Hunc Vaſchus ueſtitum & munuſculis donatum remiſit, ut genitorem accerſat, & illum de noſtrorum natura & fortitudine commonefaciat, hortatur. Hac benignitate in filium motus Tumaccus, in diem tertiū ab adductu filij uenit. Nil tunc attulit, ſed miſſis familiaribus, ſexcentum quatuordecim auri peſos, & ducentos quadraginta egregios uniones, è minutis autem copiam maiorem, afferri iuſſit. Vniones noſtri admirabantur, licet non rite candidos, quia è conchis illos minime eruunt, niſi prius aſſis, quo facilius ſeſe ipſæ aperiant, & caro incluſa ſapidius coquatur: ſunt nanque edulia regum & obſonia carnes eorum, quas maioris pendunt quàm margaritas ipſas. Hæc Arbolantius quidam Hiſpanus Cantaber è Vaſchi commilitonibus unus, ab eo miſſus ad regē cum unionibus & conchylibus, retulit. Credere oportet rerum participibus. Tumaccus ergo tanti facere uniones noſtros inſpectans: familiaribus quibuſdam ſuis qui aderant, ut piſcationi ſe accingant, imperat: dicto parent. Quarto ab inde die regrediūtur: libras ocłunciales unionum afferunt duodecim. Pars utraque gaudens ſeſe mutuis ſtringit amplexibus: quod noſtros gratis muneribus donauerit, quodq; admiſſus in amicitiam fuerit Tumaccus, ſe felicem eſſe arbitratur. Noſtri hoc tanto grandium opum argumento ſe beatos fore, ſaliuam deglutiēdo, interloquūtur. Rerum omnium Chiapes regulus & teſtis & comes erat. Lætabatur & ipſe, quod ſuo ductu & noſtris ſatisfactum iri uiderat: & uicino regulo, fortè non amico ſed potentiori, oſtenderet quales ſibi uiros haberet amicos. Id ſuæ domus autoritati conducere non dubitans: grauibus nanque inter ſe odijs hi nudi reguli, ambitione ſola

D (margin, beside "dit, ut cæteri.")

Conchylia unionum, edulia regum.

eos

A eos exagitante, fatigantur. Vaschus iactat apud Tumaccum se mira de illius terræ opibus secreta didicisse, quæ ad præsens uelle se reticere, inquit; ad aurem locutum illi Tumaccum insinuat. Ab utroq; tamen regulo esse in eo sinu cæteris grandiorem insulam, aiunt, potente uno rege contentam; & qui sedati maris temporibus ad ipsos tranet magna culcharum classe, in prædamq; raptet obuia cuncta. Ea insula distat ab hoc littore millia passuum circiter uiginti: apparentq; illius promontoria ex continentis elatis collibus. In ea insula conchylia gigni ferũtur umbellam æquantia magnitudine: à quibus uniones, cõchylium corda, eruuntur, faba & interdum olea grandiores: & quos Cleopatra optare potuisset. Licet adeò proxime ad littus insula se applicet, extra sinus fauces tamen eius initium in amplum æquor porrigitur. His intellectis, Vaschus isthac exhilaratur narratione lucratina: & quo propensiores sibi regulos redderet, & arctiore uinculo deuinceret, ferocia in tyrannum uerba detorquet, iurgijs & contumelijs iniurium regulum lacerat. Nulla mora interiecta, traiecturum se ad eum debellandum, prostrandum, trucidandumq; iureiurando intonat: & unà culchas parari iubet, quibus dictis facta compenset. Ast reguli Chiapes ac Tumaccus amicè illum hortantur & commonefaciunt, ut prouinciam in pacatius differat tempus: nulli esse nauigio ea tempestate (erant enim iam Nouembris nonæ) mare illud peruium: procellosissimum & tempestuosum atq; inhospitale penitus esse repetebant. Vera dicere regulos constabat. Horrendo quippe fremitu inter sinuales eas frequentes insulas, rugitus ex conflictationibus crebris exaudiebantur: & è montibus, relictis alueis, flumina saxa secum & magnas arbores trahentia, inaudito strepitu defluebant eo tempore: uentorumq; uis atrox furiebat non sine domorum iactura. Austri erant & Euronoti tractuum illorum, ea tempestate tonitruis & fulguribus associati, perpetui hospites. Sereno tempore noctu frigore urgebantur, die uero molestus illis erat

B ardor solis. Neque id mirum, cum essent æquinoctio proximi: licet ipsi nullam de polo mentionem faciant. In tali nanque regione luna cæteriq; frigentes planetæ noctu: die uero sol & factionis eius errantia sydera uim suam exercent. Licet aliter uetustas senserit: quæ ob solis perpendiculum, desertum relinquebat æquinoctialem circulum: præter paucos autores, quorum sententiam experimento Portugallenses probant haud dubie. Quotannis quippe ad antarcticos hyperboreorum ferè antipodes tranant, & commercia cum eis contrahunt. Antipodes dixi, quamuis me non prætereat, non defuisse uiros alioqui ingenio singulari & summa doctrina pollentes, cœlitibusq; ex his admixtos nonnullos, qui antipodes negent. Non est cuiquam uni datum omnia scire. Assecuti sunt Portugallenses alterius poli gradum quintum & quinquagesimum amplius: ubi punctum circumeuntes quasdam nubeculas licet intueri, ueluti in lactea uia sparsos fulgores per uniuersum cœli globum intra eius spacij latitudinem. Notabilem stellam huic nostræ similem, quam uulgus polum esse arbitratur, & tramontanam Italum, Hispanum nortem appellat: nullam aiunt illi polo uicinam, quæ non cadat in oceanum. Ex axe medio libræ, sole cadente nobis, illis ascendit: & uer, quando nobis autumnum: æstatem, quando hyemem ad illos importat. De alienis ab instituto nostro iam satis, nostros repetamus.

OCEANEAE DECADIS TERTIAE, LIBRI PRIMI FINIS.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber secundus.

HIAPAE ac Tumacci regulorũ consilio differre trãsitum ad insulam placuit in uernum aut æstiuum tempus: quo se futurũ nostris comitem Chiapes obtulit. Interea retia regulos habere, & piscaria concharum margaritas gignentium littora, pro prædijs, intellexit Vaschus: quas tanquam e uiuarijs eripiunt regulorum egregij urinatores, ad id exercitium à teneris educati: sed quieto tranquilloq; mari littus æstu deserente, quo facilius ad earũ stationes submergi queant. Et quo maiores conchæ sunt, eo profundius inhabitant; minores uero uti filiæ propiores aquæ margini: minimæ autẽ uti neptes supercilio uiciniores degunt. Ad ima cõchylia staturas uiriles tres, quatuor interdum, descẽdunt. Ad filias aut neptes dimidio femore tenus, & breuius aliquando, subnatant: quarum etiã post sedatum à feris tempestatibus æquor, multitudinẽ in arena ab undis diuulsam proiectamq; in littus reperiũt. Quæ in arena legũtur, minutis pollent baccis. Conchyliorum eorum caro esui est, uti nostrarũ ostrearum, accõmodata: sed laudabilioris esse saporis illa ostrea ferunt. Fames forte omnium escarum optimum condimẽtum id fateri nostros monet. An concharum sint corda margaritæ, uti placet Aristoteli, an fœtus interaneorum, uti Plinio, & ipsorũ sint partus: hæreant ne perpetuò scopulis, an gregatim, senioribus ducatum agentibus, pelago uagentur: singulos procreent, an plures uniones singulæ testæ, semel an iterato: lima radantur fixæ, an facile diuellantur, & maturæ prodeant sua sponte: molles intra testam, an duræ sint margaritæ: adhuc nostris est incompertum. Certam propediem spero me rationem consecuturum, quandoquidem præ manibus rem nostri habeant. Vbi appulsum Petrum Ariam ducem nostrorum sensero, ab eo per literas petam, ut ista diligenti uestiget indagine, mihiq; ad unguem cuncta significet. Scio daturum operam, est nanq; mihi amicus. Absonum quippe uidetur, ut de re tãta mussitemus, quæ promiscue uiros ac fœminas, antiquitatem ac nostra tempora trahit, traxitq; præcipites in immoderatum sui desiderium. Cleopatrarum posthac & Asoporũ hiatus satiare poterit margaritis Hispania. Neque ultra feracibus Stoidi aut Taprobanæ uel oceano Indico Erythreo'ue mari assurgetur aut inuidebitur. Ad institutum redeamus. Tentare per suos natatores Vaschus Chiapæ margaritale prædium statuit. Huic ut morem gereret Chiapes, licet aduerso procellosoq; tempore, triginta iubet e suis urinatoribus illi arti assuetis properare ad uiuaria. Comites e suis mittit Vaschus sex tantũ, qui rem inspectent e littore, nec se periculo tempestatis credant. Vnà proficiscũtur. Distabat ab Chiapæ regia piscariũ ad littus milliaria forte decem. Fundum tentare ob maris iram minime sunt ausi. E conchis superciliaribus, & e reiectis ui procellarum ad littus, sex attulerũt sarcinas breui dierum numero. Harum carnibus more helluonum depasti sunt. Baccæ uero lente aut exiguo cicere nihilo grandiores, sed nitore candido, quia e crudis euulsæ. Ne mendacij de concharum magnitudine arguãtur, ad regem unà cum margaritis, egregiæ missæ sunt pleræq; testæ carnibus exesis. Putamus nullibi terrarum reperiri posse grandiores. Conchylia igitur hæc, aurumq; ubique domorum repertum, naturam habere in illis tractibus reconditas arguunt immensas opes: quia hæc in digitulo pigmeolo tantum. De gigantea manu (Vrabæ nanque sola est tractata uicinia) quid erit, quando uniuersas eius adeò uastæ telluris oras penetraliaq; illius secretiora explorauerint? Contentus & talibus inuentis gaudens Vaschus, regredi ad Darienem ad socios, ubi & aurifodinas habent à uico milliaria forte decem,

Fames escarũ optimum condimentum.

D

A cem, sed diuersa constituit uia. Dat Chiapæ ueniam ne ultra sequatur: seruet se incolumē suadet. Mutuis se amplexibus, ferè obortis Chiapæ lachrymis, astringunt, dexterasq; secedentes dant inuicem: ualetudinarios relinquit, cum incolumibus carpit ducibus Chiapæis nautis iter. Traducit agmen per fluuium ingentem minime uadosum, ad reguli ditionem nomine Teaocham. Audito nostrorum aduentu, quia mores eorum iam uestigauerat, summopere delectatus est regulus. Prodit obuiam libens: nostros honorate suscipit ac salutat amice: inq; amoris argumentum auri affabre laborati Vascho libras offert octunciales uiginti: præstantes quoque uniones ducentos, licet male nitidos, quia læsos igne. Datis ergo utrinque dextris, Teaochæ munere bene pensato, Chiapæis dat commeatum, id rogante regulo Teaocha, ne suo & ipse desiderio obsequendi nostris defraudetur. Teaocha igitur nostris ex ipsius regia discedētibus non modo dat uiæ comites, sed & obsequiaria mancipia, quæ iumentorum uicem gerant ad comportandum humeris uiaticum: quod eundum esset per deserta syluarum & steriles ac squallidos montes, feris tigribus & leonibus refertos: datq; mancipijs in ducatum regulus chariorem è filijs. Salitis piscibus & pane patrio ex iucca & maizio confecto, mancipia onerat: filioq; imperat ne à nostris unquam recedat, aut reuertatur, donec Vascho libeat. Ad regulum, his ducentibus, tendit Vaschus, nomine Pacram, tyrānum atrocem, finitimorum regulorum hostem infensum, potentiorem cæteris. Siue conscientia scelerum territus, siue quod imparem se fore intelligeret, aufugit. Magnos æstus se fuisse passum Nouembri mense letalemq; sitim scribit, quia sit ea pars mōtium aquis male fortunata. Perijssent, nisi ostensum ab incolis in abdito syluarum secessu fonticulum agiles duo iuuenes è nostris, aquatū cum cucurbitis & uasis aqualibus quæ Teochenses gestabant, propere adijssent. Ex incolis ausus est nullus è turba secedere, quod nudos obuiæ feræ impetāt. In illis præsertim iugis, & fon
B tis illius uicinia, è domibus, inquiunt, se aliquando noctu raptari, nisi diligenter soliciteq; uectibus & seris clausis domorum ostijs sibi cauerint. Operæprecium erit particularem casum, priusquam ultra progrediamur, recensere. A tigride aiunt infestatum fuisse anno superiore Darienem, iactura nō minore quàm ab apro quondam rabido Calydoniam, aut à leone fero Nemeam. Integro nanq; semestri noctem aiunt exactam fuisse nullā indemnem, quin uel iuuēcam aut equam, canem aut porcum, intra uici ipsius uias interfecerit. Armenta gregesq; iam assequuntur: imò & minime tutò, referūt, domo exisse quenquam eo tempore: quando præcipue catulos alebat, tunc nanque adoriebatur & homines, fame urgente catulorum, si homines prius occurrebant quàm brutum animal. Necessitate cogente tandem ars inuenta est, qua tanti sanguinis pœnas lueret: exploratis quippe angustijs semitarum quibus è cauernarum latebris, ad prædam noctu prodire solebat, iter scissum est. Excauatam scrobem cratibus & egesta terra, parte superuacua dispersa, strauerunt. Veniens incautus, mas quidem erat, tigris decidit in foueā, & sudibus acutis in scrobis fundo fixis inhæsit. Rancatu suo uniuersam obtundebat uiciniam, & montes illo stridore reboabant. Saxis ingētibus è fossæ supercilijs in eum sudibus infixum deiectis peremptus est. In mille assulas & mille frustula, fixa dextra, directas hastas & ab alto iaculatas dirumpebat. Semianimis & exanguis formidine replebat intuentes: quid solutus & incolumis fecisset? Ioannes quidam Ledesma Hispalensis Vaschi amicus & laborum socius, de tigride illo se comedisse fassus est. Bouina carne nihilo deteriorem esse mihi retulit. Vnde tigridem esse dicant interrogati, qui nunquam tigridem uiderunt: respondent, à maculis, à feritate, à dexteritate, à signisq; alijs ab autoribus datis tigrim arbitrari. Cum & pardos & pantheras maculatos ex ipsis plerique se uidisse prædicent. Tigridi mare perempto, montes uersus uestigia illius secuti antrum coniugale ipsius domicilium adeunt;

De fera tigride.

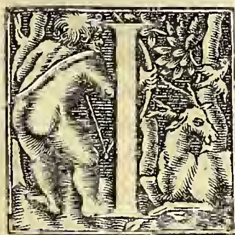
C duos,absente genitrice, catulos uberibus adhuc matris indigos auferunt. Mutato consilio,quo grandiusculos effectos in Hispaniam post hæc mitterent, ferreis catenis diligēter in colla compositis,ad maternum antrum paruulos reportant lactandos. Post paucos inde dies regressi ad spelūcam,catenis nil suo loco mutatis,uacuam reperere speluncam.Putant à matre in frusta præ rabie dilaceratos,ablatosq́ ne quisquam eis frueretur.Asseuerant nanque solui è catenis nullo pacto potuisse uiuos. Pellis perempti tigridis ad Hispaniolam, siccis herbis & culmo farcta,missa est ad Almirantum & primores, à quibus hæ nouæ terræ leges & auxilia expectant.Et qui à tigride incommoda passi sunt, & qui pellem eius tractarunt, hæc mihi disseruerūt. Quæ dant accipimus.Ad Pacram à quo sumus digressi,redeundū est. Desertos Pacræ boios, id est domos,ingressus Vaschus,Pacram nititur attrahere.Per legatos eadem Pacræ significat, quæ cæteris significata memorauimus. Diu Pacra renuit.Detrectāti minæ superadduntur.Venit tandem tribus regulis comitatus.Deformem adeò sordidumq́ scribit Vaschus ac fœdum esse Pacram,ut turpius quisquam se uidisse unquam fateatur.Humanam tantū illi formam tribuisse naturam,inquit:de cætero brutum animal agreste, monstrosum. Mores,inquit,habitudini ac lineamentis pares.Quatuor uicinorum regulorum ui raptis filiabus, abutebatur libidine detestanda.De obscœnis Pacræ moribus,deq́ iniurijs alteriusmodi multa per finitimos regulos coram Vascho,uti corā iudice prætorio uel Hercule ultore,iactata sunt:ut de Pacra supplicium sumeretur,efflagitabant.Belluam immanem cum regulis ipsis tribus Pacræ dicto parētibus,ijsdemq́ morbis laborantibus,in bellatorum canum fauces coniecit, illorumq́ lacerata cadauera cremari iussit.De canibus cum quibus prælia ineunt,mira referūtur.Ad indigenas armatos haud secus irruunt præcipites,ac in fugaces ceruos aut feros apros,si digito monstren

D tur.Accidit interdum non ensibus,aut sagittis uel telis alijs opus fuisse ad profligandos hostes obuios:data quippe tessera canibus solutis præeuntibus agmen, toruo molossorum aspectu atq́ insueto latratu perterriti hæsitantes,pugnas ordinesq́ stupidi prodigioso inuento deserunt.Aliter tamen accidit quando cum Caramairensibus & Caribibus manus conferuntur:ferociores nanque bellisq́ gerēdis aptiores sunt. In ruentes canes citius fulgure icto uenenatas destinant sagittas,& multos perimunt.Horū uero montium incolæ non sagittis bella gerunt:maccanis tantū,id est ensibus ligneis, latis, oblongis,& missilibus, hastisq́ præustis,agunt in hostes.A uiuente Pacra ubinam aurum familiares eius colligerent, nullis unquam blanditijs aut minis uel tormētis potuit extorqueri.Vnde autem illud haberet interrogatus(ex eius quippe gazophilacio libras auri triginta fuerant assecuti) respondit: mortuos esse familiares,qui parentum suoq́ tempore aurum è montibus illis colligerent: nil fuisse sibi curæ ex quo excessit à pubertate de auro quæritando. Diuelli ab hoc proposito instituto nunquam potuit.Ex hac in Pacram seueritate, finitimorū sibi regulorū animos conciliauit Vaschus.Hinc exortū est, ut uocatos ad se ualetudinarios,quos à tergo relictos diximus,regulus qui medius erat itinere recto, nomine Bononiama,transeuntes benigne susceperit, & libras auri puri cælati uiginti dederit,esuiq́ apta præbuit affluenter:neq́ deserere nostros uoluit unquam,donec ex sua regia in Pacram illos traduxit,Vaschoq́ omnes tanquam fidele depositū ipsemet dextra tenens quenq́ tradiderit,inquiens: Ecce commilitones tuos uir fortissime,ecce quales mea regia suscepit ueniētes, tales tibi dedo: uellem incolumiores, sed tibi socijsq́ tuis rependet ille qui tonitrua mittit & fulgura in homines nefarios: & iuccam nobis ac maizium ex bonitate sua præstat per temporum clementiam. Hæc inquiens in cœlum tendens oculos,solem insinuabat.Tu nostros hostes uiolentos & superbos perimendo,nobis,domibusq́ nostris animi tranquillitatem affers.Tu monstra domas: te sociosq́ tuos præstantes uirtute uiros ex alto

missos

A missos arbitramur: quo sub uestræ maccanæ tutela nobis liceat impauidis agere uitam. Datori bonorum ex hac tanta nobis aduecta felicitate gratias agemus perpetuas. Hæc & huiuscemodi alia concionatũ fuisse Bononiamam regulum, interpretes aiebant. Cui Vaschus de comitatu & beneficentia erga nostros gratias retulit pares: multis quippe gratissimis apud ipsos donis ornauit Bononiamam. Multa scribit ab hoc regulo Vaschus se didicisse de illarum partium opulentia: quæ se uelle impræsentiarum præterire ait, ad euentumq; illa citat. Quid sibi uelit hæc hyperbole implicita, non intelligo. Magna polliceri uidetur, neq; ab eius promisso alienum fore iudicandum est, quin ingentes opes inde sperari queant: quandoquidem nullam incolarum domum adierunt in qua thoraces aut pectoralia aurea, uel colli aut lacertorum aurea monilia nõ repererint. E nostrorum ego domibus facio coniecturam. Si quis ferri cupiditate stimulatus, sese manu forti cõferret in Italiam aut in Hispaniam, quid nam ferri reperiret in domibus: ibi ferream sartaginem, ex ferro cacabum alibi, & tripodes igni appositos ac ueruũ copiam ad coquinæ necessitatem. Nullibi ex ferro usui nõ aptum quicquam inueniet, magnamq; ferri copiã assequeretur. Ferrum inesse regionibus ex inuẽtis cõiectabitur. Indigenas illos nihilo maioris facere rude aurum senserunt, quàm nostri rude ferrum æstimẽt. Hæc ego, beatissime pater, ex Vaschi Nunnez & cõmilitonum eius literis & uiua uoce de rebus illis habeo: tempus autem occulta quæq; detegẽs, ea clarius patefaciet. Nil egregium in aurifodinis quæritandis potuerunt hi perficere: quoniam è centum nonaginta uiris, quos ex Dariene Vaschũ eduxisse memorauimus, septuaginta solũ, aut quando altius, octoginta usus est opera in rebus gerendis: cæteris à tergo semper in regulorum domibus relictis. Sed eos præcipue in uarios ait morbos incidisse, qui recenter ex Hispaniola fuerant aduecti. Hi quippe tantam nequiuerunt calamitatem tolerare, ut prouinciali pane solum, & herbis agrestibus sine sale, sæ-
B pius cum fluuiali potu, atq; illo interdũ salubri deficiente, contenti, alerent stomachos melioribus escis assuetos. Priores autem Dariennenses malis omnibus perferendis, & esuriei ultimæ suos indurauerant. Vnde longiorem acrioremq; quadragesimam, quàm tua sanctitas ex maiorum instituto iubeat obseruari, se egisse facete iactitat. Quadriennium nanq; se perpetuum consumpsisse, inquit, terræ frugibus aut arboreis fructibus raro saturos ipsum & socios: piscibus rarius usos, rarissime carnibus: & eousq; deuentum lamentatur, ut scabiosos canes & cœnosas bufones, ac huiuscemodi alia pro delicatis epulis & lautis obsonijs, quando illa assequebantur, edere fuerint coacti. De his latius in superioribus exarauimus. Priores autem appello Dariennenses eos qui Nicuesa & Fogeda ducibus terram primum captarunt habitandam, è quibus pauci superstites erant. Hæc iam missa faciamus, & Vaschus per celsa iterum cacumina montium uictor reducatur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber tertius.

N PACRAE regia triginta dies, incolarum animos concilians, & sociorũ egestati cõsulens, exegit. Inde, Teaochen sibus ducibus, ripam fluminis Comogri prehendit, à quo & regio & regulus sibi nomen adepti sunt. Torpentia reperit ea montium latera, horridaq; adeò ut præter herbas aut radices agrestes, brutorum escas, uel arborum fructus, nil esui aptum inuenerit. Duo reguli contubernales affines terram infelicem incolebant. Et hominum & soli male fortunatam faciẽ fugiens

C propere, fame stimulãte, discedit. Cotochum ait alterum è pauperibus regulis, Ciurizam alterum appellari. Ambos trahit uiæ duces, Teaochẽsibus dato com meatu. Per horrentes syluas & inuios montium anfractus, perq; loca palustria postmodum & cœnosas lamas quæ impositis cedunt pedibus, & uiatorem plerunq; absorbent incautũ, socijs penè fame cadentibus, dies percurrit tres: perq; loca benignitatis naturæ ad humanum usum expertia: quà raro aperta itinera reperiebat, quia raro inter se commercia contrahunt indigenæ: bellicis tantum incursionibus se inuicem trucidant, aut raptant in seruitutem: de cætero contenti quiq; suis limitibus. Ad alterius tandem reguli ditionem appulsi, qui Buchebuéa dicitur, uacua omnia & silentia reperiunt: ad syluas profugerãt & regulus & ditionarij omnes. Missis legatis qui eum adducerent, non modo non iniuriam minantur, uerumetiam patrocinium pollicentur. Respondit Buchebuéa, non iniuriæ metu aufugisse: uerum præ pudore atq; animi tristitia secessisse: quod nostros honorifice, uti merebãtur, suscipere nequiret: quia nil eis poterat ad uictum impartiri. In obseruãtiæ tamen & amicitiæ signum, uasa pleraq; aurea ad nostros, petita uenia de reliquis, libens misit. Visus est miser insinuasse, ab finitimo se hoste aliquo fuisse spoliatũ, ac superbe crudeliterq; tractatũ. Inde igitur hiantes fame ac macilentiores discedũt quàm eò uenerant. Inter eundum ex transuerso nudi quidam incolæ sese offerũt è cliuo innuentes. Sistere agmen iubet Vaschus: expectantur. Quid uelint interrogantur per interpretes quos secum habebat Vaschus. Ita sunt affati: Regulus noster Chiorisus uos salutat. Viros uos esse fortes & iniuriantum domitores, malorumq; debellatores intellexit: propterea uos tantũ fama notos colit & obseruat. Nil maluisset quàm uos intra regiæ suæ tecta conuiuas habere: beatum se talibus hospitibus fore inquit. Sed quandoquidem sors illi est aduersata, restetq; deuius à tergo, in amoris ar-

D gumentum hæc auri frustula uobis dono dat. Patenas è puro auro triginta cum urbano subrisu Vascho porrigunt. Maiora se præbituros si aliquando ad eos ierint pollicentur. Vocat Hispanum uulgus patenas quas collo gestant bullas: & quibus in sacris cooperiũtur calices admissi altaribus. Propterea patellas mensales intelligat an bullas, nõ percipio. Puto patellas escales, quia ponderis erant librarum quatuordecim octuncialium. Præterea finitimum se habere hostem regulum, & opulentum auro, à quo infestentur quotannis, retulerunt. Quasi inferre uolentes, & uos dites efficiet eius reguli excidium, & nos amicos à quotidiana liberabitis molestia. Id facile fore per interpretes enunciant, nostris auxiliantibus, se ducatum agentibus. Bona spe præbita, nuncios Vaschus remisit alacres: uerum ex pensato suo munere beatos, præbitis quibusdam ferreis securibus, quas maioris faciunt quàm grandes auri cumulos. Auro nanque parum indigent, pecuniæ expertes mortiferæ: securibus uero ille se Crasso ditiorem fieri fatetur, qui unam assequatur. Ad mille usus hominum accommodatas esse secures, nudi homines ferunt. Aurum uero ad inanes quosdam appetitus quæritari, quibus carere haudquaquam est incommodum: neque enim ad eos nostra gula descendit, quæ abacos onerare multiplicibus prægnantes toreumatibus illos, uti nostra tempora, cogat. Non mensis, non mappis, non mantilibus utuntur: nisi fortè reguli paucis uasculis aureis mensas ornent: cæteri sumpto dextra pane patrio, & sinistra piscis assi frustulo aut fructu aliquo, famem propellunt: carnes raro adipiscuntur. Si uero tergendi sint aliquo uncti edulio digiti, pedum plantam aut femoris cutem uel genitalem interdum crumenam sibi habent pro linea mappa. Idem de insularibus Hispaniolæ fertur. Crebrò tamen se fluminibus immergunt, & se totos lauant. Auro igitur onusti nostri progrediuntur, sed afflictissimi, & spiritum uix trahentes præ inedia. Pocchorrosæ reguli ditionem offendunt. Maizio pane, qui est uti paniceus Insuber, ibi triginta dierum intercapedine exhaustos repleuerunt uentres.

Aufugit

A Aufugit Pocchorrosa: blanditijs & promissis pellectus redijt. Mutuis se mune
ribus afficiunt: solitis Vaschus Pocchorrosam, atq; ijsdem recipienti gratissimis:
Pocchorrosa Vaschū auri cōflati libris quindecim, & mancipijs paucis. Volens
inde discedere, iter sibi fore per unius reguli ditionem, nomine Tubanama, rela
tum est. Is est quem à Comogri filio potentē esse, atq; uniuersæ uiciniæ formido
losum, aliâs intellexerāt: apud quem è Comogri familiaribus pleriq; mācipium
egerant, bello capti. Tubanamæ potentiam, uti nunc cōstitit, à seipsis dimēsi fue
rant: quando illa recēsebant, q̄ culices ad elephantē illi sint reguli: si sub strenuo
& felici duce militātibus nostris comparētur, ignaui. Neq; transmontanum esse
Tubanamam, uti arbitrabantur: neq; auro adeò fultū, uti Comogreus iuuenis
prædicauerat, è proximo cognouerūt. De prostrando tamen cogitatur. Hostis
erat Tubanamæ Pocchorrosa; propterea illi placuit Vaschi de hoste suo delēdo
consiliū. In Pocchorrosa ualetudinarios relinquit: sexaginta quos habebat inco
lumes & animo pollentes ad se uocat: quid facto sit opus illis aperit. Tubanamā
regulum iactanter superbeq; sæpius fuisse ipsi & socijs omnibus minitatum: &
necessariò per eius ditionē eundum fore, prænunciat. Imparatum cēset esse im=
petendum. Assentiūtur consilio comites: ut rem aggrediatur suadent & hortan
tur, secuturos se offerūt. Duorum iter dierū uno peragendum esse statuunt, ne
cogēdi armatos Tubanamæ copia præbeatur. Vti cogitatū est ita euenit. Prima
noctis uigilia cum Pocchorrosensibus unà Tubanamæ regiā adoriuntur. Palan
tem & imparatum prehendūt: uiros apud se duos obsequiarios habebat: fœmi=
nas autem per uim & iniuriam à diuersis regulis raptatas octoginta: ditionarijs
omnibus & eius dicto parentibus regunculis per pagos circumuicinos dispar=
titis: quia sedato ociabatur animo, nil suspicans. Semotis nanq; nō contiguis ha
bitant domibus, ob furentes uentos: crebris nanque nimbosis typhonibus fati=
gantur ob repentinos motus aëris ex effectibus syderum in æqualitate diei &
B noctis: quia sunt, uti aliâs diximus, æquinoctio proximi. Domus autem sunt li=
gneæ, contectæ circunseptæq; paleis, aut culmo paniceo patrio, uel herbis pro=
uincialibus tenacibus. Tubanamæ atrio domus altera tantum inhærebat non
minor primaria: centum & uiginti passuum utriusq; domus longitudinem, la=
titudinem uero passuum esse quinquaginta, dimensi sunt. Hæ domus ad ha=
bendos militum delectus, si quando bella mouebat Tubanama, paratæ erant.
Capitur Tubanama, capitur & Sardanapalicus eius comitatus uniuersus. Insul
tabāt in uinctū Pocchorrosenses, conterminiq; omnes reguli. Audita Tubana=
mæ fortuna psallebāt: nihilo nanq; minus infensum suis finitimis Tubanamam
fuisse intellexerūt, q̄ fuisse Pacram in diuerticulo ad austrum diximus. Vincto
Vaschus dissimulanter minabatur, re autē nil mali Tubanamæ cupiebat. Debi
tas hic pœnas tyranne lues, aiebat: te, si huc se conferrent, capillis raptatos Chri
stianos omnes in uicinum flumen obruturū sæpe apud tuos iactitasti. In idem
flumen raptabere miser & obrueris: & unà iubet hominem attolli, dato tamen
socijs ueniæ signo. Ita deterritus infelix Tubanama, serio ista imperari medita=
tus, ueniam prostratus ad Vaschi genua petit: se nihil horū dixisse unquam iu=
reiurādo asserit. Regulos fortè suos ebrios ista protulisse: regulosq; intemperan
tes appellans arguebat procacitatis. Vina quidem illorum licet non ex uuis (ut
iam significauimus in nostri agelli primitijs ad tuā sanctitatem) ebrietati tamen
apta sunt. Finitimos etiam in se fuisse ista commentos lamentabatur, & ob inui=
diam in se conflatam, quod potētior esset, talia cōfinxisse. Auri se copiam ingen
tem allaturum promittit, modo ignoscatur. Dexteram affigens pectori, ait se
amasse timuisseq; semper nostros: quod machanas, id est enses nostrorum au=
diuerit suis machanis esse acutiores, scindereq; acrius quicquid fiat obuium in=
tellexisset. In Vaschum dirigens oculos, ait: Quis contra ensem istum tuum, nisi
mentis inops, dextram erigere audebit? quo findere potes & soles peruicacem

C hominem à uertice uno ictu ad umbilicum? Ne tibi quisquam persuadeat fortissime uiuentium, ex ore meo prodijsse quicquam eiuscemodi. Hæc & multa disseruit nodū mortis iam deglutiens Tubanama, quando ad ipsius lachrymosa postulata se flexisse animum Vaschus dissimulat. Placido uultu illū alloquitur, & data uenia solui iubet. Afferūtur interea ex duobus atrijs libræ triginta puri auri octunciales in fœminea conflati monilia. In diem uero tertium aliæ portantur à regulis eius missæ libræ sexaginta in temeritatis mulctam. Sed unde id aurum assequatur Tubanama interrogatus, negauit è proximo effodi aurū illud. Fuisse ad suos maiores importatum à flumine Comogro in austrum deriuante, insinuabat. Pocchorrosenses uero cæteriq; illius hostes mētitum fuisse aiebant, ditescereq; auro regnum illius affirmabant. Contrà Tubanama nullā in ditione sua se noscere aurifodinam, perseuerāter aiebat: collectos tamen aliquando minutos quosdam alicubi grumulos aureos: sed de his colligendis se minime fuisse unquam solicitum: quia id fieri sine longo magnoq; labore nequeat. Dum hæc ita tractarentur, ad Vaschum ueniūt in Pocchorrosa postergati, appulsiq; sunt octauo calend. Ianuarij, calce anni M D XIII. perq; mancipia à regulis australibus habita fossoria tulerunt instrumenta, auro apta deligendo. Natalem domini diem ab omni opere immunem exegerunt. Altero autem ab eo, quo beati Stephani protomartyris solenne agimus, in cliuum parum à regia Tubanamæ distantem, quia terræ colorem dicit se cognouisse auro gignendo testem, fossores quosdam ducit. Scrobe ad sesquipalmum effossa, grumulos lente non grandiores aureos se reperisse, cribrata leuiter terra scribit: & tominum, ut eius utar uocabulo, qui trapezitarum appellatione, duodecim grana cōtinet, coram notario ac testibus collegisse, quò rei fides præstetur. Vnde arguit finitimorum dictis quadrare telluris illius opulentiam: licet id minime potuerit à Tubanama
D extorquere. Putāt Tubanamam nihili fecisse exiguā adeò eam portiunculam: alij pertinaci aiunt stomacho Tubanamam negasse fortunari auro suam tellurem, ne aliquando ad eam auri cupiditas nostros trahat usurpandam. Sed uates fuit bonus regulus. Eam quippe ac Pocchorrosensem destinarunt ad habitandum eligendas, deq; nouis oppidis in utraq; condendis, modo regi placeat, est consiliū: tum ut sint, ueluti meritoriæ tabernæ, transituris ad austrū receptaculū: tum quia sit utraq; tellus quibuscunq; frugibus alendis & arboribus suscipiendis aptissima. Inde iam discedere statuens, tentat obiter alibi terram, colorem calculosq; monstrantem gignendo auro consonos. Paulò ultra cutem effossa breui scrobe, pesum, quod castellani aurei pondus esse diximus in primitijs primis ad beatitudinem tuam: non tamen uno grano se reperisse perhibet. His rerum argumētis lætus, Tumanamæ spem felicis successus pollicetur, modò neminem infestet ex his quos ipse amicos in conterminis linqueret. De auri copia colligenda suadet. Sunt qui ferant abduxisse Tubanamæ fœminas omnes, spoliatumq; ne insolescere queat, reliquisse. Filium illi sua sponte præbuit alendum Tumanama, quò uersans inter nostros linguam & mores nostrorum perdiscat, & religione imbuatur, ut aliquando sit eius institutio utilis genitori ad fauorem conciliandum. Vrgebatur acri febre Vaschus eo tempore ex immenso labore uigilijsq; & inedia, propterea inde discedens mancipiorum humeris pensilem portari se iubet. Feruntur & inde pensiles in amachis, id est gossampinis lodicibus, grauibus confecti ægritudinibus. Quibus autem uires aliquæ suppetebāt, neq; incolumes, tamen cruribus hebetibus, dextris incolarū sub alas prehensi subleuabantur. Ad Comogri tandem reguli amici relicti, de quo suprà lata mentio facta est ditionē appulsus, mortuū esse reperit senem, filiumq; ipsius, quem aliâs à prudentia laudauimus, genitoris loco suffectum intellexit, Carolumq; uocari baptizatū didicit. Est huius Comogri regia in radicibus cliui bene culti sita: planiciem habet à meridie lequarum duodecim latam, uberem, hanc Zauanam

uocant

A uocant incolæ. Planitie superata, montes occurrunt altissimi, quos diximus diri=
mere duo illa maria. A cliuis mitibus fluuius scatet Comogrus, qui planitiem il=
lam interluens, montes petit arduos, perq; illorum ualles reliqua flumina suo al
ueo sorbendo, uiam reperit ad australe pelagus. Distat à Dariene lequas circiter
septuaginta occidentē uersus. Nostris igitur aduentātibus psallens alacerq; pro=
dit obuiā Carolus regulus: edulijs potubusq; suauibus nostros recreat: hospitio
suscipit honorifice. Mutuis sese muneribus afficiunt. Laborati auri libras octun
ciales uiginti porrigit Vascho regulus. Vaschus nō minus grata repensat: secu=
res puta, fabriliaq; instrumenta quędam, ad carpentariā artem facientia. Sagulo
etiam atq; interiore texta linea, pro temporis angustia, Comogrū ornauit. His
donis se inter uicinos heroëm effectum existimauit Carolus. Comogrum & re=
liquos omnes cōmonefactos reliquit, ne unquam ab obseruātia & fide erga Ca
stellæ reges discedant, si uiuere uitam tranquillā exoptant. Vtq; studiosius post=
hac aurum magno illi Tiba, id est regi, offerendum cōgerant, hortatus est. Hac
uia paraturos sibi suisq; posteris ab omni hostium insolentia patrocinium, & no
stratium rerum copiam affluentem, enunciat. His ita confectis, iter suum prose
quitur ad Ponchæ regiā: ubi quatuor è Dariene uenisse iuuenes reperit ipsum
admonituros, appulsa esse nauigia bene fulta commeatibus ex Hispaniola. Eò
nanq; se rediturū, quacunq; ab austro regredi fas foret, fuerat pollicitus. Quare
sumptis uiginti è cōmilitonibus incolumioribus, longis itineribus ad Darienem
ipse proficiscitur: cæteris ut se pedetentim sequātur postergatis. Quartodecimo
kal. febr. anni 1514. scribit se deuectū ad socios. Data uero literarū ipsius est: Ex
Dariene, quatto nonarū Martij: prius nō licuisse, nulla prius discedente naui, in
quit. Scribit se illinc duo misisse nauigia, quibus postergati aduehantur. Et ijsdē
literis multa se inijsse certamina iactat, nunquā uero fuisse percussum, aut è com
B militonibus amisisse ullum pugnando. Nulla est propterea magnæ ipsius episto
læ pagina, quæ gratiarūactionibus referta non sit, quod à tantis totq; discrimini=
bus & laboribus euaserit. Nullus est eius actus, nulla peregrinatio sine cęlitibus
inuocatis, deipara uirgine præeunte semper. E uiolento igitur Golia in Heliseū,
ex Anteo in Herculem portentorū domitorem, transformatus hic noster Va=
schus Balboa fuisse uidetur. Mutatus ergo ex temerario in obsequentem, hono
ribus & beneficētia dignus est habitus: & in catholici regis gratiā receptus, diplo
mate regio prędectus militum eius regionis est creatus. Hęc & literæ Dariennen
sium & uiuæ uenientiū uoces retulerunt. Quid autem ego, beatissime pater, è
propinquo de hisce rebus sentiam, fortè cupies intelligere. Mea est hæc opinio
simplex: & militaris scribendi referendiq; Vaschi & sociorum series, res ita acci=
disse testari uidetur. Non per effossos ergo cuniculos ad infernos manes, nō per
milliaria multa, non per intolerandos labores, & uaria uitæ discrimina, scinden=
do montes, descendet Hispanus quæsitum opes in uiscera terræ: sed ex ipsius cu
te, uix è solo supercilio scrobibus effossis, uel ex fluuiorū ripis ęstate siccatis, leui=
ter abluta tellure, aurum, modò perstent inhabitando terram, colligetur: faciliq;
indagine margaritæ reperient. Tanti muneris expers fuit, uti Cosmetrę omnes
assentiuntur, ueneranda uetustas: quoniā ad has gentes itum est nunquā hacte
nus structis ordinibus: ipsæ uero nullo indigæ uel paruo, minime hospites ue=
lint: imò, uti late ostendimus, adeuntes feroci cōgressu excipiunt, nec se nisi bel=
lo superatos tractari patiuntur: si præcipue in edaces humanarū carnium nouos
antropophagos, q̄s diximus Caribes, aliàs Canibales appellari, inciderint: quo=
niam hi sagaces hominū uenatores, nulli alteri exercitio intenti, agunt ętatē, præ
terquam uel agrorum cultui suo more, uel rei bellicæ ad homocupium. Hi ergo
uenientes nostros, ueluti apros aut ceruos in eorum uenabula uel retia casuros
expectant, & secum taciti spe prędę labia lambunt. Si profligauerint epulantur
lautissime: si autem se impares fore arbitrantur, fuga saluti cōsulunt, & elabunt̄

C uento celerius. Si apud aquas res agitur, demersi gurgitibus tam uiri quàm fœminæ haud segnius adnatant, ac si perpetuò in aquis degerent, & sub aquis uictũ quęritarent. Non mirum ergo si tractus hi uastissimi sunt pro ignotis relicti. Per hæc inuenta igitur Christiana religio, cuius tu apicem tenes, in immensum brachia protendet. Multas hominum, uti in initio diximus, myriadas, tanquam nouum pulliculorũ fętum sub alis, tua sanctitas fouebit accersitas. Beragua nanq; à Colono primũ reperta, sinistris mox auibus à Diego Nicuesa tractata, nũc deserta repetetur: ac reliquæ illius telluris amplæ regiones omnes, ex efferis & agrestibus ad cultum politicum & ueram religionem paulatim reducentur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber quartus.

IC sistere, pater beatissime, statueram: sed igniculus quidã tortor animi producere parumper sermonem hortatur. Beraguam, dixi, primo repertam à Colono. Defraudare uirũ, & admittere scelus mihi uiderer inexpiabile, si labores toleratos, si curas eius perpessas, si denique discrimina quæ subiuit ea nauigatione, silentio pręterirẽ. Is à salute nostra 1502 sexto Idus Maij cum classicula nauium quatuor, cuparũ in singulas quinquaginta & sexaginta, cum q; hominibus centum septua ginta, soluit è Gadibus: & felici cursu Canarias prehendit in diem quintum. Inde appulsus est ad insulam Dominicam, quę Caribium est patria, die sextodecimo: captauit è Dominica Hispaniolam die quinto. Sexto igitur & uigesimo die, uentis lapsu q; oceani ab oriente in occidentem fluentis adiuuantibus, ab Hispania nauigauit ad Hispaniolam: qui cursus mille ac ducentarũ lequarum à nautis esse perhibetur. In Hispaniola, siue libens siue monente prorege, parum moratur. Occidentem rectà secutus, Cuba Iamaica q; insulis à septẽtrione in dextram relictis, in insulam se incidisse meridionaliorem Iamaica scribit, nomine incolarũ Guanassa, uirentem uniuersam, uberem q; suprà quàm credibile cuiquam sit. Eius insulę littora percurrens, duobus occurrit prouincialibus monoxylis, de quibus satis late diximus in superioribus. Restibus iugata mancipia nuda trahebant, uti aduersis fluminibus solet fieri. Monoxylis primarius insularis uehebatur, cum uxore ac liberis nudis omnibus. Nostris, qui descenderant in terram, superbe mancipia innuebant, ex heri mandato, ut cederent uenientibus: minabantur recusantibus. Tanta est eorum simplicitas, ut nec ueriti sint neque admirati nostrorum uel nauigia uel potentiam aut multitudinem. Putabant nostros, ea qua ipsi reuerẽtia colebant herum, assurrecturos. Ab alienis terris mercatorem esse redeuntem intellexerunt. Nundinas exercent: nundinarias merces ille ferebat, aurichalcea tintinnabula, nouaculas, cultellos q; ac secures è lapide flauo, diaphano, lucido, genere quodã ligni tenaci manubriatos: utensilia etiam, coquinaria q; uasa & fictilia, arte mira è ligno partim, partim ex eodem marmore laborata: sed lodices præcipue supellectilia que gossampina uarijs intexta coloribus, uehebat. Dominum & uniuersam eius familiam, rem q; omnem prehenderunt. Solui tamen mox præfectus illos iussit, & rerum partem maiorem restitui, quo beneuolos redderet, imperauit. De natura terræ ulterioris ad occidentem didicit: rectà carpit iter ad occidentem. Ad milliaria decem, paulò amplius tellurem reperit uastam, nomine incolarũ Quiriquetanam: ipse uero Ciambam nuncupauit. Rem diuinam in littore iussit celebrari. Habitatoribus nudis plenam reperit. Hi mites et simplices posito timore ad nostros, ut ad rem mirandam, prouincialibus

cibis

A cibis & aqua recenti onusti confluebant. Oblato munere uersis uestigijs, capite obstipo, reuerenter retrocedebant. Pensauit munera illorũ muneribus rerum nostrarum, calculorum puta uitreorum sertis, & speculis quibusdam, acubusq; ac spinteribus, & huiuscemodi mercibus illis peregrinis. In magno illo tractu regiones sunt duæ: Taia hæc, Maia illa appellatæ. Vniuersam scribit terrã illam esse salubrem, amœnam, clementia cœli fortunatam optime: nulli terrarum ubertate agrorum postferendam: temperie mira præditam: & montanam refert partim, partim lata planitie nobilem: arboriferam ubiq; herbidãq;, ac perpetuo uere autumnoq; gaudentem: arboribus toto anno frondentibus & pomiferis. Ilicetis pinetisq; ait esse refertam: ac palmarum generibus septem, quarum aliæ dactyliferæ, steriles aliæ sunt. Pelgoras uuis pendentibus maturis, sed labruscis terra gignit suapte natura inter arbores. Tantam refert esse apud hos suauiũ utiliumq; fructuum natiuorum copiam aliorũ, quod de uuis colendis nulla sit cura. Ex palmarũ quodam genere machanas, id est enses ligneos latos, & iaculares hastas, cõstruunt. Gossampinas arbores nutrit ea tellus uulgò. Myrobalanos etiam diuersarum specierum, emblicos puta & chebulos, medicorum appellatione. Maiziũ & hæc terra generat ac Iuccam, ages, & battatas, uti cæteræ regiones illæ. Eadẽ & leones nutrit ac tigrides, ceruos, capreolosq;, & huiuscemodi animalia. Volucres etiam diuersas, inter quas pro altilibus habent eas, quas pauonibus fœminis, colore ac magnitudine similes esse, gustu etiam & sapore, diximus aliquando. Proceros esse aiunt, ac pulchre formatos incolas utriusque sexus: quos ait pudenda tegere gossampinis uelaminibus intextis diuersis coloribus. Ad elegantiam seipsos depingunt, quorundam pomorũ succo, ad id in hortis nutritorũ, nigris ac rubẽtibus, uti Agathyrsos legimus. Totũ, inquiunt, alij corpus, partes alij, pleriq; autem tractim flores aut rosas effigiant, aut implicitos laqueos, prout cuiq; sedet appetitu. Idiomata sunt penitus alia ab insularibus con

B uicinis. More torrentis, aquæ fluebant ad occidentem. Statuit tamen orientem eius terræ quærere, animo uertens Pariam, Osq; Draconis, & alias quas iam descripsimus ab oriente repertas oras, contiguas esse: uti erant, existimans. Ex ampla igitur Quiriquetana decimotertio calendas septembris soluit. Ad lequas triginta fluuium reperit, extra cuius ostium dulces haustus sumpsit in mari. Litus erat scopulis & rupibus purgatum: fundo ad iaciendas anchoras ubiq; apto. Tantam scribit uim fuisse oppositi torrentis oceani, quod diebus quadraginta lequas uix potuerit septuaginta percurrere: claudicando semper & gyris per altũ agendo classiculam, procedebat: interdumq; se repulsum & retro raptum reperiebat impetu aquarum, terram captare uolens ad uesperũ, ne per noctis tenebras in ignotis littoribus naufragarent. Intercapedine lequarum octo, tria se ingentia flumina nitidarũ aquarum scribit reperisse: in quorum marginibus cannæ crassiores humano femore gignebantur: pisciumq; ac magnarum testudinũ copiam ingentem: & plerisq; in locis crocodilorum multitudinem, in arena uasto hiatu solem captantium. Varia etiam animalia quibus nomen non dedit. Variamq; refert eius telluris faciem esse, saxeam alicubi et promontorijs fultã squallidis ac rupibus ambesis: alibi benignitate soli nulli terræ cedẽtem. Varia etiam in uarijs oris regum & primariorum nomina. Vocant regulũ Cacicum, ut aliâs diximus: alibi Quebi, Tiba uero alicubi. Primarium autem alicubi Saccum, alibi Iurà. Eum qui strenue se gessit in pugna hostili, & signatã cicatricibus faciẽ ostentat, cupram appellant: habentq; pro heroë. Vulgum nuncupant chyuis: hominem alicubi dicunt homem. Accipe homo, si quis dicere uoluerit, hoppa home dicet. Alius deinde fluuius grandibus nauigijs aptus occurrit: ante cuius fauces quatuor insulæ paruæ, floridæ atque arboriferæ iacebant, quæ portum efficiebant. Has Quatuor tempora uocitauit. Ab his, ad lequas terdecim ad orientem semper contra uim aquarum tendens, duodecim paruas prehendit insulas: has

C quia prædítas nouo genere fructuum límones noſtros æmulantium, Limona-
res appellauit. Eadem uia pererrans ad lequas duodecim, magnum reperit por
tum, lequarum trium ſpatio ſeſe in terram inſinuantem, pauloꝗ minus latum:
in quem fluuius ingens cadebat. Ibi amiſſus eſt poſtmodū Nicueſa Beraguam
quæritans, uti ſuprà diximus: unde Perditorum fluuium recentiores nuncupa
runt. Continuo curſu tendens contra pelagi furorem Almirantus Colonus, ua
rios reperiebat mõtes, ualles uarias, fluminaꝗ ac portus: ſpiritus rerum omniū
ſuaues fuiſſe atque recreantes naturam refert: Neque incidiſſe in aduerſam ua-
letudinem è ſocijs quenquam ad regionem uſque, incolarū appellatione, Qui-
curì, ultíma acuta: in qua portus eſt Cariai: ab ipſo Almiranto Myrobalanus ap
pellatus, quía natiua ſit ibi arbor illa. In hoc portu Cariai ſeſe obijciunt circiter
ducentum incolæ, manu geſtantes terna quaternaꝗ iacula: mites tamen, & ho
ſpitales: ſed quid ſibi gens hæc noua quæreret, parati expectantes. Colloquia
petunt: dato ſigno pacis, natando noſtros adeunt, commercia ineunt, permuta
tionem rerum poſtulant. Dari è noſtratibus rebus, ad eorum beneuolentiam ca
ptandam, Almirantus, ſed gratuitò, imperat. Per ſigna gratiam recuſant: neque
enim ullum ex horum idiomate uocabulum perceperunt: fraudem aliquam in-
eſſe noſtris donis ſuſpicati, quod ipſorū oblata noſtri recipere renuiſſent. Quic-
quid fuerat impartitum, in littore liquerunt. Tanta pollent Cariairenſes urbani-
tate, atque animi benignitate, ut magis dare quàm accipere ſtuderent. Puellas
ad noſtros, uirgines formæ elegantis, miſere duas: quas ut abducere liceret, inſi-
nuabant. Hæ, ut cæteræ fœminæ, pubetenus faſcia tegebantur goſſampina. Is
enim eſt fœminarum Cariairenſiū mos: uirorum autem, nude agere. Scindunt
& crines fœminæ: uiri nutriunt occipite, à fronte radunt, colliguntꝗ uittis can-
dentibus, & in orbem circunducunt capiti, uti noſtrates uidemus puellas. Almi
D rantus indutas ac bene donatas, cum rubro laneo pileolo genitori earum præ-
bendo, remiſit. Sed cuncta iterum in littore locata ſunt, quia ipſorum dona recu
ſaſſent noſtri. Duos tamen uiros, & eos non inuitos, ſecum aduexit, quo uel illi
noſtram, uel noſtri Cariairenſem perdiſcerent linguam. Maris æſtu parū qua-
ti tractus illos cognouit, quod haud ſecus littori ac fluuiorum ripis arbores inhæ
rerent. Idem aiunt & cæteri oras illas tractantes, exiguo fluxu ac refluxu omniū
illarum terrarum, inſularum etiam littora madefieri. In huius terræ proſpectu,
inquit, in mari ipſo gigni arbores quæ ramos incuruent, poſtquam altius emer-
ſerint, ad profundū: quo applicatæ cuſpides, uti propagines uitium, ſolo demer-
ſæ radices creant, & in ſui generis arbores perpetuò uirentes prodeunt. De hu-
iuſcemodi arboribus, Plinius in duodecimo naturalis hiſtoriæ: ſed in arido ſolo,
non autem in mari. Animalia nutriri in ora Cariai eadem, quę alibi diximus: ſed
Rarum animal unū reperere naturæ longè diſſonæ. Id eſt grandi cercopitheco par, cauda lon-
giore procerioreꝗ: cauda ſuſpenſus, & uim terꝗ quaterꝗ ſeſe deuoluens ca-
piendo, ex ramo tranſilit in ramum, & ex arbore ſeſe proijcit in arborem, ac ſi
uolitaret. Arcuarius è noſtris unum ſagitta confixit. Vulneratus ſeſe deijcit cer-
copithecus, hoſtem uulneratorem rabidus adoritur. Stricto enſe agit in pecus ue
nator: lacertum ceropitheco abſcidit, cepitꝗ mancum ferociter renitentem. Ad
claſſem perductus, manſueuit inter homines parumper. Dum ſic ferreis uinctū
catenis ſeruarent, è littoribus trahunt paludibus aprum uenatores alij. (Co-
gebat nanꝗ carnium deſideriū nemora perluſtrare.) Cercopitheco aper & ipſe
ferox oſtenditur: ſetas excutit uterꝗ: in aprum cercopithecus furibundus ſalit,
cauda circunligat aprum. Cum ſeruato à uenatore uictore ſuo lacerto, guttur
apro prehendit: reluctātem aprum ſuffocauit cercopithecus. Hęc & huiuſcemo
di monſtra nutrit alia tellus illa. Seruant & Cariairenſes deſiccata cratibus proce
rum & parentum cadauera, folijs a borum inuoluta: populo nemora ſyluæꝗ
ſunt addicta ſepulchris. Procedētes ex Cariai ad lequas uiginti circiter, ſinum re
pererunt

A perere amplum adeò, ut in gyrum putent lequas continere decem. Quatuor insulæ paruæ, feraces, exiguo discretæ interuallo, sinus faucibus obiectæ, tutum efficiunt portum. Is est portus quem aliâs diximus appellari ab incolis Cerabarò, ultima acuta: sed unum eius littoris latus tantum ita uocitatum nunc didicere, atque id dextrum ingrediendo: læuum autem Aburéma nuncupatur. Insulis, inquiunt, uniuersum feracibus & frequentibus celebrem esse, atque arboriferis: fundo ad anchoras iaciendas ubique apto nitidoq;, ac mira piscium copia pollentem. Vtraque terra adiacens ubertate soli nulli terrarum eorum iudicio cedit. Duos incolas ad manus habuere. Colla incolæ monilibus, quæ appellant guanines, aureis, in aquilas aut leones uel animalia huiuscemodi affabre effigiatis, ornant: sed aurum id minime purum esse cognouerunt. A duobus illis Cariairensibus, quos abductos diximus, nostri didicerunt Cerabaroam & Aburemam regiones auro dites esse, Cariairensesq; rerum suarum permutatione uniuersum aurum quo ornantur ab his adeptos fuisse. Quinque pagos auro legendo egregios inesse Cerabarois & Aburemanis regionibus à littore in internis distantibus non longo tractu, Cariairenses nostris aperuerunt: commercia nanque à maioribus eorum utræq; nationes frequentarũt semper. Pagorum nomina hæc esse perhibẽtur: Chirarà, Purén, Chitazà, Iuréche, Ataméa. Viri omnes Cerabaroæ prouinciæ nudi sunt penitus, sed uarijs depicti modis: sertis floridis, & coronis ex leonum & tigrium unguibus contextis oblectantur. Fœminæ angusta gossampina uitta pudenda tantum contegunt. Hinc iam tandem egressi, per idem littus ad lequas octodecim in fluminis reperti ripa, occurrunt uiri nudi tercentum, sublatis clamoribus minitabundi, expuẽtes in nostros, aqua sumpta in os, aut littoralibus herbis. Iaculando missilia, uibrandoq; hastas & machanas, (enses diximus esse ligneos) à littore arcere nostros conabant̃. Depicti uarijs mo-

B dis erant: alij, præter faciem, corpus uniuersum, tractim alij. Pacem nolle se, aut commercium ullum cum nostris, insinuabant. Solui tormenta quædam in illos, sed ab alto, ne perimerẽt quenquã, imperat. Hoc enim semper sedit Coloni animo, ut pacatò ageret cum nouis gentibus. Fragore discussæ balistæ bombardę perterriti sternuntur omnes. Pacem optant. Commerciantur inuicem, guaninorum aureorum, ex aduerso calculorum uitreorum atq; huiuscemodi rerum permutatione. Tympana hi habent & marina conchylia, quibus ad excitandos animos pugnæ tempore utuntur in bellis. In eo tractu flumina sunt, Acatéba, Quaréba, Zobróba, Aiaguitin, Vridà, Duribbà, Beragua: in omnibus aurũ colligere licebat. Folijs arborũ latis ab æstu pluuiaq;, penularũ loco, se tuent̃. Oras inde perlustrauit Ebeterè & Embigár: in his flumina labunt̃, dulcium aquarũ et piscíũ copia, egregia, Zahorán & Cubigár. Hic sistit auri ubertas, quinquaginta circiter lequarũ tractu. Distat inde lequas tantũ tres ea rupes, quã in infausto Nicuesę discursu diximus appellari Pegnonem à nostris: incolarum autem appellatione regio dicitur Vibbà. In quo etiam tractu est portus ad lequas tantum sex, quem Bellum diximus à Colono uocitatũ: cuius regio Xaguaguarà dicitur ab incolis. Populis est ea tellus uniuersa frequens, sed nudis. In Xaguaguara regulus nigro, populus rubro, coloribus fucant̃. Regi & primarijs septem, è naribus pendebat aurea lamina, labiorũ tenus. In hoc ornatu summũ putãt esse decorẽ. Testa marina uiri pudenda includũt: fœminæ gossampina tegũt uitta. In hortis hi pineæ nuci fructum similem nutriunt, quem diximus aliâs è frutice nasci, ueluti carduo, sed mollem & regia dignum esca. Cucurbiteas quoque arbores ad potus ferendi usum. De his late aliâs. Vocant arborem Hibuéro. Crocodilis alicubi occurrebant, qui cum aufugerent aut mergerentur, odorem à tergo musco uel castoreo suauiorem relinquebant. Nili accolę de crocodilo fœmina idem mihi retulerunt: de abdomine præsertim, quod arabicos æquet odores quosq;.

C Regressus hinc est Almirãtus cum sua classicula: tum quia nequibat aduersum aquarum cursum sustinere, tum etiam quia magis ac magis indies nauigia putrescebant, atque terebrabant uermium aculeis, qui ex aquarum tepore in uniuersis tractibus illis, æquinoctio fere suppositis, gignuntur. Bissas uermes illos mercator Venetus appellat. Hos & Alexandrini duo portus ægyptij generant: nauesq; labefactant, si diu in anchoris morentur. Cubitales sunt, & interdũ longiores: digitulo nunquam crassiores. Hispanus nauta pestem hanc bromam uocat. Bromam igitur ueritus Colonus Almirantus, & renitente pelago uexatus, secundo oceano ad occidentem regreditur. Hiébram fluuium à Beragua fluuio duas distantem lequas, quia sit maioribus nauigijs suscipiendis aptior, captat. A Beragua minore regio nomen tenet: quia utriusque fluminis possessor regulus Beraguam inhabitat. Quid dextrum quid ue sinistrum hic acciderit, dicamus. Stans in Hiébra Colonus, fratrem suum Bartholomæũ Colonum Hispaniolæ Adelantatum, cum cymbis seruitorijs & hominibus octo & sexaginta, mittit ad fluuium Beraguam. Obuius fit Adelantato cum patrijs monoxylis secundo flumine regionis regulus, more patrio depictus, nudus, cum ingenti comitatu, sed inermis. Cum primum ad colloquium deuentum est, reguli familiares de quiete sui heri anxij, & maiestatis regiæ memores, ne stans regulus negocietur, saxũ è proximo sumptum in ripa lauant, confricantq; decenter, & reuerenter allatũ regulo supponunt. Sedens regulus per signa uisus est annuere, ut nostris liceat ditionis eius flumina percurrere. Sexto Idus februarij, pedes Adelantatus aduersa tendit Beraguæ fluuij ripa, cymbis relictis. In Durabám fluuium incidit. Hunc Hiebra & Beragua inquit esse ditiorem auro. In omnibus quippe terræ illius fluminibus aurum gignitur. Inter arborum radices ripis inhærẽtes, interq; saxa & lapillos à torrentibus relictos, & ubicunque scrobes ad sesquipalmum

D effodiebant, egestam reperiebant terram auro mixtam. Propterea figere ibi pedem fuit consilium: sed incolæ futuram perniciem olfacientes uetuerunt. Facto agmine cũ horrendo clamore ruunt in nostros, qui domos ædificare iam cœperant. Primos impetus uix sustinuere nostri. Certarunt eminus crebris missilibus primo, Barbari nudi: mox cominus strictis ensibus ligneis, quos diximus nuncupari machanas, rabidi pugnare cogitarunt. Dictu mirandum: tanta erat concepta in eis iam ira, ut neque arcubus aut scorpionibus, & quod maius est neque bombardarum è nauibus iactarum fragore terrerentur. Cesserunt loco semel. Iterato, maiore numero comparato, redeunt ferociores. Satius emori fore iudicant, quàm perpeti patriam occupatum iri à peregrinis. Hospites benigne susceperant, habitatores recusant. Quo magis instabant nostri, eo maior finitimorum multitudo confluebat. Nocte dieq; à fronte modo, modo à lateribus urgebantur nostri. A tergo stans in littore classis tutos reddebat. Deseruere igitur terram hanc, & quà uenerant regrediuntur. Iamaicam insulam Hispaniolæ Cubæq; collateralem à meridie, nauigijs in cribrorum modum pertusatis à broma, ut hispano utar uocabulo, uix prehendere potuerunt: fere ex itinere perierunt. Viribus lacertorum exhaurientium maris aquas per amplas rimas ingredientes, uitæ discrimen euaserunt tandem, & ad Iamaicam semianimes appulsi sunt. Obrutis ibi nauigijs omnibus, intercepti, uitã egere mensibus decem, Vergiliani Achemenidis uita, in nudorum Barbarorum potestate, calamitosiorem: eius terræ cibis cõtenti, si quando Barbaris placebat impartiri. Profuit nostris odium capitale, quo sese inuicem Barbari reguli prosequuntur: ut enim nostros fautores haberent, si quando cum finitimis hostibus bella ingruerent, pane aliquando patrio famelicos recreabant. Sed quàm miserum & ærumnosum, pater beatissime, sit mendicatò panẽ adipisci, coniectet tua sanctitas: ubi præsertim cætera desint, uinum puta carnes que, uel omne pressi lactis ge-

nus,

A nus, quibus Europęorum hominum stomachi à cunis solent enutriri. Fortunam tentare necessitas coëgit. Per œconomum suum Diecum Mendez, ducibus tamen Iamaicensibus duobus eorum littorum peritis, quid de se deus cogitet statuit experiri. Canôam conscendunt mari iam undoso. E scopulo in scopulum, è rupe in rupem quassatus undis, ob nauigioli breuitatem & formam, appulsus est iam tandem Diecus Mendez ad ultimum Hispaniolæ angulum, è Iamaica distantem lequas quadraginta. Spe munerum, ab Almiranto Colono promissorum, Iamaicenses læti reuertuntur. Ipse pedes ad sanctum Dominicum urbem primariam metropolitanam proficiscitur. Duo nostratia comparat nauigia, dominum adit. Inualidi omnes & egestate rerum extenuati ueniunt ad Hispaniolam. Quid inde illis successerit, non intellexi. Ad generalia redeamus. Vniuersos tractus illos, quos percurrisse Colonum diximus, ipse scribit, idem que fatentur omnes laborum socij, toto anno esse frondosos, uirentes, amœnos, & quod maius est, salubres, in quibus ex uniuerso comitatu nullus unquam ægrotauerit: neque horrenti frigore unquam, aut æstu feruido, quinquaginta lequarum intercapedine, à Cerabarò magno portu ad usque Hiebram & Beraguam, uexatum se fuisse iactat. Cerabaroi populi, quique iacent medij ad Hiebram usque Beraguam, non nisi certis anni temporibus auro intendunt quæritando. Suntque negociationis eius opifices exerciti, uti apud nos argenti ferri que fodinatores. Quæ loca magis auro fortunentur, à specie defluxi torrentis, à terræ colore, aut huiuscemodi argumentis, longo hi callent experimento. Credunt inesse auro numen, quandoquidem ad id negocij minime tendunt inexpiati, ex priscorum religione: puta qui à coitu & omni oblectamento abstinent, cibis que ac potu parcissime utantur, uniuerso legendi auri tempore. Viuere tantum ac mori datum hominibus, ut cæteris a- *Religiose aurum legitur.*

B nimantibus arbitrantur, propterea nihil colunt aliud. Solem tamen uenerantur, & surgentem ab Orizonte reuerenter excipiunt. De montibus & terræ situ sermo trahatur. Ex uniuersis illarum regionū littoribus, uastos attolli montes à meridie, sed protentos ab oriente in occidentem continuo tractu, prospicitur. Quare ita disterminari duo illa magna maria, de quibus aliâs late fecimus mentionem, his aggeribus ne inuicem collidantur, existimamus: ueluti Tyrrhenum Italia dirimit ab Adriatico. Quacunque enim proficiscantur, ab ea cuspide sancti Augustini, quæ ad Portugallenses attinet, ad Atlantem spectante, Vrabam usque ad Cerabaroum portum, atque ultimas ad occidentem terras alias ad hunc usque diem repertas, perpetuo tractu eminus cominus que sese montes nauigantibus offerunt: nunc lenes, elati nunc, modo asperi & petrosi, arboriferi herbidique atque apti culturæ modo: uti accidere solet in Tauro nostrique Apennini costis uarijs, reliquis etiam huiuscemodi uastis montibus. Vallibus quoque egregijs horum uti aliorum montium intersecantur iuga. Ea pars montium, quæ Beraguæ fines recipit, superare suis uerticibus nubes creditur: raròque cerni eius culmina dicunt, ob nubium & nebularum ferè continuam densitatem. Quinquaginta amplius attolli milliaria Beraguensia cacumina contendit Almirantus ipse, qui ea omnium primus explorauit. In eadem præterea regione, inquit, ad montium radices iter esse apertum ad australe pelagus: & Venetias comparat cum Genua, siue mauis Ianua, uti eius ciues iactitant, qui à Iano eam conditam esse fabulantur: protendique uult terram ad occidentem usque, & capere hinc initium lati corporis: quemadmodum ab alpibus nostris ex angusto Italiæ femore uidemus amplas eas Galliarum terras, Germaniarumque ac Pannoniarum distendi ad Sarmatas Scythas que uarios adusque Riphæas rupes, & glaciale pelagus: cōplecti etiā nexu continuo Thraces & Græciam omnem: & quicquid Malea promontorio

C & Hellefponto à meridie,à feptentrione uero Euxino & Mĝotide concluditur. Vult ergo Almirantus ifte à læua tendentibus ad occidentem, terram hanc India recipi Gangetide: à feptentrione uero in dextram ad glacialem oceanũ,ultra Hyperboreos & arcticũ polũ diftendi: ita ut utrũq; mare, auftrale illud fcilicet & noftrum oceanum in eius telluris angulis fefe infinuet: non autem fepiant aquę terrã ipfam, ueluti Europa Hellefponto Tanaiq; & oceano tum glaciali, tum hifpano ac noftro mari circũambitur. Sed furor delabentis oceani ad occidentẽ uetat, meo iudicio, claufam effe, coniungiq; feptentrionalibus oris terram illam: uti fuprà difputauimus. Sit fatis de longitudine tractatum, beatiffime pater. Quid de latitudine fentiatur intelligamus. Diximus aliquando anguftis limitibus dirimi auftrale pelagus & hũc noftrum oceanũ: atq; ita conftitit experimento: quandoquidem Vafcho Nunnez & cõmilitonibus eius iter patuit. Sed quàm uarie noftræ alpes in Europa exanguftantur hic, alibiq; late patefcunt: eodem naturę confilio tellus hæc modo protendit & uagatur late, modo ab utroq; mari repertis uallium aditibus perftringitur, & breuibus contenta eft interuallis. Vbi Vrabam & Beraguam diximus iacere regiones, parua difcluduntur intercapedine maria. Eam autem quam Maragnonus amnis interluit late patere regionẽ credere oportet: fi flumẽ, nõ mare Maragnonũ effe fatebimur: fateamur uero fuadent aquarũ eius dulces hauftus. Nequeũt eñ in anguftis terræ fpecubus uoragines adeò uaftę cõfidere, quæ aquarum eam amplitudinem queant enutrire. Idem de flumine magno Dabaibæ, quem diximus ex angulo finus Vrabæ ulnarum quadraginta, quinquagintaq; alibi profunditate, latitudine autẽ milliarium trium in mare defluere. Latam ibi terram dare neceffe eft, quæ ab altis Dabaibę montibus, nõ ab auftro, fed ab oriente fluuium demittit. Hunc aiunt conftare fluminibus quatuor à Dabaibæ montibus collabẽtibus: (fancti Ioannis flu-

D men noftri appellant.) Inde in finum, uti Nilum, per feptẽ cadere oftia ferunt. In eadem regione Vrabæ anguftias effe alicubi miras, quæ uix lequas colligunt quindecim: at inuias, ob perpetuas paludes medias, frequentesq; lamas, aiunt, quas Hifpani tremedáles appellant, aliàs trampales, cenegales etiam & fumideros ac zahondadéros. Priufquã ultra progrediamur, operæpreciũ erit unde illi montes nuncupent enarrare. Dabaibam ferunt fuiffe fœminam, apud maiores eorum, magni animi & prouidentiæ, quam uiuentẽ antiquitas obferuabat: mortuam, inquiunt, reuerenter coli ab uniuerfis regionum illarum incolis. Ab ea regiones nomen fumpfiffe aiunt: & mitti fulgura tonitruaq; ac fegetum ftragem, fi quando irafcatur. Irafci nanq; pueriliter fentiunt Dabaibam, fi negligenter facris eius intendatur. Eam miferis inculcat fuperftitionem genus hominum fallax, fub nomine religionis, quò frequentia dona portent ad Dabaibæ facra, quibus ipfi fruantur. De hoc fatis. Paludes illas anguftæ telluris crocodilorum, draconumq; ac uefpertilionũ & culicum ualde noxiorum, altrices effe dicunt. Ad montes propterea diuertitur, quando ad auftrum carpere iter confiliũ eft, & paludum illarũ uicina fugiunt. Sunt qui putẽt uallem unã, qua fluuius labit, Perditorũ à noftris dictus, ob Nicuefæ fociorũq; infortuniũ, à Cerabarò non multũ diftantem, findere montes illos ad auftrum. Sed cum potabiles fint eius aquæ, fabulatos eos effe putant qui talibus argumentis innituntur. Hoc perpendiculo perficiamus opus. A dextra læuaq; Darienis prædicãt uiginti flumina decurrere auro feracia. Quæ dant, accipimus: nemo eft qui nõ id ferat. Sed interrogati, cur paruã auri copiam inde afportent: fofforibus opus effe inquiunt: qui aũt eas adiere terras, minime funt affueti laboribus. Propterea dicunt minorem auri copiam inde uehi, q̃ tellus ipfa fua benignitate polliceat. Videt & nitidas promittere gemmas. In cuius rei argumentũ eft, quod, præter ea quæ dixi in Cariai & fanctę Marthę uicinia reperta, Andreas quidã Morales nauclerus per ea maria,

Ioannis

A Ioannis Cossæ amicus & socius, dum Cossa uiueret, ad manus habuit adamantem à iuuene Pariensi in Cumana nudo, mire preciosum, longum, uti signant, duos infamis digiti articulos: magni autem pollicis primum articulum æquantem crassitudine, acutum utrobique: & costis octo pulchre formatis cõstantem. Eo, inquiunt, infixisse incudibus uibices, uectesq; ac limas corrosisse, adamãte il læso. Collo gestabat pendulũ adamantem iuuenis ille Cumananus, & Andreæ ipsi Morali precio quinque calculorum uitreorum nostratium uiridium & glaucorum, uarietate colorum delectatus, uendidit. Offenderunt & topazios in littore. Sed cũ auri faciem animo gestent, nulla est his de gemmis cura. Auro tantum inuigilant, aurum sectantur. Maior præterea Hispanorum pars annulatos aut gemmatos derident, & probro ascribunt gemmarum gestamina: populares præcipue. Nobiles autem si quãdo nuptiales, uel aliâs regiæ parentur pompæ celebres, torquibus aureis gemmis consutis gaudent, & uestibus margaritas gemmis admixtas intertexunt: aliâs minime. Effœminatorum esse huiuscemodi ornatus: atque Arabicorum odorum spiritus & suffumigationes continuas diiudicant. Obscœna uenere obuolutum putant, si cui castoreum uel muscum olenti occurrant. Ab uno pomo ab arbore decerpto, pomiferam intelligemus eam esse arborem. Ab uno pisce in fluuio capto, piscium esse nutritorem fluuiũ dignoscemus. A modico igitur auro & ab uno lapillo, auri & lapillorum esse genitricem terram hanc, assentiamur oportet. Quid etiam in portu sanctæ Marthæ in regione Cariai repererint, trãseunte classe integra, duce Petro Ariæ, commilitones eius, & è regijs magistratibus quidã, loco suo diximus. Pullulant, germinantur, coalescunt, maturescunt, legunturq; quotidie opimiora pręteritis. Vilescit quicquid manu Saturni, Herculis, & aliorum huiuscemodi heroum, patefecit antiquitas, si quid indefessus labor Hispanorum detegat, B animaduertemus. Valeat tua sanctitas, & crebrò quid sentiat de his suę sedis apostolicę culturis, mihi significet, quò animũ subleuet ad laborem futurorum subeundũ.

Quo genere ornatus Hispani potißimum utãtur

OCEANEAE DECADIS TERTIAE,
LIBRI QVARTI FINIS.

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS
tertiæ, liber quintus.

VB orbe lunæ, pater beatissime, quęcunq; parturiunt aliquid, ubi primum ædiderint, aut claudunt uterum, uel saltem aliqua temporis intercapedine quiescunt. Noster autẽ nouus orbis recẽtes quotidie sine intermissione fœtus procreat & emittit: quibus cõtinuo tractu queant homines ingenio pollentes, & magnarum rerum nouarum præcipue studiosi, prę manibus habere, unde pascere animũ queant. Quorsum hæc? dicet beatitudo tua. Vix bene redegeram in ordinem, quæ Vascho Nunnez Balboę, & cõmilitonibus eius in australis pelagi discursu acciderunt: (ad beatitudinem tuam mittenda per Ioannem Ruffum Foroliuiensem,

C Cusentinum archipræsulem, & Galeatium ipsum Butrigarium, sacræ tuæ sedis apostolicæ nuncios, mei sopiti ingenij excitatores impræsentiarum) quando ecce literas à Petro Ariæ, quem anno superiore cum exercitu & classe oceanũ conscendisse, ad nouas has terras traiecturum, diximus. Classem, seq; ac exercitũ appulsos incolumes significat. Easdem literas Io. Cabedus, à tua sanctitate, supplicatu regis catholici, illius prouinciæ Dariennensis episcopus creatus: atque unà tres alij, è primarijs illi gubernationi addictis, Alfonsus de Ponte, Diecus Marques, & Ioannes de Tauira, suis subscriptis nominibus autorarunt. Hanc ergo nauigationem tua sanctitas accipiat. Pridie Idus Aprilis anni millesimi quingentesimi decimiquarti, uela dedit Petrus Arias, ex oppido sancti Lucari, de Barrameda dicto: in faucibus Bætis fluuij, quem Hispani dicunt Guadalchebir, sito. Distant oceaneæ septẽ insulæ Canariæ millia passuum circiter quadringenta à Bętis lapsu in oceanũ. Has Fortunatas putant esse: licet alij negent. Harum insularum recẽtia nomina sunt, occursu primo pares duæ, Lanzelota & Fortis Ventura. A tergo iacet magna Canaria. Sequitur illam Tenerife. Gomera tãtillo ad septentrionem à Tenerife. A tergo uidentur agere agmen Palma & Ferrea. Gomeram prehendit Petrus Arias intra diem octauum à discessu, cum classe nauiũ septendecim, & hominibus mille quingentis. Licet mille ducentorum tantum illi fuerit assignatus numerus: imò & fertur reliquisse à tergo duo millia amplius suspirantes & mœstos, qui propria impensa, auri fama & uisendi res nouas desiderio stimulati, adduci postulabant. In Gomera lignandi & aquandi, reficiendarumq; nauium gratia, quas tempestates quassauerant, sed præcipue prætoriæ, quæ temonem amiserat, dies moratus est sexdecim: commodæ nanq; sunt insulæ, uastum illud æquor captare uolentibus. Inde in nonis Maij capit altũ, nec terram uidit ultra usque ad tertias Iunij nonas: quo die de Canibalium humanarum carnium edacium insulis unam adijt, quæ dicitur Dominica. Ea distat à Gomera lequas octingentas circiter. Quatuor ibi dies egit, aqua recenti & lignis sumendis intentus. Neque homini ulli, neque hominis uestigijs occurrerunt. Cancrorum littoralium & magnorum lacertorũ copiam repererunt. Per Matininã dehinc, Guadalupeam & Galantam insulas (de quibus prima in decade nostra late mentionem fecimus) iter cepit. Mare etiam percurrit herbidũ longo æquoris spatio. Neque Almirantus Colonus, quem diximus primum has insulas & mare hoc herbidum pernauigasse, neque isti, rationem ullam produnt herbarũ. Putãt aliqui cœnosum esse ibi mare, et herbas illas in profundo gigni, tendereq; ad superna, ut uidemus in lacubus, sæpe in magnis quoque fluminibus etiã currentibus accidere. Volunt alij non ibi natas, sed è scopulis frequentibus raptatas ui tempestatum enatare per ea maria. Ita rem in dubio relinquunt: quoniam an fixæ cedant nauium proris, an erutæ uagentur, nondum habent exploratum. Natas ibi credendũ est, aliter impulsu nauiũ cõglobarent (sicuti scopæ domorũ cõglobant scobes) & cursum impedirẽt. Quarto à discessu à Dominica die, qui erat Iunij tertio Idus, niuales illi apparuerũt montes. Decurrere inquiũt ibi maria, ueluti è montibus rapidus torrens, ad occidentẽ: licet nõ occidentẽ ipsi rectà sequant, ad meridiẽ nanq; paulò magis tendebãt. Quod aliquãdo demõstratiue per tabella huius cosmographiæ nouæ quã animo cõcepi, si uiuere dabit, colligere licebit. E montibus illis Gaira fluuius decidit, strage nostrorum, transeunte Roderico Colmenare, uti aliàs diximus, insignis. Multi pręterea defluunt alij. Portubus egregijs duobus nobilitatur ea prouincia, in qua diximus esse Caramairam regionem: Carthaginensi, utputa, & sanctæ Marthę altero, sic à nostris appellato: cuius regiuncula est Seturma incolarũ appellatiõe. Est sanctæ Marthæ portus niualibus propinquior montibus: in ipsorũ nanq; montiũ radicibus iacet. Carthagin͂esis uero, illo est occidentalior lequas circiter quinquaginta. De sanctæ Marthæ portu mira scribit: itidem fatentur & qui redierunt; inter quos

D

est

A eſt Veſputius Americi Veſputij Florentini nepos: cui moriens maritimam & polarem artem reliquit hęreditariã. Is enim iuuenis miſſus eſt à rege unus è prętoriæ nauis magiſtris, quod quadrantibus regere polos calleat. Temonis nanq; gubernandi cura pręcipua Ioanni cuidã Serrano Caſtellano, qui ſępius eas oras permeauerat, credita eſt. Veſputiũ ipſum ſæpius habeo conuiuã, quod ſit iuuenis ingenio pollens: & qui percurrens eas oras, diligẽter annotauerit quæcunq; oblata ſunt. Scribit Petrus Arias, & hic idem Veſputius diſſerit, quæ modo referam. E genere Caribium ſiue Canibalium ortos harum regionum incolas uolunt: propterea feroces & crudeles admodum eſſe, utputa qui tranſeuntes noſtros ſæpius hoſtiliter à littoribus reiecerunt, & terram prehendere optantes male exceperunt. Tanta eſt his nudis Barbaris innata uis animi, tanta fortitudo, ut integram claſſem noſtram adoriri ſint auſi, prohibereq; à littore tentauerint. Venenatis, ut aliàs ſcripſimus, agunt ſagittis. Rabido curſu pectore tenus, neq; numero neque magnitudine nauium territi, mare intrabant: atq; inde iaculabantur telorum mille genera: ſed noſtri ſpondis nauium & ſcutis protecti, ictus illorum ſuſcipiebant. Vulnerati tamen duo fuerunt, qui periere. Excuſſis tandem in illos puluerarijs tormentis, rapuere fugam Barbari, tonitruis machinarum & furore globorum ſtupidi, quos fulgura eſſe arbitrantur: crebrò quippe fulguribus ob natiuam regionis & montiũ altorum uiciniam uexantur. Licet palantes & profligatos conſpicerent hoſtes, hæſitauerunt tamen, & inito conſilio in diuerſa ſtudia uertebantur, deſcẽderent ad hoſtes nec ne. Timor hinc, pudor inde trahebant. Venenatæ ſagittæ, quas certiſſimas iaculantur incolæ, formidabantur. Cum tanta claſſe totq; militibus ſicco pede præterire, uerecundum erat atque indignum & infame. Vicit tandem pudor, fugientes ac diſperſos ſequuntur. Leuioribus cymbis terram prehendunt. Portus circũferentiam, ſcribit dux

B ipſe claſſis, & idem Veſputius perhibet, eſſe lequarum trium, tutum, nitidum, adeò ut in fundo cubitorum uiginti liceat calculos numerare. Duo in portũ deſcendere inquiunt dulcium aquarum flumina: ſed minime tam apta maioribus nauigijs ſuſtinendis quàm patrijs monoxylis. De copia & uarietate ſaporeq; piſcium, tam fluuialium quàm marinorum, auditu ſuaue eſt. Propterea piſcatorias ibi multas reperere lembos patrios, multaq; retia miris modis ex tenacibus herbis contuſis, & neti goſſampij funibus contexta. Piſcariam artem callent hi, Caramairenſes, Gairenſesq; ac Saturmani. Piſcium nanq; permutatione prouentus optatos quibus ipſi carent, aſſequuntur ab internis populis finitimis. Reiectis à littore Barbaris, boios eorum, id eſt domos, ingrediuntur. Iterum atque iterum feroci curſu noſtros impetunt, & ſagittis uenenatis conficere tentant: ſed rabidiores irruunt, quando domos occupari ſpoliariq; ſenſerunt: quia præcipue fœminas puerosq; pleroſque duci in prædam cernerent. Supellectilia domorum è littoralibus cannis, & uarijs herbis, contuſo ſparto, ſimilibus erant: ſteriæ cõtextæ uarijs fucatæ coloribus: è goſſampino quoque aulęa arte, induſtria laborata leonibus, aquilis, tigribus, & imaginibus alijs effigiata. Domorũ & cubiculorum oſtia fornicesque liminares putaminibus cochlearum tenuibus funiculis appenſarum, quò facilius uento agitatę colliderentur inuicem, quo ſono delectanť, ornatos reperiebant. Mira de hiſce rebus mihi retulerunt multi. Gonzalus quidam Fernandus Ouiedus præter cæteros, è regijs magiſtratibus is qui dicitur ab Hiſpanis Veedor, ſe longius in terram iactat deſcendiſſe. In Saphiri putamen ouo anſerino grandius incidit. In collibus ab eo tractatis cum triginta uiris, Smaragdinas plaſmas ſe uidiſſe ait multas, Calcidoniasque, & Iaſpides ac montani ſuccini magnos globos. Auro intexto admixtas in aulęis cõſutas gemmas: eas à fugientibus Caribibus in domibus relictas, is & cæteri omnes ſe prædicant reperiſſe. Eſt & coccinearum genitrix ſyluarum tellus illa: eſt & auro opima: margaſſitas auri indices ubique littorum & ubiq; riparum inuenerunt.

C Inquit is Ouiedus in regione quadam dicta Zenù, ad orientẽ à Dariene iacente milliaria nonginta, nouũ mercaturæ genus exerceri. In incolarũ domibus ferias ciſtasq; ingentes & caniſtros pulchre contextos ex arborũ folijs ad id aptis, repererũt: cicadis, gryllis, cancris, cochleis, locuſtis agros ſternentibus, deſiccatis & ſalitis plenos. Ad quem uſum illa cogerent interrogati, reſponderunt, ut ad internos populos ea uenum portarent: harum nanq; precioſarũ uolucrum & ſalitorum piſcium permutatione, peregrina quæ optant aſſequũtur harum terrarum incolæ. Hi ſparſim habitant, nõ cõtiguis domibus. Sed terram incolunt elyſiam Caramairenſes, amœnam, feracem, acris hyemis & furentis æſtus expertem, cum paruo diei & noctis diſcrimine. Vallem ingreſſi ſunt Barbaris fugatis leuquas latam duas, tres longam, ad montes uſq; quoſdam herbidos & arboriferos: in quorum radicibus duæ ualles aliæ iacent dextra leuaq; ſingulis ablutæ fluminibus: quorum unus eſt Gaira: alteri uero non dedere nomen. In his uallibus cultos reperere hortos, agroſq; rigari per deductas ordine miro foſſas: haud ſecus ac Inſubres aut Hetruſci noſtri ſuos colunt atq; irrigant. Sunt et iſtorum edulia cõmunia, ages, iucca, maizum, battatæ, arboreiq; fructus, ut reliquis, & piſcariæ dapes: humanas autem carnes raro uorant, quia raro peregrinos aſſequuntur: niſi uenatũ ipſi exercitu compoſito per alienas tendant terras: à ſeipſis quippe abſtinent. Sed auditu miſerandum, myriadas hominũ ad edendi uſum creduntur hi obſcœni antropophagi conſumpſiſſe. In paradiſeas mille inſulas, in regiones mille incidunt elyſias noſtri, quas nefarij depopulati ſunt. Propterea licet amœnas & bene fortunatas, deſertas reperiũt plures. Colligat hoc exemplo tua beatitudo, quàm pernicioſum ſit hoc genus brutorum hominũ. Sancti Ioannis inſulam diximus eſſe Hiſpaniolæ proximam: quæ ab incolis Burichena dicebatur: ab ea noſtra tempeſtate rapuiſſe feruntur edenda quinq; millia hominũ
D amplius: ex uicinis tantũ inſulis, quas hi habitant, puta ſanctæ Crucis quæ Hayhay, & Guadalupea, quæ Queraqueira nuncupabantur. Satis uagatum ſit per obſcœnorũ edacitatem. De radicibus parumper ſermo ſit, quandoquidem ſunt futuræ Chriſtianorũ eſcæ, panis triticei loco, & raparum aliarumq; radicum noſtratium. Iuccam radicem eſſe diximus ſæpe aliâs, qua nobilior panis & apud inſulares omnes & continentes hos efficitur: ſed quomodo colatur germinetq;, q̃ etiam uaria ſit, minime adhuc dixi. Quando plantare iuccam ſtatuunt, terrã egerunt tenus genu, & effoſſam erigunt in tumulos quadratos nouẽpedales: duodecimq; ex ipſius iuccæ truncis ſexquipedalibus aut circiter, tumulo ternos cuique lateri prębentes inſigunt tranſuerſe, ut ferè in ipſius tumuli centro cuſpides eorum cõueniant. Ex illorum internodijs & infixa cuſpide radiculæ, capillares prodeunt. Hæ paulatim auctæ in eas conuertuntur, ſuperantq; maturæ lacerti ac ſæpe femoris humani craſſitudinem longitudinemq;. Ita cumulata illa terra ferè uniuerſa digeritur in radices. Sed matureſcere iuccam, inquiunt, non breuiore ſpatio quàm ſeſquianno. Inquiunt quoq; quo ulterius, ad biennium uſq;, ſinatur, eo fieri meliorem, perfectioremq; ad panem conficiendũ. Euulſam, lapidibus duobus ad id paratis, ueluti ſcalpro noſtræ fœminæ caſeum conterunt & premunt demum, aut ſacco ex herbis uel canniculis fluuialibus confecto imponunt, ponderoſo lapide ſuperiecto, diemq; naturalem appenſum ſinunt, & ſuccum eijciunt: diximus nanq; eſſe apud inſulares mortiferũ: attamen ſi coquatur ſalubris eſt ſuccus ille, uti è noſtro lacte ſerum. Hoc aduertendũ, apud hos continentes minime noxium, inquiunt, iuccæ ſuccum. Multa dicunt eſſe iuccarũ genera. Vnum altero ſuauius, atq; aliud alio precioſius eſt, quo regulis eduliũ paratur. Sunt quibus uescantur nobiles, ſunt & quibus populus. Exuccatam uero iuccam in tabellas fictiles ad id compactas, ueluti preſſum noſtri caſeum, diſtendunt coquendam. Is eſt eorum panis primarius, hunc uocant Cazabbi. Agium ſimiliter & Battatarũ uarias dicunt eſſe ſpecies. Sed agibus & battatis magis pro

ferculis

A ferculis aut fructibus utuntur, quàm ad uſum cõficiendi panis: uti noſtri rapis, raphanis, tuberibus, napis, paſtinacis, & huiuſcemodi rebus: ſed battatis præcipue, quæ terræ tubera egregia ſuperẽt mira quadam dulci mollitie, ſi præſertim in nobiliores incidatur. De radicibus iam ſatis: ad aliud iam panis genus ſermo uertatur. Diximus habere frumẽti genus quoddam, panico ferè ſimile, ſed grandioribus granis nobilius. Id in farinam contuſum, ui lapidum manu actorum pinſunt, iucca deficiente: eſtq; uulgarior panis. Singulis annis ter ſeritur: modò agri ubertas ferat ob æquitatem temporum: de qua ſatis multa in ſuperioribus. Et radicum omnium & maizij grani cultum hic reperere: arboreorumq; fructuum uaria genera cultiſſima. Inter hos Caramairenſes & Saturmanos itinera inquiũt eſſe lata rectaq;: ita ut diſtẽta rubrica credi queant notata. Hydrias, cantharos, ollas, orcas, paropſides, patellasq; fictiles apud hos repererũt: & uariorũ colorum aquales urnas, in quibus aquæ ſeruari feruntur frigidæ. Edicto, ut uel parẽrent regi catholico, religionemq; noſtrã induerent, uel terram linquerent, uenenatis ſagittis reſpondebant. Ceperunt nonnullos, è quibus pleroſq; indutos prius, ſoluerũt illico: alios ad naues prius ductos & rerum noſtrarum amplitudine oſtentata, quò cæteris illa referrent, ad beneuolẽtiam eorũ captandam, poſtea dimiſerunt. In omnibus fluminibus ſe uidiſſe aiunt auri argumenta. Recentes in eorum domibus ceruinas & aprinas carnes paſſim reperiebant, quibus laute ſunt epulati. Volucribus & hi abundant, nutriuntq; domi uolucres, tum ad eſum, tum ad delicias. Eius cœli ſpiritũ eſſe benignũ hinc arguunt, quod noctu apud flumina in ripis ſub dio dormierint, nulluſq; grauedinẽ capitis ſenſerit ullam, aut humorem conceperit inſalubrem. Magnos etiã neti goſſampij glomos, & faſces diuerſarum pennarum, quibus ſibi criſtas, noſtrorũ cataphractorum more, contexunt, & ſagulos ad decorem formant, paſſim repererunt. Delectantur & hi elegantijs eiuſcemodi. Arcuum & ſagittarum multitudo fuit

B innumera Maiorum & ibi cadauera combuſta, oſſibus in collis conditis alicubi, alibi integra in ſepulchris, in ipſis bohijs, id eſt domibus, alibi reuerẽter auro gemmisq; ornata, ſeruãtur. Habitas eorum bullas pectorales aliaq; monilia, quæ uocant ipſi guanines, reperere orichalco magis q̃ auro fabrefacta eſſe. Propterea eſſe his commercia cum uafris peregrinis arbitrantur, qui ad eos monilia hæc confecta importent, ut purum aurum ab eis adipiſcantur pro uili metallo. Neq; perpenderunt noſtri fraudem, donec ad conflationem uentum eſt. Architecti pleriq; pererrantes à littore parumper, in fruſta candidi marmoris ſe incidiſſe dixerunt. Putãt peregrinos ad eas terras ueniſſe quondam, qui marmora è montibus aliquando ſciderint, & putamina illa in plano reliquerint. Ibi didicere Maragonum fluuium è montibus niualibus deſcendere, augeriq; inter labendum magna fluminum aliorũ copia in eum cadente: propterea ingens eſt, quia è longinquo ad mare fluit per terras aquoſas. His actis, receptui ſigna dantur. Noningenti erant ad terrã miſſi: hi omnes ſublatis clamoribus præ lætitia, compoſitis ordinibus, & præda prouincialium rerum onuſti, criſtiſq; & coronis, lænis quoq; ac ſagulis plumeis militaribus incolarum ornamentis redeunt fulgentes. Anchoras eleuant XVI calend. Iulij, nauibus refectis, quas tẽpeſtates pleræq; concuſſerãt: ſed prætoria præcipue diſcrimen ingens ſubierat, amiſſo temone, uti iam diximus. Capiunt altum, ut Carthaginenſem portum petant, & inſulas quaſdam medias, trucium Caribium receptacula, infeſtant ex regio mandato. Sed uelox aquarum decurſus, & Ioannem Serranum prætoriæ nauis nauclerum primarium, & reliquos fefellit, quamuis fluxuum illorum naturam ſe optime callere iactarent. Quadraginta ſe lequas fuiſſe una nocte tranſportatos præter opinionem, conqueruntur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber sextus.

Opiniones uariæ, cur mare ab oriẽte in occidẽtem torrentis modo tẽdat

IC philosophandum est parumper, beatissime pater, & à cosmographia digrediendum ad naturæ arcanorum causas. Decurrere ad occidentem ibi maria, ueluti è montibus torrentes delabuntur, omnes uno ore prædicãt. Propterea trahor ego in ambiguum, quonam aquæ illæ tendãt, quæ rotante ac perpetuo tractu ab oriẽte fluunt, ueluti fugientes, ad occidẽtem, inde nunquam rediturae: neq; occidens propterea magis repleatur, neque oriens euacuetur. Si ad centrum eas tendere de natura grauium, dixerimus, centrumq; lineam esse æquinoctialem uoluerimus, uti pleriq; aiunt, quod centrum dabitur tot tantarumq; capax aquarum? quæ ue circunferentia reperietur madida? Rationem uerisimilem qui ea littora perlustrarunt præbent nullã. Putant pleriq; uastas esse fauces in angulo sinuali magnæ illius telluris, quam diximus Italia octuplo maiorem, ab occidente Cubæ insulæ, quæ rabidas has aquas absorbeant, & inde ad occidentem illas emittant, quo ad orientem nostrum redeant: alij dicunt ad septentrionem. Volunt nonnulli, clausum esse sinum illum magnæ telluris: tendereq; ad septẽtrionem à tergo Cubæ: ita ut septentrionales terras, quas glaciale circunsepit mare, sub arcto cõplectatur, sintq; uniuersa littora illa contigua: unde credunt eas aquas obiectu magnæ telluris circumagi: ut in fluminibus licet cõspicere riparum gyris sese obiectantibus. Sed hoc minime quadrat. Eodem nanq; modo, nõ acri tamen, sed leui fluere ad occidentẽ aquas perpetuo lapsu, inquiunt, qui glaciales tentarunt oras, & occidentem postea secuti sunt. Scrutatus est eas Sebastianus quidam Cabotus genere Venetus, sed à parentibus in Britanniam insulam ten-
D dentibus (uti moris est Venetorum, qui commercij causa terrarũ omnium sunt hospites) transportatus penè infans. Duo is sibi nauigia propria pecunia in Britannia ipsa instruxit, & primo tendens cum hominibus tercentũ ad septentrionem, donec etiam Iulio mense, uastas repererit glaciales moles pelago natãtes: & lucem ferè perpetuam, tellure tamen libera gelu liquefacto. Quare coactus fuit, uti ait, uela uertere & occidentem sequi: tetenditq; tamen ad meridiem, littore sese incuruãte, ut Herculei freti latitudinis ferè gradus æquarit: ad occidentemq; profectus tantũ est, ut Cubam insulam à læua longitudine graduũ penè parem habuerit. Is ea littora percurrens quæ Bacallãos appellauit, eosdẽ se reperisse aquarũ, sed lenes, delapsus ad occidentẽ ait, quos Castellani meridionales suas regiones adnauigantes inueniunt. Ergo non modò uerisimilius, sed necessariò concludendum est, uastos inter utranq; ignotam hactenus tellurem iacere hiatus, qui uiam præbeant aquis ab oriente cadentibus in occidẽtem. Quas arbitror impulsu cœlorum circulariter agi in gyrum circa terræ globum: non autem Demogorgone anhelante uomi absorberiq;, ut nonnulli senserunt: quod influxu & refluxu forsan assentire daretur. Baccallãos Cabottus ipse terras illas appellauit, eo quod in earum pelago tantam repererit magnorum quorũdam piscium, tinnos æmulantium, sic uocatorũ ab indigenis, multitudinem, ut etiam illi nauigia interdum detardarent. Earum regionum homines pellibus tantum coopertos reperiebat, rationis haudquaq̃ expertes. Vrsorum inesse regionibus copiam ingentẽ refert, qui & ipsi piscibus uescantur. Inter densa nanq; piscium illorum agmina sese immergũt ursi, & singulos singuli complexos, unguibusq; inter squamas immissis in terram raptant & comedunt. Propterea minime noxios hominibus ursos esse ait. Orichalcum in plerisq; locis se uidisse apud incolas prædicãt. Familiarem habeo domi Cabottum ipsum, & contubernalem interdum. Vocatus nanq; ex Britannia à rege nostro catholico post Henrici maioris

A ioris Britanniæ regis mortem, cõcurialis noster est: expectatq; indies ut nauigia sibi parẽtur, quibus arcanum hoc naturæ latens iam tandem detegatur. Martio mense anni futuri M D X V I puto ad explorandum discessurum. Quæ succedent, tua Sanctitas per me intelliget, modò uiuere detur. Ex Castellanis non desunt, qui Cabottum primum fuisse Baccalaórum repertorẽ negẽt: tantumq; ad occidentem tetendisse minime assentiuntur. De faucibus & Cabotto iam satis. Ad Castellanos redeamus. Carthaginis portũ & adiacentes Caribium insulas, quas appellãt sancti Bernardi, præterlapsi sunt, uniuersamq; Caramairensem regionem intactam postergarũt. Hic ab exorta tempestate ad insulã, quam diximus aliâs Fortem appellari, ab Vrabensis sinus faucibus distãtem lequas circiter quinquaginta, proiecti sunt. In ea insula canistros, ex cannis marinis contextos, reperere in barbarorum tugurijs multos sale plenos. Salinis egregijs nobilitatur insula: eius salis permutatione aliena comparãt incolæ. Ad prætoriam nauem uolitauit onocrotalus auis ingens, uulture maior, quæ guttur demittit multicapax: paludum Rauennatum quondã domestica, autorum testimonio: nescio an & nostra tẽpestate capi facile passus est: & circũductus per uniuersæ classis naues tandem interijt. Viginti aliorũ in littore stantium agmen uiderunt procul. Grandiorẽ nauem prætoriam, puta iam quassatam & minime utilem, à tergo reliquerũt, ut paulatim & sedato mari sequeretur. Vndecimo calendas Iulij appulsa est classis ad Darienem: in quartũ inde diem prætoria nauis, sed uacua, superinducta est. Dariennensis populus, duce Vascho Nunnez Balbóa præfecto, de quo aliâs latam fecimus mẽtionem, cum psalmo, Te deum laudamus, obuiam tria prodit milliaria. Intra domos, in prouincialium domorum modum ædificatas, habitatorum quisque uenientes suscepit libens. Prouincias has omnes regiones liceat appellare: quandoquidem procul uictæ sunt, omnibus regulis eiectis. Prouincialibus reficiũtur fructibus, & pane recenti, tam radicali

B quàm maizio. Cętera secum classis afferebat: salitas puta carnes, salsos etiam pisces, & triticeam in cupis farinam. Ecce regiam in abstrusis terris classem: ecce non modò intra cancri tropicum, uerumetiam ipsi æquinoctiali circulo ferè suppositos Hispanos, contra multorum sapientũ sententiam, ut ibi pedem figant, & colonias construant. Postea uero quàm in unum conuenere, quid consilij ceperint, intelligamus. Altero die ab appulsu classis, quadringentorum quinquaginta hominum Dariennensium fit conuentus. Publice arcaneq;, cõiunctim simul & uiritim, indagatũ est de rebus scriptis à Vascho præfecto australis pelagi, (Is est magistratus quem diximus ab Hispanis uocari Adelantatum.) Compertum est uera fuisse quæcunque de australi pelago terræ illius, regi significauerit: debere in Comogri, Pocchorrosæ ac Tubanamæ ditionibus, ex ipsius Vaschi præfecti iudicio, erigi arces impræsentiarum, ut coloniæ postmodum produci queant. Missus est propterea Ioannes Aiora nobilis Cordubensis propraetor cum hominibus quadringentis, quatuor carauelis & una minore naui aduectis. Is primo Comogrensem captat portum, lequas ab Dariene distantem fortè quinq; ac uiginti, uti scribunt literis præsentibus. Inde ad austrum ex quadringentis centũ quinquaginta missurus est, nouo itinere rectiore reperto: quà inquiunt sex & uiginti tantũ lequarum esse intercapedinem ab Comogri regia ad sancti Michaëlis sinus fauces. Reliqui è quadringentis pedem ibi fixuri sunt, & inde auxilia præstituri euntibus redeuntibusq;. Centũ uero illi & quinquaginta ituri ad austrum, aptos secum interpretes australiũ linguarum ducũt è nostris: qui ea didicerunt idiomata à mãcipijs habitis à Vascho, cum eas terras peragraret: & ex ipsis mancipijs, qui linguam iam callent Hispanam. Aiunt hi distare Pocchorrosæ portum à Comogræo lequas septem tantũ. In Pocchorrosa proprætor ex prætoris & aliorũ sanctione uiros relicturus est quinquaginta, cum naui leuiore, qua fungantur officio cursorum: & ueluti terra per equos di

C ſpoſitos fieri ſolet:ita mari certiores hi faciant prætorem & Darienneſes de rebus emergentibus. Locaturi etiam ſunt in Tubanamæ ſolo domicilia: à Pocchorroſa inquiunt diſtare Tubanamæ atria lequas uiginti. Ex quadringentis hominibus his, ex priſcis Dariennenſibus rerum experientia pollentibus, quinquaginta, qui decurionum loco nouos dirigant & ducant ad res gerendas, deſtinati ſunt. Ita diſpoſitis rebus, fuit conſilium regi hæc ſignificare, atq; unà certiorem reddere, eſſe in illis terris regulum nomine Dabáibam, cuius regnũ auro ſit opulentum: ſed intactum adhuc relictũ, ob potẽtiam. Hunc ſecũdo magno flumine illo, de quo aliàs mentionẽ fecimus, habere regnum, uniuerſamq; ditionis ipſius tellurem auro uberem, fama eſt uulgaris. Lequas inquiunt diſtare ab Dariene Dabáibæ regiam quinquaginta. Inde aiunt incolæ auri copiã per cõfinia ſpargi. Licet & ab Dariene, uti aliàs diximus, lequas tantũ tres, noſtri habeant aurifodinas non ignobiles, quibus impræſentiarum fruantur, multiſq; in locis effodiendo aurum colligũt: feracius tamen eſſe Dabaibæ regnum credunt. In primis noſtris ad tuam ſanctitatem primitijs, mentio de hoc Dabaiba facta eſt: ſed errore ducti, cum Dabaibæ piſcatores reperiſſent, Dabáibam ipſum inter paluſtria loca ſe offendiſſe arbitrati ſunt. Ad Dabaibam igitur tercentum deligere uolunt egregios ex uniuerſo exercitu bello aptos iuuenes, telorum omnis generis & armorum copia magnifice inſtructos, qui eum adeant, & detrectantem pacem ſternant, & debellent. Iterum atq; iterum repetunt, in argumẽtum opulentiæ futuræ, ſe paucis in locis effodere, ubi non commixtis terræ grumulis aureis occurrant. Quæ ſcripſerint refero. Conſulunt & regi condendam eſſe in ſanctæ Marthæ portu, in regione, appellatione incolarum, Saturma, coloniam, quæ ſit futura refugium nauigantibus ex Dominica inſula: à qua curſum ferunt eſſe quatuor aut quinq; dierũ ad eum Saturmæ regionis portum: & ex ſancta Mar-
D tha triũ ad Darienem, eundo inquio: reditus nanq; illis adeò durus eſt, ob eum quem diximus decurſum aquarum, ut arduos uideãtur montes redeundo conſcendere. Non eſt huius torrẽtis uis ex Hiſpaniola & Cuba redeuntibus in Hiſpaniam tanta, quamuis & ipſi laborẽt contra labentẽ oceanũ: quia ſit hic pelagi amplitudo ingens, qua uagari queant aquæ fluẽtes. In Pariæ tractu ſtringũtur aquæ lateribus eius terræ & multarum inſularum adiacẽtium ex aduerſo compreſſæ: uti liquet in Siculo freto coniectari, ubi eſt aquarũ impetus is, quem tua Sanctitas nouit, qui Scyllam & Charybdim efficiũt, ob anguſtias illa maria receptantes, Ionium uidelicet ac Libycum & Tyrrhenum. Ex Guanaſſã inſula & Iáia Máiaq; & Cerabaróno, regionibus Beraguæ occidentalibus, ſcriptum reliquit Colonus huius inuenti princeps, reperiſſe furorem tantum in proram, ea littora uerſis ueſtigijs orientem quæritando, ut neque licuerit interdum plumbata fundum tentare, quin illam ſecum penſilem raptaret aduerſus impetus. Neque ipſe quiret aliquando integro die, licet uentus aliquis flaret in puppim, uel unico milliari decurſum uincere. Hinc eſt quod ſæpe cogãtur Cubam, Hiſpaniolam demum prehendere prius, ut mox lato pelago ad ſeptentrionem captato, curſum dirigant in Hiſpaniam, quò boreales flatus illis adiumẽto ſint ad impellendum naues, quas itinere recto minime quirẽt perducere. De motibus oceani ultro citroq; iam ſatis multa. Quid de Dariene & colonia in eius ripa deducta, quam diximus ſanctam Mariam Antiquam ab ipſis appellari, ſcribant, recenſendũ eſt. Loci ſitus eſt inualidus, peſtifer, Sardo cœlo pernicioſior. Pallẽt omnes, ictericis ſimiles. Neq; à natura regionis id euenit: multis nanque in locis ſub ijſdem latitudinis gradibus ſignorum, ſalubrem benignamq; reperiũt aëris clementiã: ubi ſcilicet nitidos terra fontes gignit, ubi ue flumina ripis meant currentibus haudquaq; cœnoſis: ſed præcipue ubi cliuos, nõ ualles inhabitant. Locus aũt ille in Darienis fluminis ripa ſitus, in profunda eſt ualle locatus, collibus undiq; arduis circunſeptus: qua de cauſa ſolares radios meridianos ſuſcipit ſuos

in

A in uerticem ferè perpẽdiculares, & à montanis labẽtibus radijs à fronte tergoq; ac lateribus grauiter uexatur. Radiorum quippe solariũ feruorem repercussio parit, non accessus ad terram: quia in se minime sint passibiles: quod ex niuibus altorum montiũ colligi potest, uti optime callet tua Sanctitas. Propterea cadentes in montibus radij per obiectum decliuem ad ima rotãtur, uti saxum ingens rotundum, à culmine montis deiectum. Valles ergo & contingẽtem sibi radiorum partem ex directo, & præcipitem cliuorum ac montium ex transuerso, suscipiunt. Est ergo Dariensis habitatio à natura loci particularis, non à regione perniciosa. Est & pestifer à natura soli locus, quod cœnosus paludibus fœtidis septus sit. Imò uicus ipse palus est, ubi ex guttis mãcipiorum dextra cadentibus, dum irrigant pauimenta domus, illico bufones gignuntur: uti alicubi egoipse uidi in pulices guttas illas æstate conuerti. Vbicunque præterea effodiunt ad sesquipalmum, scaturiũt aquæ insalubres omnes & corruptæ à natura fluminis qui ad mare cœnoso atq; inerti alueo per uallẽ profundã delabitur. Propterea de loco mutando cõsulunt. Ibi figere pedẽ primos necessitas coẽgit: tanta enim urgebãtur egestate, qui primi ad eas terras appulsi sunt, ut de loco mutãdo cura defuerit. Iniqua igitur soli sedes, illos uexat ob solares radios. Deterior aquarum & corrupti aẽris, ob cœnosos uapores, inclementia reddit inualidos. Nec portu nobilitatur ullo locus ipse, qui distat à sinus faucibus lequas tres: estq; iter arduũ asperumq; ad comportandũ cõmeatus à mari. Ad alia contingentia ueniamus. Vbi primũ appulsi sunt, multa illis acciderũt hactenus incognita. Medicũ quendam eximiũ Hispalensem, quem antistitis autoritas, & auri simul cupiditas, tranquillam linquere uitam in patria stimularunt, adorta est dormientẽ cum uxore uis fulguris: domus cum uniuersa supellectile illi exarsit. Attoniti uir & uxor penè nudi proclamãtes & semiusti uix euaserũt. Stantibus in littore, molossum sesquianniculum rapuit crocodilus ingens, & uti miluus pulliculum solet: mi-

B serum canem, domini auxiliũ uasto latratu implorantem, ante omnium oculos asportauit. Noctu uespertilionum morsibus torquebãtur: si dormientem fortè momorderint quempiam, exhausto sanguine, trahũt in uitæ discrimen: & mortuos fuisse nonnullos ea tabe compertũ est. Si gallum, aut gallinã sub dio noctu uespertiliones deprehenderint, in cristam aculeo fixo, interimunt. Crocodilis, leonibus ac tigribus & hi aiunt infestari terram: sed inuentas iam esse artes quibus multi capiantur. Reperisseq; se in sociorũ domibus tigrium ac leonũ interfectorum pelles, scribunt. Boues, porcos, atq; equos, adolescere ibi maiorẽ in modum, & grandiores fieri genitoribus dicunt, ob ubertatẽ soli. De arborum proceritate, deq; terræ uarijs fructibus, de hortẽsibus, & satis omnibus nostratibus: de ceruis & quadrupedibus feris, uarijs etiã generibus auium ac pisciũ, eadem referũt, quæ scripsi aliàs. Caretam regulum, regionis Coibæ principem, triduo habuerunt hospitem: & admiratũ nostra harmonica instrumenta, equorumq; phaleras, ac cætera illi peregrina, beneq; donatum remiserũt. Is nostris significauit arbores gigni in prouincia, quarũ tabulis naues constructæ tutæ sunt à corrodentibus marinis uermibus. Est nanq; dira hæc pestis nostris nauibus in portubus illis. Ait esse amaritudinis tantæ ligni genus illud, ut facile abstineant ab eius gustũ. Est & alia peculiaris terræ arbor, cuius si folia nudũ alicuius corpus tetigerint, uibices eleuent ingentes: & nisi illis aqua marina uel saliua matutina medeatur, illico letalem suo ueneno excitent dolorem. Hanc arborem & Hispaniola parit. Eius etiã lignum olfactu aiunt esse mortiferum, nec portari quoq; lignum posse sine uitæ periculo. Cum excutere à se tantæ seruitutis iugum sæpe insulares Hispaniolæ tẽtauerint, nec cesserit unquam aperto Marte uel insidijs, reperti sunt eo ligno uoluisse primarios noctu dormientes suffumigatos interimere. Sed admirati ligni reperti nouitatẽ Christiani, fateri fraudem miseros coẽgerunt, & commenti autores pœnas dedere. Habẽt ipsi genus herbæ, cuius

Ex guttis bufones.

Præsentis ueneni arbor.

C odore fulti remediũ sibi comparãt, ab eius ligni ueneno, ut portare illud queant indemnes. De his leuibus iam satis. Sperant ex insulis australis pelagi maiorem multo copiam habituros. Parabat enim Petrus Arias (nuncio qui ad nos literas tulit discedẽte) profectionẽ ad eam insulam quæ prominet medio in sinu sancti Michaëlis à nostris appellato: à Vascho intacta relicta ob perturbatũ eo tempore mare. De qua late in trãsitu Vaschi ad austrũ. Multa indies maiora præteritis expectamus. Ceptæ sunt enim & prouinciæ plures aliæ, quas non inutiles aut nõ parũ mirandas fore putamus. Ioãnes ille Diaz Solisius Nebrissensis, de quo fecimus aliquãdo mentionẽ, missus est per Frontem illã sancti Augustini, quæ lineam superat æquinoctialẽ gradus septem, & ad Portugallẽses pertinet, ut latus australe à tergo Pariæ, Cumanæ, Cuquibacóæ, portuumq; Carthaginis & sanctæ Marthæ, Dariensis & Beraguæ nostris nauigijs percurrat, quò apertior & plenior de tractibus illis habeatur notitia. Missus est alius nauiũ trium ductor Ioannes Poncius, qui Caribium terras depopuletur, & in seruitutẽ obscœnos hominum uoratores redigat, quò liberæ sint ab ea peste iam tandem adiacentes mitium insulæ, & unà prouentus earũ insularũ & arcana liceat uestigare. Missi sunt & alij per diuersa. Gaspar Badaiocius ut occidentem percurrat. Franciscus Bezerra, ut per sinus ipsius angulum. Et Valleius, ut per fauces eius ad orientalem sinus oram traijciant, ad arcana telluris eius exploranda: in qua Fogeda nuper sinistris auibus pedẽ figere cœperat, arce ac pago ædificatis. Cum octoginta prius militibus instructis ex Dariene Badaiocius discessit: quem secutus est cum quinquaginta Ludouicus dictus Mercado: Bezerræ uero addixerunt octoginta: Valleio septuaginta. Portus ne tutos capturi sint, an in malefidas stationes casuri, summi rerum artificis prouidẽtia nouit. Nos autẽ homines casuum notitia postquam emerserint, includimur. Ad alia ueniamus.

D

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber septimus.

Vix bene domo exierat Petrus Arias putati continentis gubernator, appulsus ad Darienem, cum plerisq; appendicibus: quando ad curiam, negociationis gratia, sensi uenisse quendã Andream Moralem, nauiũ ea littora noua percurrentium nauclerum: qui & crediti contineñtis oras, & insularum adiacentium tractus, & Hispaniolæ interna omnia diligenter soliciteq; scrutatus est. Vestigandæ Hispaniolæ curam uiro huic frater Nicolaus Ouandus militiæ Alcantaræ maior commendatarius, Hispaniolæ gubernator, demãdauit: quod ingenio polleret, essetq; ad huiuscemodi rem explorãdam cæteris aptior. Super his Andreas hic indices & tabellas formauit egregias: quibus præbetur fides à reliquis rem intelligẽtibus. Is ad me uenit, uti solent alij ab oceano redeuntes. Quæ ab eo & plerisq; alijs hactenus ignorata didicerim, tractemus. Sit Hispaniolæ particularis descriptio, quæ primam huius narrationis frontẽ amplectatur: quandoquidẽ caput est & emporium uniuersæ liberalitatis oceani: habeatq; mille atq; iterum mille formosas, comptas ditesq; Nereides nymphas quæ ipsam, tanq; Tethym alteram dominam & genitricem, circunsepiant, comantq;, decentes. De Nereidibus ipsis, id est, circumambiẽtibus insulis, pauca mox differemus. Insula demum Margaritæa Diues à nostris appellata, in australis pelagi sancti Michaëlis sinu iacẽs iam trita (quæ nobis miranda præbuit impræsentiarum, & maiora de futuro pollicetur) superueniet: candẽtibus armillata, torquata & coronata Cleopatræis unionibus: de quorum conchylibus in calce narrationis par erit aliqua pertingere.

A Ad elysiam iam Hispaniolam ueniamus: & à prima nominum impositione exordiamur: de forma & cœli clemẽtia mox: de ipsius diuisione demum conferemus. Ex insula Matininò, de qua in prima decade, cum accentu in ultima, uti tua Sãctitas noscet per uirgulam superimpositam in omnibus eorũ uocabulis, ne toties repetendum sit, ubi accentus nouorũ uocabulorũ iaceant: inquiunt hi trãsuectos suis monoxylis canóis, dico lintribus unilígneis, primos habitatores, è patria per aduersæ factionis partes eiectos: ut Dardanũ ex Corytho legimus, & ex Creta Teucrum in Asiam, & solum postea Troianum appellatum: Tyriosq; ac Sidonios, fabulosa ducẽte in Libyam Didone, classem appulisse. Extorres igitur Matininoenses è proprijs laribus, in Hispaniola & ea insulæ parte quæ Cahonáo dicitur, ad ripam fluminis appellati Bahabonì, sedem posuere: Vti est in Romanis initijs de Aenea Troiano in Italiam ad Latium Tibrim deuecto. Intra Bahaboni fluminis ostiũ iacet insula, ubi dicuntur aduenæ primam domum erexisse: hanc appellauere Camotéiam. Domum eam sacrarunt postmodum, & reuerenter coluerunt semper, ad aduentum usq; nostrorum, & donis perpetuis salutabant: uti nos initialem nostræ religionis Hierosolymam, Mahometæi Mecham, & ueteres Fortunatarũ insularũ cultores in magna Canaria Tyrmam super alta rupe structam: unde sese multi lætis animis & psallentes præcipitabãt, à sacrificulis eorũ persuasi, animas inde se amore Tyrmæ deijcientium beari, ad æternasq; delitias perduci. Reperere id obseruatũ ad nostra usq; tempora Fortunatarum debellatores: nec decidit hodie à communi sermone sacrificiorum memoria: nomenq; rupes ipsa retinet. Didici etiã nuper esse in insulis ipsis, à Betanchòro Gallo primo Fortunatarum cultore, habita tamen ab Castellanis regibus uenia, uti aliâs dixi, Betanchòranam factionem, quæ adhuc & linguam & mores Gallicos seruet, licet Betanchòri hæredes, Castellanis uiris, uti suprà memorauimus, domitas duas insulas precio reliquerint. Habitatores

B tamen qui Betanchòrum secuti fuerãt, & sibi domicilia fabricauerãt, familiasq; ibi auxerant, perstiterũt: atq; unà cum Hispanis fortunate uiuunt, Gallicorum frigorum expertes. Ad Matininoénses pedẽ referamus. Nomina Hispaniolæ à primis habitatoribus imposita fuere, primum Quizquéia, dehinc Haiti. Neq; hæc ad imponẽtium uoluntatẽ solũ, sed ab effectu credito ab eis. Quizquéiam dicunt rem grandem, qua nulla sit maior. Quizquéiam interpretantur uastitatem & uniuersum ac totum: uti Græci suum Panem. Quia sunt arbitrati, ob eius magnitudinem, esse uniuersum orbem terrarum, neque sole calefieri quicquam aliud præter eam insulam cum adiacentibus cæteris: propterea Quizquéiam dici debere statuerunt. Haiti uero dicitur asperitas, eorum uetere lingua: atque ideo insulam appellauere uniuersam Haiti, per metonymiam à parte totum denominantes: quia hæc insula plerisq; in locis horrescat aspera montium facie, ac tetra syluarum densitate, uallibusq; ob altitudinem montium formidolosis & obscuris: licet alibi sit amœnissima. Hic est aliquantisper, beatissime pater, digrediendum. Mirabitur beatitudo tua, quonam pacto simplices homines recolant huiuscemodi principia à distantibus, quandoquidem nullum genus literarum assequuntur. Mos est apud eos ab æterno, in regum domibus præcipue, ut filios eorum boitij, id est sapientes, in rerum agnitionem memoriter erudiant. In ea præceptione duabus maxime rebus intẽdunt: generali alteri, de rerum origine ac successu: particulari alteri, de parẽtum, auorum, atauorumq; ac maiorum omniũ præclare gestis bello & pace. Quæ duo præcepta rhythmis habent composita eorum lingua. Hos Aréitos appellant. Et, uti citharœdus apud nos, cum tympanis illi suo more fabrefactis suos aréitos concinunt, & choreas cantando ductitant. Tympanũ maguéy dicitur. Habent & aréitos amatorios: habent & querulos & excitantes ad pugnam, cum suis quenq; sonis rei quadrãtibus. Vtuntur & saltationibus, in quibus sunt nostris

Insulariũ filios instituẽdi ritus.

C multò agiliores, quia nulli alteri rei magis inuigilant, suntq; nudi, nec uestibus occupantur. In Areitis à maioribus habent uaticinatũ nostrorũ aduentum: quibus gemendo, uti per elegias, perniciem suam detonant. Maguacochios aiunt, id est uestitos homines, uenturos ad insulã, armatos ensibus, hominem scindentibus uno ictu: quorũ iugo posteritas eorũ subdenda foret. Nec miror quidem uaticinatos eorum maiores seruitutem filiorum: si uerum est quod de lemurum familiaritate referunt. De quibus satis late in primæ nostræ decadis libro nono (uti de zemibus, id est de eorum simulacris, quæ colebant) disseruimus. Nunc autem fatentur zemibus sublatis nusquam ultra quenq; apparuisse. Ascribunt nostri signo crucis, quo se omnes muniũt: sunt nanq; baptismatis lauacro abluti. Est & uniuersis ingens cura de noscendis finibus & regnorum terminis: sed hæc generalis mitainis omnibus, id est nobilibus: mitainos enim appellant nobiles: ita ut suæ sint & hi patriæ non inepti cosmetræ. Vulgo nulla est cura alia præterquam de sementibus & sationibus. Piscationibus sunt & aptissimi: quia toto anno omnibusq; diebus sese fluminibus immergunt: neq; minus agunt in aquis uitam, q̃ in terra. Venatu etiam inuigilant. Habẽt nanq; duo genera quadrupedũ, uti aliâs diximus: utias, hæ sunt cuniculi parui: & serpentes iuánas, de quibus in prima decade satis, crocodilis assimiles, octipedales terrestres, suauissimi saporis. Volucres autẽ innumeras nutriunt omnes insulæ: puta palumbes, anates, anseres, ardeas: psittacorũ præterea non minorem q̃ apud nos passercolorũ copiã. Quisq; regulus suos habet ditionarios dispartitos, uenatui hos, illos piscationi, agriculturæ alios addictos. Ad nomina redeamus. Quizquéiam, diximus, & Haitín esse antiqua nomina. Cipángam etiam à regione montana, auro ferace, pleriq; uniuersam insulam appellauere: uti poëtas uidimus nostros Italiam appellasse aliquando Latium, à parte ipsius. Ecce, uti Ausoniam Hesperiamq; maiores Italiam dixere: ita hi Quizquéiam, Haitín, Cipángam. Nostri

D autem primo Isabellam ab Helisabeth regina, quam Hispanum idioma nuncupat Isabellam, à prima colonia condita in littore septentrionali insulæ. De qua satis in prima decade. Ab Hispania postmodum appellant diminutiue Hispaniolam. De nominibus satis, de forma nunc loquamur. Qui primi percurrerant insulam, castaneæ folio similem cum sinu ad occidentem, mihi depinxerunt, Cubam insulam prospectantem. Hic autem Andreas Morales nauclerus, aliter depictam, parum tamen ad me tulit: ab utroq; quippe angulo, orientali puta & occidẽtali, magnis sinubus cauatam esse describit, cornuaq; protendere longissime. Intraq; magnum sinum orientalem portus locat amplos tutosq;. Dabimus operam ut aliquando ad sanctitatẽ tuam is index particularis Hispaniolæ mittatur. Eodem nanq; modo suum indicem affert, quo Hispaniam & Italiam cum suis quamq; montibus, uallibus, fluminibus, urbibus, & colonijs, arbitror beatitudinem tuam sæpe cõspexisse. Comparemus sine rubore, comparemus, beatissime pater, Italiæ reginæ quondam orbis terrarum, Hispaniolam: quandoquidem si quantitatem dimetiemur, paulò minor reperietur. Est nanq; Hispaniola ab oriente distenta in occidentem milliaria, uti iuniores uolunt, quadraginta supra quingenta. Almirantum diximus in prima decade produxisse mẽsuram. Lata uero alicubi tercentum ferè, angustior tamen alibi, ubi cornua iactat. Sed Italia est hæc multò beatior, beatissime pater: maiori quippe ex parte sui est adeò temperata & amœna, ut neque frigore urgeatur molesto, nec calore uexetur immodico. Habet utrunq; solstitium Hispaniola penè par æquinoctijs. Vix enim horam integram ascendit dies ut noctem superet, aut econuerso, in meridionali latere, in septentrionali aliter. Pleræque regiones in ea iacent, in quibus aliquando frigus uiget. Sed id accidere beatitudo tua intelligat, ex consono ad id obiectu montium, ut infrà latius dicemus: neque tamen est atrox adeò, ut habitatores niues molestẽt unquam. Perpetuo præterea gaudet

Hispaniola multis nominibus præfertur Italiæ

Vere

A Vere, perpetuoq́ autumno felix hæc insula. Frondescũt ibi toto anno arbores, & prata uirescunt. Fortunantur ibi omnia mirifice. Quantum hortensia coalescant intra sextumdecimũ diem, caules, lactucæ, boragines, raphani, & huiusce modi sata: cucurbitæ, melones, cucumeres, & similia intra trigesimum, satis late alibi. De animalibus autẽ diximus, boues ex Hispania transuectas in multo maiores euadere. Boues elephãtis, porcos mulabus, cum de augmento est sermo, comparant, hyperbolice tamen. Diximus & suillas carnes sapidas esse ac salubres, propter myrobalanos & patrios fructus alios, quibus uescũtur, suapte natura nascẽtibus: uti apud nos fagineæ sunt, iliceæ, quernæq́ grandes. Vites etiã si cura insit, mira coalescunt ubertate: & si cui animus aliquando fuit, de serendo in montibus tritico, ubi parumper frigoris uigeat: in plano minime, ob nimiam agrorum pinguedinem. Est incredibile auditu. Spicam superare lacerti crassitudinem, spithama lõgiorem, granaq́ nutrire quamlibet duo millia amplius asseueranter inquiunt, & iureiurãdo affirmãt. Sed salubriorem insulæ panẽ iuccæ præsertim, aiunt, quem uocant cazábbi: quia sit digestioni aptior: quodq́ seratur & colatur facilius atq́ uberius. Id autem temporis quod superest, auro intendunt legendo. Est tanta omnium quadrupedum copia, ut iam & equi & coria boum & pecudum portentur in Hispaniam. Genitrici iam succurrit filiola multis in rebus. De coccineis arboribus, de aromatibus, de colore glauco, de mastice, gossampio, de electro, & multis alijs eius prouẽtibus, satis multa alibi. Quid felicius ergo beatissime pater in terris, quàm uiuere ubi fas sit tot tantaq́ passim uidere & frui? quid beatius quàm agere uitam, ubi non cogaris angustis includi cubiculis, horrenti gelu, aut anxio calore? neq́ hyeme oporteat ponderosis uestibus corpus onerare, aut suras perpetuo igne cremare, quæ senefaciunt homines in ictu oculi, ac uires labefaciant, trahuntq́ mille morborum genera. Salubrem præterea inquiunt esse aërem, salubres & fluminum aquas, utputa quæ

Rara terræ fœcunditas.

B auro perpetuò superlabũtur. Nullus est nanq́ fluuius, nulli montes, pauca planities, auro immunes. Ad particularem tandem internam huius beatæ insulæ cosmographiam deueniamus. Habere Hispaniolam quatuor flumina, quæ ferè portionibus æquis eam diuidãt ex altis mõtibus: uno ad orientem, hoc Iunna dicitur: ad occidentẽ altero, quod Attibunicus: tertio ad meridiẽ, quod Háiba: ad septentrionem quarto quod Iáche, aliàs narrauimus. Nouam hic nauclerus affert ab incolis ab æterno obseruatam descriptionem. In quinq́ partes uniuersam diuidemus: dehinc cuiusq́ prouinciæ regiũculas ueteribus nominibus appellabimus: quodq́ memoratu dignum in singulis erit, recẽsebimus. Insulæ initium ab oriente amplectitur prouincia nomine Caizcimù: sic appellatam, quia eorum lingua cimù frontem siue initium significat. Sequitur illam Huhábo, inde Caihábo. Quarta est Bainóa. Angulum occidentalem tenet Guaccaiarima: sed penultima Bainóa latioribus constat terminis, quàm tres eam præcedentes. Caizcimù à prima insulæ fronte protenditur ad flumen per urbem primariam sancti Dominici labens, quod est Hozáma. Ad septentrionem autẽ terminatur ad montes asperos, dictos ob sui horrorem Haiti particulariter. Huhábo montibus Haiti & flumine Iáciga includitur. Caiábo tertia amplectitur quicquid iacet inter Cubáho & Dahátio ad ostium usq́ fluminis Iácchæ, unius è quatuor æque diuidentibus insulam: & ascendit ad montes Cibáos, ubi est maior auri copia. In quibus nascitur fluuius Demáhus, caditq́ per fontes fluminis Naibæ, alterius è quatuor ad mare australe, ad aliam fluminis sancti Dominici ripam. Bainóa capit initium à finibus Caiábi, ad insulam usque Cahiní: quæ iacet ferè contigua littori septentrionali ipsius insulæ, ubi primam diximus ædificatam fuisse coloniam. Reliquum ad occidentem occupat Guaccaiarima prouincia. Atque ideo Guaccaiarimam appellãt, quod sit insulæ extrema pars: marimam ipsi appellant podicem: insulæ podicem uocant. Gua est apud eos articulus: & pau

C ca sunt, regum præcipue nomina, quæ nõ incipiãt ab hoc articulo gua: ut Guarionexius, Guaccanarillus: & hinc multa etiam locorum nomina. In Caizimu, regiones sunt, Higuéi, Guanamà, Reyrè, Xaguà, Aramanà, Arábo, Hazóa, Macoríx, Caiacóa, Guaiágua, Baguanimáho, & asperi montes Haitienses. Hic de aspiratione pauca referamus: quæ aliter se habet quàm apud latinos. Aduertendum est, nullam inesse aspirationem uocabulis eorum, quæ non habeat effectum literæ consonantis: imò grauius aspirationem proferunt quàm nos f consonantem. Proferendumq; est quicquid est aspiratum eodem halitu quo f, sed minime admoto ad superiores dentes inferiore labello: ore autẽ aperto, ha he hi ho hu, & concusso pectore. Hebræos & Arabicos eodem modo suas proferre aspirationes uideo. Hispanos etiam in his quæ ab Arabibus diu possessoribus uocabula acceperũt, experior idẽ seruare: multa quippe retinẽt: ut almohádda, quæ dicitur puluinar: almoháza, quæ interpretatur strigilis: & huiuscemodi multa quæ anhelante pectore promũt. Placuit hæc recẽsere, quia apud latinos accentus plerunq; solus aut aspiratio mutant significatũ: uti hora pro parte diei, & ora pro plurali huius dictionis os: aut ora pro regione, ut, Troiæ qui primus ab oris. In accẽtu autem, accentu mutato, occîdo uel óccido. Ita & in horum simplicium lingua maxime seruandi sunt accentus, & aspiratio promenda. De accentu suprà diximus, & articulo gua. In Huhábo prouincia sunt regiones, Xamána, Canabacóa, Cuhábo: multæq; aliæ quarum nomina nondum didici. Caiábus prouincia regiones habet, Maguà, Cacacubána. Huius regionis incolæ longe aliam habent linguam ab Hispaniolis reliquis, & Macoryxes dicũtur. Cubanà est alia regio: & ipsa lingua differens à cæteris. Baiohâigua regio, diuersum & hæc idioma tenet. Aliæ sunt regiones, Dahabón, Cybáho, Manabáho. Cotoy est in insulæ medio: flumen interlabitur Nizaus: montes autẽ Mahaitin dicti, Hazuà, Neibaymâo. In Bainóa regiones sunt, Maguána, Iagohaiúcho,
D Baurúco, Dabiágua, Attibuni à noĩe fluminis, Caunóa, Buiaici, Dahabonici, Maiaguariti, Atiéi, Maccazína, Guahábba, Anniuici, Marién, Guaricco, Amaguéi, Xarágua, Yaguána, Azzuéi, Iácchi, Honorúcco, Diáguo, Camaie, Neibaimâo. In Guaccaierima, prouincia ultima, regiones sunt, Mauicarâo, Guahágua, Taquenazábo, Nimaca, Bainóa parua, Cahaymí, Iamaizí, Manabaxáo, Zauána, Habacóa, Ayqueróa. Ad particularia nunc de regionibus ipsis quædam descendamus. In prouincia Caizimu, intra uastum initij sinum est antrum ingens, in rupe caua, sub radice montis altissimi, ad stadia duo circiter à mari: cuius ostiũ est magni templi foribus assimile, falcatum, ingens. Tentauit cum nauigijs antrum ex gubernatoris mandato hic nauclerus. Per latentes uias, inquit, ueluti ad sentinam cõcurrere ad antrum multa flumina. Et desiere post id mirari, quô tenderent flumina plura delabẽtia, quæ à nonaginta milliaribus uenientia fluendo absorbentur, nec appareant ultra. Per eius saxei montis uoragines deglutita iam arbitrãtur ad id antrum proficisci. Ingressus antrum nauclerus ferè absorptus est. Inesse rebullitus & uortices inuicem cõflictantes & ora hiantia multa, inquit. Veluti pilam, cum horrendo mugitu, nauiculam eius uortices hinc, ebullitus inde, modo hâc modo illac, diu iactitarũt. Ingressum fuisse pœnituit: nec quà regrederetur intelligebat. In obscuro iam uagabantur, tũ ob ipsius antri tenebras, quæ lõgissime petũt montis specum: tum quia perpetuæ ibi sint nebulæ ex salientibus uaporibus humidis in cõtinua conflictatione ueniẽtium aquarũ. Casui Nili è montibus Aethiopũ, strepitum illũ comparat. Surduerunt adeò, ut quid inuicẽ loquerẽtur, haudquaq; audirẽt. Euasit tandẽ pauidus de antro, ueluti de tartaro, putãs rediisse ad superos. Ad milliaria fortè sexaginta, ab urbe primaria sancti Dominici, sunt ferè in prospectu mõtes alti, super quorum uertice stagnũ est inaccessibile: à iunioribus nunq; uisum ob asperitatẽ montis, neq; quod semita pateat ulla. Per uicinũ tandẽ regulũ ductus nauclerus, ut gubernatoris

Aspiratio quomodo sit proferẽda ĩ his insularibus uocabulis

Flumina in antro absorbẽtur

A bernatoris mandatum expleret, mõtem ascendit. Stagnum adijt. Vigere ibi frigus ait. In hyemis argumentum, filices & rubeta mora gignentia, quæ duo calidam regionem minime patiũtur, inuenere. Montes uocãt Ymizui Hybahaino. Circuit in gyrum lacuna milliaria tria. Dulciũ est aquarum: uarijs piscibus egregia est. Cadunt in eam riui plures: nec habet exitum lacus, quia sit undiq; montiũ uerticibus circunseptus. De altero nunc Caspio siue Hircano, mediterraneo mari dico, cum uicinis alijs quibusdã dulcibus lacubus parumper cõferamus.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber octauus.

AINOA prouincia quæ triplo superat tres primas, Caizimu scilicet, Vhabo & Caiabon, uallem includit Caiouani: in qua lacus est salsus, amarus, horridus, uti de Caspio legitur: propterea Caspium est animus uocitare: licet nõ sit Hircania regio. Voragines habet, è quibus & saliunt aquæ marinæ, & uenientes è montibus absorbentur. Putant esse amplas adeò profundasq; cauernas eius, ut è mari per eas magni etiam marini pisces emergãt: inter quos piscis quidam ab eis dictus Tiburonus, qui hominẽ in ictu dentis secat medium & uorat. In Hozamam urbis primariæ fluuium è pelago ascendũt tiburoni & multos dilacerant ex incolis: præcipue qui se nullo pacto abstinent, quin quotidie lauandi gratia immergant fluuio. Flumina in stagnum delabuntur salsum, à septentrione Guaninicabón, à meridie Xaccoéi, ab oriente Guannábo, ab occidẽte Occóa. Magna hæc flumina perpetuaq; esse inquiunt: & parua in Caspium cadere uiginti amplius. Scatent etiam à septentrione proximi stagno, non amplius stadio: stadiumq; occupant in circuitu fontes plusquam ducenti, aquarum æstate frigidarum & dulcium potabilium. Hæ fluuium efficiunt minime uadosum, qui è proximo cum cæteris ad stagnum labitur. Hic est sistẽdum parumper. Regionis regulus, uxorem, in sacello à Christianis in eius ditione structo orantem reperit, concubitum petit: habendam esse rationem loci deo sacri, uxor arguit. Cuius uerba hæc fuerunt: Teitoca teitoca: quod sonat, esto quieetus: técheta cynáto guamechyna: quod sonat, dominus multũ irascetur. Guamechyna dicitur dominus, técheta multum, cynato iratus. Inquit excusso brachio maritus: Guaibbá, id est uade: cynáto machabúca guamechyna: interpretat̃, quid ad me quod irascatur deus? Vim uxori intulit: repente mutus effectus est, & semimancus. Pœnitentia ductus, & miraculo perculsus, donec uixit egit uitam religiose: nec passus est ultra sacellum uerri aut ornari aliena manu. Eo miraculo & incolæ multi & Christiani omnes commoti, sacellum pientissime frequentant. Aequissimo libentiq; animo ferunt regulum fuisse passum eius contumeliæ uindictam. Ad Caspium retrocedamus. Is lacus salsus procellis agitatur & tempestatibus, ita ut piscatorias sæpe nauiculas in præceps trahat, & cum nautis absorbeat. Neque repertus est naufragatus quispiam emersisse, aut proiectus ad littus, uti assolet de cadaueribus deglutitis in mari. Sunt hæ tempestates Tiburonorum lauta conuiuia. Dicitur id Caspium hagueygabón. Iacet media insula in quam se piscaturi recipiunt, minime tamen culta. Est insulæ nomen Guarizácca. Amplectitur lacus ipse longitudine, millia passuum triginta: latitudine, duodecim, alibi quindecim. Est alius in eadem planicie lacus huic proximus, aquarum salsodulcium, quæ nec potui sunt bene aptæ: neq; si necessitas urgeret, ineptæ. Longitudo est eius milliarium quinq; & uiginti, latitudo octo: nouem & decem alicubi. Fluminum est multorum receptor: absorbentur & ibi aquæ: caret

Piscis homines uorans.

Vindicta mira polluti sacelli.

B

C exitu. E mari etiam prosiliunt in eum aquæ, sed paucæ, propterea commixtus. In eadem prouincia lacus alius dulcis, nomine Iainaguà, ad occcidẽtem, parum distans à Caspio. Habet & alium lateralem idem stagnum salsum ad septentrionem, sed paruum, trium & quatuor milliariũ in latitudine, in lõgitudine unum & paulò amplius. Hic est potabilis. Dicitur is paruus Guaccaa. Ad meridiem lacus eiusdem salsi, iacet alius lacus trium milliarium in lõgitudine ferè circularis, dictus Babbareo. Dulcis est, ut superiores duo. Hic lacus, quia caret exitu, nec uoraginibus deglutiatur, ad mare insalsum, si torrentibus augeatur, superfluas mittit aquas. Hic est in Xamanà Bainoæ prouinciæ regione. Est alius inter orientem & meridiem iacens ad latus Caspij, dictus Guanybám: milliarium in longitudine x. est ferè rotundus. Sunt præterea per insulam sparsi lacus alij parui, quos prætermittimus, ne diu morando in re eadem fastidium generemus. Hoc unum claudat de lacubus sermonem. In omnibus ingens piscium, ingens & uolucrum copia nutritur. Hi omnes lacus iacent in ualle amplissima, quæ ab oriente tendit ad occidentem milliaria centum uiginti. Lata uero est milliaria octodecim, ubi angustior: ubi amplior, quinq; ac uiginti. Collaterales habet mõtes, ad occidẽtem uersa facie Daiguani à sinistris: à dextris ab ipsius uallis nomine montes Caiguam dictos. Iacet ad radices montium Caiguaniensium ad latus eorum septentrionale uallis altera, superiore longior, latiorq;. Ducenta nanq; ferè milliaria complectitur eius longitudo: latitudo ubi amplior, triginta: ubi angustior, circiter uiginti. Dicitur uallis Maguana hic, ibi Iguamu, alibi Hathathiei. Quandoquidem de hac parte uallis quæ dicitur Atiei mentio incidit, diuertendum est ad inauditum de marino pisce miraculum. Huius regionis regulus piscatione delectabatur: Caramatexius dicitur. In eius retia piscis catullus incidit, de genere piscium immanium, qui dicuntur Manati ab incolis. Minime notum arbitror

D genus id monstri per nostra maria. Est nanque testudineæ formæ quadrupes: squamis tamen, nõ concha munitus: corio durissimo, ita ut neq; sagittam uereatur: mille uerrucis armatus, tergo autẽ plano, & capite penitus bouino. Aquatilis est, & terrestris piscis, mitis, iners, uti elephas, utiq; delphin, hominibus sociabilis, sensu mirabili. Infantulum piscem domi regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex iucca & panico puta confecto: radicibus etiam alijs quibus homines uescuntur. Adhuc paruulũ proiecit piscem in lacum suis ædibus proximum, tanquam ad uiuaria: qui lacus & ipse suscipit aquas, nec illas euomit. Est lacui nomen Guaurábo: qui dehinc lacus Manati est appellatus. Liber in aquis piscis annos uagatus est quinq; ac xx. Adoleuit in immẽsum. Quæ de baiano, quæ ue de arionæo delphinis feruntur, distant ab huius piscis gestis. Pisci nomen est impositum Matum: quod significat generosum aut nobilem. Quando ergo ex reguli familiaribus ei notis præcipue, quisquam in lacunæ ripa Matum Matum, hoc est, generose generose, proclamabat: humani beneficij memor, caput eleuans ad uocantem pergebat. Pascebatur hominum manu. Si uero quispiam transfretandi cupidus, signa dabat: prostratu suo traiecturos inuitabat. Decem aliquando monstrum conscendisse uno receptu, transportatosq; fuisse omnes incolumes psallendo & cantando, compertum est. Sed si Christianum quencq; erigẽs caput cerneret, summergebatur, & parẽre recusabat: quia fuerat à Christiano iuuene quodam petulante affectus iniuria. In piscem nanq; mitem & domesticum fuerat iaculatus hastam acutam: licet haudquaquam læsus fuerit ob duritiem corij, quod habet uerrucosum, asperumq;: illatam tamen sensit iniuriam. Et si quando uocabatur à notis, ex illo die circumaspectabat prius diligentissime, ne quis uestitus Christiano more adesset. Luctabatur in ripa cum reguli cubicularibus: sed præcipue cum adolescẽte regulo grato: cum quo domi cibos aliquãdo sumpserat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tempore uniuersæ insulæ singulari solatio: nam & incolarum & Christianorum multitudo ingens

Monstrum marinum in delicijs habitum.

A ad monstri miraculum quotidie confluebat. Sapidas inquiunt esse illius speciei piscium carnes, multosq; maria illa generant. Amissus est tandem facetus piscis Matum: ad mare deuectus ab Attibunico, uno è quatuor æque diuidentibus insulam fluminibus: ex alluuie inaudita tiphonibus horrendis comitata, quam ipsi uocarunt furcanum. Superauit Attibunicus ripas adeò, ut uniuersam impleuerit uallem, & sese lacubus omnibus immiscuerit. Secutus ergo Attibunici torrẽtem bonus matumus, facetus, sociabilis, matrẽ antiquam & natales aquas repetiuit, nusquam aliàs uisus. Satis digressum. Ad uallis sitũ ueniamus. Habet uallis hæc collaterales mõtes Cibáuos & Cayguanienses: ad mare australe illam deducũt. Est & uallis alia ultra Cibauos montes ad septentrionem, quæ dicitur uallis Guarionexij: quia regulus ille Guarionexius ab auis & maioribus alijs ab hominum memoria uniuersæ ualli semper hæreditario iure imperitauerit. De hoc regulo multa in primis insulæ narrationibus & prima nostra decade. Est uallis centum octoginta milliarium longa ab oriente ad occidentem: lata uero à meridie ad septentrionem, triginta, ubi angusta: ubi latior, quinquaginta. Initium capit à regione Canabocóa, per prouincias Huhábum & Caiábum: terminaturq; in prouinciam Bainóam & regionem Mariẽnam. Iacet autem media inter Cibáuos mõtes & Cahonáos & Cazacubúnam. Nulla est prouincia, regio nulla, quæ non sit celebris maiestate montium, ubertate uallium, amœnitate collium, & fluminum interluentium copia. Nulla montium aut collium latera, nulla flumina, quæ non abundent auro, & suauium piscium dapibus: uno fluuio excepto, qui ab origine sua & mõtanis fontibus eius, salsus egreditur, labiturq; salsus donec pereat. Is dicitur Bahuán: & regionẽ Maguánam prouinciæ Bainóæ intersecat. Existimant per meatus aliquos gypseos aut salinas subterraneas iter sibi fecisse fluuium. Sunt in insula salinæ celebres: de quibus latius infrà dicemus. Per quatuor ea flumina perq; prouincias quinq;, diximus insu-

B lam diuidi. Datur & alia partitio. Constat insula uniuersa quatuor montium cacuminibus, quæ mediam secant ab oriente in occidentem. Succosa cuncta: auro feracia cuncta: è quorum cauernis & faucibus uniuersæ aquæ fluminum euomuntur. Sunt in eis antra horrenda: sunt & tractim obscuræ ualles: sunt saxeæ rupes. Nullum animal noxium in ea repertum unquam. Nullum quadrupes rapax, non leo, non ursus, non tigres feroces, non insidiosæ uulpes, nõ lupi uoraces: beata omnia: beatiora nunc quod intra tui gregis oues, beatissime pater, sint recepta tot hominum millia: zemibus omnibus, dæmonum simulacris, eliminatis. Si res huiuscemodi aliquando in discursu nostræ narrationis repetiero, sicq; digredior interdum, ut hæc referam, beatissime pater, ne mihi succẽseas. Feruor animi præ lætitia, cum audio, cum uideo, cum scribo ista, me uelut Apollineus & Sibyllinus quidam spiritus exagitat, cogitq; idem sæpe referre: quando præcipue sentio, quò tendat nostræ religionis amplitudo. Hoc tamen inter fata hæc uberrima iacet medium, quod me angit nõ mediocriter. Simplices hi nudi homines, paruo erant assueti labori. Pereunt multi ex immensa fatigatione in aurifodinis: desperantq; adeò ut sibi mortem multi cõciscant, nihilq; curent de procreatione filiorum. Sumere matres grauidas medicamina, inquiunt, quo immaturos partus ædant, cum cernãt se parituras Christianorum mancipia. Licet ex regio diplomate liberos esse sancitum sit, seruire tamen cogũtur ultra quàm homini libero placeat. Extenuatus est miserorũ numerus in immẽsum. Duodecies centena capitum millia amplius fuisse aliquando censita multi ferunt. Quis nunc sit, horresco referre. Missa hæc faciamus. Ad oblectamẽta mirandæ Hispaniolæ regrediamur. In mõtibus Cibáuis, qui ferè mediam insulæ sedem in prouincia Caiábo, tenent, ubi diximus natiui auri uberiorem esse ortum, regio est dicta Cotóhi, in nubibus sita, celsis montiũ culminibus circumuallata, frequens habitatoribus: planitie constat milliarium quinq; & uiginti longa, lata quinde-

Quid nõ mortalia pectora cogis, Auri sacra fames!

C cim. Superat ea planities cæterorum mōtium cacumina, ita ut reliquorum montium hi montes uideātur esse principes & genitores. Planities hæc quatuor sentit anni tempora: Ver, æstatem, autumnum, & hyemem. Siccescunt ibi herbæ, nudantur frondibus arbores, prata canescunt: quod minime diximus accidere cæteris in locis insulæ, quæ uer tantum & autumnum hospites habent. Filices nutrit ea tellus & hortos, serpentia rubeta mororum altricia, quæ frigus inesse regioni ostendunt. Amœna tamen regio est: neque horridum est frigus, puta quod rigore niuibusq; haudquaquam incolas premat. Vbertatem eius regionis à filicibus arguunt, quorum frutices inquiunt hasta crassiores generari. Auro ditia sunt eius mōtana latera. Non itur ad id effodiendum, quia uestitis opus esset fossoribus, ob frigora, & laboribus assuetis. Habitatores autem paruo contenti molles sunt: propterea minime ferre quirent hyeme sub dio uitam. Flumina regionem interluunt duo, è cacuminibus præsentium mōtium delabentia. Vnus Comoiayxa, qui tendit ad occidentem, & in Náibæ alueo nomen amittit. Alter Tirecótus dicitur: hic ad oriētem fluens, Iúnnæ fluminis aquas auget. In insula Creta prætereunti mihi ad Soldanum retulere Veneti, regionem huiusmodi iacere intra Idæorum montium cacumina, quæ cæteris feracior sit insulæ regionibus fatione frumentaria. At quoniam ob angustas ad culmina uias Cretenses illi aliquando defecerint, diuq; contra Senatus Veneti autoritatem regionem armis tutati sint: quando post longa tempora se, iam bello fessi, dediderūt, regionem desertam relinqui Senatus uoluit, portis angustiarum clausis, ne quisquam, iniussu Veneti Senatus, ad eam conscēderet. Eo autem anno qui fuit secundus à quingentesimo supra millesimum, iam uenia dabatur agricolis colendi regionem, aptis autem ad arma minime. Est & alia regio in Hispaniola nominis eiusdē Cotóy. Ea prouincias disterminat Vhábum & Caiábum. Montes uallesq; & planities habet: sed quia sterilis, minime frequens est habitatoribus. Maior est in ea auri copia. Est ibi auri origo: nō grumatim, non minutim legitur. Inter tofos & rupium uenas solidum purumq; aurum inuenitur: scindendo saxa sequuntur auri uestigia. Esse arborem uiuam auri uenam comperiunt. Quacunq; pateat iter è radice per apertas mollesq; scatebras, ramos ad superna supercilia montis emittit: neque unquam datur quiescere donec cœli auram assequatur. Formare ibi, uiso aëris fulgore, bactras & grumos pro fructu, animaduerterunt. Hæ sunt quæ per uniuersam dissemināntur insulam per alluuies raptatæ ad ima, de natura pōderosorum. Non autem illic procreari putant ubi leguntur, in sicco præsertim, in fluminibus aliter. Radicem arboris aureæ tendere ad terræ centrum, inquiunt, & ibi coalescere. Quo nanq; profundius effodiatur, eo truncos reperiunt crassiores, si per montis scatebras liceat. E ramis autem filo subtiliores aliquos captant: digitos æquantes alios, pro scissurarum hiatu. Accidit & incidisse in cauernulas auro fultas: per ramorum tamen ascendentium uias: quibus repletis ex substantia trunci serpente ab imò carpit iter ramus quà pateat. Intercipitur sæpe saxi soliditate. In cæteris rimis tamen nutritur ex halitu & uirtute radicum. Quid ergo auri efferatur interrogabis, beatissime pater. Ex sola Hispaniola uehitur in Hispaniam quotannis quadringentorum & quingentorū interdū millium ducatorum auri summa. Id ex quinta regia intelligitur quæ ad fiscum uenit: octoginta nonaginta & centū milliū castellanorum auri, & aliquādo maior. Quid ex Cuba, quid ex insula sancti Ioannis fœcundis & ipsis auro speretur, infrà dicemus. De auro satis dictū. De sale, quo cōdiamus quæ auro emuntur, sit sermo. In regione Bainóæ prouinciæ in montibus Dasagónis ad milliaria duodecim à Caspio salso lacu, salinæ sunt montanæ saxeæ, crystallo lucidiores, cādidioresq;. Sunt & huiuscemodi salinæ quæ crescunt mirum in modū in Laletania, quæ Catalonia dicitur, sub duce Cadonæ, regionis illius optimate primario. Sed nobiliores has Bainóas esse asseuerant, qui utrasq; noscunt.

Quantum auri uehatur quotānis ex Hispaniola in Hispaniam.

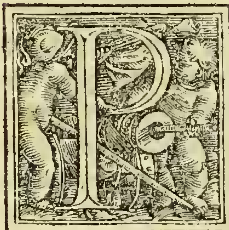
A nofcunt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc fcindi minime poffe aiunt. Laletanum autem facile frangi, & ego expertus fum. Hoc tofeæ, illud marmoreæ comparant duritiei. In prouincia Cayzimù regiũculis Iguanamà, Caiacòa, Guariàgua fcatent admirabilis naturæ fontes, fuperficie prima dulces: quæ mediũ tenent aquæ falfodulces: quæ fundo iacent amaræ falfæq;. Putant falfas maris aquas leniter emanare: in fupercilio fluere de montibus per terræ meatus dulces. Hæ fummerguntur: emergunt illæ: nec fufficiunt hæ corrumpere penitus illarum latices. Quæ funt mediæ utrafq; fufcipiũt, & utrarunq; fiunt participes. Si autẽ quis in alicuius fontis margine ftratus aurẽ fixerit, cõcauam effe adeò ibi terram nofcit, ut reboet à milliaribus tribus ueniẽs eques: pedes autem ab uno milliari fentitur. In ultima ad occidentẽ regione Guaccaiarima, in regiuncula Zauàna homines uiuere aiunt, montium cauernis & fylueftribus fructibus contentos, qui nunquam manfueuerint, neque aliorum unquam hominum commercio ufi fint: fine certis fedibus, fine fationibus aut cultura ulla, uti legitur de aurea ætate. Hos certo aiunt idiomate carere. Cernũtur aliquãdo. Habuerunt ad manus neminem. Si quando uenientes ad confpectum hominum quenquam ad fe moueri cognouerint, ceruo celerius confugiunt. Canibus aiunt Gallicis agiliores effe. Quid ex his foliuagis lepidiffime unus egerit, audi beatiffime pater. Prædia noftri habent in denfarum fyluarum & nemorum marginibus. Solatij gratia Chriftiani quidam Septembri menfe anni M D XIIII prædia uifunt. E nemore falit infperatus elinguis homo: fubridens à Chriftianorum lateribus puerum rapit, domini poffeffionis filium, habitũ ex infulari fœmina. Aufugit foliuagus: ut fequãtur innuit. E noftris & è nudis infularibus multi currunt ad raptorem: prehenderunt minime. Vbi uidit facetus foliuagus defijffe Chriftianos à perfequendo, puerum reliquit in biuio, quà fubulci uagabantur, porcos cogentes ad pafcua. In puerum fubulcus incidit: in ulnis fufceptum ad genitorem fefe torquentem portat. Effe de genere Caribium genitor foliuagum arbitrabatur. Voratum iam filium deflebat. In eadem infula maritimis locis è fcopulis picem legunt, arborea pice duriorem amarioremq;, propterea nauibus fucandis contra uermes corrodentes, quos dicunt bromam, de quibus late aliâs, commodior eft. Gignit ex duobus arborum generibus picem infula: ex pinu, puta, & arbore dicta copéi. De pinea prætereo, quia uulgò ubiq; generetur. De copéia arbore dicamus: de pice fructuq; pauca, quia pix nõ aliter ex ea legitur quàm ex pinu: licet dicant plerique ftillicidio colligi comburendo eius lignum. Fructus autem eius paruus eft, uti prunum, efui fatis aptum. De folio auditu nouum eft pulchrum naturæ cõfilium. Arborem effe hanc exiftimandum eft, cuius folijs Caldæi literarum primi repertores, conceptus mentis abfentibus fignificabant, priufquam ufus chartæ reperiretur. Spithameum eft latitudine folium, rotũdumq; ferè. Acu aut fpintere uel ftilo quouis ferreo fiue ligneo infcribunt noftri, non ineptius quàm charta, ut libet. Rifu dignũ eft, quæ infularibus noftri de folio perfuadeant. Noftrorum imperio folia loqui putant boni homines. Miffus eft ex urbe Dominica primaria infulæ, infularis quidam ad mittẽtis amicum, qui diftabat in interna colonia, cum utijs (diximus effe cuniculos) affis. Ex itinere, fiue fame, fiue gula impellẽte, nuncius tres utias edit. (Sunt muribus non maiores.) Folio refcripfit amicus quot receperit. Ad feruum herus inquit: En quid? ubi tua fides fili? potuit'ne tantum gula, ut creditas utias comederis? Tremẽs mifer & admiratus, faffus eft errorem: fed unde id habuerit, herum rogat. En folium quod tuipfe affers mihi recẽfet. Horafq; illi acceffus ad amicum ac difceffus cum regrederetur, edicit. Ita lepide fallunt ftolidos infulares: & pro dijs habent noftros, quorum imperio folia promant, quæ ipfi arcana effe putarunt. Sparfo per infulam rumore, quod folia noftrorum nutu loquantur, in fide depofiti retinet infulares. Vtraq; folij facies literas uti charta noftra fufcipit,

B

C Membrana duplicata craſſius eſt folium, tenax mirum in modum. Dum eſt recens, literas oſtendit candidas in ſuo uiridi: quando ſiccatur, uti tabella lignea, candeſcit dureſcitq́, ſed characteres flaueſcunt. Minime autem corrumpitur, nec ſi madefiat: notas dimittit nunquam, niſi comburatur. Arbor eſt alia, nomine Xaguà, cuius pomi acerbi ſuccus glauconiger pingit quicquid tetigerit, adeò cohærenter, ut nequeat ullo lauacro abradi intra dies uiginti: ubi maturuerit pomum, uim eam ſuccus amittit. Comeditur, & ſapidum eſt pomum illud. Eſt & herba quæ, uti de ligno aliâs memorauimus, ſuffumigio perimit. De noſtris interimendis reguli quidam conuenerunt, cum non auderent aperta ui prouinciam ſumere, ſtatuerunt locare intra quandam domum multos eius herbæ faſces, ut domum poſtea ſuccenderent, quo accurrētes noſtri ad extinguendum ignem, eo ſuffumigio letalem cōciperent morbum. Patefacto conſilio, luerunt pœnas ſceleris autores. Extra ordinem pleraq́ nunc inſeramus, beatiſſime pater, quandoquidem tua Sanctitas placere ſibi ſcribit quæcunque de nouis oris referantur. De maizij, agium, iuccæ, battatarum & radicum omniū eſcariarum ſatione, cultu & uſu, ſatis multa hactenus. Vnde autem uenerint in hominum commoda, minime adhuc diximus: id referamus.

Arboris foliū ſcribēdo aptū.

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber nonus.

D RIMOS aiunt habitatores contentos uixiſſe diu radicibus his, palmarum puta Maguéiorum, quæ eſt herba ſedo ſiue aizoo, quam uulgus ſemperuiuam appellat, ſimilis. Guaiegárum, uti tubera terræ, ſunt rotundæ radices hæ ac maiores. Guaiéros & edebant, ſunt uti paſtinacæ. Cibáios, uti nuces ſunt hæ. Cabaióes, uti cepæ. Macoánes idem uti cepæ: multis præterea radicibus alijs. Boitium, id eſt, ſapiētem ſenem, aiunt poſt multa annorum curricula in unius fluminis ripa fruticem uidiſſe ferulæ ſimilem: inde euulſam radicem ex agreſti fecit hortenſem. Et qui primi iucca ueſcebātur cruda, breui peribant. Cum eſſet eius guſtus ſuauis, decreuerunt diuerſis experiri modis pertinaciter eius uſum. Aſſa elixaq́ minus nocebat. Deuenere tandem ad agnitionem ueneni, ſucco latentis: & eo modo exiccata conditaq́ & deducta in cazáby, panem præbet ſtomachis humanis triticeo ſaniorem, quod aptior ſit digeſtioni. Idem de cæteris radicibus, & maizio inter naturæ ſemina ab ipſis electo. Vti Cererem legimus triticum hordeumq́, huiuſcemodi etiam alia frumenta, quibus humanum genus fruitur, delegiſſe in Aegypto, ex granis raptatis cum limo è montibus Aethiopum per incrementa Nili, relictaq́ in Niliaca planitie Nilo regrediēte ad alueum, ad culturam redegiſſe. Vnde diuinis Cererem honoribus dignam iudicauit antiquitas, ad culturam redactis electis ſeminibus. Agium ſpecies innumeræ ſunt. A folijs & floribus earum uarietas dignoſcitur: harum ſpecies una dicitur guanaguáx, hæc eſt intus foriſq́ albida: alia guaraguéi, colorem habet uiolaceum foris, intus autem candidum. Appellāt alios ages zazauéios, hi rubeſcunt foris, intus candeſcunt. Alios ſquiuétes, intus foriſq́ albidi ſunt. Eſt túnna ubiq́ uiolaceus. Hobos flaueſcit pelle carneq́. Eſt alius dictus atibuniéix pelle uiolaceus, carne candidus. Aniguámar cute uiolaceus eſt, interius albeſcit. Guaccarácca pelle candeſcit, uiolaſcit carne. Sunt multa præterea, quæ nondum ad nos delata ſunt, quibus recitandis ſcio me nimium excitare inuidorum calcaria, qui ridebunt, ſi quando ad eorum manus mea ſcripta deuenient, quod ad ſupreme occupatum heroëm

Triticum hordeūq́ quis primo ad culturā redegerit.

A roẽm beatitudinem tuam, cuius humeris uniuersi Christiani orbis onus inhæret, minuta mille scripserim. An Plinius, cæteriq́; insignes doctrina uiri, quando huiuscemodi & ab his diuersa dirigebant ad potentes, principibus, quibus cum differebant, prodesse solum intenderunt, ab inuidis cuperem intelligere. Illustribus obscura, magna paruis, crassis minuta, commiscebant, quò posteritas principum causa agnitione rerum uniuersa frueretur: particularibus autem rebus intenti & nouarum rerum cupidi, particulares oras tractusq́; ac terrarum prouentus & mores gentium naturasq́; rerum intelligere quirent. Ridebunt ergo ipsi nostras curas: deridebimus nos eorum, non inscitiam, non incuriam, non desidiam, sed perniciosam solertiam: & eorum torturæ pectoris miserebimur, colubrisq́; inuidorum edulijs eos commendabimus. Si uera sunt quæ de tua sanctitate Galeacius ipse Butrigarius & Ioannes Ruffus, impræsentiarum Cusentinus archipræsul, nuncij tuæ sedis apostolicæ retulerũt, placitura omnia non dubitauero: nec incultas uestes nostras, quibus res mirandas teximus solum, non ornauimus, collegimus, non descripsimus, abiecturam existimamus. Satis rebus ipsis factum uideatur, quod tua causa inuigilauerimus, ne perirent. Tollat hinc quisq́; suæ crumenæ quadrantem monetam. De boue uerueceq́; à lanijs secto, propterea nihil ad uesperam superest, quia humerus huic placet, illi femur, alteri collum, nec desunt quibus & ilia satisfaciant, aut crura conducant. Satis euagatum cum liuore rabido. Quibus modis nascentes regulorum filios, reguli salutent: quo'ue pacto uitæ finem principio commodent: cur'ue quisque regulus multis nominibus uocitetur, parumper referamus. Nascente alicui regulo prole, finitimi accurrunt, reginæ cubiculum intrantes. Hic natam sobolem uno nomine salutat, alius alio. Salue lucida lampas hic: Relucens ille: Domitor hostium alius: Fortis herois atnepos alius: Auro splendidiorem appellat alius, & inania multa. Propterea uti Adiabenicus, Parthicus, Armenicus,

B Dacicus, Germanicus, Romanorum quisq́; dicebatur, pro parentum & maiorum titulis: ita hi à regulorum impositione, utpote Beuchius Anacauchóa, Xaraguæ regionis dominus. De quo, sororeq́; ipsius Anachaóna prudẽte fœmina, late in prima decade. His nominibus appellabatur Tureigua Hóbin, quod sonat, rex resplendens uti oricalchum. Alius solum Starei, id est relucens. Alius Huiho, hoc est altitudo. Duiheyniquẽ alius, interpretatur diues fluuius. Cum his Beuchius omnibus nominibus, & alijs quadraginta amplius se ornat, quandocunq́; sit aliquid imperaturus aut per præcones edicturus. Horum siquis incuria uel negligentia unum prætermitteret, summa se affici contumelia rex iudicaret. Idem de cæteris. In testamentis autem quàm fatue sese habeant intelligamus. Ex sorore prima primogenitum, si insit, relinquunt regnorũ hæredem: sin minus, ex altera, uel tertia, si ex secunda proles desit: quia è suo sanguine creatam sobolem eam certum est. Filios autem uxorum suarum pro non legitimis habent. Si ex sororibus defuerint, fratribus: si fratres, tunc filijs legant. Si filij desint, ei qui potentior habetur in uniuersa insula regnum commendant, quo suos ditionarios ab auitis hostibus tueatur. Vxores ducunt quotquot placet. Ex uxoribus chariores cum regulo sepeliri patiuntur. Anachaóna soror Beuchij Xaraguæ regis, qui in componẽdis areitis, id est rhythmis, uates habebatur inter egregios, iussit formosiorem ex fratris uxoribus & pellicibus, quæ Guanahattabenechéna dicebatur, uiuam cum uiro sepeliri, duasq́; comites. Censuerat ut plures, nisi crepidati fratres sui Francisci, qui forte aderant, precibus obstitissent. Guanahattabenechénam aiunt parem nullam in uniuersa insula habuisse pulchritudine: secum sua monilia sibiq́; uiuenti gratos ornatus sepeliuit. Aquæ phialam & cazáby panis portionem cuiq́; locant in sepulchro. In huius Beuchij reguli regno Xaraguà, & in Hazúa Caiábi regionis parte, in ualle etiã egregia lacuum salsi & dulcium, & in Yáquino Bainóæ prouinciæ regione ra-

Hæredes insularis regni.

Regi mortuo, uxor uiua consepeliri patitur

C ro pluit. Hæ habent omnes auitas fossas, quibus aquas non ineptiore ducunt ordine per campos irriguos, quàm nouæ Carthaginis & regni Murciensis habitatores in Spartaria, ob pluuidarum aquarum infrequentiam. Maguána uero regio Bainóam à Caiábo dirimit, & Zauána à Guaccaiarima. In profundis etiam uallibus crebrioribus uexantur pluuijs, quàm opus esset. Vrbis etiam primariæ sancti Dominici circumuicina plerunque plus æquo humectantur. In reliquis temperate pluit. Varij sunt ergo in Hispaniola motus elementorum: uti de alijs multis legimus regionibus. De colonijs in ea positis satis in prima decade. Villulas postmodum posuere, Portum Platæ, Portum Regalem, Láres, Villanouam, Azuam, Saluaterram. Nunc iam de adiacentibus insulis innumeris (quas immēsæ Tethydis Nereides diximus, eam comantes) notas describamus. A uiciniori, Arethusa altera nobilitata, licet aliâs inutilis sit, exordior. Ad milliaria à suæ Tethydis littore sex iacet paruula, à nostris Duas Arbores, antiquo nomine prætermisso, appellata: quia duabus polleat arboribus tantum: quibus uicinus est fons, ex Hispaniola subter mare per latētes meatus scatens: ut ex Elide in Arethusam Siculam Alpheus. Ex hóbis, id est myrobalanis, & multis arboribus Hispaniolæ folia in fonte saliētia, quibus insula caret, rem testātur. Originem capit fons à flumine Yiamiróa regionis Guaccaiarimæ, Zauánæ terræ proximo. Piscaria tamen est insula, cuius circunferentia milliare uix complectitur. Rectà ab oriente sancti Ioannis insulam, ueluti ianuæ custodem nostra Tethys habet. De qua multa aliâs. Auri ferax est, & ubertate soli æque fortunata ac sua genitrix Hispaniola. Coloniæ sunt & in eam iam deductæ, auroque legendo intēditur. Ab occidēte septentrionali tergum Tethydi seruat ingens Cuba, putata diu cōtinens, ob sui longitudinē: longior nanque est ipsa Hispaniola. Secat mediam ab oriente in occidentem cancri circulus. Hispaniola uero & reliquæ
D meridionale ipsius latus seruantes clauduntur medio ferè spacio à tropico ad æquatorem intra zonam, quam ardore solis desertam, multi ueterum arbitrati sunt. Sua illos opinio fefellit. In Cuba insula ditiores reperiri aurifodinas aiunt, quàm in Hispaniola. Hac hora qua hæc scribo, coacta esse in Cuba referunt castellanorum auri centum octoginta millia conflanda: magnum opulentiæ argumentū. Est his australior Iamaica, læta fertilisque insula, benignitate soli fortunatissima: uno tantum monte contenta, sationibus recipiendis aptissima, ac bellis studijs aspera. Nequeunt uniuersa quæ præ manibus habent complecti paruo tempore. Iamiacam aliquando Colonus huius rei princeps, Siciliæ comparauit magnitudine. Minorem esse, non multò tamen, qui eam exactius tractauere aiunt: de illius felicitate nil negant. Auro & gemmis expers esse creditur. Idem in initio de Cuba existimabant. Guadalupéa insula, Caraquéira prius dicta, gradus ab australi latere Hispaniolæ quatuor propior est æquinoctio. Circuit milliaria quinque ac triginta supra cētum. Corrosa duobus sinubus (uti de Britannia maiore legimus, & Calidonia, quæ Scotia nunc est) ita ut penè fiant duæ insulæ. Portubus est celebris. Id gummi reperere ibi generari, quod pharmacopolæ Animen album uocant: ad capitis grauedinem sua suffumigatione tollendam. Cuius arbor fructum producit cariotis similem spithamalem. Aperta farinam uidetur includere dulcem. Vti nostri rurales castaneas & huiuscemodi pleraque seruant hyemandas, ita hi huius arboris cariotas. Est arbor ficulneæ similis. Pineas hortenses & cætera naturæ edulia cuncta, de quibus late in superioribus, & hi assequuntur. Imò & putant ab huius insulæ habitatoribus alias insulas tot suauium fructuum semina habuisse. Quia Caribes uagi circumuicina omnia, homocupij causa, pertriuerūt: quicquid uero utile peregrinū ubique inueniebāt, domū portabāt serendū. Intractabiles sunt, nō patiunt hospites: magna ui opus est ad hos debellādos. Sagittis uterque sexus, & his uenenatis, ualet plurimum. Si quando foras uiri proficiscātur, ab iniuria uenietium fœminæ ius suum uiriliter tuentur,

A tuentur. Inde puto creditum insulas eo esse oceano, quæ solas mulieres ferant: uti mihi persuasit Almirantus ipse Colonus: & in prima nostra decade diximus. Mõtes planitiesq; assequitur uberes hæc insula, & fluminibus nobilis est. Mella in arboribus & saxorũ specubus nutrit: uti de Palma Fortunatarum insula, quæ mella colligit inter rubeta uepresq;. Ad orientem ab hac insula, iuniore uocabulo dicta Desiderata, ad millia passuum octodecim, concluditur millibus passuum uiginti, & ipsa elegans. Ad milliaria uero decem ab ipsa Guadalupea ad meridiem circunferẽtiæ milliarium triginta iacet Galanta, plana. A pulchritudine sua appellata est Galanta: quia Hispanum idioma elegantes galanes appellat. Ad milliaria nouem à Guadalupea sex paruæ sitæ sunt insulæ ad orientem, uocatæ Todos Sanctos & Barbata. Hæ scopulosæ sunt ac steriles: sed cognitu necessariæ nauigantibus. Ab hac insula Guadalupea ad septentrionem milliaria quinq; & triginta, est insula dicta Monsserratus. In gyro hæc millia passuum continet quadraginta: altissimo monte celebris. Insula dicta Antiqua à Guadalupea millia passuum triginta, circuit milliaria circiter quadraginta. Almirãtus ipse Diecus Colonus primi repertoris filius, mihi retulit, uxorem suam quam, uẽturus ipse ad curiã, in Hispaniola reliquit, scripsisse ad eum, repertam esse inter Canibalicas insulam auro feracissimam. Ad eam nondũ itum est. Læuo Hispaniolæ lateri ad meridiem Portui Beatæ proxima inhæret insula, Altus bellus appellata. Mira ferũt de huius insulæ belluis marinis, sed de testudinibus præsertim. Magno ancili scuto inquiunt esse grãdiores. Quo tempore genitalis & improbus eas furor exagitat, è mari prodeũt. Egesta in profundam scrobem arena, ter & quater centum oua dicitur in scrobem demittere. Geniali uulua iam exhausta, remittit arenæ tantum quantum ad oua cooperiẽda sufficiat, reditq; ad marina pascua, de sobole nil solicita. Ad statutos illi belluæ procreandæ à natura dies, pullulat, uti è formicario, testudinum multitudo, solo calore solis

B sine parentum adminiculo generata. Anserina ferè oua, inquiunt, æquare magnitudinem. Carnem testudineam uitulinæ cõparant sapore. Sunt & innumeræ aliæ insulæ, quas neq; bene tritas habent: neq; opus est tam tenuiter farinam hanc cribrare. Satis est intelligere paratas nobis esse terras immẽsas, quæ & nostras gentes & linguas & mores ac religionem, aduenientibus annorum curriculis sint amplexuræ. Non Teucri Asiam, non Tirij Libyam, non Græci & Phœnices Hispaniam sic repente impleuerunt. De insulis autem quæ Hispaniolæ latus septentrionale custodiunt, mentionem prætereo: quia licet piscationibus & culturis aptæ sint, relictæ tamen sunt à nostris tanquam pauperes. Iam ualeãt annosa Tethys nymphæq; madẽtes ipsius comites: ueniat coronata superbe, australis pelagi cultrix, re ac nomine diues. In libello epistolari, ad beatitudinem tuam anno superiore per proprium meum familiarem misso, quem tua sanctitas ipsa, audientibus plerisque sacræ sedis apostolicæ Cardinalibus & Amata sorore, perlegit, quo die Michaëlis archãgeli festum tibi credita celebrat ecclesia: diximus Vaschum Nunnez Balboam, eorum ducem qui montes arduos superauerant ad austrum, fama didicisse, iacere insulam in prospectu littorum margaritis grandioribus opimam: cuius regulus potens esset ac diues, qui bello sæpe littorales regulos infestaret, Chiapen & Tumaccum præsertim. Scripsimus & relictam fuisse intactam ob furentes tempestates, quæ mare illud australe rabide tribus anni mensibus infestant. Nunc iam tritam habemus. Nunc mitem ex ferocissimo regulum eius effecimus. Hunc cum uniuerso eius dite regno tua sanctitas amplectatur: quandoquidem ad baptismatis lauacrum admissus est. Cuius ducis auspicijs, quo ue modo res acta sit, haud alienum erit ab instituto nostro cõmemorare. Quare quo res acta sit ordine, tua beatitudo serena fronte ac placidis auribus intelligat.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber decimus.

Ppulſo Petro Aria gubernatore, Gaſpari cuidã dicto Morali, Ditem inſulã adeundi prouincia demandatur. Ad Chiapem, quẽ alij Chiapeiũ uocant, & Tumaccum, regulos auſtrales, relictos à Vaſcho amicos, tẽdit. Amicè magnificeq́ ſuſcipiũtur noſtri. Claſſem inſtituũt qua traijciãt ad inſulã. Hanc Ditem inſulã appellãt, non autẽ Margaritã, licet margaritis abũdet, quia Margaritã uocarũt prius aliã, quæ proxima eſt Ori Draconis in Paria regione, & ipſam margaritis uberem. Sexaginta tantũ traducit Gaſpar armatos ad inſulam. Nõ licuit tranſmittere plures, quod eſſent nauigia quæ ipſi culchas appellãt exigua. Ferox horridusq́ fit noſtris obuius regulus. Huius nomen non didici. Minabundus prodit cum armatorum familiarium magno comitatu. Guazzáuara, in pugnæ teſſeram, inclamitant: & unà uibrant miſſilia. Non arcubus hi pugnant. Guazzáuara ſonat idem quod certamen inimicum. Quatuor inuicem guazzáuaris, id eſt pugnis, conſertum eſt. Noſtri ſuperiores euaſerũt, unà cũ Chiapeis & Tumaccheis inſularis reguli hoſtibus: quia ex inſperato regulum adorti ſunt. Studebat regulus cogere maiorem exercitum: ſed perſuaſus à uicinis littoralibus, ne ultrà confligeret, perniciem & florentis regni excidium illi, exemplo ſui & aliorum, oſtendentibus, monſtrantibusq́ noſtrorum amicitiam, ſibi ſuisq́ amicis gloriam & utilitatem parituram. Quid Ponchæ, quid Pocchorroſæ, Quarequæ, Chiapæ, Tumacco, & reliquis conſerere manũ uolentibus, acciderit anno ſuperiore, recolunt. Ceſſit ab armis regulus. Noſtris uenit obuiam. In atrium ducit. Id ferunt miris eſſe
D modis ornatum & bene regium. Noſtris ubi primum ingreſſi ſunt eius regiam, caniſtrum arte ſumma laboratum, margaritis plenum dono dat. Octuncialium librarum decem ſupra cẽtum ea fuit unionum ſumma. Habitis è noſtris rebus, ſertis uitreis puta, ſpeculisq́ ac tintinnabulis orichalceis, delectatus eſt: & forte ſecuri aliqua ferrea, quas hi multo maioris faciunt q̃ auri cumulos. Noſtros derident, qui rem adeò grandem & utilem pro ulla auri ſumma præbeant: cum ſit ſecuris ad hominum multa commoda utilis, aurum autem ad laſciuiam tantum faciat non neceſſariam. Alacer ergo lætusq́ noſtrorum commercio, manu prehenſum prætorem, & primarios ad eminentem atrij turrim, qua diſpectare licebat pelagus uniuerſum, ducit: & oculos circumuoluens ait: En apertum mare infinitum neque ſole terminatum: & dextram protendit ad orientem prius. Verſus dehinc ad meridiem & occidentem, in immenſum diſtendi terras, quarum uaſtæ magnorum montiũ moles uidebantur, inſinuabat. Propius demum ſeſe recipiens, inquit: En inſulas à dextra læuaq́ noſtræ huic regiæ collaterales noſtro imperio parentes. Omnia opima, beata omnia: ſi beatas eas uos appellatis terras quæ auro & margaritis abundent. Auri apud nos eſt parua copia: ſed margaritis plena ſunt omnium quæ adſunt inſularum profunda littora. Ex his quotquot appetiueritis, à me habebitis, modò in amicitia inita mecum perſiſtatis. Prouentibus ueſtris magis ego fruar & delectabor quàm margaritis. Propterea haudquaquam me à ueſtro commercio diſceſſurum dubitetis. Hæc & huiuſcemodi multa inter eos acta ſunt. Volentibus iam noſtris inde reuerti, pacti ſunt, ut quotannis præparet regi magno Caſtellæ donandas unionum libras octunciales centum. Poſtulata ſuſcepit libens: nec magni quidem fecit, nec ſe uectigalem propterea effectum putauit. Apud hunc regulum tanta eſt ceruorum & cuniculorum copia, ut è domibus liceret noſtris quotquot optarent ſagittis transfigere. Laute ibi uitam agunt & affluenter. Gradum uix ſextum ab æquatore diſtat ea regia. Radicalis & maizij panis ac uini è granis

&

A & fructibus eadē est ratio, quæ Comogro: quæ cæteris tam cōtinentibus quàm insularibus. Baptizatus, beatissime pater, hic regulus est cum suis omnibus. Ad tuos ergo greges hæ oues additæ sunt cum suo pastore. A nomine gubernatoris Petrus Arias uoluit nóminari. Amicè conuenerūt, amicius secedūt. Suorum naualium culchis, id est lintribus monoxylis, aliorū modo fabrefactis, nostros iuuit, quò commodius redirent in continentem. Comitatusq; nostros est ad littus. Margaritas allatas, quinta parte magistratibus regijs præbita, inter se diuisere runt. Mirum in modum preciosas esse aiunt. Ecce uno argumento quanti fiant quæ ab insula Dite feruntur. Candidas & pulchre ornatas auelanam & aliquid maius æquantes, multas tulerunt. Vna præcipue margarita, quam manu Bartholdi Mediolanensis cuiusdā affinis mei, summus pōtifex Paulus prædecessor tuæ beatitudinis, à Veneto emit mercatore, precio quatuor & quadraginta millium ducatorum, mihi memoriam suscitauit. Inter nanq; allatas ex insula, una reperta est mediocrem æquans nucem. Venum sub hasta posita, fuit empta precio mille ac ducētorum castellanorum auri, inter Darienenses ipsos. Ad manus tandem Petri Ariæ gubernatoris aduenit. Hanc eius uxor, de qua discedente cum marito mentionem aliquando fecimus, honoratam apud se habet. Arguimus preciosam necessariò esse debere, quæ tanti constitit in ea margaritarum multitudine, ubi non iam singulæ coëmuntur, sed libratim, & quando tenuius, unciatim. Neq; Venetus ille mercator Paulinam magno emit in oriente. Incidit demum in tempora huiuscemodi lasciua, propterea non defuit helluo margariteus. De conchylibus pauca nunc dicamus. Non præterit beatitudinem tuam, Aristotelem, Pliniumq; Aristotelis in hac ratiocinatione sectatorem, uaria sensisse de margaritarum generatione. Igitur hi pedem, & una in re tantū, sistunt, nil assentientes in reliquis: neq; quod pelago uagentur, neq; ullo unquam tempore moueatur, ex quo natæ sunt, fateri uolunt. Esse in maris fundo prata, gra-

De unionū generatione, opiniones uariæ.

B men thymosum quoddam gignentia, uolunt: & ea se uidisse affirmant. Generari, ali, coalescereq; ibi, &, ut in ostreis uidemus, circum se multiplices natos nepotesq; procreare, inquiunt: neq; marinorū canum commercio delectari conchylia: neq; uno esse aut tribus, & quādo numerosius, quatuor unionibus contenta prædicāt. Centū uiginti uniones fuisse uno conchyli repertos in insularis reguli prædijs, quos Gaspar ipse Morales dux & cōmilitones eius diligēter annumerauerūt. Regulo nanq; placuit, nostris præsentibus, piscationem fieri per urinatores suos. Gallinæ loculis quibus oua generantur innumera, conchylis matricem comparant: & sic eniti conchyle. E labijs prodeuntes margaritas, ut maturas & iam genitricis oscitantis aluo egredientes, reperiebant has: alias subsequentes, ut paruo successuro interuallo soluerentur & ipsæ. In uentre medio clausas esse margaritas animaduertebāt, quo prius nutritæ coalescerent, ueluti sugens ubera matris in aluo infans, priusquam è latebris uteri unio moueatur. Et si quæ interdum conchylia, uti egoipse uidi ostrea in diuersis maris oceani littoribus, arena inuoluta in littore quis uiderit, ea raptata esse tēpestatibus è fundo dicunt, non ipsa ultrò uenisse. Quod rore nitido matutino candescāt, quod turbido flauescāt, quod sereno cœlo gaudeāt, quod tonante torpescant, & cætera huiuscemodi, nō sunt ab his literarū ignaris ad unguem quæritāda. Pingui res tractant Minerua. Maiores tamen margaritas iacere profundius, mediocres altius, minimas in supercilio, fatentur. Sed à ratione reliquorum deuiant. Non esse in insecta bellua torpenti rationem hanc arguunt. In animo sic & industria halituq; urinatorum. Grandiores propterea non uagari, sed creari, nutririq; in profundiori loco, quod pauci, quodq; raro audeāt urinatores ad eas legēdas ad ima sese immergere: tum polyporum metu inter cōchas uenatus causa uagantium, quia sunt carnium concharum auidi: & monstrorum formidine aliorum: tum etiam ne deficiat in longo tractu halitus. Vnde datur conchis profundi

C maris hospitibus crescendi copia. Quoq; grandior concha est annosiorq;, eo fe-
runt in eius capaciori uulua maiores generari margaritas: propterea è grãdiori-
bus paucas adipiscũtur. Emissas in profundo maturas, putãt escas fieri piscium:
recẽter nanq; solutæ, molles esse credũtur. Differũt hi etiam à maioribus in tym
pano. Negant esse unionẽ, qui senescẽs conchæ cohæreat: sed esse in cõcha ipsa
uerrucam, quæ lima rasa una facie rotunda lucidaq; contenta sit: nec preciosam
quidem, puta quæ naturam conchylis habeat, non margaritæ. Pati appellat Hi-
spanus tympanũ. In scopulis se aliquas uidisse conchas fatentur cohærentes, sed
raras ac minime utiles. Credendum est Indicas Arabicasq; ac Erythreas aut Ta
probanicas cõchas eo regi ordine, quo scripsere uiri adeò celebres. Neq; horum
sententia penitus abijcienda est: puta qui longo iam tempore in hac agitatione
uersati sunt. Iam satis de marinis his belluis, & earũ ouis, gallinaceis & anserinis,
ex humana luxuria inepte carioribus. Particularia quædã extra tesseram memo
remus. Descripsimus late aliàs Vrabæ sinus fauces, & uarias intersectas ipso ma
ri sinuali regiones esse ualde dissonas. De occidẽtalibus oris, in quibus nostri do
micilia statuerunt, in Darienis ripa, nil habeo de recenti quod referam: de orien
tali autẽ nuper hoc didici. Oriẽtalem sinus regionem, inquiunt, à protẽto cornu
in mare ac labio uenientes maris aquas suscipiente, adusq; Os Draconis & Pa-
riam, generali uocabulo Caribanam appellari terram uniuersam: quia Caribes
sic appellatos à regione Caribanà, in uniuerso tractu illo reperiãtur. Sed unde
particularem habeãt originem, undeq; natale solum deserẽtes, sese tam late dif-
fuderint, uti morbosa contagio, dicendum est. A prima frõte producta in mare,
in cuius tractu Fogedam diximus fixisse pedem, angulũ uersus, iacet Caribanæ
uicus ad milliaria nouẽ, nomine Futeracà. Ab eo ad milliaria tria uicus Vrabà,
unde sinus uniuersus nomen sumpsisse creditur, quia fuerit aliquando uicus is
D regni caput. Ab hoc uico ad milliaria sex est Ferì. A Ferì ad milliaria nouem Ze
remæ. Ad duodecimũ ab eo Sorachè. Populis plenos hos uicos nostri reperere,
qui omnes homocupijs inuigilant: & si hostes desint, quibus cum bella gerant,
in seipsos sæuitiam conuertũt, & prostrant aut fugant. Inde tanta labes fluxit in
miseros & continẽtis & insularũ habitatores. Aliud meo iudicio nõ magis tacen
dum intellexi. Legum peritus quidã, dictus Corrales, Dariennensiũ prætor ur-
banus, inquit se occurrisse cuidam fugitiuo ex internis occidentalibus magnis
terris, qui ad regulũ repertum à se profugerat. Is legentẽ cernens prætorem insi
liuit admirabũdus, aitq; per interpretes, qui reguli hospitis sui linguã callebant:
En quid & uos libros habetis? en & uos characteres quibus absentes uos intel-
ligãt assequimini? orauit unà ut apertus sibi libellus ostẽderetur, putãs se literas
patrias uisurũ. Dissimiles reperit eas esse. Mœnibus septas urbes, & uestiri ciues
aiebat suos, legibusq; gubernari. Sed quid colãt nõ didici: recutiti tamen dispre
putiatiq; ab exẽplo & sermone fugitiui cõpererũt. Quid hic dices, beatissime pa
ter? quid sanctissimus præsagit animus tuus? sub cuius throno tẽpus hæc omnia
subijciet. Immisceamus nũc magnis parua quædam. Prætereũda minime puto,
quæ Ioãni Solysio acciderint, qui tentaturus australe latus putati cõtinentis, ex
portu Ioppæ parũ distanti à Gadibus in oceano, discessit cũ tribus nauigijs, quar
to idus Septẽbris anni superioris M D X V. quæ'ue Ioãni Pontio, quẽ diximus
electũ ad Caribes siue Canibales antropophagos humanarũ carniũ helluones
debellãdos. Quæ Ioãni Aioræ: quæ etiã Gonsalo Badaiocio duci alteri, & Fran
cisco Bezerræ alij, atq; iterũ alij dicto Valleio. Solysius infauste prouinciã sum-
psit. Caput siue Frontẽ sancti Augustini, de qua millies, traiecit, meridionale la-
tus putati continẽtis captans trans æquinoctialẽ circulum. Diximus nanq; septi
mum antarctici gradũ Frontẽ ipsam pertingere. Sexcentũ leuqas processit. Re-
perit sancti Augustini Frontẽ adeò in latum distẽdi ad meridiem trans æquino-
ctiũ, ut trigesimũ amplius gradũ antarctici prehẽderit. A tergo iam Capitis Dra
conis

A conis & Castellanæ Pariæ iacentium ad boream & arcticum inspectantium nauigabat, quando incidit in obscœnos & antropophagos Caribes, de quibus late aliàs. Hi tanq̃ insidiosæ uulpes signa pacis uidebantur innuere, sed animo lautum aliquod cõuiuium gestabant: & uisis à longe hospitibus, ganeonum more saliuam deglutire cœperunt. Descẽdit ipse miser Solysius cum socijs quotquot ingredi maioris nauigij scapham potuerunt. Salit ex insidijs incolarũ multitudo ingens. Fustibus ante sociorum oculos trucidarunt omnes: scapham raptatam in ictu oculi dilacerarunt. Euasit nemo. Trucidatos & in frusta sectos in ipso eodem littore, socijs è mari horrendum spectaculum prospiciẽtibus, pararunt ad futuras epulas. Cæteri atroci exemplo perculsi, non ausi sunt descendere, neq̃ de sui ducis & sociorum ultione cogitare. Crudelia hæc littora deserũt. Nauigia coccineis truncis onerant: diximus uocari ab Italis uerzinum, ab Hispanis brasilum, ligni genus id ad lanas fucandas aptũ. Rediere cæteri in patriam. Hæc breuiter mihi scribenti relata sunt per literas. Quid aliud egerint, aliquando particularius intelligemus. Ioannes autẽ Pontius fuit & ipse à Caribibus in insula Guadalupea, reliquarum insularũ Caribium primaria, reiectus. Visis nanq̃ nostris ab alto mari, latuerunt in insidijs Caribes, unde descẽdẽtes quirent inspicere. In terram transmiserũt lotrices fœminas, & pedites paucos, ad subuculas & linteamina fricanda (Neq̃ enim ex insula Ferrea Fortunata ad eam usq̃ insulam spacio milliarium quater mille ac biscentum terram uiderant ullam. Vacuus est eo spacio insulis oceanus) quò dulces aquas assequerentur. Insiliũt ex insperato Caribes, fœminas raptant, pedites disturbant. Trepidi euadunt pauci. Territus Pontius, non ausus est impetere Caribes, uenenatas ueritus sagittas, quas homocupes hi nudi figunt certissimis iactibus in quencunq̃ locũ uiderint. Ita re infecta, & sine lotricibus bonus Pontius terga uertit Caribibus: quos sub tecto in tuto positus iactanter se deleturũ minitabatur. Quò inde tetenderit, quid ue

B noui repererit, nondum intellexi. Solysius uitam, Pontius honorem in sumptis prouincijs amiserunt. Veniat alius qui eodem & ipse anno male rem gessit. Ioannes Aiora ciuis Cordubẽsis, nobili genere ortus, missus pro prætore, uti aliàs diximus, auri magis cupidus, quàm rei bene gerẽdæ amator aut laudis: nactus occasiones in regulos spoliauit multos, & contra ius fasq̃ aurum ab eis extorsit, & crudeliter, ut aiunt, tractauit: ita ut ex amicis facti sint hostes infensissimi, & animis desperatis iam quacunq̃ datur ui aut insidijs nostros perimunt. Vbi pacatò commerciabãtur, & uolẽtibus regulis, nunc armis agendũ est. Multis auri ponderibus hoc modo coactis, uti fertur, aufugit, sumpto furtim, ut uulgò dicitur, nauigio: neq̃ ad hanc usq̃ horã qua hæc scribo, quò sit appulsus intelligimus. Non desunt qui Petrũ Ariam ipsum gubernatorẽ, eius fugæ assensisse arbitrentur: quia sit hic Ioannes Aiora historici regij frater, Gonsali Aioræ uiri & eruditi & rei bellicæ periti amici gubernatoris adeò, ut ferè liceat inter amicorũ paria pauca ipsos numerare. Sum utriq̃ deuinctus & ego intima necessitudine: sed ignoscat uterq̃. Nil mihi æque displicuit in uniuersis oceaneis agitationibus ac istius auaritia, quæ pacatos regulorũ animos ita perturbauerit. Tragicus ueniat Gõsali Badaioci ac sociorũ casus: quorũ prosperis initijs successus acres subsecuti sunt. Gonsalus mẽse Martio anni superioris M D X V cum uiris armatis octoginta discessit ex Dariene. Rectà tetendit ad occidentẽ, neq̃ ullibi pedem fixit, donec partẽ illã prehendit, quam Gratiã dei diximus aliàs appellatam à nostris. Hæc distat ab Dariene millia passuũ circiter centum octoginta: dicunt leuquas sexaginta. Ociose ibi dies aliquot egit: quia neq̃ precibus, neq̃ precio, aut minis potuit unquam eius terræ regulum ad se trahere: cui rei auide studuerat. Interea dum sic ociatur, ad eum ueniunt alij quinquaginta uiri ex Dariene missi, duce Ludouico Mercado, qui ex Dariene in calend. Maij discesserant, ut unà tentent eius terræ interna. Vbi conuenerũt, inito consilio, traijcere montes

C ad meridiem,& auſtrale pelagus iam repertū,captare conſtituunt.En mirum, in tanta uaſtitate longitudinis, unum tantum & quinquaginta milliaria repererunt intereſſe ad auſtrale pelagus.Inquiunt,lequas ſeptendecim.A milliaribus Hiſpani nunquam cōputant.Lequam tamen aiunt conſtare milliaribus tribus, terra dico:mari quatuor,inquiunt.In culmine montium & aquarum diuortio regulum reperiūt,nomine Iuánam.Regnum huius & ipſe Cóiba dicitur,uti de Caréta diximus.Sed quia Iuanæ regio ſit auro feracior, Cóibam ditem eam uocitarunt: ubicunꝗ enim fodiebant, ſiue in ſicco ſiue in riuorum alueis aquoſis, egeſtam auro mixtam reperiebant arenam.Aufugit Iuánam noſtris aduentantibus.Adduci nunꝗ potuit.Vniuerſam ipſius regiæ uiciniam depopulati ſunt. Auri parum habuerunt.Secum nanꝗ ſupellectilem omnem abſtulerat.Mancipia ibi adepti ſunt,acribus ſignata ſtigmatibus.Ex oſſe ſiue ſpina ſtilo cōfecto foramina mancipijs in faciem efficiunt: & mox pulueris quodam genere foramina inſpergunt,ac nigranti ſucco uel rubenti madefaciunt.Tenax adeò ea eſt materia,ut nullo unquam tempore aboleatur.Secū abduxere mancipia.Aiunt eſſe ſucci eius acrimoniam adeò torquentē,ut præ nimio dolore nō liceat mancipijs per dies aliquot comedere.Mancipiorum opera & reguli captores,& noſtri utuntur ad aurum quæritandum,& ſementes curandas.Ex Iuánæ regia ſecuti delapſus aquarum ad auſtrum ad milliaria decem,reguli alterius ditionem intrant.Hunc ſenem appellarunt noſtri,quia ſenex eſſet,nil de uetere ipſius nomine curantes.In huius reguli etiam regno,tam fluuialibus quàm aridis,ubiꝗ aurum reperiebatur.Et flumina celeberrima,& tellurem uberem atque amœnam,regulus hic poſſidebat.Abeuntes inde deſertam reperere terram intercapedine dierū quinꝗ.Putāt inteſtinis odijs depopulatos eos agros,eo quod ſint maiori ex parte uberes,ſine habitatoribus & culturis.Quinto die duos uidēt ex D tranſuerſo uenientes à longe incolas onuſtos:ad eos tendunt,capiunt,ſacculos ferebant humeris maizio pane plenos.Ab his intellexere duos eſſe in eis tractibus regulos:littoralem unum, nomine Periqueté:continētem alterum,dictum Totonogà,qui cæcus erat.Duo illi piſcatores erant,ad Periquetém à Totonogà rege ſuo miſſi cum ſarcinis piſcium: & ea permutatione panem referebāt.Prouentuum nanꝗ permutatione commerciantur,non letali pecunia.Duobus illis ducentibus Totonogám littoralem auſtralis pelagi ad occidentale ſancti Michaëlis latus regulum petunt.Ab hoc regulo caſtellanorum auri millia ſex,tum rudis,tum affabre laborati habuerūt.Inter eos rudes grumos unus repertus eſt duorum pōderis caſtellanorum, qui arguit ubertatem auri.Idem littus ſequentes ad occidentem ad regulum tendunt, qui dicitur Taracurù, à quo peſos habuerunt octies mille.Diximus peſum appellari pondus caſtellani non decuſſi. Ad huius reguli fratris ditionem,qui dicitur Pananomè, tranſierūt.Aufugit Panomè, neꝗ uſꝗ apparuit ultrà.Ditem auro prædicant Pananomés regionem. Regiam eius depopulati ſunt.Ad ſex inde lequas ad alium qui dicitur Tabór. Inde ad regulum Cherù.Is amicè ſuſcepit noſtros, deditꝗ libens peſos quater mille.Is Cherù ſalinas poſſidet egregias:& auro tellus eius abūdat.Ad milliaria inde duodecim ad regulū eunt,qui dicitur Anatà.Ab eo peſos habuere quindecies mille:quos ipſe adeptus fuerat à finitimis regulis bello ſtratis.Cōbuſtumꝗ erat id aurum,quia ex incendijs domorum hoſtilium ereptum fuerat.Seſe inuicem & ſpoliant & trucidant,ac uicos ſternunt,& depopulantur uniuerſa.Barbarè bella gerunt ad interniciem uſꝗ, ad ultimum excidium ſæuiūt,cum uicerint.Vagatus eſt ſolutis habenis ad hunc uſꝗ regulum bonus Gonſalus Badaiocius cum ſocijs, & à regulis auri aceruos cumulauit egregios.Octoginta millia caſtellanorum auri cōgeſſerat, in braculas,uecteſꝗ muliebres pectorales ad mammas ſuſtinēdas ſi cadāt,in elicteres ad aures,in galeas etiā ac torques,aliaꝗ monilia,tum rerum noſtrarum permutatione,tum ui & armis,quia tranſitum

uetare

A uetare ac reijcere nostros pleriq; tentarunt. Quadraginta quoq; mancipia, quorum opera impręsentiarũ ad uiaticum & reliquarum rerum sarcinas importandas utebãtur pro iumentis onerarijs. Ad infirmos etiam & longis itineribus atque inedia fatigatos proderant subleuandos. Per Scoriæ reguli ditionem, ad reguli regiam qui Pariza dicebatur, ueniunt. Nil tale timentes nostros Pariza adoritur: circuit cum ingenti bellatorum multitudine. Sternit incautos & palantes. Armorum capiendorũ non data est copia. Septuaginta sauciat aut trucidat, reliquos in fugam uertit. Quicquid auri, quicquid mancipiorũ fuerant assecuti, deserunt. Pauci ueniũt ad Darienem. Falsa esset, beatissime pater, sapientũ omniũ sententia, de rerum uicibus & inconstantia casuum humanorũ, si cuncta secunde feliciterq; succederent. Ordo est immutabilis: ut qui radicibus eruendis inuigilant, dulci modo glycyrrhizæ, amarę modo zizaniæ, occurrãt. Vę tamen Parizæ. Non diu securus dormitabit. Sumetur propediem de tanto facinore uindicta. Gubernator ipse cum delectis militibus tercentũ quinquaginta ad id proficiscebatur: in aduersam decidit ualetudinem. Eius loco progreditur cum potestate prætoria, peritus legibus Licentiatus Gaspar Spinosa, iuris dicundi Dariennensibus prætor. Eodem tempore ad insulam Ditem appellatã itum est, ad exigendum margaritarũ regulo impositum tributum. Quę succedent colligemus. Tentarunt alij duo transsinuales incolas. Per angulum sinus & Dabaibæ fluminis fauces tranans Franciscus Bezerra, cum duobus alijs primarijs, & uiris centum quinquaginta, optime instructis, ad bellum Caribibus in ipsa Caribana gerendum, uersus uicum Turufy: de quo aliâs in aduentu Fogedæ mentionem fecimus. Instrumenta etiam bellica secum tulerunt. Tormenta quæ ouo grandiorem iactant plumbeum globum tria, sagittarios quadraginta, sclopetarios etiam quinq; ac uiginti, ut eminus queant Caribes ferire, qui uenenatis certant sagittis. De hoc nulla mentio, quô se applicuerit, aut quid egerit: uerebantur in Dariene, ne sinistris auibus iactaretur, quando naues discesserunt in Hispaniam uenturæ. Alius autem dux, nomine Valleius, anteriorem sinus partem prehendit:

B sed alia uia traiecit à Bezerra. Initium nanq; hic sumpsit Caribanæ, ille calcem. Valleius regressus est: sed è septuaginta uiris, quos transuexerat, octo & quadraginta reliquit trucidatos in Caribium potestate. Hæc aiunt qui ex Dariene referunt: hæc refero. Pridie Idus octobris huius anni, M. D. XVI. Rodericus Colmenares, de quo suprà, & Franciscus quidam dictus Delapuente, ad me uenerunt. Franciscus hic unus fuit è decurionibus huius cateruę, cuius erat dux Gonsalus Badaiocius, qui è manibus Parizæ reguli profligatoris euasit. Colmenares autem è Dariene post profligatorũ aduentum ad nos uenturus discessit. Ambo referunt, hic audiuisse, ille uidisse uarias esse in australi pelago insulas sancti Michaëlis & Ditis insulæ sinui occidentales: in quarum pluribus aiunt, procreari coliq; arbores, fructus gignentes eosdem quos terra Collocutea gignit. Est Collocuti unà & Cochini & Camemori Portugallensiũ nundinaria aromatum terra. Inde arguunt nõ longe abesse aromatum omnium initialem tellurem. A littore illo nostro australi, plures ex ijs qui tractus eos percurrerũt, dari solum ueniam postulant: impensa propria sese offerunt nauigia paraturos, & prouinciã quærendæ illius regionis aromatariæ amplexuros. Nauigia debere fabricari parariq; in ipso sancti Michaëlis sinu censent. Nõ autem per sancti Augustini cuspidem capiendam esse uiam, quæ longa nimis est ac difficilis, & mille discriminibus plena: protendiq; dicitur ad gradus antarcticos quadraginta amplius. Dicit idem Franciscus, laborum & periculorũ cum Gonsalo particeps, se reperisse, inter discurrendum terras illas, ceruorum & aprorum agmina: cepisseq; multos, incolis demonstrantibus artem, per fossas egesta terra in eorum semitis factas, & ramis coopertas. Hoc nanq; modo incolę feras quadrupedes fallunt. Volucres autem uti apud nostros fit, palumbes puta, cum domestico mitiq; palumbe inter arbo

C res uolitante, ligato tamen: ad quē uenientes sui generis uolucres, sagittis transfi guntur. Aut in purgato arboribus solo cum retibus, esca in gyrū sparsa, palumbe medium tenēte. De psittacis alijsq; uolucribus idem. Sed psittacos aiunt adeò simplices esse, ut ad crocitātem psittacum ex arbore, in cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capiq; facile patiuntur: Nil enim uiso aucupe terrentur, sed ut laqueo trahantur ad collum coniecto, expectant: neq; aufugiunt alij, uno raptato, & in mantica qua præcinctus est uenator, ipsis cernentibus, reposito. Aliud est aucupij genus inauditum hactenus, & narratu facetissimum. Apud insulares, Hispaniolæ præsertim, diximus uarios esse lacus, uariasq; stagnantes lacunas uadosas. Per uadosa stagna solet aquaticarum auium multitudo uagari, quia herbas in fundo gignant, & ex ea humente limositate pisciculi, milleq; ranarum, culicum et insectorum genera procreentur: solis calore ad ima ad corruptionis & generationis opificium, ex artificis fabricatoris prouidentia, facile submeante. Volucrū aūt per eas stagnantes aquas natantium diuersa sunt genera: anates, anseres, cygni, fulicæ, gauiæ, mergi, & multæ huiuscemodi. Diximus et in hortis arborem coli magnarum cucurbitarū altricem. Ex cucurbitis igi tur illis per uadosa proijciunt plerasq; bene clausas, ne admissa per rimula, aut fo ramen aqua trahat illas in profundum. Perpetuò uagantes cucurbitæ tutas reddunt uolucres. It ergo auceps magna cucurbita, uti galea, iuxta oculos pertusa, contectus faciem, laruatus, & tenus mento stagnum ingreditur (fluminibus enim assueti, à cunabulis minime recusant in aquis uersari.) E cucurbitis natantibus putant uolucres unam esse eam, quæ insidiantem incolam cooperit. Passim ad uolucrum natantium agmen proficiscitur auceps. Cucurbitarum pal pitationem capite imitando, undulasq; uento agitatas sectando, proxime ad uo lucres tendit. Exerta sensim dextera uolucrem incautam cæco raptu prehendit

Aucupij genus rarum.

D pedibus, & demersam subtrahit in manticam ad id paratam. Cæteræ uolucres, sua sponte subnatasse comitem arbitratæ, quærendi uictum causa, uti solent omnes, nil solicitę suum iter prosequuntur, in aucupis & ipsæ insidias cadunt. Au cupia, uenatusq; sunt à me tracta in medium, quo stomachum hisce mitibus ser monibus sedemus, à cōcepto cruentarum narrationum horrore. Pauca iterum de nouis opinionibus fluentis ad occidentem pelagi Pariensis. De modo etiā col ligendi aurum in aurifodina Dariensis, à me recēter intellecto. Et his duabus minime tragicis rebus, dicemus tuæ beatitudini felicissimū uale. Andreas ille nauclerus & Ouiedus, de quibus suprà, me domi conuenerunt in oppido Matrito, quod putamus Mantuam esse Carpetanam. De torrente, me astante, orta est in ter eos contentio. Quod se inuicem perpetuo nexu amplectantur hæ terræ Ca stellanæ cum septentrionalibus, à tergo Cubæ atque aliarum insularum, Hispa niolæ Cubæq; septentrionalium per occidentem, ambo assentiuntur: sed aliter hic, ille aliter, contendunt accidere. Nauclerus impetum illum aquarum in gre mium terræ putati continentis, quæ sic uergit, uti diximus, ad septentrionē, uult recipi: ut obiectu illo incuruato uiam capiant in gyrum, & circūagantur ad Cubæ aliarumq; insularum latus septentrionale, quæ cancri circulo excluduntur: ubi amplitudo maris uenientes ex angustis gurgitibus aquas absorbeat, petulan temq; cursum illū reprimat: est nāq; spaciosum illic mare ac multicapax. Aquaticis incilibus, quas dicit uulgus canales molarum, rem ego comparo. Si ex incili angusto in amplum lacum furentes eas aquas recipi contingat, repente sparguntur aquæ, & impetu sedato, languescunt: quæ paulò prius suo strepitu uelle obuia cuncta prostrare uidebantur: nec iam quà fluant intelligitur. Interrogatus à me Almirātus ipse Diecus Colonus, primi repertoris Coloni hæres filius, qui iam quater ea maria iens ac rediens uerrerat, quid senserit inter nauigandū, ait: difficilem esse reditum si uia capiatur ea qua itur. Sed quādo uastum capitur prius mare septentrionem uersus, quàm prora in Hispaniam dirigatur, sensisse se, inquit,

A se,inquit,plerunq; parumper trudi ab aquis. Sed putat accidere id ex fluxu & refluxu ordinario, nõ aũt ea circũactione iuuari. Apertam esse terram & portam inter utranq; putat, quà torrentes exeant ad occidentem: quò liceat impulsu cœlorũ circumagi per uniuersum. Ouiedus uero de clausura idem refert quod Andreas nauclerus: sed neque concutere terræ occidentalis gibbum, et impelli ad uastũ pelagus, arguit: imò ait se diligentissime animaduertisse, quod ab alto mari currãt ad occidentem: proxime uero ad littora uelificando cum paruis nauigijs, asseuerat, cursum dirigere ad orientem: ita quod eodem in loco uersis concurrant uestigijs. Hoc in fluminibus accidere sæpe uidemus: ex obiectu nanque riparum uortices plerunq; insurgũt uarij. Vnde si palea aut lignorum genus aliquod proijciatur in fluuium similibus in locis, quæ medio labuntur alueo, secundo feruntur flumine: quæ uero in obliquos incidunt sinus, & riparum incuruos margines, aduerso uidemus alueo uehi, donec obuia fiant quæ sic uaganẽ integro lapsui fluminis. Quę dant, accipimus: scribimus quę uarij uarie sentiunt. Certam rationem tunc amplectemur, quando certam habuerimus. Opinionibus inhærendum est, dum ueniat statuta dies, punctusq; polaris, qui secretũ hoc naturæ patefaciat. Satis superq; de torrente pelago. De aurifodinis Dariẽnensium pauca nos ab hoc labore liberent. Ab Dariene nouem diximus distare milliaria colliũ latera, planitiesq; aridas, in quibus aurũ tum in sicco, tum in fluuiorũ alueis ac ripis, legitur. Cuiq; auri legẽdi cupido, ex ordinario statuto, quadrata per metatores mensura duodecim passuũ destinatur, ad eligentis arbitrium: in solo tamen haudquaquã occupato, uel iam à socijs deserto. Sic electa terræ parte, ueluti in templum ab auguribus lituo designatum, sua in eam includit mãcipia. Horum enim opera diximus uti Christianos ad culturam & aurum quęritandum. Partem eam retinet, quoad libuerit. Si uero exigui aut minuti auri argumẽta cernit, alteram sibi assignari duodecim passuũ mensuram postulat. Prima derelicta uertitur in commune. Hunc ordinem in auro legendo

B Dariennenses seruant: puta & alios, sed non cæteros interrogaui. Compertum est aliquando duodecim passus illos octoginta Castellanorũ summam electori suo tribuisse. Sic uiuũt in sacra fame auri explenda: sed quo plus effodiendo manus replent, eo auidiores efficiunẽ. Quo plura foco ligna inijciũt, eo furiosius concrepat ignis. Sitim existimans turgidus hydrops extingui potando posse, in ardentiorem sitim demergitur. Multa prætereo, quæ ad tempus citabo, si tuæ sanctitatis cœlorũ pondere pressis auribus, & in supremo humani generis fastigio positis, casura in gratiam cognouero: neque enim ego hęc animi causa collegi, sed tuæ beatitudinis obseruantia hos amplecti labores me impulit.

Felices multos annos fabricatoris uniuersi prouidentia beatitudini tuæ impartiatur.

PETRI MARTYRIS OCEANEAE DECADIS TERTIAE DE ORBE NOVO FINIS.

C

PETRVS MARTYR

DE INSVLIS NVPER INVENTIS, ET DE moribus incolarum earundem.

X mearum decadũ libellis in uulgus emiſſis colligere licet, fugitiuos quoſdam ad uicina Darienis appulſos, noſtrorũ libellos admirãtes dixiſſe, terras ſe aliquando incoluiſſe, quorũ habitatores inſtrumentis uterent̃ eiuſcemodi, ac politice legibus parentes uiuerent: atriaq; ac templa lapidibus conſtructa magnifice: plateas etiam, ſtratasq; uias ordine compoſito, ubi negocientur, haberent. Eas nũc terras noſtri reperere: qui autores fuerint, quomodo res proceſſerit, attente audiat quiſquis peregrinorũ regionũ conditiones & populi mores ſcire deſiderat. De inſula Cuba, quam Fernandinam placuit appellari, Hiſpaniolæ occidentali proxima: ſeptentrionalis tamen adeò, ut Cancri tropicus mediã ſecet Cubam: Hiſpaniola uero à tropico diſtet ad ęquatorẽ gradus aliquot: pauca tetigimus hactenus. In hac inſula ſex iam ſunt oppida erecta: primariũ à diuo Iacobo Hiſpaniarũ patrono nomen ſumit. Natiuũ eſt ibi aurũ & montanũ, & fluuiale: auro ſuffodiendo inuigilat̃. Quo anno libelli mei portas clauſerunt, tres Hiſpani ex antiquioribus Cubę ciuibus, Franciſcus Fernãdes Cordubenſis, Lupus Ocho, Caicedus & Chriſtophorus Morãtes, nouas quærere terras inſtituunt. Eſt inquietus & ſemper magna moliens Hiſpanorũ animus. Tria inſtruunt eius generis nauigia, quæ apellat Hiſpanus Carauelas, proprijs impenſis, habita à gubernatore Dieco Velaſquen nauigãdi poteſtate ex angulo Cubę occidentali, qui ſancti Antonij nomẽ adeptus eſt. Altũ capiunt cũ centũ & decem uiris. Eſt hic angulus ad reficiẽdas naues, ac aquationi, ac ſignationi aptiſſimus. Cęlo

D tantũ & aqua cõtenti ſex adnauigãt inter Zephyrũ et Auſtrũ dies ac dimidiũ: quo tempore ſex tantũ & ſexaginta ſe milliaria percurriſſe arbitrant̃. Stabant aũt in anchoris ubicunq; ſol cadens illos deprehendebat, ne per ignotũ pelagus errãtes, ſcopulis illiderent̃: aut arenoſis uadis impliciti mergerent̃. In inſulã incidunt ingentẽ, nomine Iucatanã, cuius initiũ incolæ Eccampi uocãt. Oppidũ in littore ſitũ adeũt, magnũ adeò, ut Cayrũ illud noſtri dixerint: hoſpitaliter ab incolis noſtri ſuſcipiuntur: ingreſſi ſumma ſunt repleti admiratione: turritas domos, tẽpla magnifica, uias ordine ſtratas ac plateas, ac nundinaria ibi agi cõmercia reperiunt: lapideæ ſunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & induſtria cõfectæ. Ad prima domorũ impluuia, & primas habitationes per duodecim aut decẽ gradus aſcendit̃. nõ tegulis tantum, ſed culmis aut herbarũ fruticibus coopertæ ſunt. Mutuis ſe muneribus afficiunt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchre formata Barbari noſtris, noſtri aũt illis ſericeas ac laneas ueſtes, uitreos etiã calculos, & aurichalcea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, ſunt impartiti. Specula floccifaciebãt noſtra, quia illi lucidiora ex quibuſdã lapillis aſſequunt̃. Veſtita eſt hæc gens nõ lana, quia pecudes non habent, ſed goſſipio mille modis & uarijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talũ induunt̃, uelaminibusq; diuerſis caput & pectora tegunt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uiſat̃. Templa frequentant: ad quæ primarij uias ex proprijs domibus ſternunt: idolorũ culturæ indulgent: ſunt recutiti: ſumma fide negocian̄t, permutando tamen ſine pecunijs: crines ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, tranſijſſe aliquãdo uirũ quendam formoſiſſimum per eos tractus, qui eis id inſigne in ſui memoriam reliquerit. Alij, obijſſe lucidiorẽ ſole hominẽ in eo opificio: certi nihil habet̃. Aliquot ibi dies cõmorati, iam uidebant̃ incolis eſſe moleſti: nullius em̃ hoſpitis eſt grata mora longa: cõmeatum capiunt: rectà tendunt ad occidentẽ per prouinciã Comi & Maiam dictas ab accolis. Pręterlapſi ſunt, aquam tantũ & ſigna ex itinere capientes. Barbari littorales noſtras admirabant̃ naues mari innatantes, ad quas uiſendas, & fœminæ permixtæ uiris cum infantibus paſſim prodibant. Nam ex mari nõ ſine ſtupore illorũ

A re illorũ ædificia, sed præcipue tẽpla littoribus proxima, in modũ arciũ erecta prospectabant. Iacere tandẽ anchoras placuit ad milliaria centũ: decẽ in prouincia, cui nomẽ Campechiũ, cuius oppidũ est domorũ triũ milliũ: amicè se inuicẽ cõplectũt: nauticã nostrorũ artẽ, nauigiorũ magnitudinẽ, uela, amplustra, resq; cęteras Barbari attoniti admirabãt. Vbi excussorũ tormẽtorũ tonitrua, fumosũ ac sulphureũ odoremq; ignitum senserũt, à deo fulmina mitti arbitrabant. In atrio regulus nostros benigne magnificeq; hospitatus est. Post sumptas more illorũ epulas, in quibus pauones habẽt & altilia, uolucres etiam montanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos: ultra hæc lupos, leones, tigres, uulpes: & quadrupedes agrestes, ut apros, ceruos & lepores: ducti sũt nostri cum regio comitatu ad latũ compitũ in oppidi latere situm: ostendũt nostris quadratũ quatuor graduũ erectũ marmoreũ, partim ex tenaci bitumine, partim ex lapillis, pulpitũ: cui hominis inhærebat simulacrũ supersculptũ, adhærentibus illi duobus quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis uterũ, uti canes rabidi uidebant uelle dilacerare. Serpens bitumine ac lapillis cõpacta, pedũ longa septẽ & xl. uti bos magnus marmoreũ leonẽ uorãs, recenti cruore irrorata simulacro astabat. Proximi solo affixi erãt tres tigni, quos tres alij lapidibus suffulti u ãsuersabãt: in eo loco reos puniũt: in cuius rei argumentũ, stratas uiderũt innumeras cruore illitas & cõfractas sagittas, & mortuorũ ossa in uicinũ cortẽ proiecta. Domus & hic sunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo Lazari nomẽ indiderũt: quia Lazari die terrã ceperũt. Abeunt ad milliaria inde, ad occidentẽ semp, quindecim. Prouinciam captant nomine Aquanil, cuius oppidũ Mosco dicit, regulus Capotón, ultima acuta. Hostiliter inspectat nostros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus aquã: trans collẽ proximũ fontes esse innuunt, quã iter erat per angustas semitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuũ & telorũ gestamine, fraudẽ sensere: tendere ulterius nostri recusant. Palantes & imparatos adoriunt nostros Barbari, mille

B amplius sternunt fugiẽtes nostros: cœnoso in littore (erat eñ ibi mare cœnosum) implicant: duos & uiginti sagittis trãsuerberatos perimũt, reliquos maiori ex parte uulnerãt. Tribus et triginta, inquiunt, classis ipsum prętorẽ Franciscũ Fernanden uulneribus percussum. Ferè nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles processissent, perempti fuissent ad unũ. Mœsti ergo redeũt qui superfuere ad Fernandinam insulã unde uenerãt, ac cũ fletu & gemitibus ob relictos & præsentes uulneratos à socijs recipiunt. His intellectis Cubæ Fernandinæ gubernator Diecus, Velasquen quatuor Carauelarũ classem instruit cum hominibus circiter trecẽtis. Huic classiculæ pręfecit nepotẽ suũ Ioannẽ Grisaluã, additis subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Montegio, & cõmendatario Petro Aluarado, Nauclero autẽ eodẽ Antonio Alamino prioris classiculæ rectore. Idem iter capiũt, sed australius aliquanto ad millia fortè septuaginta: turrim ex alto uident, terrã minime. Ea turri duce, insulã apprehendũt nõie Cozumellã, à qua suaues se olfecisse odores spacio triũ milliariorũ uento inde perflante, inquiunt. Ambitu reperiunt esse milliariorũ quinq; ac quadraginta: plana est, gleba fortunatissima: aurũ habet, sed peregrinũ aliũde allatum: melle abundat & fruticibus ac hortensibus, uolucribus etiã & quadrupedibus. Est horũ incolarũ, ut breuibus absoluã, ea œconomia et politica, quæ de Iucatana: domus, templa, uię, cõmercia: uirorũ ac fœminarũ gestamina ex gossipino, nõ laneo uel serico: domus lapideę, culmo cõtectę, ubi sit lapidũ penuria: sed ubi sit lapicidinarũ copia, laminis lapideis cõtegunt: marmoreos postes in plerisq;, ueluti apud nos pleræq; domus habent. Turres ibi uetustas dirutarũ uestigia redolentes reperrerũt, unã præ cæteris graduũ octodecim, ut ad illustria templa cõscenditur. Nostras sunt admirati naues, & nauticã artem: noluerũt hospites primo impetu: benigne eos tandẽ admiserunt: turrim cõscendunt duce primario, quẽ sacerdotem credũt: uexillũ in cacumine sistunt, regi Castellæ imperiũ adiudicãt, Sanctę crucis nomẽ insulæ assignãt, quia ad nonas Maij Sanctæ crucis festo sunt insulam ingressi. Cozumellã uero, inquiunt, appellari à regulo Cozumellao, cuius maio-

C res ipse iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in turri repere: statuis tum marmoreis, tum fictilibus ursorũ simulacris instructas, quos unisono cantu elato inuocãt:suauibus adolent odoribus: uti penates eos colũt. Res ibi diuina celebrata est: sunt recutiti. Regulus hic elegãter ex gossipino uelamine indutus, pedis unius digitos abscissos habebat: natanti piscis uorax, qui Tuberon dicitur, uno morsu digitos raptauerat. Laute copioseq; nostros aluit. Post triduum abeunt ad occidentẽ semper, uident procul montes, Iucatana erat insula, quæ à Cozumella quinque tantum millibus passuum distat. Iucatanæ latus meridionale capiunt, putato continenti proximum circũeunt: illam nequeũt uniuersam, ob frequentes scopulos, & ob arenosa uada. Ad iam notum latus boreale Alaminus nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campechium & Lazarum regulum, ad quem priores superiori anno, proficiscuntur: placide suscepti ad oppidum inuitantur. Inuitasse pœnituit: ad lapidis iactum ab oppido nostros sistere iubent: accolæ abire imperant: aquandi petunt copiam priusquã discedant nostri: puteum à tergo relictum mõstrant: licere inde aquam haurire, aliunde minime inquiunt. Pernoctatum est in uicino putei cãpo. Diffidunt Barbari: armatorũ tria circiter millia castra locãt nõ longe à nostris. Pars utraq; noctẽ duxit insomnẽ: illi nostrorũ eruptionẽ in pagũ, nostri Barbarorũ impetũ repentinũ ueriti, tubarũ clangoribus, & tympanorũ boatu somnolentos excitabãt. Vbi illuxit, accedũt barbari, appellãt interpretes Cubenses nostros, quorũ idioma, si nõ idem, cõsanguineũ tamẽ. Face thurea inter utrunque agmen accẽsa, minanť internecionẽ, ni prius abire properauerint q̃ fax extinguatur: nolle se hospites protestanť. Fax consumiť, deueniť ad manus, perimunt ẽ nostris unũ, quem sagitta male scutatũ reperit: multi feriunť: ad tormẽta quę apud puteũ erant locata, se reducũt nostri, ut inde globos iaculenť in Barbaros: retrocedunt ad oppidũ Barbari: milites feruenti animo cupiebãt illos persequi, uetuit Grisalua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcẽ ultimũ: ducentorũ reperiunt esse

D milliariũ amplius productã ab oriente in occidentẽ: portũ petunt egregiũ, cui nomen dedere Portus desideratus. Ad terras inde transfretant alias, & terrã prehendunt Iucatanæ uicinã ab occidente: dubitant sit insula nec ne: cõtinenti esse annexam arbitranť. Est ibi sinus quẽ suspicanť ambitũ utraq; terra: nil certi: Caluacam, aliâs Oloan ab accolis hęc tellus appellať. Flumen ingẽs ibi repertũ, dat suo furore in pelagus potabiles aquas, duorũ milliũ spacio: à prętore Grisalua appellarũt flumen. Admirati nostras moles mari natãtes Barbari accolæ, utrãq; fluminis ripã ad sex millia armatorũ, scutis aureis, arcubus & sagittis, ensibus etiã latis, & hastis adustis armati obsidẽt, prohibituri descẽsum, et littus tutaturi. Stat ea nocte pars utraq; in alis: prima luce ecce Canoas circiter centũ armatis plenas (diximus aliâs, Canoas esse lembos unilígneos.) Et hic Cubenses interpretes, & hi sat cõmode conueniebant in lingua: pax oblata per interpretes admittiť: accedit una Canoa, reliquæ sistunt. Canoæ rector quid nostri quærerent per alienas terras percontať: aurũ cupere respondetur, permutatione tamen, nõ gratuitò aut uiolenter. Redit Canoa, quid actũ sit regulo referunt nautę: accersitus regulus uenit libens: narratu dignũ: cubiculariũ ad se uocat regulus: cubicularia iubet afferre ornamẽta, ut prætorẽ nostrum Grisaluã ornet imperat: à calceo incipit aureo illũ induere, ocreas, thoracẽ, & quicquid armorũ ex ferro aut calybe solet cataphractus noster aliquis proditurus ad pugnã sibi sumere, uniuersum id ex auro miris modis formato regulus Grisaluę impartiť. Cõpensat Grisalua sericeis, laneis ac lineis uestibus, rebusq; alijs nostratibus. In huius Iucatanæ initio, quãdo in Cozumellã traiecerũt, in Canoã piscatoriam inciderũt: nouẽ inerãt hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt oẽs, nil timẽtes. Ex illis unũ agnouit hic regulus, se tantundẽ auri missurũ in crastinum polliceť ad Grisaluã, quãti ponderis uir ille reperireť: negauit redemptionẽ socijs inuitis prætor, illũ retinuit ac discessit, quid ultra faciat recogniturus. Ad millia centum circiter, ad zephyrũ semper, sinũ ingentẽ reperiũt, in quo tres paruæ insulæ sitæ erant: adeunt grandiorẽ. Proh crudele facinus, proh truculentas hominũ mentes,

A tes: stomacho claudat portas quisq; pius ne perturbetur: pueros puellasq; suis dijs immolant passim: sunt recutiti: simulacra quę colunt, partim sunt marmorea quędam, alia fictilia. Marmoreas inter imagines extat leo pertusa ceruice, in quã miserorum sanguinẽ proijciũt, ut inde fluat in lacunã marmoreã. Quibus cerimonijs miserorũ sanguinẽ litent referamus. Nõ iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta uictima cor eruunt: ex cuius calido cruore idolorũ labia illiniunt, reliquũ fluere patiuntur in lacunã: inde in apertũ, cor & exta cõburunt, gratũ fumũ dijs fore arbitrar tur. Ex idolis unũ est uirile, quod inflexo capite lacunã sanguinariã superinspectat, tanq; acceptans sacrificiũ hostiarũ. Torulos brachiorũ & femorũ, ac surarũ pulpas edunt, præcipue si hostem bello uictũ sacrificauerint. Riuũ concreti sanguinis, ueluti ex carnificina exeuntẽ repererunt. Ex insulis uicinis ad id facinoris miseros trãsportãt: capita cadaueraq; ibi truncata uiderũt innumera, integra etiã pleraque uelaminibus cõtecta. Vniuersi tractus illi auro gẽmisq; abundãt. Pererrãs insulam unus e nostris in duos semisuffusos urceos alabastrinos perpulchre laboratos lapillis incidit, diuersorũ colorũ plenos. Aiunt lapillũ se reperisse, qui missus est ad gubernatorẽ, ualoris duorũ milliũ Castellanorũ auri. Sacrificij hãc insulã appellarunt. Extãt & in huius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quibus solæ mulieres habitãt sine uirorũ cõmercio. Putãt aliqui Amazonico uiuere more: qui prudentius rem ponderãt, cœnobitas esse uirgines, secessu gaudẽtes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres uestales, aut Bonæ deæ sacrę. Certis anni temporibus traijciũt ad eas uiri, nõ coitus causa, sed moti pietate, campos et hortos illis cõpositu ri, quo cultu queant uitã ducere. Fama tamen uiget, esse alias insulas fœminarũ sedes, sed corruptarũ, quæ mamillam à teneris scindũt, quo facilius queãt sagittariã artẽ exercere: ad easq; traijcere coitus causa uiros, nec retinere mares. Fabulã puto. Ad littus ergo Colluacanæ terræ se applicãt nostri: placide negociant̃: aureũ re-

Cerimoniarũ ritus perquã horridus.

B gulus cacabũ, armillas, torques, bullas, multaq; præterea diuersorũ generũ monilia nostris impartitus est: nostri contra nostratibus illũ alacrẽ reddũt. Figere hic pedem, & coloniã deducere cupiebant: prohibuit Grisalua pręτor: desperatis animis uixerũt eo tẽpore cõmilitones in prætorẽ. Turritis cõstat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis quindecim: et alicubi uiginti milliũ domorũ se aliqua uidisse attestantur. Sunt nõ ubiq; cõnexæ domus, hortis & cortibus intersecãtibus: multæ distãt à seipsis: plateas habẽt mœnibus circũseptas, in quibus fora nundinasq; exercent: uias ordine stratas, furnos, fornacesq;, calcẽ ac lateres coctos habẽt: figulos, lignariosq; fabros, & artifices, mechanicarũq; artiũ omniũ opifices assequunt̃ egregios. Potanchanus hic regulus dicit̃, regio Palmaria: eius oppidum regium aiunt esse domorum quindecim millium. Quando nouos hospites suscipiũt, qui pacem in illis terris admittũt, in amicitiæ fœdus sibijpsis cum nouacula uel gladio lapideo sanguinis parumper ex lingua uel manu, aut lacerto, uel alia quauis corporis parte, hospite inspectante eruũt. Sacerdotes uiuunt cęlibes & incorrupti. Quid sit coire nemo intelligit, donec nubat. Nephas & morte piandũ est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet unicuiq; potenti, postquam unam duxerit uxorem, habere pellices quotquot uoluerit: sed nupta adulterio comprehensa uenditur à marito, primario tamẽ principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemini non coniugato phas est iungi in mensa, uel eadem lance uesci, aut poculo bibere, paremq; coniugato se præbere. Augusto Septembriq; mense quinq; ac triginta dies abstinent, non à carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed neque piscibus uescuntur, aut re aliqua, quæ sanguinem nutriat: hortensibus ac leguminibus illos dies peragũt. Menses uiginti dierum numero claudũt: annum uero mensibus uiginti: aliquot ibi dies lautos egere. Abeunt, littus idem secuti, regulũ cõueniunt alium, cui nomẽ dedere Ouandus. Regulus ubi nostros aurum cupere intellexit, laminas cõflatas attulit aureas: se copiã eius metalli desiderare pręτor significauit p interpretes. Postero die aureũ hoĩs simulacrũ, pigmeũ, flabellũq; aureũ, & artificio uario laruã iubet afferri, calculorũq; serta, pectoraliũ & bullarũ copiã, et di-

C uerſorũ generũ ornamenta,& uariorũ colorũ lapillos noſtris eſt impertitus:dapi=
bus quoq; lautiſſimis perſapide cõditis ſaturauit.In littore inuitatos properãti cur=
ſu,frondentibus ramis ex reguli mãdato erectis,illico ſcenis cõtegebant:inertes in
ramis ferendis familiares regulus percutiebat ſceptro, q̃d manu geſtabat:ſerui de=
miſſo uultu quæcũq; uerbera patiẽter ſuſtinebãt.Interrogatus,ubi nam auri tanta
colligeret̃ copia:proximos digito mõſtrauit montes,& flumina ab illis decurrẽtia.
Sunt hi fluminibus ac lacubus adeò aſſueti, ut idem illis ſit natare,quod terra ince=
dere.Merguñt flumine quãdo aurũ placet colligere,manusq; arenis efferunt ple
nas: demũ de manu in manũ cribrãtes arenã,aurũ deligũt.Spacio duarũ horarũ di
cunt auro implere cannulã digitalẽ. De ſuffumigijs & harũ terrarũ odoribus dul=
cia molliaq; dici queunt,quæ pręrermittimus,quia magis ad effœminãdos animos
faciũt,q̃ ad bonos mores.Puerũ annorũ duodecim oblatũ à regulo recuſauit præ=
tor:puellã admiſit pulchre ornatã,ſocijs inuitis puerũ abiecit. Ex lapillis ab hoc re=
gulo habitis,unũ ſcribũt eſſe ualoris duorũ milliũ caſtellanorũ auri. Diſcedunt tan
dem ab hoc regulo auro & gẽmis onuſti. Griſalua prætor unã è Carauelis ad pa=
truum gubernatorẽ deſtinat ad Fernandinã cũ nũcijs & habitibus auro & gẽmis.
Littus interea ſecãt reliqui occidentẽ uerſus: una uero propius ferè littus abrade=
bat,qua Franciſcus Montegius ſubprętor uehebat̃:duæ per altũ tendebãt in pro=
ſpectu.Admirati accolę,rem nouã miraculo aſcribũt.Duodecim ad Montegiũ ue
niunt Canoę:per interpretes colloquunt̃,benigne ſe inuicẽ ſalutãt:ſupplices orãt
incolæ ut deſcendãt,magna pollicent̃ ſi regulũ patrię adierint.Precibus eorum ne
gat Montegius ſe poſſe annuere, quia ſocij nimis à ſe diſtarẽt:cõtentos tamẽ dimi=
miſit, datis quibuſdã noſtratibus muneribus illis gratis, quia ignota ſunt. Celebre
oppidum aliud adeunt:ad littus ſe applicãt unà tres Carauelę:prohibent̃ ab acco=
lis deſcẽdere:ſcutis,arcubus plenis pharetris, & ligneis latis enſibus atq; haſtis adu
D ſtis armati,ad noſtros prodeũt: ſagittas iaculant̃ eminus illi: tormentorũ globulos
in Barbaros noſtri.Machinarũ ſtrepitũ admirati,ac furore perterriti aufugiũt: pa=
cem optãt. Iam cõmeatus noſtris deficiebãt: iam quaſſatæ longis itineribus naues
erãt.Ad inſulã igit̃ Fernandinã, factis & repertis antedictis cõtentus Griſalua,ſo=
cij haudquaq; reuertunt̃. Nunc diuertendũ eſt parũper, & alia nauigatio pertra=
ctanda.Hinc ad has regrediemur terras,quas noſtri repetierũt. Diecus idem Vela
ſquen gubernator eodẽ ferè tempore,quo claſſem eam quatuor Carauelarũ para
uerat,aliã deſtinauit unius Carauelæ tantũ, & uno Bergantino comite, cum uiris
quinq; ac quadraginta. Violentas hi manus in accolas exercuerũt. Idolorũ ſectato
res ſunt & recutiti,propterea licere eos trahere ad aurum ſuffodiendũ putauerũt.
Sunt littori cõtinentis in modũ proximæ paruæ inſulæ multæ,ubertate ſoli, & for
tunatiſſima gleba beatæ, Guanapan, Guanguan, Quitilla:ex una iſtarũ tercentũ
rapiũt utriuſq; ſexus accolas:(huic inſulæ poſuere nomen Sanctæ Marinæ) in Ca
rauelã hos inculcãt,& ad Fernandinã tendũt:Bergantinũ cũ ſocijs quinq; ac uigin
ti relinquũt, qui dent operã uenationi hominũ ulteriori.Portus quẽ prehẽdit Ca=
rauela,Carenas dicit̃:diſtat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi millia ducenta
quinquaginta. Hæc inſula eſt longiſſima, porrecta ab oriente in occidentẽ,quam
cancri tropicus interſecat. Miſerorum uindictam quærente fortuna, è cuſtodibus
in terram deſcendunt quidam, pauci remanent. Nacti occaſionem recuperandæ
libertatis inſulares,raptis noſtrorum telis ruunt in cuſtodes: perimunt ſex, deſiliũt
in mare reliqui:Carauela potiunt̃ inſulares,regere illam didicerant, redeunt in pa
triam:ſed primo in eandem inſulam uicinam deſcendunt, Carauelã exurunt,tela
ſecum aſportant,lembis traijciunt ad ſuos: relictos noſtros cum Bergantino ado=
riuntur,proſtrãt,perimunt:qui euaſere,infelices ad Bergantinũ profugiũt.Arbor
eſt littori proxima,crucem in eius arboris cacumine locant, & ſuperiorem arboris
corticem his uerbis inſcribunt: Vannuis Aldarieci. Eſt Dacien fluuius, in cuius
ripa ſitum eſt oppidum putati continentis primarium. Re intellecta gubernator,
in relictorũ auxilium propere mittit naues duas bellatoribus onuſtas. Serò ſapiũt:
res

A res iam acta erat: crucē secuti littus adeunt: literas legunt arbori insculptas, nō ausi sunt fortunā tentare, cum desperatis egregie armatis præcipue recedūt. Ex insula proxima isti tanq̃ lepores abducunt utriusq; sexus quingentos: eadē causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idē his euenit ad Fernandinā applicatis: unā è nauibus ferociter aggrediunt: acriter dimicādo, custodes Hispanos perimunt quosdā, cæteri sese ad mare proijciunt, & ad sociā, quę proxima erat, carauelam adnatāt, unà omnes cū superstite Carauela raptatā adoriunt. Dubia fuit quatuor horarū spatio uictoria: pro libertate recuperāda, tam uiri q̃ fęminæ rabide pugnabant, ne adeptā amitterēt prædā. Hispani acrius dimicabāt: uicerunt Hispani tandē, quia pertractādis essent agiliores. In mare sese proijciūt uicti Barbari: cū lintribus recolligūtur, tum ferro perempti in certamine, tum aquis suffocati circiter centū. defuere ex Hispanis pauci, ad diui Iacobi oppidū et aurifodinas trahunt. Ad aliā dehinc tendūt è uicinis insulis, quæ sunt ibi frequētiores, q̃ in nostro Ionio symplegades, quarū cōgeriē archipelagus Vulgus appellat: hostiliter suscipiunt, quot quot è nauibus descēderunt, perempti aut percussi sunt. Putāt hanc esse insulā. Ioannes quidā Pontius, unius classiculę pręfectus adiuit, & pturbatos reliquit: fugat ab accolis, Floridāq; appellauerat, quia resurrectiōis die eam insulā repererint: uocat Hispanus pascha floridū resurrectionis diē. Sex & uiginti, inquiūt, se uidisse insulas, sed à Colono prius pręterlapsas, tanq̃ Hispanię Cubęq; custodes, in quibus uenīētes oceani procellæ illidunt. Natiuū in plerisq; Granatū aurū reperiūt: monilia & isti uaria gestāt, & laruis utunt, tum ligneis deauratis, tum aureis perpulchre ornatis. Opifices sunt ubiq; argutissimi. Ex laruis unā secū attulit Franciscus Chieregattus, ex ea colligere licebit, quali polleāt ingenio. Nouacularū structurā mirū est uidere: ex lapidibus flauis quibusdā diaphonis uti crystallinis eas formāt, & cū eis radūt, haud secus ac si egregio chalybe factę essent: sed quod spectatu dignū est,

B quādo obtusam iam habēt ex exercitatione aciē, nō cote, nō lapide, neq; puluere illas acuūt, sed tantū aqua imposita temperant. Sunt & apud hos instrumentorū & elegantiū rerū mille genera, quę longū esset narrare. Redeamus ergo unde sumus digressi. Ad Cozumellā, Iucatanā, ac Colluacanā siue Olloā, terras dites ac elysias recēter repertas, à quibus diuerterā reuertor: ubi quāti sint momēti tractus illi, cognitū est. Cubæ insulæ habitatores Hispani, gubernatore Annūcte, nouā classem instruūt Carauelarū decē, cū uiris quingētis, additis, uti leuis armaturæ equis, duobus Bergātinis, quorū opera utūtur ad uadosa littora, frequentiū scopulorū discrimina tentāda. Equos nauibus imponūt, quinq; mares, fœmellas uero sedecim bello aptas. Fernandū Cortesiū, q tūc erat prætor urbanus, generalē eligūt classis gubernatorē et pretorē: subpretores uero Alfonsum Fernandū Portucareriū, Franciscum Montegiū, Alfonsum Auilā, Alueradū cōmendatariū Spatensem, Ioannē Velasquē, Diecū Ordassū: uentū sequunt eundē, ab angulo Cubæ ultimo, ad occidentē. Quamprimū Frācisus Fernādes Cordubēsis, mox Ioannes Grisalua, ad prospectū insulæ sacrificiorū, de qua mentionē fecimus, deueniūt: insperatus acer turbo captare terrā uetuit: uersis illos uestigijs ad Cozumellā Iucatanę orientalē fera tempestas trāsportauit. Portū habet unicū hæc insula, cui nomē Sancti Ioannis porta, latine indiderūt. sex oppidis tantū cōtenta est, & aqua puteali, aut cisternali. fluminibus caret et fontibus, quia plana. quinq; tantū ac quadraginta mille passuū spatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad syluas nemorosas, oppida deserunt præ timore: uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruunt cibis, domorum ornatus uariorum colorum, aulæa, uestesq; ac lodices, amaccas appellant, ex gossipio natiuo reperiūt. Habent etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret: paucos repererunt accolas, una fœmina comite. Per interpretē Cubensem, & Iucatanas tres alios abductos à primis Hispanis, fœminam hortantur, ut absentes accersat regulos. Fœminæ familiares erant accolæ cum ea ducti: à fœmina uocati per nuncios ueniunt reguli, fidem

C amicitię prę∫tāt,domos patrias alacres repetūt, multa ex raptis ∫upellectilibus re∫ti tuūtur: idololatras & recutitos e∫∫e reperiūt:pueros puellasq; Zemibus immolāt. Sunt Zemes nocturnorū lemurū ∫imulacra quæ colūt.Interrogatus à me Alaminus nauclerus, Frācî∫cus Montegius, & Portucarerius nuncij, qui regi munera attulerunt, unde immolādos habeāt pueros puellasq;. Ab in∫ulis collateralibus, inquiūt,uenum ducūtur permutatione auri aut aliarū merciū. Nu∫q; enim feralis monetæ dira ∫olicitudo in tam ua∫to terrarū ∫pacio habitatores premit.Idem aiunt de reliquis nuper inuētis in∫ulis: è quibus duas nominant,De∫tam & Se∫tam,ubi nudi degūt:puerorū puellarumq; inopia canibus litant.Canes alunt comedēdos, uti cuniculos alit gens no∫tra:nō ∫unt latrabiles,ro∫tro uulpino,quos ad e∫um de∫tinant:pullos ca∫trāt: ad ∫obolem procreandā fœminarū copiā,mariū numerum exiguū ∫eruāt,uti de ouibus pa∫tores no∫tri:pingue∫cūt ca∫trati u∫q; ad quadrime∫tre mirū in modū. Ab his ∫acris no∫tri illos deterrēt, nephas e∫∫e o∫tendūt:legē petunt quam ∫equātur:e∫∫e deū unicū,qui cœlū creauit ac terras,bonorū omniū datorem,∫ub triplici per∫ona unitū in ∫ub∫tātia, facile per∫uadēt:zemes perfringi patiuntur:Beatæ uirginis imaginē depictam à no∫tris præbitā in ∫acro ∫ui templi loco ∫i∫tunt, templū ac eius pauimēta uerrunt & abradūt:crucē ob ip∫ius dei atq; hominis laudē,ob ∫alutē humani generis ∫uperimpo∫itā recordatione adorandā receperūt:in templi cacumine unā ingentē ligneā locant.Conueniūt omnes deiparæ uirginis cū tremore reuerēti figurā ∫uppliciter ueneraturi.Per interpretes ∫ignificarūt hi accolæ e∫∫e in Iucatana uicina in∫ula Chri∫tianos captiuos ∫eptē, qui ad eā,tempe∫tatibus raptati,appulerāt.Quinq; tantū milliarium ∫pacio dirimitur à Iucatana hæc in∫ula.Quinquaginta uiros cum duabus carauelis prætor Corte∫ius ad id negocij de∫tinat perqui∫itores. Cozumellanos tres ∫ecū aduehūt cum literis ad Chri∫tianos,∫i qui reperiātur: q; egregiū facinus ∫int acturi,∫i aliquē adduxerint,o∫ten-

D dit:rem ardēter commendat, ab illis nanq; ∫perat lucidiorē ∫ole ∫e tractuū illorum omniū notitiā habiturū. Abeūt bonis auibus,∫ex dies eis a∫∫ignātur ad reditū,octo expectarūt:demi∫∫os in terrā Cozumellanos nuncios trucidatos aut detētos ∫u∫picati ∫unt:illis relictis,redeūt ad Cozumellā no∫tri. De di∫ce∫∫u ex Cozumella cogitabat iā uniuer∫a cla∫∫is: oppo∫ita illā uis maris detinuit.Ecce ab occidēte Canoam in∫pectāt uenientē ab Iucatana,Chri∫tianū unum è captiuis aduehit,∫eptennio is uitā degerat apud Iucatanos, Hieronymū Aquillarē nomine, uirū A∫tigetanum Vandalū. Quo gaudio ∫e inuicē fuerint cōplexi,ca∫us loquat̃. Infelicē ∫ortē ∫uam, & ∫ociorū unà ami∫∫orū enarrat: audit̃ attentis mētibus:nec di∫∫onū fore arbitror, nec tuæ beatitudini mole∫tū,∫i rem,ut accidit,recē∫uero. In meis decadib. mētio facta e∫t de nobili quodā Valdiuia,ab Darienen∫ibus mi∫∫o,∫inus Vrabę in putato continēti habitatoribus,ad Hi∫paniolā, Almiranti Colono,proregi & Senatui regis (ad quos pertinet̃ putati cōtinentis remediū) ∫ignificatū qua rerum omniū penuria urgerent̃.Sini∫tris auibus mi∫er Valdiuia prouinciā ∫u∫cepit:in Iamaicę in∫ulæ Hi∫paniolæ Cubæq; laterali à meridie pro∫pectu repētinus uortex in areno∫as detulit ∫yrtes.Ea uoracia cęcaq; uada Hi∫pani uocant uiperas:& quadranter uiperas,quia ibi multæ naues implicātur, uti uiperina cauda lacerti.Di∫cindit̃ carauela: uix Valdiuię & è ∫ocijs triginta licuit in carauela ∫caphā de∫cēdere:∫ine remis,∫ine uelis mi∫ere raptant̃ à pelago defluēti: diximus nanq; in decadibus, e∫∫e ibi maria perpetuo fluxu labētia in occidentē.Tredecim errarūt dies in∫cij quò tenderēt,nil e∫ui aptū repererūt unq;,∫eptē ex eis cō∫ump∫it fames, fuerūt ip∫i marinis pi∫cibus e∫ca,in Iucatanā tran∫portātur.Sup∫tites iā inedia deficiētes in crudelis reguli pote∫tatē inciderūt. Valdiuiā prætorē unà & ∫ocios quo∫dā trucidauit,mox immolauit zemibus, demū cū unitatis amicis comedit. Ho∫tes autē, aut appul∫os ho∫pites hi depa∫cūt, de reliquo, à carne humana ab∫tinēt. Hic Hiero. Aquillaris,& ∫ocij ∫ex in tertiū diem immolādi ∫eruabant̃:nocte ruptis uinculis truculēti manus tyranni euasere: ad regulū huic in∫en∫um,∫upplices cō∫ugiūt:admittunt̃,∫ed in ∫eruitutē. Admirādum auditu e∫t de huius Aquillaris genitrice: ubi rem intellexit, illico in∫aniuit

A ſaniuit præ dolore, licet in nube tantũ filium audiuerit, in poteſtatẽ carnes huma
nas edentiũ incidiſſe. Hæc ſi quãdo carnes aſſatas inſpectat, aut uerubus affixas,
clamoribus domũ replet, inquiens: En matrẽ omniũ miſerrimã: en filij mei fru=
ſta. Habita igitur epiſtola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nuncios, corã
regulo Hero, qui Taxmarus dicitͬ, quid Cozumellani afferãt enarrat: de poten
tia regis eorũ, qui ad eas partes appulerunt, deq; uirorũ fortitudine, de illorũ be=
neficentia in amicos, de ſæuitia in detrectãtes, uel eorũ poſtulata reſpuẽtes, mul=
ta ediſſerit: trementẽ reddidit Taxmarũ. Det operã, ne hoſtes ſuã ditionẽ ingre=
diantur, ſeruũ rogat, ſed pacato ueniant animo. Pollicetͬ Aquillaris pacem, &, ſi
opus fuerit, contra hoſtes auxiliũ & fauorẽ. Aquillarẽ dimittit, tresq; illi dat fami
liares comites: ita iunctim traijciunt ex Cozumella in Iucatanã, ad flumen, Ala=
mino nauclero regente, aliâs repertũ tendunt. Fauces eius arenis erant cõcluſæ,
uti de Nilo ægyptio legitͬ, flantibus Eteſijs: propterea maioribus nõ licuit naui=
bus aduerſo flumine procedere: quamuis ſit aliâs huiuſmodi nauibus aptũ ſuſci
piendis. In Bergantinos & nauium lintres ducentos uiros in littus exponit præ=
tor. Per Aquillarẽ pax offertͬ. Quid ſibi uelint percontantͬ accolæ: Dapes, inquit
Hieronymus Aquillaris. Spatiũ erat ingens arenoſum ad latus oppidi, illuc ten=
dant, inſinuãt accolæ. Eunt. Poſtero die afferunt gallinas octo eorum more, quæ
ſunt pauonibus neq; minores, neq; inſipidiores, ſuffuſci coloris, & tantum mai=
zij, quantũ uix ſufficeret decẽ famelicis. Eſt aũt Maiziũ frumenti granũ quo ipſi
panẽ cõficiunt, noſtro panico nõ multum diſſimile. Proteſtantͬ unà ut inde diſce
dant. Propere ingẽs armatorũ ad noſtros diſcedere renuẽtes multitudo cõcurrit,
iterũ quid ſibi uelint per alienas terras uagantes interrogant. Pacẽ ſe cupere, per
Aquillarẽ reſpondent noſtri, & rerũ permutatione dapes, aurũq;, ſi aurũ poſſi=
dent. Nolle ſe pacẽ aut bellũ cum eis, reſpondent: abeant iterũ, ni malint uſq; ad
B unũ trucidari. Nolle abire, noſtri inquiũt, nõ habita ciborũ copia, quę alendis mi
litibus præſentibus ſufficiat. In craſtinũ adferẽda cibaria ſignãt. Mentiti ſunt: ma
nè ſequenti noſtris, qui caſtra locarant in arena, & fuerãt pernoctati, tãtundem
afferunt epularũ, & ſui reguli nomine iubent abire. Cupere ſe oppidũ uidere, et
potiores dapes, noſtri dicunt. Recuſant illi, & terga uertunt ſubmurmurantes.
Inedia noſtri urgebantͬ, uictũ quærere coguntͬ. In terrã mittit ſubprætores præ=
tor cũ uiris centũ quinquaginta. Per diuerſa tendũt ad oppidana rura. E turmis
unã, obuij Barbari male tractabãt. Nõ longe aberant ſocij, audito ſtrepitu, labo
rantibus ſocijs opem ferunt. Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos &
ſcaphas locat: ad littus ſe applicat cũ reliquis militibus, littus tutaturi, & prohibi=
turi deſcenſum. Properãti curſu ad pugnã parati, occurrunt Barbari: ſagittis &
iaculis eminus noſtros impetũt, feriunt imparatos. Viginti circiter tormẽta in ho
ſtes prætor exonerat. Strage globorũ & ſtridore, ac flammarũ eruptione percul
ſi, perturbantͬ palantes, crurũ tenus in aquas ſe proijciunt: & noſtri hoſtes inſe=
quuntur fugiẽtes: unà cũ perterritis oppidũ ingrediuntͬ: cõtinuo curſu Barbari
traijciunt oppidũ, & domos deſerunt. Ad fluminis ripam protentũ dicunt eſſe
oppidũ, quantũ non auſim dicere: mille quingentorũ paſſuũ ait Alaminus nau
clerus, & domorũ quinq; ac uiginti milliũ: ſtringunt alij, ingens tamen fatentͬ et
celebre. Hortis interſecãtur domus, quæ ſunt egregie lapidibus & calce fabrefa
ctæ, maxima induſtria & architectorũ arte. Ad quarũ ſedes habitabiles per decẽ
et duodecim alicubi gradus aſcenditͬ, & ſpatijs interiectis ſecantͬ. Nemini qdẽ li=
cet uicini murũ trabibꝰ onerare. Sunt domus oẽs triũ domorũ intercapedine ſe=
paratę, culmis tamẽ & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis laminis plereq;.
Quadraginta hoĩm millia Barbari profeſſi ſunt eo die pugnæ interfuiſſe, uictos
tamẽ à paucis ob nouũ pugnãdi genus cũ tormẽtis: & quia prætor in terrã equi
tes xvi. expoſuerat, q pugnę interfuerũt, à tergo Barbaros adorti, turmas finde=
bãt celeri curſu, nõ aliter q̃ ſi greges ouiũ interficerẽt, pimendo, feriẽdo à dextris

C & à finiſtris. Miraculo perculſi miſeri hæſitabant, neq; exercendi tela locus daba tur: idem animal arbitrabantur hominem equo annexum, uti de centauris nata eſt fabula. Duos & xx. dies ſunt potiti oppido: laute ſub tecto noſtri, ſub dio Barbari eſurientes degunt, neq; ſunt auſi noſtros adoriri: munitiorẽ oppidi partem, ueluti arce tuti elegerunt, nocturnisq; freti cuſtodijs, ſuſpecti ſemper eruptionem timentes, ſomno uacabant. Potanchanũ dicitur ab accolis oppidum: et à uictoria ibi adepta, Victoriam noſtri appellarunt. Mira etiam de atriorum ruralium ad delitias in prædijs ædificiorũ magnificentia, magnitudine atq; elegantia, cum ſolarijs, impluuijs, & tabulatis egregijs more noſtro: ut quatuor Hiſpani rurale quoddam ingreſſi per horas quatuor in eo uagati fuerint, anteq; ipſius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpretes tandem & captos in prælio, regulum & eius primarios accerſunt, ut inermes & ſupplices ueniant: datur opera, parent dicto, domus quiſq; ſuas repetit, pacem illis præſtant lege propoſita, ut ab horrentibus humanorum corporum cerimonijs erga manes & pernicioſos dæmones, quorum ſimulacra uenerantur, abſtinerent, noſtroq; deo Chriſto cœli terrarumq; ſatori, ex uirgine munda præſtito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, utq; regi Hiſpaniæ ſe ſubditos fore profiteantur. Pollicentur utrunq;: quantũ breuitas temporis paſſa eſt inſtruunt: reſtitutos noſtratibus muneribus contentos reddunt. E cœlo miſſos arbitrantur uiros, qui adeò pauci numero auſi ſint contra ingentem multitudinem manum conſerere: noſtros & illi quibuſdam aureis donis affecerunt, ſeruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem littorum terras quæſituri abeunt: ſinum repetunt ſub Griſalua repertũ ab Alamino, cui nomen dedere Bian ſancti Ioannis. Bian uocat Hiſpanus ſinum. Pacatis animis ueniunt accolæ. Ab littore oppidum erat diſtans milliare, domorum aiunt mille quin-
D gentarum, ſuper tumulo erectum: ad oppidi hoſpitia inuitãt noſtros, dimidiam oppidi partem offerunt, ſi perpetui uelint eſſe habitatores ſecum: putant, uel Potanchanenſiũ exemplo perterritos, ad quos iam fortè fama peruenerat, uel ſub talium uirorum umbra ſperaſſe in uicinos hoſtes fauorẽ & auxilium habituros. Perpetuis nanq; mutuis ſe bellis conficiunt imperij cupiditate. Recuſant ęternã ſedem, annuunt temporaneę. Redeũtes ad littus noſtros ſequitur populus, ſcenas illis & ramata mapalia ſumma cum diligentia erigunt, & tutiſſimis tegminibus à pluuia cooperiunt: caſtra ibi locant, ne marceſcant ſocij. Prætor Alamino nauclero & Franciſco Montegio dat negocium, ut illius terræ occidentem ueſtigare intendant, feſſos interim ipſe recreaturus, & curaturus ſaucios. In Potanchano manet ergo prætor cum reliquis: Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc uſq; ſinum lenis erat decurſus aquarum: ubi paulò inferius ad occidentẽ adnauigarunt, ac ſi ex montibus altis à torrente raperentᷣ, ita impetus illos æquoris breui ſpacio ad quinquaginta à ſocijs tranſportauit milliaria. In aquarum concurſum incidunt. A læua uaſta maris planities ſeſe oſtendit, quæ deſcendentibus ad occidentem undis obuiabat. Vti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerſo, ita uidebantur à meridie uenientes aquæ, tanquam hoſtibus in ius alienum pedem inferẽtibus, primis poſſeſſoribus uelle obſiſtere. Ex oppoſito terram uiderunt longe à læua & à dextra: minime fluctuabant: inter eos cõflictus uorticibus agitabantur in diuerſa, qui ferè illos deglutierant: ſine ſpe uitæ diu hæſitarunt, flectunt proras, aduerſo torrente unde uenerant, luctantur remis uelisq; innixi, ſuperare uix poterant impetum: quando receſſiſſe putarunt ad minus paſſuum duo millia, una nocte quatuor ſe fuiſſe retractos inuenerũt. Vicerunt tandem illud graue certamẽ deo fauente. Duos & uiginti dies in eo paruo maris ſpacio conſumpſerunt: ad ſocios tandem redeunt, rem aperiunt, finem eum eſſe terram Colluacanę, putatiq; continentis adiudicarunt. Terram uero procul uiſam à fronte, uel cõtinenti noſtro annexam,
uel

A uel septentrionalibus cõiungi plagis ad Baccalaos, de quibus late in decadibus. Restat adhuc res hæc in dubio, detegetur aliquando. Dum Alaminus & Franciscus Montegius hæc secreta inuestigarẽt à rege prouinciæ, qui Multoxumam dicitur, per unum ex eius proceribus prædicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis preciosis mirisq́ modis laboratis muneribus aureis, argenteisq́ & lapillis ornatis nostri donãtur. Statuunt ad nouum Cæsarem nostrum mittere de colonia deducenda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto, qui eos cum mandatis miserat, ut prouincijs peragratis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ineunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponũt aliqui: pars maior suffragatur, non esse de gubernatore curãdum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regẽ scilicet deduceretur: uicit populus. A benigno rege commeatum capiunt. Ad millia inde duodecim in gleba fortunatissima cõdendæ coloniæ locum assignãt: generalem eligunt gubernatorem, prætorẽ ipsum Corthesium: non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condendæ urbis regimen, Portucarerium & Montegium: de quibus satis. Nũcios ad regem mittẽdos eligunt eodẽ Alamino nauclero duce. Quatuor sponte sua primarij nostras uisum terras ueniunt, regemq́ adeò potentem, ut eius autoritas tam in infinitum protẽdatur. Ducuntur & fœminæ duæ, quæ nostris more patrio pareant & obsequantur. Suffusca gens est: auricularum torulos uterq́ sexus perforat, gemmatosq́ aureos perpendiculos circunferunt. Sed uiri quicquid est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices, perturant: uti nos auro digitos gestando circunligamus. In eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinẽte interius prodeuntem, argenteũ affigunt. Carolenum æquat eius monilis rotũditas, crassitudo digitum. Fœdius me uidisse nunquam recordor. Putant tamen illi elegãtius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo quàm uane ruat gens humana in sui cæcitatẽ, quamq́ fallamur
B omnes edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorem: putat & candidus aliter: detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione suadente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq́ suo sensu quæq́ prouincia, ut inquit diuus Hieronymus: Vana eligimus, à certis & cõmodis abhorremus. Vnde habeant aurum, satis dictum est: sed unde argentum, nostri sunt admirati. Montes altos ostendunt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus uerticem ostendunt, ob nubium aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mitia montana, aurum procreare uidetur: asperi uero montes & gelidæ eorum ualles argẽtum. Aurichalcum etiam assequũtur. Secures bellicas nanq́ ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut chalybem minime. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt unà cum cæteris muneribus, hi Colluacanæ noui coloni, procuratores, nũcij, multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse: uti uidemus non in saliceo aut ulmeo, sed uti cernere fas est in palmularum esui aptarum, tela dura folia exteriora intersecante: ueluti retia foraminibus & maculis angustis contexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hinc formam mollefacta conuertunt, & extendunt ad libitum, dureq́ facta liniunt gypso. Putandum est autem eos aliqua gypso consanguinea materia tabellas uidisse. Credendum est gypso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentem, scribi potest, dehinc spongia uel pannulo deleri, ut denuò reiteretur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarũ domorum dispẽsatores per fora secum ferunt, stiloq́ metallico merces emptas coaptant, delendas quando iam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distendunt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes,

C non ſolutas,ſed tenaci bitumine flexibili adeò coniunctas, ut ligneis compactæ tabellis,arguti librarij uideātur manus ſubijſſe.Quacunq; pateat liber apertus, duæ ſeſe facies inſcriptæ offerūt, duæ paginæ apparent, totidem ſub illis latent, niſi protēdatur in longum. Sub uno nanq; folio multa cōiuncta folia cōſiſtunt.

Characterū forma mirabilis.

Sunt characteres à noſtris ualde diſſimiles,taxillis,hamis,laqueis,limis,ſtellisq; ac formis eiuſmodi, lineatim exarati noſtro more, ægyptias ferè formas æmulantur. Interlineatim hominum,animaliumq; ſpecies, regum præcipue ac procerum depingunt:quare credendū eſt geſta eſſe ibi maiorum cuiuſq; regis conſcripta,quemadmodum noſtra fit tempeſtate. Videmus ſæpenumero eos generalibus hiſtorijs, fabuloſis etiā codicibus, ipſius rei, quæ narratur,ad alliciendos emere cupiētium animos autorum, figuras interſerere. Arte quoq; grata ſuperiores tabulas cōpingunt:nil differre à noſtris clauſi uidentur. Legū quoq; & ſacrificiorum,cerimoniarumq; ritus, aſtronomicasq; annotationes & computationes quaſdā,ſeminandiq; rationes & tempora, libris cōmendant. Annum ab occaſu heliaco Vergiliarū incipiunt,& menſibus claudunt lunaribus. Menſem autem à luna nominat Tona. Cum menſes ſignare intendūt,tonas inquiunt:lunam eorū lingua tona dicunt. Dies autem à ſole:unde tot ſoles tot dies. Eorum idiomate ſol tonaticus dicitur:alicubi tamen aliter. Sed nulla ratione moti,annū diſtribuūt in menſes uiginti,menſes autē etiam diebus uiginti cōcludunt.

Templorum ornatus.

Templa quæ frequentāt,aureis ornant aulæis, &ſupellectilibus gemmeis admixtis: die illuceſcente thurificant templa,piasq; ſpargūt preces ante rerum initia. Horrendū facinus: in ſacrificijs,& iſtorū tractuum habitatores omnes, pro uictimis

Sacrificium crudele.

pueros puellasq; ſacrificāt, eo modo quo ſuprà dictum eſt. Quo tempore ſemina iacit in terram,& quando iam ſpicat ſegetes,populus ſeruos precio emptos, laute depaſtos,& precioſis ueſtibus ornatos,ſuis Zemibus deſtinat ſacrificādos:

D per dies uiginti immolandos circunducunt,tranſeuntes per uicos oppidani ſupppliciter ſalutant,ueluti inter cœlites propediem annumerādos. Acri alia pietate Zemes uenerantur:ſuum proprium ſanguinem offerunt,è lingua,hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore uel femore, aut cruribus:multi acutis nouaculis uulneratim emungunt ſanguinem,quem manu receptum roratim proiectum cœlum uerſus, per templi pauimenta conſpergunt:ita placatos reddi deos arbitrantur. A uilla Ricca, id eſt noua colonia,diſtat milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, ueteri incolarū nomine Cemobal, nouo Sibylla: regulum reperiunt clauſos habentem immolandos ſeruos quinque:abductos regulus ſupplex repetit,inquiens: Perniciem mihi regnoq; huic meo uniuerſo aſtruitis,ſi ſeruos immolādos mihi auferetis. Irati noſtri Zemes ſata omnia à gurgulionibus corrodi,uel grandinibus deturbari,aut ſiccitate conſumi,uel torrentibus imbribus uaſtari permittēt ceſſantibus ſacrificijs. Ne deſperati deſciſcerēt Cempoalani, minus malum elegerunt, impræſentia rati nō eſſe tempus eis inuitis prohibere, quin ueteres ritus exerceant: ſeruos reſtituerunt. Licet illis ſacerdotes gloriam æternam, & perpetuas delicias polliceantur, deorumq; familiaritatem poſt huius ſeculi procelloſos dies:mœſti tamen hæc promiſſa auſcultabant, maluiſſentq; liberari. Sacerdotes Quines appellant: ſingulari numero Quin:cœlibes uiuunt & incorrupti. Cum timore reuerēti ſacerdotes uenerantur. Hoſtium & in bello captorū oſſa carnibus exeſis in faſciculos ligata,ad Zemium pedes ſuſpendunt, ueluti uictoriæ trophæa, luctorum titulis ſuperpoſitis. Notandum aliud referunt. Anniculos iam pueros puellasq; cum pijs cerimonijs,ſacerdotes in templis, aqua in crucē cum urceolo capiti ſuperiniecta,baptizare uidentur:uerba nō percipiunt,actus & murmura licet animaduertere. Neq; illi,uti Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa uiolari, ſi alienigenæ legis quiſquam eorum ſacris interſit. De libris,templis,ac ſacrorū ritibus ſatis dictum putamus: ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerūt molas,

A uti trusatiles, unam auream, argenteam alteram, solidas, tenues tamen, circunferentia ferè pari, spitanarum octo & uiginti ponderis castellanorum. Est aurea trium millium octingentorum. Diximus castellanum esse monetam auream, quæ ducatū triente superat. Eius centrum occupat ueluti regis in throno sedentis cubitalis imago dimidia, ad genu usq; uestita, genij similis, eo uultu quo nocturnos lemures pictores nostri pingere sunt soliti: campus ramis, floribus effigiatus. Eadem est argenteæ facies. Ferè idem pondus: utrunq; metallū purum. Aurea etiam grana rudia, non conflata, in argumentum auri natiui, uti ciceres aut lentes attulerunt. Torques quoq; aureos duos, quorum alter constat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: uirides autem tres & octoginta supra centum, non smaragdi tamen. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pendēt aurea septem & uiginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis intersecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, uiridibus autē centum septuagintaduobus, sex & uiginti aureorum tintinnabulorum elegāter comptorum. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circunligatæ, à quibus centum perpendiculi suspensi egregie laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt fortè duodecim, hos auro, argēto illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum uiridibus: à singulis tintinnabula pendent aurea. Tiaras, mitras, uarijs gemmis insutas, glaucis sapphyros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis, quid referre queam non sentio. Si quid unquam honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adepta, principatum iure merito ista consequētur. Aurū gemmasq; non admiror quidem: qua industria, quo ue studio superet opus materiā, stupeo: mille figuras, & facies mille perspexi, quas

B scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æque possit allicere; meo iudicio uidi nunq̄. Notarum nobis uolucrum sunt pennæ lucidissimæ. Vt pauonum aut phasianorum caudas uisas admirarentur: ita & nos illorum pennas, quibus & flabella & cristas cōficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glaucos, uirides, flauosq; ac rubros ac cādidos, suffuscos etiam colores pennis inesse natiuos inspeximus: auro cuncta illa instrumenta confingunt. Galeas attulere duas gemmis glaucis coopertas: unā tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula sustinentibus: altera gemmis eisdem, sed quinq; ac uiginti fimbriata est tintinnabulis aureis, cristata uiridi uolucre conum occupante, cuius pedes, rostrum, & oculi, aurea. Singula uero tintinnabula singuli sustinent aurei calculi. Fuscinas quatuor tridētes pennatas uarijs coloribus intextas, quarū dentes sunt gēmei, filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrū ingens gemmatum cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo cōsutos, solea candida subiecta: ex lucido lapillo semiglauco, unà & candido circunseptum auro speculum: sphingem, fortè lapidem diaphonium auro circunligatū: magni lacerti caput, & cochleas ingētes duas, anates aureas duas, & uariarum uolucrum species aureas. Quatuor & pisces cephalos aureos: & ex auricalcho uirgam: pennis miris modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancilia. Scuta quatuor & uiginti aurea, & argentea quinq;. Mitram plumis uarijs contextam, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Zemi idolo. Figuram quatuor aliæ sepiunt in modum crucis aureæ laminæ, uariorum animalium, leonum puta, tigrium, & luporum capita, uirgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs superinsutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diuersorum animalium corijs integra, & egregie cōfecta. Lodices uarias gossampinas, cādido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gēmis dites, tresq; alias pennis & gossampino

C intextas ſcacorum ludo: quod argumentum eſt & ſcacorum fritillos habere eos in uſu. Aliam à fronte nigro, candido, rubroq; coloribus, intrinſecus raſam ſine uarietate. Aliam eodē modo intextam, aliorū colorū, rota nigra mediū tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis. Candidas & alias lodices duas, periſtromata, aulæa, & ſagulum patrio more uiri geſtamen, & textas interiores, & capitis uelamina uaria tenuiſſima, & pleraq; alia pulchra uiſu magis q̃ precioſa, quæ arbitror iam plurimorum lectorum ingenijs, quod harum rerum cognitio parum ſit frugifera, tædioſa potius fore, q̃ delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egeſtate, & periculis, & de monſtris, & aduerſis multis, quibus interdum nō abſq; uitæ diſcrimine exerciti fuerūt, quæ in ſuis annotationibus quiſq; ediſſerit, in noſtroq; regio rerum Indicarum ſenatu leguntur: ex uarijs & multis eorū indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerum tamen latores & Ferdinādus Corteſius, claſſis ipſius præfectus, & cōdendæ coloniæ nouæ in extremis terris autor, à regio Indico ſenatu contra rectū iuſtumq; feciſſe iudicātur, qui incōſulto Cubæ gubernatore, qui eos autoritate regia miſerat, prouinciā ſuſceperint ab eius mādato alienam, quiq; uenerint, licet ad regē, ſe inſalutato. Per procuratorem fugitiuos latrones, & læſæ maieſtatis reos Cubæ gubernator appellat, ac in ius uocat. Illi autē ſe maius multò præſtitiſſe regi obſequiū, ueniſſeq; ad maius tribunal arguūt. Petit capite puniātur gubernator. Petunt magiſtratus iſti, & ſumptorū tot laborum & periculorū præmium. Præmium & mulcta differtur: ut pars utraq; audiatur, ſtatutum & ſancitū eſt. Iam ad Dariennenſes Vrabæ ſinus in putato continenti habitatores ueniamus. Darienem diximus eſſe fluuiū in occidentale Vrabæ ſinus cadentem latus. In huius ripa Hiſpani coloniam, regulo Cemaco ui armorum pulſo, poſuerunt. Coloniæ nomen ex uoto pugnæ tempore promiſſo dixere,

D ſancta Maria Antiqua. Ad hos diximus in calce decadum fuiſſe miſſos eo anno quo ſcribere deſijmus, duce Petro Aria Abulenſi, uiros mille ducētos, id petente Vaſcho Nunnez Balboa, qui primus auſtrale pelagus latens adhuc detexerat, & Dariennēſibus præerat. Appulſo ad Darienem Petro Aria gubernatore cum ampla regia poteſtate, diximus fuiſſe deſtinatos per diuerſa cum uarijs peditū turmis diuerſos cēturiones. Breuibus abſoluā, quia horrida omnia, ſuauia nulla. Ex quo noſtræ decades deſierūt, nil aliud actum eſt, niſi perimere ac perimi, trucidare ac trucidari. Ad uolūtatem creauerat rex Vaſchum: nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium: diſſiderunt animis: confuderunt omnia: interceſſit tempus, Ioannes Caicedus Franciſcanæ religionis pulpitarius Vaſcho promiſit filiam in uxorem Petri Ariæ. Ars inter rerum duces, qua conueniāt, nulla reperitur. Diſſident multò acrius, & res ad talem caſum deducta eſt, ut occaſionem nactus in Vaſchū Petrus Arias, proceſſu per prætores urbanos formato, iugulari Vaſchū mādauerit, & unà primarios quinq; alios: inquiens Vaſchū ſocioſq; defectioni ſtuduiſſe in mari auſtrali, ubi claſſiculā nauigiōrū quatuor Vaſchus ipſe cōſtruxerat, ad auſtralia putati continentis littora inueſtiganda: dixiſſe Vaſchum commilitonibus trecētis, quos ſecum habebat: En quid uiri tot laborum & periculorū mecum participes, alieno ſemper ſubiecti imperio erimus? Quis ferre poſſit iam huius gubernatoris inſolētiam? littora hæc ſequamur quô ſors dederit, & inter tot elyſias prouincias tam uaſtæ telluris unam eligamus, in qua nobis ipſis quod uitæ ſupereſt, liberi iam tandem uiuere poſſimus. Quis hominum nos reperire poterit, aut repertis uim inferre? Res ad gubernatorē delata eſt. Vaſchū ab auſtro accerſit Petrus Arias: paret dicto Vaſchus: in catenas conijcitur: negat Vaſchus tale conſiliū cogitaſſe: teſtes quæruntur malefactorū quæ patrauerat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus cenſetur, perimitur. Ita laboribus & periculis, quæ ſubiuit innumera miſer Vaſchus, quādo maiores ſe titulos adepturū ſperabat, finem impoſuit. Claſſiculā Petrus Arias ipſe, uxore in

Poſt exhauſtos tot ac tantos labores Vaſchus morte mulctatur.

Dariene

A Dariene relicta, conscendit, scrutaturus littora: nōdum an redierit intelligimus:
neq; ipsi deest fortuna. Iam alius est designatus gubernator, dictus Lupus Sosa,
ex Fortunatis insulis, ubi extitit prorex, reuocatus ab Dariene. quid stomachi sit
habiturus si redierit Petrus Arias, boni iudicent: nil unq̃ gloria dignum sub eo
actum est: nimiū remissum ab initio fuisse hinc arguitur: illinc autē nimis indul=
gentem, & parū seuerum in corrigēdis erroribus. De hoc satis. Omissa quædam
repetamus de flumine ingenti Dabaiba profundissimo, quem nostri ob latitudi
nem ac magnitudinē eius immēsam Grandē uocitarūt: qui labitur in ultimum
Vrabæ sinus angulū, per portas (uti Nilus in Aegyptium mare) septem. Cuius
copiosam descriptionem reperies in decadibus nostris. Quod eius mōtana sint
auro ditissima, ex accolarū quos super ijs rebus accurate interogauimus, relatu
dixi. Dabaibæ arcana scrutaturi Vaschus & prætores alij cōpositis agminibus
aduerso flumine cū nauibus diuersarū specierū, quater conscenderunt: quadra
ginta millia passuū primo, mox quinquaginta, demū octuaginta, ex transuerso
alias. O ingens facinus, ô nostrā detestandā ignauiam: gens nuda uestitam, iner
mis armatam in omni ferè conflictu profligauit semper, trucidauit ad unum, ali
quando uulneribus cōfecit omnes. Sagittis bella gerētes uenenatis hostē lacess=
sentem impetūt: & quà uisu hostiū carnes assequūtur detectas, ictum figunt cer
tissimum. Habēt & iacula, quæ pugnæ tempore tam crebra iaculātur eminus,
ut more nubis solem hostibus eripiāt. Habēt & ligneos durefactos enses latos,
quibus cominus certant ferociter, si ad manus deueniatur: & Vaschum ipsum
multis uulneribus confecerunt aliquando. Ita flumen Dabaiba propulsantium
accolarum rabie inexploratū relinquitur. Restat ut de Hispaniola, reliquarū in=
sularum genitrice ac ceu primaria earū, de quibus narrare instituimus, pauca di
camus. Resarcitus est in ea Senatus: quinq; sunt additi iudices, qui uniuersis illis
tractibus leges præbeant. Sed propediē in ea colligere aurum, licet sit auro præ=
B gnans, desinent, quia fossores deerunt: ad exiguum miseri accolæ redacti sunt
numerum, quorum opera auro legēdo usi sunt. Absumpti sunt ab initio bellis
acribus, fame multò plures: quo anno radicem, qua panē nobilium conficiebāt,
eruerunt, & à maizio grano seminādo pane populari abstinuerūt: reliquos ua
rij morbi, ignoti hactenus, anno millesimo quingentesimo decimooctauo, qui
tanq̃ morbosas pecudes contagioso halitu eos inuaserāt, & unà, ne mētiamur,
auri cupiditas: in quo effodiēdo, cribrādo ac legendo miseros post iacta semina,
ociosis ludis ac tripudijs, & piscationi, aut parui cuniculi uenationi assuetos, in=
humane nimis exagitarūt. Iam per regium uniuersum Senatum sancitum est,
ut liberi reducātur in populos, & agriculturæ generationiq; indulgeant. Serui
autē & aliunde empti, ad id aurifodinarum opificium trahātur. De auri mortife
ra fame satis dictum. Auditu est mirandum, quantum in hac insula coalescant
omnia. Octo & uiginti in ea sunt torcularia erecta, quibus magna saccari copia
extorquetur. Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula creari q̃
alibi usq; reperiātur: ad crassitudinē lacertalem, aiunt, & uirilis staturæ ac semis
altitudinem nutriri: & quod maius, Valentiæ Hispanæ, ubi ingēs saccari copia
quotannis elicitur, ubicunque saccareis cannis inuigilatur, quinq; uel sex, aut
quando copiosius, septem phialas cannas quæq; radix parturit: in Hispaniola
uiginti aut triginta interdum. Quadrupedum est in ea copia immensa. Auri ra
bida sitis à cultura Hispanos hactenus diuertit. Triticum augetur in immēsum,
ut centesimum aliquando reddidisse dicatur: ubi cura sit, in collibus aut monta=
nis iugis, ad boream præcipue uersis, tritico serendo intendere. Coalescunt &
uites in eisdem partibus. De arboribus uero cassiam fistulam gignentibus, ex
insulis putato continenti uicinis asportatis (de quibus mētionem fecimus in de=
cadum libellis) quid dicemus? Tanta est iam copia, ut post paucos annos libram
simus unciæ loco à pharmacopolis habituri. De syluis coccineis, deq; reliquis

C huius beatæ insulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, satis multa in decadibus. Placuit tamen pleraq; repetere, quia à grandiū negociorum mole arbitror ad huiuscemodi rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertisse: nec labia detorquēt, quæ sunt sapida, modò materia preciosa preciosis uestibus induatur.

FINIS.

SANCTISSIMO LEONI DECIMO

PONTIFICI MAXIMO, PETRVS MARTYR S.

QVANDOQVIDEM beatissime pater, è nostri orbis noui ternione partes sibi duas tua sanctitas uendicauit, Ioanne Rufo Foroliuiēsi Archiepiscopo Cōsentino, & Galeacio Butrigario, tuæ sacræ sedis apostolicæ legatis, ac Ioanne Cursio Florentino, suæ illustris Reipub. oratore, ut ea colligerē, tuæ sanctitatis nomine, poscētibus. Accipiat unà legationem hanc meam Babylonicam, paululum reformatā ab ea quæ inepto charactêre, me inconsulto, cum prima decade impressa uagabatur. Quò intelligat, utrum mihi creditum à peregre proficiscente domino uitale talentum in nostra religione suffoderim, an exercuerim: & an ego de tui gregis ouibus una, uirētia tua prata depastus impune fuerim. Huius legationis epistolares archetypos lituratos proieceram

D in angulum, tanquam rem nude compactam, de ipsius æditione nil penitus curans. Quia nihil ex his quæ domi aliquādo cuderim, sine rubore ac metu emisi unquam: quoniā quid ex mea officina prodire queat, aperte cognosco. Multò enim magis occipitalē eruditorum castigationē timeo, & inuidorū tela perhorresco, quàm amicorum applausibus erigar, aut ulla cōmendatione ob sumptos labores exhilarari animū sentiam. Dormitabat igitur iacebatq; in tenebris derelicta mea hæc à Gadibus ad Nilum usq; peragratio, quando Hispaniarum & Cardinalis & primas Toletanus archiepiscopus, noster hic patronus, Franciscus Ximenez impræsentiarum Castellæ regnorum moderator, Carolo rege catholico absente, ut è latebris illam educerem, efflagitauit. Prodijt eius nomine. En illam secundo chalcographorū prælis suppositā, uenustioribus tamen charactêribus fucatam, magisq; uere quàm elegāter scriptam. Quæ si tam sereno uultu suscipietur, q; nostri agelli primitiæ anno superiore, de Orbe Nouo, ad te, qui uicarius dei uices in terris geris, missæ, cui rerum omniū decimæ primitiæq; debētur, susceptæ fuerūt, obtusum ac torpēs ingeniū meum excitabitur, & multa quæ de Orbe Nouo restant, literis mandabit. Vale pater beatissime, ante cuius sacros pedes animo, si nequeo corpore, prostratus, opto dicoq; felicitatem.

Petrus Martyr ab Angleria Mediolanen.

A

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. FERNANDO ET HElisabeth regibus, qui eum ad Venetos & Soldanum, oratorem miserant, legationis Babylonicæ

LIBER PRIMVS

EGIO à cõspectu uestro, catholici principes, cum destinatus orator ad Venetos, deinde ad Soldanũ Babylonicum, discessui me accingere, ut quæ memoratu digna sese offerrẽt, quæ'ue mihi acciderent, ut latine retroscriberem, imperastis. Quamobrem uestri imperij memor, breuibus epistolis tribus ex itinere quædam ex ijs quæ mihi occurrebant, uobis significaui. Nunc uero cum in hac urbe Alexãdria sim dies aliquot ociosus moraturus, ob galeaceas, quæ me aduexerunt, barbarorum cauillationibus implicitas, nullumq; sperem aliud posse mihi nauigium offerri, quo me credere tutò prius queam: fuit consilium, nolle tempus incassùm terere. Præterea cum existimem accidere posse in natura, ut magnorum aliquando regum, ueluti priuatorum negocia uel intercipiantur, uel tempestatibus includantur, est animus scribendis ea cõmiscere, quæ hactenus exaraui. Sic igitur exordiri intendo. Si memores estis, catholici principes, ex urbe Granata, quam de Barbarorum Mahomethæorum potestate bello nuper eripuistis, idibus Augusti, anni à salute nostra primi & quingentesimi supra millesimum, ad hoc munus oratorium mihi demandatum à uobis dimissus sum. Cum abire iam pararem, Dominicus Pisanus, qui apud uos suam Rempub. Venetam orator refert, ut properarem

B uehementi monitu persuasit. Solere sæpius ad orientis oras his temporibus Venetarum galeacearum classem, genus nauium à piratarum incursibus & tempestatum ac procellarum rabie tutissimum, traijcere, inquiens. Huius ergo uerbis impulsus, longis itineribus Hispaniam utranque, Galliam uniuersam, quæ Herculeo mari adiacet, Italiamq; totam à Ligustico ad Adriaticum sinum percurri: sed per loca inuia, per montium anfractus, per deserta syluarum proficiscens. Sub dio, ad euitandum pestis horrendæ periculum, quæ Laletanas ac Narbonenses urbes & oppida miseranda contagione uastabat, sæpe comedens & quiescens. Nec liber tamen ab ea cœli intemperie penitus euasi. Tres enim ex antiquis meis familiaribus pestifera febri correptos à tergo mœstus reliqui. Venetias tandem pridie calendas Octobris circiter noctem intempestam perueni. Postero die Veneti Senatores de aduentu meo certiores effecti, nobiles, qui me ad se comitentur, mittunt. Per nuncios enim illis, uestro catholico nomine quædam me relaturum, significaueram. Adiui, uestro nomine salutaui, imperata retuli. Quibus auditis, delectatione affecti sunt summa. Sed tunc præcipue, cum qualis sit erga eos futurus uester animus aperui, si quid in ipsos quisquam moliretur, aut si noui aliquid, de quo suspicabantur, emergeret. Colloquijs utrinque iam peractis, regias uestras porrexi literas, quibus ipsos, ut de me ulterius ad magnum Soldanum Babylonicum processuro curam gererent, hortabamini, & summa cum diligentia dirigerent, rogabatis: gratissimum uobis facturos innuentes. Literis libenter perlectis, responderunt, se per celeres tabellarios ab oratore suo qui isthic assidet, Dominico Pisano, de mea ad Soldanum profectione præsciuisse. Inde ut animo sim alacri suadent. Iter mihi tutissimum successurum prædicant. Moxq; de primarijs & senioribus unus his me uerbis allocutus est. Ab huius nostræ urbis

C initio, quæ, uti uides, aquis undique circumuallata, & intra marinos fluctus fundata, nullius rei per se copiam tenet: ita semper fuimus instituti, ut ciuium nostrorum pars maior, maritimis commercijs intenta, exterarum regionum, quacunque iter pateret, prouentus ad nos deportare curarent: cæteris quibus uel senio confectis uires desunt, uel rerum experientia aut doctrina pollentibus prudentia inest, regendæ urbis onus incumbit. Quare longa nobis annorum curricula hoc genus nauium, quas nos Galeaceas appellamus, aptius, commodius, tutiusq; esse reliquis nauigijs, ostenderunt. Quibus quicquid nobis est fortunarum, quotquot'ue nobiles nostra hæc urbs procreat, nos posse tutò credere arbitramur. Opportune igitur & fausto sydere aduenisti. Nouem enim scito galeaceas commercij causa, quatuor Berytum Damasci Syriæ portum, Alexandriam autem Aegyptiam quinq;, destinatas. Ex his octo dudum uela in altum dedisse, unamq; tantummodo esse in portu tibi significamus, quæ ad colligendas aliarum sarcinulas postergatas permansit: nihilq; aliud iam, præter aduentum tuum & secundos uentos, operitur. Reliquas octo galeaceas in Polæ urbis nostræ portu in Illyrico assequeris: in quem lignandi & aquandi gratia sese, ex ueteri nostra consuetudine, recipiunt, altum'ue capturæ conueniunt. Propterea te quantocyus poteris accingito, ne, si fortè uenti consurgant optati, diutius morentur. Ingruit enim iam hyems, & durum est posthac credere se uentis: propter uarias quæ ex insperato, in hoc præcipue uadoso nostro sinu, exoriuntur tempestates. Huic ego, quacunque me hora nautæ uocauerint, præstò fore, respondi. His itaque peractis, eius galeaceæ, quæ adhuc stabat in anchoris, præfectum Senatus ad se iubet accersiri: meq; illi summopere commendat: utq; honorifice & commode tractet, imperat. Domum igitur lætus reuertor: & interea loci dum per familiares meos lecti,

D cæteraq; ad eam nauigationem necessaria comparantur; hunc diem, qui calendarum Octobris est, cum salutationibus eorum qui mihi in Hispania oratores noti erant intentus, tum perquirendo aut exarando, consumpsi. Ex ijs qui ad me ueteres amici salutandi gratia uenerunt, cum Venetos Senatores ad principem eligendum in prætorio conclusos repererim, quo ordine is deligatur, percunctatus sum. Cum primum dux eorum hominem exuit, comitia, ad quæ nobiles omnes ab anno trigesimo conueniunt, per præcones conuocantur. Neque enim de populo inter eos ad imperij habenas quisquam admittitur. Nobiles autem circiter quingentorum supra mille numerum attingunt. His aggregatis, deargentati globuli intra pyxidem clausi, numero totidem, quot ipsi astant, afferuntur: quibus triginta tantum deaurati commiscentur. Ita ueluti agmine bene composito pro cuiusque ætate (honos enim inter ipsos ueterum Romanorum more senibus exhibetur) ad pyxidem procedunt, manuq; propria singulos globulos latentes ex obscuro singuli extrahunt. Qui in deauratos fortè incidunt, in prætorio permanent: cæteri dimittuntur. Triginta uero hi, nouem inter se, per suamet suffragia sortiuntur: reliqui abeunt. Nouem his ita electis, de quibuscunque nobilibus absentibus uel præsentibus quadraginta, per sua suffragia liberum est præponere. Ab his quadraginta duodecim iterum de suomet numero deliguntur. Quibus duodecim, cæteris domum redeuntibus, alios extra se quinque & uiginti nominandi potestas præbetur. Hi quinque & uiginti de seipsis nouem iterum per suffragia deligunt. Extra suum collegium hi nouem iterum quinque & quadraginta quoscunque libet sortiuntur. Ex horum turba iterum undecim, qui cæteris discedentibus, alios unum & quadraginta deligunt. Hi unus & quadraginta iam tandem, undecim electoribus suis domum dimissis, in prætorio permanentes, post tanta ac tam uaria scrutinia, de nouem sancti Marci procu

ratoribus

Instituta Venetorum.

Tuta galeaceарum nauigatio

Ordo eligendi principem Venetum.

A ratoribus eum, quem, iureiurando adhibito, ad Reipub. gubernaculum aptiorem fore crediderint, ducem sibi retinent, qui in suffragiorum unius & quadraginta benigna cessione, quinque & uiginti ad se directa suffragia habere comperietur. Ducis autem Venetorum ita electi potestas paulò maior est mea sententia, quàm eius qui apud Romanos princeps Senatus appellabatur. Neque enim is habet, sine decemuiratus, qui ipsi semper assidet in rebus pertractandis, consilio, non modo uitæ aut necis, sed neque in re ulla solus aliquam potestatem. Monetæ tamen huius charactere signatæ, cuduntur: ipsiusq; nomine literæ conscribuntur. Non deerunt hoc loco, arbitror, catholici reges, si ad aliquorum manus hæ nostræ literæ peruenerint, qui subsannare, & meæ huic, eorum iudicio, inutili curæ detrahere præsumant, qui ad tantos ac tantis regnorum ponderibus pressos reges minuta quædam, & inculta oratione, ociosus enarrem. His ratio ipsa, catholici principes, aperta fronte respondebit: prudentum sibi ac sapientum nomina solos eos reges peperisse, qui multarum rerum scientiam continua & studiosa inquisitione indagarunt. Nec magnis principibus semper res celebres datur pertractare. Nec sola ea sunt magna, à quibus dulce aut utile, quæ duo uitam uersant humanam, decerpantur: à paruis etiam arbustis fructus interdum non inutiles, & ab incultis rubetis odoratæ rosæ colliguntur. Propterea cum sitis mihi, sanctissimi duo consortes, non penitus ignoti: cum à clarissime gestis prudentia uos uiuentes omnes antecellere sit compertissimum, fuit consilium hebetare aures, & quacunq; uobis satisfactum iri credidero, calamum dirigere. Redeundum igitur est ad primum institutum. Ab ijsdem qui apud me eo die uersati sunt, quod genus galeacea nauigij sit adeò, ut ipsi prædicant, tutũ, quibus autoribus conficiatur, quo ue modo regatur, sciscitatus sum. Genus aiunt esse triremium: nec alio à triremibus fabricari discrimine, quàm magnitudine. Impensa uero & ærario communi ab

Ducis Venetorum potestas.

B eorummet fabris nauticis, quos habent & enutriunt continua exercitatione in suis naualibus innumeros, construuntur. Venetorum naualia, principes serenissimi, pulcherrimum est uidere. Vrbem munitissimam, ueluti à propinquis hostibus mirifice custoditam, se ingressum arbitrabitur, qui intra eorum naualia admittetur. Mœnibus enim turritis circunsepta, præsidijs & excubijs perpetuis custodiũtur: ne quis maleuolus igni supposito, ut aliquãdo euenit, introëat. Ibi fabrilia omnia fiũt. Ibi malleorum strepitus uix ferre potest quisquam, cum inter fabrorum ferrariorum officinas iter fit. Alij anchoras diducunt, alij enses, hastarum cuspides, & gladiorum omne genus formant: alij ballistas conflant & scorpiones: alij clauos, secures, ligones, & cætera quæ ex ferro fabrefieri solent, instrumenta cudunt. Ibi etiam fœminarum nentium texentiumq; ac omne amplustre parantium multitudo ingens degit. Ibi molæ uersatiles, quibus tormentarius conficitur ac teritur puluis. Nunquam quiescunt. Deportatas huc fabulosas Vulcanias insulas uestræ Siciliæ suburbanas, cum suis Vulcano & Cyclopibus, me perambulare quasi existimabam. In his demum naualibus omnia quæ ad nauigationem, terrestreq; bellũ attinent, conficiuntur. Galeaceis igitur compactis atque etiam instructis, per præconem in compitis ac triuijs omnibus certam galeacearum copiam ad Alexandrinam aut aliam expeditionem esse paratam edicitur. Diuersarum enim mercium comparãdarum gratia, ad omnes has regiones Veneti quotannis quendam galeacearum numerum mittere consueuerũt. Ad Tanaim scilicet in Scythiam aliquas: alias Berytum Damasci portum in Syriam: Alexandriam Aegypti emporium alias: ad Africana littora plerasq;, quasdam in Hispaniam, in Angliam, Britanniam maiorem: & ad glacialis oceani incolas etiã nonnullas mittunt: Bizantium quoq; Cõstantinopolim in Thraciam, priusquam Turcarum bellis urgeretur: unde tapetum ingentem copiam referebãt. Audito igitur sui principis & Senatus per præconem edicto, nobiles

Naualis officinæ descriptio.

C hiſce negociationibus exercitati in prætorium conueniunt. Ibiq; prępoſita ad
auctionem galeacearum locatione, ſingulas ſinguli cōducunt. Facta dehinc pro
ipſorum ueteribus decretis diligenti inquiſitione, an cuiuſq; galeaceæ condu-
ctor, idoneus ſit: cum omni, ut ita dixerim, ſupellectili ampluſtriq; recenti, ad
nauigandumq; paratiſſimas cōductoribus ſuis nobilibus galeaceas obſignant.
Popularium nanq; galeaceam conducere nemini licet. Harumq; conductores
patronos appellant: & à patroni conductoris cognomine nomen ſibi quæq; ga
Quanti capax fit galeacea. leacea in poſterum retinet. Galeacearum quamlibet cuparum quingentarum
ſub tegmine: in detecto autem totidem pondus deportare, inquiunt. Cupas ue
ro ſingulas ponderis mille librarum computant. Et quoniam longe ſecus atque
onerariæ naues aut alia quæuis nauigia gubernantur, non erit abſurdum, quo-
nam modo illas regant, recenſere. Galeacearum quælibet ducentorum ferè ho
minum miniſterio, ſtipendio conductorum, indigere uidetur. Ad remorum ac
uelorum adminiſtrationem centum quinquaginta addicuntur: tot enim remos
quælibet ipſarum (quamuis ob nauigij magnitudinem remis parum utantur)
affert. Nam ſolo tempore malaciarum, ut proximum aliquem portum ingre-
diantur & exeant, aut ut ſe in aliquam partem mutent & conuoluant, remis agi
tur: quos habent in quolibet tranſtro ternos: propterea triremes meritò appel-
labuntur. Hi centū quinquaginta à remis remiges dicūtur. His digniores duo-
decim iuuenes agilimi aſſignantur: qui haud ſecus, ubi opus eſt, per malos ac ru
dentes & antennarum cornua aſcendūt deſcēduntq;, etiam rugiente tempeſta
te, ac ſi eſſent Tabracheæ ſimiæ, aut petauri leues: hi gagliardi, id eſt, uiribus pol
lentes, appellātur. Quorum humeris ſiue induſtriæ & labori in fremitu tempe-
D ſtatum, ſiue in certamine nautico, ſi quid occurrat, totum onus incumbit: & ue-
luti decuriones alios nautas regunt. Sunt præterea duo directarij: quorum con
ſilio duodecim gagliardis comitibus cura eſt uiciſſim quacunq; puppis uertēda
ſit, temonē regere. Eſt & his ſuperior gubernator generalis: cui alius addicitur
conſiliarius. Omnibus autem patronus ipſe galeaceæ cōductor imperat. Inſunt
etiam omniū artium ad rem maritimam neceſſariarū opifices delectiſſimi, è pu-
blicis naualibus educti, in eis à teneris educati, cum ſuis quiſq; miniſtris & fabri-
libus inſtrumētis: utputa lignarij, ferrarij, ſtipatores, balliſtarij, arcuarij, tormen
tarij, & reliqui id genus. Sunt & coci complures, diſpenſatores, menſarij mini-
ſtri: quatuorq; portæ cuſtodes uocati: qui ſub unius tabellionis imperio, cui
merces omnes aſſignantur, curam gerunt eruendarum imponēdarumq; mer
cium: ne'ue quis ſubtegmen per portam, niſi ſit bene notus, ingrediatur: quo-
niam ibi omnia precioſa includuntur. Sed cæteris omiſſis, operæprecium eſt no
uum illud inſtitutum, ab eorum maioribus à prima urbis origine inuentum,
legeq; ſancitum, & religioſiſſime apud eos ad hæc uſq; tempora ſeruatum, co-
Afflictorū nobilium remediū. gnoſcere. Vt labentibus paupertate nobilibus conſuleretur, lege cautum eſt, ut
galeaceæ cuiuſq; patronus octo nobilium pauperum filios, ad quamcunq; par-
tem proficiſcantur, cum ſeptuaginta nummorum aureorum ſtipendio, ſecum
ducat: illiſq; uictui neceſſaria, qualia nobiles habere decet, impartiantur: ſimul
ut aromatum libras quater mille, ſine nauli ullius ſolutione, & gratuito, impor-
tare ſingulis permittat. Ita & aliena impenſa hoc tempore uiuunt: & multi qui
egeſtate oppreſſi torpeſcerent, exerciti pedetentim, ni ſint ignaui penitus &
inertes, emergūt. Cuiq; tamen ipſorum intra galeaceam ſuæ ſtationes, ad quas
tutandas unà cum duodecim comitibus concurrant, ſi qua uis hoſtilis ingruat
obſignantur. Sed per Senatus ſuffragia hi nobiles de multis pauperibus ſup-
plicantibus deliguntur. Galeacearum ex Aegypto præcipue uel Syria redeun
tium, ducentorum interdum millium ducatorum ſummam ſingulæ reportare
creduntur. Inde nanq; gemmarum, aromatum, Arabicorum odorum referunt
omne genus, & quicquid laſciuiæ huiuſmodi eſt in natura ad effœminādos ho-
mines:

A mines: simul & medicamentorum copiam ingentem per totam Europam disseminandorum. Ex quarum rerum portuarijs & uectigalibus publicum ditatur ærarium, & eorum respublica per ciuium commercia indies magis augetur. Ad Syros autem & Aegyptios, unde ista sibi, ociosorum & lautorum opinione, preciosa conquirunt, argenti & æris maxima ipsi pondera important: quæ ex utraque Pannonia & Germania aromatum, lapillorum, ac medicamentorum permutatione exhauriunt. De galeaceis iam satis: de quibus, cum essent mihi inter fluctus & tempestates futuræ per uetita tempora domus, examussim me uestigare oportuit. Scio minuta quæcq; uos semper uoluisse intelligere: hac uia uobis satisfactum iri puto: de cæteris nihil mihi curæ. Quonam uero modo suæ in ciuitatis gubernatu sese habeāt Veneti, instituta Romanorum interdum imitantes, in plerisq; fugientes, ne per licentiam suorum ciuium animi insolescant, dignum esset memoratu. Sed quoniam temporis breuitas pauca mihi de hisce rebus cognoscere permisit, in aliud narrationem hanc differre satius esse duxi. Operæpreciū autem est & ferè miraculosum, quamuis præterlabendo à fronte tantum ista conspexerim, domorum adeò nouas structuras, intra aquas uias nauigabiles, cymbarum traducentium multitudinem, ornatum & commoditatem, cernere: plateas in mari multas & ingētes miro labore impensaq; lateribus constratas intueri: templa magnificētissima innumera, ditia, in modum arcium erecta atq; oculos caligantia, circunspicere. Equidem sub sole uisu mirabilius, hominum industria compactum, stare nihil existimo. Nec plura his, quia monebar ut sole primū exoriēte præstò essem, licuit uestigare. Sexto igitur nonarum Octobris die mare ascensurus, ex his quædam ad uestras maiestates, nocte Calendarum urgente, ab urbe Venetiarum retroscripsi.

B PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. LEGATIONIS BABYLonicæ, liber secundus.

QVALE mihi, catholici rex & regina, à uobis proficiscēti ex urbe Granata iter acciderit, superuacaneum esset uelle repetere. Scripsi enim ad uos quæcunq; ad eam usq; horam, qua Venetijs discedere parabam, occurrerunt. Nunc cum Alexandriam ægyptiam ingressus Soldanicū cogar mandatum expectare, sitq; uelox quoddam Venetū nauigium in Europam Venetias propediem rediturum, imperij uestri memor calamum sumpsi. Sexto nonas Octobris, uti iam significaui, Polam Illyrici maris urbem, in cuius portu galeaceæ reliquæ nostram operiebantur, petiturus, mare conscēdi. Polam uix centum millia passuum distantem ante diem sextum Iduum ipsius Octobris prehendere, propter aduersantes uentos, minime potuimus. Ibiq; unà cum cæteris omnibus qui nos expectauerāt, flantibus ex aduerso nunc euris, nunc austris furentibus, interdum etiam propter Malachias, continuos egimus cum ingenti molestia septem dies ociosi. Quo tempore, à duobus theatris antiquis & uetustarum rerum plurium epitaphijs illustratarum uestigijs, nobilem fuisse urbem Polam cognoui. Quapropter cum in mentem uenisset, splendidissimam uestram curiam iuuenibus ingenio pollentibus, & antiquitatum studiosis, esse omni tempore ornatam, non absonum mihi uisum fuit, ex epitaphijs aliqua colligere: quorum pleraq; uetustate collapsa, alia fragmentata iam sunt. De manibus etiam Polensium quædam extorsi, aliqua & prætermisi. Est de Polæ urbis huius portis una, quæ Ratta dicitur, ubi triumphalis extat arcus, qui hoc epitaphio inscriptus est:

C Saluia. Postumia. Sergi.de.Sua. PEcunia.
Eodem in loco.
C.Sergius.C.F. AED.ii.Vir.Quinq.
L.Sergius.L.F.Lepidus. AED.TR.
MIL.LEG.xxxx.
Eodem in loco.
SAluia.POstumia.SErgi.
Post altare S. Matthæi extra mœnia Polæ. SEX. Palpelio.P. F. Vel Histro.LEG.TI.Claudij.CAES.Aug.
Alio in loco.
PRocon. Pr. Tr. PL. x. Vir. S. T.T. L. Iu. Dic. Tr.mil. LEG. xiiij. Germaniæ. Comiti. TI. CAES. Augu. Dato. A. Diuo.Aug.
Alio in loco.
C.Prerius. Felix. Neapolitanus.Beneficij.
Apud ecclesiã S.Germani.
I. O. M.
C.Iulius Chrysogonus. Ex. Voto.Fecit.
In sacello Octauiani Augusti.
Romæ.& Aug.CAES.Inui.F.PAT.
Aenigma in q̃dã tumulo.
PAT. Pater. Cum Filia. Frater & Soror.Socer & Nurus.Hic.Tantũ.Duo.Iacent.
In quodam sepulchro.
Sergia.FL A.Lusiana.Mihi.et.Q.Fla. Lusiano.Dulciss.Nepoti. Ex Filio.Cõiugis.Q.Meo FRatri.AMAntiss.Fui INtegra.Monumentũ.Constitui.
Eodem in loco.
V.P. Euticus. &.Enoria.Nata.H.Sedem.S.
D.M.
A. Actius.C A. Archiater.S. ET.Iuliæ. P.Coniugi.Incomparabili.V.S.P.
Ibidem.
TOciç.Nisidius.Capito.Maritus.PArui TEmporis.
Ad sanctum Ioannem.
Marco.Lurio.Hialisso.Patrono.et.Luriæ LIB.ET.M.Lurio.ZOSimo.M. Lurius.Zosimus.LIB.F
Apud sanctum Martinũ.
Iuliç.Chrysantidi.Ann.xxxi.Men.iij. D.xxxix.F. Lusidienus.Nestor.Aug. POL.CON. Incomparabili. Cum. Qua.Vixit.Ann.xvi.Sine. Vlla. Querela.B.M.
In quodam sepulchro.
D.M.
Papiria.Prima.Viua.Sibi.Posuit.
Apud sanctum Vicum.
AVR.SOter.ET.AVR.STEphanus.Aur. Sotiriæ matri. Pientiss. Religio. Iucife. metuenti.
Eodem in loco.
C.BAsilides.EQ.R.ET.AVR. Vibia Vibianæ matronæ.PArẽtes.FIL. Kariss.V.F.F.
In quodam monumento.
D.M.
AVre.RVfinæ.Alumnæ. Pientiss.& INcõparabili quæ uixit.An.xxvij.M. x.d.II. Fide Cognita.Memor. Obsequij. Eius. Aurelia. Soteria. PIET. PLena.P.
Iuxta amphitheatrum.
D.M.
Aurelio. Timacho. Aspasia. LIberta.
In quodam sepulchro.
V.F. MAnilia.Paula.De Patrimonio.Suo. Sibi & AVrelio.PAulino.Compatri. SVO.DOmum AEternam.P.
In quodam horto apud sanctũ Stephanum.
Auidia Maximina. Domũ. Aeter. V. S.P. si quis. Aliud. Corpus.Superpo. Det Fisco.ccc.mil.
Apud amphiteatrum.
Aur. Eripinus.Aur. Victoriæ. Compater. Eius De Patrimonio. Suo. Domum.Aeter.V.S.P.
In cathedrali ecclesia.
M. BAruius.Soter.BAR. ASclepidoræ. Filiæ. Pientissimæ.
In sepulchro quodam.
Iulia. Matrona. Aurelio. AQuilino. Comp.Cũ. Quo.VIxit. ANN. xxij. SIne.VLla. QVerela.B.M.P.
Apud pratum magnum.
DOnatius.AVG.LIB. & ANnia. Prmitiua.Hãc.SEdem.FRuctũ.LAboris.Sui.Viui.Sibi.POsuerunt.
Apud montem amphitheatri.
VIbiç. Athenai.DuL.HeRAcli.PA. SOCR.P.B.M.
In domo Iacobi fabri.
LOC.MON.IN.FR.P.XVI.IN AG.P.XX.H.M.HERE.S.
Sub campanile ædis pontificiæ.
Imperatori. CAES. Pio.Felici.Inuicto.AVG.RES.P.POL. DN. MER. MAX.TRIB.P.VI.CON.II.p. P.M.AuREL. MEnophilus. ORnatus
Edẽ in loco à tergo.

A natus.IVDicio.Eius.Equo.PVBL. Sacerdos. Tusculanus.EDIL.POLEN. Cū.Menophilo. Patre LIB. AVG.NN.EXPROcurat.Indulgentiss. L.D.D.D.

Iuxta ædem diui Matthæi in tabula marmorea.

C.HELVIVS. Iulianus. IVLiæ. FORtunatæ. CONiugi. CAstiss. ET.INCOMPARABILI.SPLENDIDISS.ORDO.Aquileiensium.

Hæc dum ita cōquirerem, uenti iam tandem satis placidi, nostroq; itineri non dissoni sese nobis ostēdunt. Anchoras igitur eruimus, portu egredimur. Quatuor galeaceæ Berytum in Syriam profecturæ discedūt à nobis. Inter quosdam nos scopulos in huius portus faucibus eam noctem egimus. Altero die uela damus, sed infausto sydere: Nam uix ad milliare trigesimū aberamus à portu, cum adeò fera tempestas exorta est, ut magistri gubernatoresq; nauium quid cōsilij caperent, penitus ignorarēt. Dum sic omnes mussitant, ecce uis uenti maiorem galeaceæ, qua ego uehebar, antennam nō longe à malo disrumpit. Velā à summo ad imum lacerat. Antennæ pars in mare à uentis deportatur. Galeaceam ferè secum trahit. Et quidem, nisi celeres illi XII iuuenes gagliardi comites appellati, parti uelorū laceratæ fortiter innixi, eam summa ui astrinxissent, nauim inuertisset. Intra galeaceam igitur illi lacertorum uiribus & robore uela reducunt perdita. Ventorum fremitus furiosus augetur. Aliæ naues suū iter à uentis & ipse raptæ prosequuntur, nos deserunt: neque enim, etsi cuperent, laborantibus nobis opem ferre potuissent. Millia passuum circiter uiginti retrò cedimus. In statione quadam sub scopulo, qui nos aliquantisper ab undarum incursu tutaretur, anchoras iacimus. Ibi dies egimus duos, duasq; teterrimas noctes, aut rudentum aut anchorarum rupturam, ut intra scopulos quibus proximi eramus illideremur, in horas expectantes. Verebamur etiam ne fluctuum ictibus nauis aperiretur. Toto enim eo tempore nauis nostræ latera non aliter undarum tumida rabie concussa tremebāt, quàm ab hostibus quassata oppugnando tormentis hostium mœnia. Votis precibusq; singulis horis deum sanctosq; omnes fatigabamus. In nostra galeacea quatuor peregrinos ad diuersas orbis partes mittendos uouimus. Plena metu omnia, omnia horrenda: sed secunda nox formidolosissima: sæuiebant ab alto rabidi fluctus, mugiebat à profundo pelagus: undarum cumuli spondas interdum superabāt: modo à puppi, à prora modo uexabamur. Tertia die tandem quieuit hyems aliquantulum, iterq; nostrum Dalmatiam uersus capimus. Intra cuius prouinciæ scopulos quarta ab inde die reliquas galeaceas, quæ & ipsæ maiora passæ fuerant incommoda quàm nos, errantes assequimur. Quamuis afflicti, inuicem tamen sublatis clamoribus sese è puppibus nautæ, ciues uero nutibus alacres salutāt. Aduersantibus iterum uentis Iaderam, quam appellant Veneti Zaram, Dalmaticam urbem illustrem unà omnes retrogradimur. Ibiq; cum descēdissemus è nauibus, sua quisq; pericula iactitabat: hic derelictas sibi ruptis rudentibus anchoras: ille spondarū munitiones attritas: alius remigium cum cadis remisq; abrepta conquerebatur. Sed præter cætera ex illis quatuor quæ nos deseruerant, fracta maiori anchora, furibundus quidam uortex in aliarum conspectu unam detorsit ab oculis omnium: illam semiabsorbendo, concutiendo, conuoluendo in horæ momento asportauit: cæteris tribus pari ferè modo laborantibus. Hi ablatos à se miseros socios, tanquam iam uoratos æquore, deflerunt. Intra uadosa enim Apuliæ littora, quibus ipsi tunc erant proximi, proiectos proculdubio arbitrabantur. Sed minoribus anchoris statim iactis, cum magna rudentum copia, præter omnium opinionem, uiolentiæ illi restitit, & euasit incolumis. Expurgatis iam languore & metu fatigatis afflictorum pectoribus, urbē perlustramus: ubi multis ueterum monumentis illustratam Iaderam comperimus: ex qui-

Ingēs exorta nauibus tempestas.

B

O

C bus ſculpta marmoribus hæc epitaphia annotaui; & multa præterea quæ non
licuit colligere.

In urbe Iadertina. In templo diui Donati.

Iunoni auguſtæ apuleia.·M. FIL. Quinta ſuo & L. Turpilij Brochij nomine.

Iuxta portam qua itur in agrum.

I M. Cæſar. F. Aug. Parens Coloniæ murū & turris dedit. L. Iulius optatus tur
ris uetuſtate conſumptas impenſa ſua reſtituit.

In exteriore parte templi diui Chryſogoni.

Q. Delius. Q. F. Fuſcus. vi. uir. Auguſta. F. ſibi & ſuis. infr. P. xx. in ag. P. xx.

Ibi etiā beati Simeonis prophetæ corpus (ut Iadertini multis teſtimonijs pro=
bant) honorifice ſepultum atq; adhuc integrū ſalutaui. Admiratusq; ſum tanto
tempore ſimplex, ſine myrrha aut balſamo, cadauer, quod nullo medicamento
fucatum eſt, potuiſſe incorruptum ſeruari. Altero, ubi primum eluxit, die, neq;
enim diutius Iaderæ morati ſumus, iter noſtrum, claudicando tamen, altum ca=
pere conantes proſequimur. Ea nocte ex tranſuerſo nauigiolum quoddam,
Gripus ab Adriaticis maritimis appellatus, nobis ex Apulia obuium efficitur.
A cuius nautis, qui ferè latus unius ex noſtris galeaceis, inuiti tamen, abraſerūt,
accepimus, galeaceas Beryteas, quæ à nobis Pola Illyrica diſceſſerant, in Apu=
liam tempeſtate abreptas tranſcurriſſe, ſummaq; pericula nec noſtris inferiora
fuiſſe perpeſſas. Dalmaticum tandem littus ſimul & Epiroticum, per ingentia
diſcrimina & immenſos labores, aut latera ſemper aut proras uentis uertentes,
præterlabimur. Cum ex alto nos prope Dyrrachium, quam miſeram urbem
nuper Turcarum exercitus occupauerat, tempeſtas compuliſſet, per Butroti
littus Corcyram inſulam Alcinoi & Phæaci patriam apprehendimus. Neque
intra diem tertium & trigeſimum. Quod iter ſæpe intra ſeptimū aut octauum
D à diſceſſu ab urbe Venetiarum hæ galeaceæ percurrere ſolebant. Corphu hanc
inſulam, nunc ditioni Venetæ ſubiectam, appellant. Quam quidē ex ſoli uber=
tate & citrorum copia, amœnam fuiſſe, ueluti prædicatur, conſtat. Sed dignita=
tem illam quam ei antiquitas tribuit, Turcarum uicinia & alienum imperium
ſuſtulerunt. In deterius enim & in præceps, cum ad exteras manus deueniunt,
alta quæq; indies collabūtur & corruunt. Autoritas autem, ornatus & opulen=
tia imperij ſedem ſectantur. In Corcyræ bene munito quidem & duarū arcium
præſidio ſatis tuto emporio biduum, cum omnia iam nobis alimenta deeſſent,
commorati ſumus. Inde montes Ceraunios uerſus, Cimeriacos ab incolis no=
ſtra tempeſtate nuncupatos, qui à Corcyra diſtant paſſuum millia ſexaginta, na
uigauimus. A quibus cum iam illis proximi eſſemus, occurrens nobis à prora
rabidus auſter, nos intra Corcyriacos in oppidi cōſpectu quoſdam ſcopulos ru
giens reiecit. Vbi nos aduerſi flatus dies undecim interceptos detinuerunt. Inde
Corcyra iam tandem per Ceraunia littora à tergo relicta, Cephaleniam, Vlyſſis
quondam inſulam, in qua Same erat, paucis antè diebus per ueſtrum & Ve=
netorum exercitus à Turcarum poteſtate ereptam, prehendimus. Hæc inſula
frumento, uino optimo, ſerico, murice, gregibus atq; armentis, ob ingentia pa=
ſcua, alijsq; humano uictui neceſſarijs prouentibus abundans eſt. Sed & ipſa
nunc incurſionibus infeſtata, male culta & hominibus parū frequēs eſt. A ter=
go Sames Græciæ continentem uerſus iacet Dulichia ſinusq; Laërtiacus: quem
his etiam temporibus Golphum Larte Veneti nominant. Poſt triduum quo ſte
timus in anchoris in littore Samico à uentis aduerſantibus detenti, diſcedimus:
duosq; illo die ſcopulos, quos dicūt Striuales Vergilianas, ſtrophadas, præterla=
bimur: Zacyntho inſula, quæ nunc Zantus dicitur, à ſeptentrione uiſa, quæ
ſexaginta millia paſſuum ab inſula Same diſtat. Sed cum à Zacyntho & Stro=
phadibus iam circiter millia centum nauigauiſſemus, maris ira coacti Zacyn=
thum regredimur. Ibiq; intra portum qui dicitur Natte ſemper fluctuātes, dies
egimus

A egimus in anchoris quatuor. Discedimus tandem, & littus abradimus Arcadicum, Peloponnesiacum'ue & Argiuum, loca omnia ob Turcarum incursiones & crudelitatem, sed nunc præcipue, inculta, deserta & miserāda, cum Venetorum uires, expugnata urbe Modonensi, habitoq; in deditionem Corono Græco oppido his temporibus ditissimo, perfregerint. Sic nauigando beatæ Catherinæ die, quem, uti non bene faustum, nautæ formidant, sole ad occasum uergente, in insulam Citheræam incidimus: in qua adhuc extant celeberrimi templi uestigia. Vbi superueniens uentorum nimbus cum tenebroso ac uiolento pluuiarū lapsu, nos anchoras iacere uix passus est. Sequēs uero dies in puppim nobis uentos ostēdit: quare eleuatis anchoris ultimo iam Peloponnesi angulo, quem nautæ Itali Caput, antiquo nomine Maleū uocant, à tergo, Aegeoq; mari cum reliquis præterabrasis, Cycladibus insulis à sinistris relictis, altū capimus. Et hora circiter eius diei meridiana, fabulosi Iouis quondam insula Creta à Citheræa millia paulò minus centum distās, nobis apparuit. Cuius emporium urbem Candidam intramus nonis Decembris. Quod iter à Corcyra intra diem octauum hæ galeaceæ sæpius peregerant. Ibiq; quamuis ab omnibus pelagi minis portus sit tutissimus, tredecim continuos dies inclusos aduersi nos uenti, ne egrederemur, detinuerunt. Interea loci de insulæ rebus hæc pauca notaui. Ex insulæ uiridarijs rosarum & uiolarum manipuli, natiuæ ambrosiæ alligati, cœli benignitatem testantes, ad me quotidie ferebantur. Vrbs autem Candida ad orientem sub Idæis mōtibus posita, uicinum sibi habet alium à meridie montem altissimum, qui nostra etiam tempestate mons Iupiter ab incolis appellatur. De Minoio uero Labyrintho, de quo poëtæ tam multa fabulātur, examussim percunctatus, extare illum reperi, esseq; subterraneū specum cauatam intra montem: quinq; & uiginti passuum millibus in internis insulæ ab urbe Candida distantem. Sed maiori ex parte uetustate collapsam, pluribusq; in locis dirutam *De Labyrintho.*

B afferunt. Ex industria etiā plures aditus clausos: & lege cautum, aiunt, ne quis introëat, nisi illum senex aliquis indigena, qui meatus illos bene cognitos habeat, accensa face, introduxerit. At tamen quid aliud sit præter speluncam, quis illum struxerit, quod ibi ex Pasiphaë natus Minotaurus fuerit, & manu Thesei interierit, minime sciunt. Natos autē apud ipsos Saturnum, Iouem, reliquos'ue simplicis ac fabulosæ antiquitatis tyrannos, ignorant. Neq; enim est quisquam in tota insula qui literas didicerit: aut quicquam scire aliud curet, præterquam de uineis aut gregibus & armentis: ex quibus uini & casei copiam exhauriunt immensam: quorum prouentuum permutatione cætera sibi iucunda aut necessaria comparant. Syluas Cretenses habere cupressinas ita peculiares, ut domorum omnium trabes, contignationes, tabulataq; omnia ex illis arboribus, atq; etiam naues construant, quodq; apud eos cupressi incisæ renascantur, mihi Cretenses affirmarunt. Noxium præterea ueneno aut rapax animal, utputa lupum aut ursum, siue uulpem, uel huiuscemodi aliud ullum (quamuis in lacunis colubræ procreentur) insulam peperisse nunquam prædicant. His paucis de insula Creta iuxta doctorum scripta collectis, Candidæ portum sextodecimo calend. Ianuarij iam tandem egredimur. Rhodoq; casu ac Carpato reliquis'ue multis insulis adiacentibus à sinistra relictis, Alexandriam Aegyptiam uersus, quæ Cretæ australis est, proras dirigimus. Quem maris tractum quadringentorum millium passuum dimetiuntur. Id nō paucioribus quàm sex diebus peragrare per tempestates licuit: è prora enim interdum, à lateribus plerunq;, nos fatigabant. Sed eo præcipue die quo Alexandriam attigimus, nos tumidissima procellarum rabies comitabatur. Contra Alexādrinorum omniū opinionem, plenis tectis ac pinnis nostri accessus exitum expectātium, sole ad occasum uergente, decimo calend. Ianuarij, portum apprehendimus. Multa ibi eo die rara nauigantibus, ex ueterum nautarum sermonibus, acciderunt. Vndarum cu- *In Creta nullū animal noxiū.*

C muli,qui ſeſe nobis interdum eleuabant medij, ſocios à noſtris, & nos à ſocio-
rum oculis ſurripiebant: imò & plerunq; non modo naues, ſed & nauium ma
los penitus abſcondebant. Salientium undarum ſpondas percutientium adeò
magna moles interdum erigebatur, ut ſemel atq; iterum ad aliam galeaceæ par
tem,tanquam denſa nubes,in mare caderet.Pedibus inſiſtere uix quiſquam po
terat.Vidi ego præterea ac dimenſus ſum, fluctibus egredientibus, ſiniſtram
noſtræ galeaceæ ſpondam duos & ſemis cubitos ſub aqua interdum delituiſſe.
Dextra enim ab occidente uenti furebant. Sed eius nauigij ita bene formata eſt
& compacta contextura, ut quà ipſamet unda ingreditur,eadem regrediatur.
Et ſi tota ſub aquis ipſa nauis ſummergeretur, uelut anguilla aut agiles delphi-
ni,eadē ui undarū impulſa qua obruitur,emergit. Nocte igitur ſuperueniente,
in captato Alexandrino portu nouo ſeptentrionali (alium enim habent anti-
quum tutiorem,quem nemini Chriſtiano uidere fas eſt, occidentalem) ancho-
ras ſumma cum lætitia demittimus:alacriq; animo ab Aegyptijs propter uarias
non minus gratas quàm utiles quas ad eos merces important, ſed auri argenti
atq; æris præcipue,galeaceæ recipiuntur. Ego uero habita deſcendendi è naui-
bus ab Alexandrino prorege uenia (neque enim aliter captare terram fas eſt
cuiquam)à Barchinonenſi quodam Philippo de Paredes,Hiſpanorum & Gal-
lorum in ea prouincia conſuli iudiciario, hoſpitio ſuſcipior. Tabellariumq; cele-
rem,ubi ſum ingreſſus Alexandriam,ad Soldanum de aduentu meo ſignifica-
tum,Cairum,quæ eſt Babylon nunc Aegypti, Idumeæ, & Syriæ,regiā ſedem,
mitto.Mos enim eſt ut edictum prius Soldanicum,quicunq; eas oras attingat,
expectet, quàm ad eum iter capere auſit. Interea igitur dum edictum operior
regium, tertium eſſe Alexandriam à Meroë iter,climata conſiderans,quid à no
bis diſtet Alexandria animaduertebam. Hyematum Alexādriam hirundines,
Vbi hirūdines aliæq; id genus uolucres hyemẽt.
miluos,quos regales in Hiſpania appellatis, cæteraſq; uolucres, pontū hyeme
adueniente à noſtris regionibus Europæis tranſuolantes,tendere cognoui.Flo
ridas & habebāt arbores ac uiridaria Decembri & Ianuario mēſibus.In ſextum
D ab ingreſſu meo diem impatiens ocij Alexandriam perambulaui. Proh dolor,
illuſtrem, maximam, habitatoribus refertiſſimam, pulcherrimam, opulentiſſi-
mamq; quondam Ptolemæorum ſedem Alexādriam,collapſam,dirutam,ma-
iori ex parte deſertam miſerando ſpectaculo,deploraui.Heu infelicem,quæ &
quanta mœnia,quales & quàm amplæ eius urbis ſtratæ uiæ, quàm conſpicuæ
domorum frontes ad cœlum tendētes, qui portarum fornices. Sed in cinerem
uerſa domorum interna omnia prætereuntes conſpiciebamus. Vnde hæc tam
lachrymoſa ruina emanarit, uariæ mihi ſunt rationes adductæ. Alij peſtiferæ
contagioni rem aſcribebant, alij bellis ac ciuium ſeditionibus attribuebant.Sed
regum ſæuitiam, poſt tranſportatam trans Nilum imperij ſedem, & alienige-
narum tyrannidem truculentam, potiſſimam eius depopulationis cauſam fu-
iſſe nonnulli arbitrantur. Quotquot enim Soldani creantur, Alexandrinos
incolas(quū ſit Alexandria,excepta Damaſco,regnorum omnium Soldanico-
rum emporium & negociorum ſentina)expilant,& tāquam mercenarias oues
pro libito excoriant.Neque abeſt quin à pleriſq; per cruciatus & tormenta dela
torum ſuſurris admoniti, pecunias extorquere ſoleāt: nulla alia ratione media,
præterquam,uolumus pecunias.Quapropter quicunq; mercatores,aut alteri-
uſmodi incolæ diuites, eas inhabitant prouincias, die noctuq; ſuam perniciem
ob diuitias quas poſſidere creduntur expectantes,tremunt, curiſq; ingentibus
confecti uitā degunt infelicē. Inde eſt quod hac tempeſtate tenuia ſint commer
cia,nullæq; gemmæ uel paucæ reperiantur: pauperes enim ſe eſſe mercatores
omnes ſimulant,& parcè uiuūt ac ueſtiuntur: omnia parcius ſolito,ne in ſuſpi-
cionē incidāt.De his iam ſatis: ad nos redeamus.Dum igitur edictū regium,quo
me accerſat,ſolicitus operirer: nullā eſſe Soldano curam,nō modo de edicto ad
me

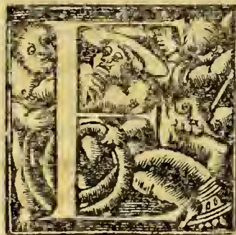
A me mittēdo, uerumetiā esse iratū, aduētumq; meum ægre tulisse, renunciatum est. Veritus nanq; est defectionem. Sed iræ causam inde nactus est, uerā dissimulans, quod paucis comitantibus me adire, nullaq; dona ad illum afferre, Iudæi, Mauri, hæreticiq; à uestris regnis eliminati, quorū nō parua copia ad eas regiones cōfluxerat, malo animo retulissent. Dedignātur enim, & se barbari illi negligi & floccifieri arbitrātur, si audeat ulla potentia oratores ad eos sine opimis muneribus destinare. Opprobrioq; & ludibrio fieri ducūt, nisi missus orator longo ordine comitū accesserit. Quibus intellectis, tum beneuolētiæ captatione, tum perfricata frōte opus esse animaduerti: cum superbissimū & summe barbarum hoc genus hominū esse perpenderim: quapropter duos illos Franciscos fratres barbatos, quos uiæ comites mecum habebā, qui meo suoq; nomine Soldano talia dicta referant, properanter mitto. O summe Mahomethæorū imperator, catholicorū regis & reginæ Hispaniarū oratori, qui iam intra tuæ ditionis limites terrā tenet, relatū fuit, obtrectatores scelestosq; ac nefarios homines, tum mendosis, tum dolosis animum tuū delationibus perturbasse: teq; quod nulla ad te munera tulerit, quod'ue paucis comitātibus ad te uenire arbitreris, iratum esse, aduētumq; ipsius te paruifacere, præsciuit. Sed si utriusq; rei sereno uultu & pacatis auribus rationem admiseris, fore ut tibi satisfiat ad unguem, existimamus. Regius hic orator, potētissime rex, dona, uti alios oratores cōsuescere prædicatur, se nō modo tanto principe digna, sed nec ulla quidem uel minima tulisse, fatetur: quoniam à suorum regum moribus cuiq; regi dona mittere alienum esse perhibet. Quod uos honorificum esse ducitis, id inter occidētales principes pro iniuria habetur. Attamen si uestros mores, ueteremq; hanc apud uos cōsuetudinem tantopere uiguisse cognouissent, quod nullus scilicet orator uos adeat sine muneribus, libēti & ipsi animo opima ad te dona illi dedissent: cū uos in amoris argumentū, non autē arrogātiæ uel auaritiæ causa id cupere uideamini. Quod

Reges Barbaros sine muneribus longoq; comitum ordine, accedere oratoribus non licet.

B autē perfida gens hæc, pacis & cōcordiæ regum inimica, seditionis & discordiæ seminariū, à catholicis suis regibus, ueluti perniciosa cōtagio, eiecta, ipsum non decēter comitatum ad te tantum imperatorē uenisse retulerit: inuidiose ac falsò delatum, inquit: & nos, qui mortem potius subire q̄ mentiri in tenui præsertim negocio sumus edocti, itidem fatemur. Vidimus enim, uidimus ipsum triginta uiris ornatissimis, præter eos quos itineris longitudine ualetudinarios defatigatos in diuersis reliquit regionibus, comitatū incedere. Mittito igitur, serenissime, mittito, eumq; accersiri iubeto: et si aures dictis eius faciles præstiteris, haud quidem te postea illū admisisse audiuisseq; pœnitebit. His itaq; Soldano per meos nūcios relatis, ipsius Trucimano primario auide referēte, quem uestris maiestatibus deditū esse comperi, Soldanus bene persuasus, ad me, procul habita omni mora, edicti regij chirographum mittit, quo me tutò ad se proficisci posse, ne'ue quis mihi sit impedimēto imperat: cū duobus qui me ad se comitētur de suis palatinis equitibus. Quare octauo calend. Februarij, regium mihi per hos equites chirographū porrigit. Nec me nunciorū meorū literæ perterruerūt: quibus mihi significarāt, Mauritaniæ, totiusq; Africæ regū oratores, eiectorū Granatensiū rogatu, ad Soldanū missos fuisse cū uehemētibus querelis. Durū nanq; mihi in agone certamen paratū, & multiplicibus Alexandrinorū sermonibus, & eorū qui à Soldano ueniebāt, perferebat. Soldanū enim, ut me inspectāte de Christianis grādis aliqua uindicta sumeret, impellere nitebātur: meq; uestro nomine cū primū adijssem male tractaret, nō leuiter instabāt: sese supremis iniurijs & cōtumelijs fuisse à uobis affectos proclamātes. Ego uero q uos fortunatissimos semp fuisse cognoui: pro quibus etiā mori est uiuere: uestro fato omnia mihi bene successura cōfidens, contra Nili torrentē adnauigaturus q̄ celerrime possum accingor. Quæ succedēt, si uixero, in tertiū librū concludētur. Valete interea duo hac nostra tēpestate lumina orbis terrarū, & Christiani nominis propagatores.

C

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. LEGATIONIS BABYlonicæ, liber tertius.

Ex urbe Alexandria, Aegypti reliquarumꝗ regionū Soldanicæ ditioni ſubditarū, emporio primario, catholici rex & regina, cum iam iter in interna prouinciæ ad Soldanum facturus eſſem, quæ mihi ab urbe Venetiarū diſcedenti ad eum uſꝗ diem calamo digna uiſa fuerāt, breui compendio exaraui. Nunc autem quæ à ſeptimo calend. Februarij die, quo ad Soldanū accerſitus pedē moui, ſeſe mihi obtulerūt, quàm breuius quam ue dilucidius potero, proſequi ſtudebo. Septimo calend. Februarij hora antelucana Cairum, eius imperij caput, quæ alias Babylon eſt, ab incolis alterius Euphrateæ Babylonis quondā habitata, profecturus, diſcedo Alexandria, Hiſpanis negociatoribus omnibus, quotquot commerciorū cauſa Alexandriam cōueniſſe reperi, comitatus. Hos enim mecū adducere curaui, ut eum cateruæ numerū implerem, quem mei nuncij ad Soldani animum diſponendum per me miſſi adduxiſſe me Soldano retulerunt. Roxetum quondam Canopum Nili oſtiū, ab Alexādria circiter quadraginta millia paſſuum diſtans (per iter arenoſum, incultū, deſertū, in quo neꝗ domiciliū ullū neꝗ arborem, præter alicubi palmas, ullā reperimus) altero die feſſi uenimus. Dum Niliaca nobis nauigia parātur, alimētaꝗ neceſſaria coēmuntur, circiter integrū diem commorati, Nilum ingredimur. Neꝗ enim Chriſtiano cuiꝗ, propter Arabū graſſationes & rapinas, terreſtre iter patet. Hi nanꝗ nō modo Aegyptū, ſed Africam uniuerſam ab oceano atlantico ad Niliacas ripas Aſiæꝗ partem cōtinuis incurſionibus infeſtant. De quibus cum ſatis ocij mihi ſuppetat, non ineptam fore digreſſionem exiſtimās, pleraꝗ aggreſſus ſum diſſerere. Gens hæc eſt innumera, uaga, ſine domibus, ſine ſtatione, ſine quiete ulla, ſub dio ſemper uerſans, ſemper in motu: camelorū dorſis uxores, filios, & quicquid ſupellectilis aſſequitur, portās: aduſta ſolis ardoribus: bellicoſa tamen, ſed ſine certo imperatore. Plures habent diſperſi Arabes inter ſe duces, ſed diſcordes & factioſos. Hinc eſt quod imperio ipſi qui liberi ſunt nō potiantur, cum ſibi inuicem capitali ſemper odio inſidientur. Imperatorem cui obtemperare ſtuderēt, ſi Arabes inter ſeſe eligerent, de ſeruorū manibus ſceptrum facile abriperetur. Eſt enim errantium Arabum multitudo ingens: Mameluchi uero, id eſt ſerui regij, quorum opera Soldani ad regni gubernaculum & bellorū ſummam utuntur, numerum nō excedunt x millium. Sunt præterea Arabes, omnium incolarum & eorundē Mameluchorū ſentētia, nobiles & induſtrij: Mameluchi autē maiori ex parte ignobiles, mōtani, à piratis è mōtibus ut plurimū Scythicis ſupra Euxinū & Mæotidem raptati, emptiꝗ à Soldanis & eorum principibus: unde ſerui, de quibus latius infra dicemus. Nunc autē ad iter redeamus. Cōtra Nili fluēta pridie calend. Februarij Bullacum Cairi ſuburbium cum adueſperaſceret adnauigantes prehendimus: ibiꝗ in naui pernoctauimus: neꝗ enim auſi ſunt duo illi comites mihi ac ductores dati palatini me credere barbarorum perfidiæ. Attamen ex ipſis unus ad Soldanū celeriter procurrit me Bullacum adueniſſe nunciatum. Quapropter cum primum eluxit, ecce Mameluchis reliquiſꝗ indigenis implentur uiſendi ſtudio littora Niliaca: raro enim ad ipſos noſtratium aut diuerſo habitu quiſꝗ admittitur: præter paucos aliquādo mercatores. Sed prior accedit Trucimanus, in nauimꝗ ad me deſcēdit, & quiſnam, cuias, quóue fato huc ſit appulſus, ad eumꝗ deinde ſtatum peruenerit, petenti mihi, enarrat. Se eſſe Valentini cuiuſdā ciuis Ludouici Pratenſis nomine, filium: in oppidoꝗ ipſi ueſtræ Valentiæ finitimo Monblanco natū prædicabat. Tempeſtate autē, cum adoleſcentulus per ea maria patroni cuiuſdā nautici famulus nauigaret, in littus cum cęte

D

Arabum uagantiū uita.

ris

A ris omnibus qui ea naui uehebantur naufragio proiectum, ad Soldani manus, ex eius prouinciæ statutis, deuenisse. Quotquot enim per ea littora naues franguntur, ex ueteri eorũ instituto & consuetudine, ad fiscum cum hominibus bonisq; omnibus deuoluuntur: si præsertim piratica uel alteriusmodi, nõ mercatoria, nauis esse reperiatur. Sed triennali tandem carcere durisq; uinculis & urgenti inedia se defatigatum, Christum uerbo abnegasse, Mahometicoq; more se dispræputiari passum fuisse, & mutasse nomen, Tangaribardinumq; uocari, grauiter suspirãdo, fatebatur. Nec abesse tamen quin catholicam fidem animo seruaret, Christumq; supplex ijs quibus solebat orationibus quotidie coleret & adoraret. Ad eum autẽ inter eos barbaros splendorẽ sua industria & laboribus ascẽdisse, dicebat. De optimatibus enim Soldanicis unus est, cum redditibus septem aut octo millium auri drachmarum. Dum hæc mecũ Trucimanus Tangaribardinus colloqueretur, primates alij duo palatini, Trucimano potẽtiores, ordineq; superiores aduentant. Sunt enim apud eos tres optimatũ gradus, ueluti apud nos, quos uulgò dicimus comites, marchiones, duces. Tunc è naui, Trucimano duce, ad illos egredior, equumq; regiũ, quem ipsimet secum, Soldani nomine, mihi donandũ regio apparatu ornatũ duxerãt, ascẽdo: urbem uersus iter unà omnes capimus: nec breuiore q̃ duarũ horarũ spacio interiecto Trucimani domũ, quæ mihi intra urbis mœnia hospitio fuerat obsignata, attigimus. Attamen per hortos, & intersparsa prædia ac uiridaria, non autem per contiguas semper domos, proficiscebamur. In calendis igitur Februarij anni quingẽtesimi secũdi Babyloniam Aegyptiam, à qua magnus hic barbarorum imperator Soldanus Babylonicus uulgò appellatur, à iunioribus autẽ Cairum nuncupatam, urbium populosissimam ingredior. Falsò pleriq; urbem hanc Carras appellãt: quia Carrarum urbs est in Arabia: in Assyria uero altera: in Aegypto nulla. Ibi cæteris omnibus, qui me fuerant comitati, domum dimissis, cum Trucimano
B quanto studio possum ago, ut det operam & incumbat totis uiribus, ne meus ad Soldanum accessus differatur. Nam si fortefortuna galeaceæ, quæ me aduexerant, negociationibus suis peractis, sine me reuerterẽtur, fore ut serò postmodum commoda mihi renauigatio sese offerret: cum neq; præstò sint alia tuta in illis littoribus in Europam reditura nauigia: & Turcarũ piratis sint maria referta. Trucimanus autẽ cuius est emergentia cuncta Soldano referre, obsequij uestri cupidus, paucis repetitis ad Soldanum equitat: illi quid petierim referat: ut quamprimum sibi per ocium liceat, nos audire uelit, meo nomine, rogat: quiue quales & quãti sitis, patrio affectu longis sermonibus aperit. Annuit dictis Soldanus, tantorum regum oratorem uisendi studio incensus: ut me ubi crastina dies effulserit ad se ducat, Tangaribardino imperat. Is domum lætus reuertitur: quæ acta sunt enarrat. Postero die, qui erat nonarum Februarij quartus, primo mane (ante ortum nanq; solis, aut cum tardius iam exorto, Soldani ex ueteri consuetudine semper audituri prodeunt in publicum) ad regiam proficiscimur. Hæc est haud secus super ædito colle oblongo ad latus urbis erecta, quàm Romæ sacrum summi nostri Põtificis palatium: aut propiore simulacro, uestræ Granatensis Alhambræ de Maurorũ manibus cum regno simul ereptæ persimilis. Vbi enim paulum ascẽdimus, in læuam conuersi portæ occurrimus, altis ac immẽsis turribus munitæ: in cuius uestibulo, ueluti in uestræ Alhambræ ingressu, è regione podium extat eminẽs aliquantisper. Ibi primũ ex optimatibus quendam, cui erat arcis eius custodia, multis Mameluchis circunstipatũ, sedentem inuenimus. Dextrorsum deinde nobis iter capientibus, longa sese uia stantibus undiq; referta Mameluchis ostendit: per quos medios cum progrederemur, eius adeò barbaræ enutritæ multitudinis ordinem ac taciturnitatem admiratus sum. Neq; enim eorum quisquam obstrepuit, aut loco cessit unq̃, ut nos ulterius, uti in similibus fit spectaculis, auidioribus oculis intuerentur. Ita proce-

In quali arce quibusq; custodibus habitet Soldanus

C dentibus nullum unquam sese nobis obtulit impedimentum. In eo fere medio spacio senes circiter triginta imberbes macilentos in quibusdã foribus ueluti po sticis sedentes conspiciens, eunuchos esse Soldanicos, uxorum eius & pellicum custodes, didici. Soldanum tandem in impluuio grandi super tribunali quatuor graduum, reductis sub se, nostrarum fœminarũ more, loco sedis pedibus, seden tem inuenimus. Totius enim gentis eius Mahometicæ mos est eo pacto sedere, ac solo ueluti animalia bruta capite inclinato uesci, atq; sub dio ad se uenientes audire. Soldanus tum sui Trucimani & meorum nunciorum uerbis, tum alio- rum per eius regiones commercia tractantium relatu, quanta sit uestra potẽtia, quàm magnus in uobis animus, quàm pollẽtes sitis uirtute bellica, edoctus: glo riæ ac saluti suæ conducere non mediocriter à tantis regibus oratorẽ ad se mitti, cognouit: in ea præsertim fragilitate in qua ipse, ut infra dicemus, uersabatur. Propterea ut ego intra tapetes à media uersus eum impluuij parte stratos, cõtra morem suorum maiorum, admitterer: neq; ego quater prostratus terrã, uestro nomine, uti cæteri solent oratores, oscularer, æquo animo passus est. Est enim horum barbarorum, catholici reges, arrogãtia tanta, ut quoniã inuitis omnibus Christicolis nostræ religionis initialem locum possideãt, ipsos adorare quicunq; adeant Christiani cogãtur. Tangaribardino igitur, cuius est ad Soldanum ora- tores ducere, eorumq; postulata interpretari, referẽte, uestro nomine Soldano salutem impartior: Is gratissimũ sibi fuisse nostrũ aduẽtum respondet: seq; suaq; omnia læto uultu offert. Porrectisq; illi uestris literis, & per Trucimanum, qui optime adhuc idioma patriũ callet, apertis, iterum à Soldano ad me cum nouis redit oblationibus. Atq; iterũ ego gratiarum actiones, uestro nomine, quod me ita pacato animo & serena fronte suscipiat, remitto. Quid aliud q̃ mea dicta illi Tangaribardinus referret, propter loci distantiã percipere nõ poterã: à Soldano

D enim passus, meo iudicio, circiter uiginti distabã. Sed nimirũ cum patrio adhuc amore feruens, & uestri obsequij cupidus, ad beneuolũ nobis reddendũ Solda num, alia quæ eius auribus bene sonabãt, meis dictis interijciebat. Id ego, quod illius sermonibus attentissimum alacrioremq; paulatim fieri Soldanũ conspicie bam, suspicatus sum. Tertiò, atq; iterum citus ad me reuertitur: ut bono hilariq; animo sim: ut si qua mihi intra Soldanicæ ditionis terminos grata fuerint, petam à Soldano, reportat. Illi ego, ne ista incassum gesta sint, ne ue ista unq̃ tam inusi- tata apud ipsos humanitas in quenq̃, de uestra memoria prolabatur, me datu- rum operam polliceor. Ita salutationibus gratiarum ue actionibus & pollicitis utrinq; multiplicatis, temporis aliquantulũ triuimus: nec aliud quicq̃ hoc primo conuẽtu peractum est. Negocia enim in diem dominicũ sequentẽ remittuntur. Soldanũ interea dum Tangaribardinus illũ meo nomine alloqueretur, ego aũt otiosus quid relaturus esset expectarẽ, diligẽter inspexi. Is est uir natus annos cir citer quinq; & quinquaginta, patrio more barbatus, nec densa tamen aut oblon ga nimiũ barba: uultu iucundo, facie pingui subfuscula, aspectu ferox aliquan- tulum, oculis reductis, paruis, graui motu, statura, uti à sedente colligere potui, plusq; mediocri. Oriũdus autem è Scythia, ex mõtibus quos uulgò Ciarchesos uocant. Inde nanq;, & ex Ruxiæ regionibus pars maior Mameluchorũ rapta, per Soldanica regna uenum ducitur. Indumentũ uero ipsius eo die, ex glauco serico, raso, forma cõmuni. Neq; enim uarias habẽt superiorũ uestiũ concisuras, prӕterq; in manicis, quas optimates curtas & breues ferunt: cæteri autẽ usq; ad digitorũ extremũ productas. Est nimirũ superior illorũ uestis, paruo discrimine ab ijs quas uestri Granatenses Algiubbas uocant, Hispani autẽ marlotas. Ma- meluchorũ talares omnes, quas solo cingulo leuiter stringunt, de cætero discin- cti. Neq; enim illis uestes interiores corpus aliter premunt, quàm illa superior. Neq; caligis utũtur, sed nudis pedibus, crepidas tantũ, nostrorum Frãciscorum more, gestant. Capitis autem uelamina ualde diuersa. Per ea nanq; non modo

Mahometicæ gentis sedendi mos.

Soldani de- scriptio.

Vestes.

Iudæi

A Iudæi & Christicolæ Soldano subditi, qui uestium eadem genera ferunt à populis Mahometicæ legis, & à Mameluchis, sed simplicium Mameluchorum ab optimatibus, & optimatum inter se, discrimen cernitur. Mahomethæus populus uelamen fert, multis gyris lineis, quemadmodum & Iudæus & Christicola, insinuatum. Sed Christicola glauco, Iudæus croceo, Mahomethæus albido, coloribus discernuntur. Mameluchi qui Soldanici sunt ministri, pileum ferunt laneum aut cymatilem, spithama altiorẽ, ualde põderosum, durum, duobus consutum coloribus, uiridi ab imo, à superiore nigro. Cæteri autẽ qui aut sunt aliorum principum, aut Soldanico tantũ stipendio censiti, nec aliter ministri, galero rubro, uilloso, cubitali, diademato quasi, à lateribus plano, dignoscuntur. Principum uero duorum ordinum inferiorum uelamen lineum est, sed à uelamento populi ualde dispar. Populus enim suum simpliciter in rotundum implicat, & conuoluit: isti autem arte compactum & mire compressum, in aliamq; formam in diadematis modũ constructum, ferunt. Summi ordinis ipsorum, à quo Soldani, ueluti ex nostris Cardinalibus summi pontifices creantur, capitale tegumẽtum dissonum est, & maxime ridiculum. Ex linea & ipsum tela tenui, sed rhinocerotici opus cumuli. Ex sexaginta nanq; & interdum septuaginta ulnis, in circunflexiones uarias, in gyros diuersos, in cornua demum desinens, confectum est. A sede uelaminis quæ infigitur capiti cornua sex, quorũ quatuor non longiora spithama, sed magno lacerto crassiora, prodeunt: duo uero alia, ueluti adiacentia scopulis promontoria, de medio breuium quatuor, cubitalia ferè, in cochleæ cornuum similitudinem, surgunt. Nec, mediusfidius, aliunde sibi hos barbaros quàm à uernali cochlea, ea subsannatoria cornua sumpsisse arbitrari possum. Rem nanque alteri cuiquam similiorem conspexisse me nunquam puto. Idem habebat Soldanus eo publici spectaculi die cornutũ capitis tegumentum. Neq; enim postquam supremum gradum ascendit, dissonum ab optimatum ornatu, de quorum ordine creatus est, habitum sumit. Cur tanti ponderis, tanti'ue impedimenti struem sibi iniicerent, qua impliciti uertere uix caput immoto corpore ualent, à Tagaribardino prius sciscitatus fueram. Is duas mihi rationes adduxit: ne scilicet leuiter caput mouẽdo à uirili grauitate fœdo aut stulto gestu aliquo discedere possint. Ne'ue, illi oneri assueti, galeam postmodum quando bellum ingruat ferre fastidiant. His ita actis & consideratis à Soldano dimittor: à quo cum domum rediturus iam tergà uerterẽ, id spacij quod à Soldani cõspectu ad primum arcis ingressum iacet, utrinq; stantibus Mameluchis circumuallatum, ut passibus metirentur, nec minus ut astantium Mameluchorum copiam dinumerarent, hos, qui me sequebãtur, iussi. Mameluchorum numerum circiter quatuor milliũ affuisse: passuum autem circiter octingentorum spacium intercessisse, comperi. Neutrum tamen examussim quisquam circunspiciendi studio dinumerauit. Cum autem à Soldano duas iam custodias regredientes transegissemus, quorundam hominum diuerso aliquãtisper habitu ab Aegyptijs cuneo efficimur obuij: qui postq; in me toruis oculis, rugosa fronte, furibũdo supercilio, rabida maledicta submurmurãdo detorserunt: Trucimano quædã arabico idiomate Mauritano sublocuti sunt. Quibus Trucimanus parumper minitans, ut tacerent, innuisse uisus est. Inter eundũ, quinam essent, quid'ue quæritarent, quàm soliciti, & cur ita angerẽtur, mihi Tangaribardinus aperuit. Oratores esse illos Numidas & Mauritanos, de quibus in calce libri secundi mentionẽ fecimus, significauit. Qui quoniã non modo in me cæteros'ue Christicolas Soldanum nõ sæuisse sensissent, uerumetiã honorifice ab eo fuisse susceptũ didicissent, animo cruciabãtur, & mentis turbulentiam pallore uultus ostẽdebant. Hi permanẽt in foribus mœsti: nos domũ reuertimur. Interea loci, dum negocijs pertractãdis assignatus mihi dies aduẽtet, ne tempus ullũ frustra mihi de manibus, ut uulgò dicitur, euadat, de regionis natura, de incolarum

Velaminum capitis uarietas.

B (margin letter beside "tum ornatu")

Cur tam grauia onera imponant capiti.

C moribus, de seruorũ imperio, cæteris'ue rebus, quæ memoratu mihi digna uisu sunt, pro tẽpore scrutatus sum. Quare neq; absonũ mihi uidebitur, si eorũ quæ collegerim pleraq; breuibus enarrauero. Prouincia est Aegyptus, satis ample lateq; à cosmographis & historicis depicta. Vrbem autẽ, prouinciæ nostra tempestate caput, Cayrum incolæ appellant. Hæc est in Asia trans Nilum: Alexandria uero citra, propterea in Africa. Nilus enim, serenissimi principes, Asiam dirimit ab Africa. Vrbs ea primaria populosissima, ingens: de cætero prouincia ciuitatibus aut oppidis infrequẽs: cum sit, præter eas quæ inundanti æstate Nilo partes irrigantur, arenosa, Arabumq; continuis incursionibus infestata: præcipue tamen ob seruorum sæuam tyrannidem oppressa. De quorum initio moribusq;, priusquam ad alia progrediar, pauca pertingam. Vnde ad seruorũ manus tam magnæ molis imperium uenerit, qui Aegypto, Syriæ, Arabiæ utriq;, ac Idumeæ uniuersæ dominantur, uaria referũt: certam uero historiam minime se habere dicunt. Aegyptias fœminas in maritos, deficientibus liberis, ad imperij gubernaculũ sibi tunc seruos suffecisse: quãdo proceres omnes Iudaicum populum, Moyse duce, fugiẽtem insequẽtes, cum suo Pharaone mare rubrum absorbuisset, pleriq; autumant: neq; id publice recitare hæsitant. Sed longæ ambages. Aegyptios alij sua spõte, ut se accepti à Ioseph Iacobita beneficij, qui Pharaonis seruus Aegyptũ uniuersam fame peribũdam uaticinio liberasset, gratos ostenderẽt, ad seruos imperiũ detulisse, prædicãt. Sed priore fabula meo iudicio fabulosius. Qui uero præsentium ratione moti, de ignotis iudicium faciũt, uerisimilius rem differũt. Seruos quondã sumptis in dominos armis, imperium sibi, præsentis cuiusdã exempli argumento edocti, occupasse coniectãtur. Caytbeio nanq; Soldano uiuente, qui felicissimo ductu tres & triginta annos sceptro potitus est, Mameluchorũ seruos Aethiope quodam duce trans Nilum à dominis

D armatos secessisse, multorũ memoria prodebatur. Est enim sub seruorum ingẽs multitudo, cum nullus sit Mameluchus, qui domi non habeat duos aut plures, pro cuiusq; gradu ministerio addictos, Indos, aut Aethiopes famulos precio emptos. Horum defectioni, magno exercitu comparato, Caytbeius ipse occurrit, seruilemq; impetũ armis oppressit. Aliter enim de ipso & Mameluchis omnibus actũ ea tempestate fuisset. Prudẽtiores igitur, interemptis quondã dominis, imperiũ seruos usurpasse pro certo habẽt, cum nullus fuerit unq; hoc Caytbeio potẽtior, ausiq; fuerint sub eius imperio contra dominos insurgere. Quæ uero ex uarijs ego autoribus collegerim, altius aliquanto rem trahendo, non inutilia dictu uestra maiestas accipiat. Ab anno septingentesimo quarto à salute nostra & Christi natali, Aegyptij de Mahometico genere regem, ut se à Græcorũ seruitute liberarẽt, sibi crearunt, qui Caliphus appellabatur. Ab huius Caliphi nomine, reliqui omnes Aegypti reges Caliphi sunt appellati, ad annum usq; tertium & quinquagesimum supra millesimum. Tunc nanque Almerico Christiano Hierosolymorum rege Caliphum bello urgente, Sultani Syriæ regis auxilium Caliphus implorat. Mittitur à Sultano Syriæ Sarraco dux militiæ. Calipho succurrit. Almericum & Christianos pellit. Ast Calipho in uincula coniecto, regnum Sarraco usurpat: seq; iubet Sultanum, à sui principis nomine, non regem, uocari. En Soldanorum initium, anno ab hinc nono & quadragesimo supra quadringentesimum. Est nanq; hic annus quo ego hæc ex itinere scribo secundus & quingentesimus supra millesimum. Non multos post annos Sultanatus hic Aegyptius ad Melechsalam per successum uenit. Is Melechsalam à Tartaris per mercatores magnũ seruorum numerum, qui Comani dicebantur, in Antiochiæ finibus bello uictorum coẽmit. Ita seruos Melechsalam instituit, ut eorum opera liberis abiectis, bello & pace & in prouincijs gubernandis & pertractandis armis uteretur. Melechsalam dominum serui trucidant. De seipsis Tuquemenium Sultanum creant, & regno insident serui. Ita in seruorum

Soldanorũ initium.

A uorum seruitutem ad hæc usq; tempora redacta est Aegyptus. Ex horum collegio Bondocadar Sultanus, anno octauo & sexagesimo supra millesimum du centesimum, à Christianis uniuersam Syriam & Palæstinã abstulit: præter Ptolomaidem, quam deinde Melecastraphus Sultanus post annum tertium & uigesimum à Bondocadar uictoria Christianis ademit. Sancto tamen sepulchro omnes barbari pepercerunt. Ad Caytbeum, à quo digressi sumus, iam reuertamur. Hic est ille Soldanus, cuius auspicijs Turcarum copias ingentes parua Mameluchorum manu sæpius effusas audiuimus. Nec eorum disciplina militari percognita, sum quidẽ admiratus. Nam ubi primum è mõtibus, ut plurimum, Scythicis uenum allati sunt, in quibus inediæ & frigoribus assueti, penè nudi ob duruerunt, in domos suas hi barbari principes rudes illos emptos adducunt: die noctuq; nulla in re alia tempus ullum terere, quàm in pertractãdis armis ipsos patiuntur. Ad quos erudiendos quilibet optimatum, pro cuiusq; opibus stipendio conductos domi magistros gladiatores habet, quibus nuper empti, ueluti sessoribus equi domandi obsignãtur. Ex quorum ferula si in strenuos euadunt milites, in Mameluchos censentur, aliâs famulantur semper. Mameluchorum ordo equestris est, cum stipendio militari pinguissimo. Cuilibet enim ipsorum pecuniarius census per singulas lunas (à luna nanque menses computant) drachmarum auri sex & quadrantis præbetur. Alimoniæ uero quotidiana Mameluchi portio tantũ hordei est, quantum duobus equis sufficiat alendis. Carnium autem libræ, eorum more, tres in singulos diuiduntur. Rotulum ipsi libram uocant: ea est nostrarum unciarum duædeuiginti. Panis uero ea datur portio, quæ ipsi & tribus ministris suppetat. Vnde cum nulla sit his alia præterquam de armorum exercitatione cura, sintq; uiribus pollentes, & laboribus semper cum egestate à suæ gentis natura enutriti, nec apud dominos lectis procumbãt, imò & duro solo, storia tantum supposita uel tapetulo aliquo ueteri constrato quie-

Mameluchorum stipes.

Alimonia.

B scant, mirari desino potuisse tales uiros numerosiores hostium turbas aliquãdo profligare. Hic sermo, serenissimi principes, de ueteribus est Mameluchis. Iuniores nanq; sunt numero pauciores, neq; illa, quam nunc recitauimus, militari disciplina instructi uigent. Veteres enim, exortis post Caytbeium inter principes hos factionibus, mutuis gladijs cõsumpti sunt. Recẽtiores uero ex eorũ scholis, quas uocant Tabachas, nõ maturi armis, ut Mameluchorũ numerus aliquis impleatur, educuntur. Horũ tamen opera, qualescunq; sint, ad regnorũ regimen & præsidium Soldanus utitur. Nec alteriusmodi cuiq; summa rerum creditur. Mameluchi ex Christianis deliguntur. Hi Mahometæ sectã, abnegato Christo, diuitiarum & imperij cupiditate pellecti, amplectuntur. Ex alia gente ulla censent neminem. A Iudæis nanq; fieri quenquam Mameluchũ uetant, quoniam dolosos esse & capiendis armis minime aptos Iudæos putant. Ex Mahometicæ quoque legis uiro aut fœmina genitos in Mameluchos conscribere præ timore recusant. Atque id apud ipsos suis decretis & consuetudine tantum inualuit, ut neq; proprios filios, quoniam ab ipsis postquam Mahometici effecti, aut ex Mahometica muliere orti sunt, armis instruere, uel ad honores & magistratus euocare liceat. Fas est tamen pecunias, domos, supellectilia quæq;, aut prædia natis legare. Ex Mameluchis proceres, ex proceribus Soldani creantur. Quare quonam pacto à Christianis hoc genus hominum originem trahat, quanta'ue cum nostræ religionis ignominia, opprobrio & dedecore hi barbari dominentur, catholici principes, iam colligere potestis. Expergiscimini aliquãdo, & rem Christianam capessite: non deerit sibi Christus. Gens autem ipsa incolarum est imbellis, effœminata, inermis, discincta, mollis, timida: mechanicis tantum artibus aut mercaturæ intenta: uitam silentio præterit ingloriam. Nec alijs legibus à Mameluchis gubernata, quàm absoluto iudicio. Est præterea Mameluchi cuiusuis tanta in incolas uniuersos potestas, ut claua lignea, quam manu

C gestat semper, quemcunque incolam obuium ferire pro libito, uel leuissima occasione sumpta, liceat: quod scilicet ipsum transeuntem tetigerit, aut uenienti non assurrexerit, uel minus honorifice salutauerit, aut non citus loco cesserit. Interdum etiam nullam nactus causam, dum aut temulẽtus aut insanus uel aliàs iratus incedens per urbem Mameluchus occurrit incolæ, ipsum quotquot ictibus libet percutit, nec mussitare miser audet, neque in eius auxilium uel labium mouere quisquam intentat: quamuis pater filium, aut filius patrem à Mamelucho cædi cõspiciat, æquo tamen uultu patiatur, necesse est. Nam perimere incolam in auxilium alterius, ut ipsum de percutiẽtis manu eruat, accurrentem, uel percussum, clauam ne feriat ulterius manu apprehendentem, Mameluchó impune fas est. Multos quippe, nisi caput illis uoluminibus implicitũ, de quibus mentionem fecimus, ferrent incolæ, Mameluchi passim occiderent: cum neque se defendere cuiquam liceat, neque in Mameluchis ulla interdum pietas uigeat. Incolæ cuiquam arma ulla, uel gladiolũ quidẽ acuta cuspide uel recta, apud se habere, equo uel pedibus ambulanti, uetitum est. Redituũ autẽ, præter ordinaria uectigalia, lex est, principum uolũtas. Exigunt, expilant, extorquent, & ad ossa usque excoriant. Propterea etsi animus ad uindicandum se in libertatem à tam impia seruitute adesset, uires tamen deficerẽt: cũ pecuniæ, quæ sunt nerui belli, illis desint: exercitique minime sint armis. Fœminas utraque gens quotlibet, si alendi facultas inest, assumit sibi. Voluptatibus omnifariam dediti, futurorum omni cura posthabita, uiuũt: suoque Mahometæ se magis gratum facere tunc arbitrantur, quando ardẽtius delectationibus incumbunt. A uino tamen abstinere Mahometica illis lege præceptũ est: sed Mameluchi cum uinum assequũtur, multò auidius quàm nos illud bibunt. Fœminæ per uias brachatæ, uiri nudis usque ad genua cruribus ambulant. Vestes tamen uiri ferè talares induunt: mulieres au-

D tem surarũ tenus tantũ: sed fœminæ caligatæ. Insanos, deliros, lymphaticos'ue homines, sanctos esse ac diuino spiritu afflatos arbitrantur, & colunt. Iudicate igitur, serenissimi reges, quàm infausto sydere regiones hæ gubernẽtur, in quibus serui dominantur, liberi seruiunt, graues opprimuntur, stulti extolluntur: ubi nulla fides, nullum ius, nulla pietas, misericordia rara, auaritia immensa, in domibus summa ob multas uxores discordia, foris ingẽs inter se odium. Viget enim inter ipsos principes, ob diuersas post Caytbei mortem factiones exortas, incredibilis inimicitia: nec in re ulla magis inuigilãt, uel ingenia atterunt, quàm alter præcipitio ac ruinæ alterius. Quare unde hæc tam diuersa in una gente studia emanarint, unde sibi hæc adeò rabida simultas initium sumpserit, operæprecium erit aperire. Sed aliquanto altius, ut res ipsa planius intelligatur, repetendum est. Anno, à nomine Christi, quinto & sexagesimo supra quadringentesimum ac millesimum: ab eorum uero seductore Mahomete octingentesimo sexagesimo secũdo uel circiter (ad unguem enim colligere id nequiuimus, quoniam diuerso à nobis ordine, computant annos) Imperatorem sibi Caytbeium uirum Scytham hi serui, quod antiquior, quod'ue & magistratu summo & autoritate polleret, elegerũt. Hic fuit ingenio & uirtute bellica præclarus, tenuitque imperium annos tres & triginta. Quapropter ea diuturnitas imperij Mameluchos fidos illi effecit: quod ipsos sua pecunia ferè omnes coẽmerit, suoque pane nutrierit: ueteribus uel ætate uel bello aut uarijs morbis maiori ex parte cõsumptis. Inter hos una disciplina, uno pane, sub eodẽ domino educatos, duo de lautioribus ac opulentioribus principibus, quorum alter Acbardinus, Campsous Campsomia alter nũcupabatur, inimicitias inter se capitales, etiam Caytbeio uiuente, exercebant. Cum enim ambo Scythæ essent, amboque à paruulis de Ciarchesis uulgò montibus rapti, eodemque pago oriundi dicerentur, Campsous Acbardinum rusticitatis arguebat, præ inuidia, quod faciliores Acbardino Soldanus aditus ad se præstaret: quod'ue potentiores quàm ipse magistratus asse-

queretur

A queretur Acbardinus, animo Campſous cruciabatˀ: ita ut ſit inter omnes uentoſos ambitionis afflatus affectantes: perniciem alter alteri ſemper machinabantur & aſtruebant. Quapropter cum grauiter iam ægrotante Caytbeio, inclinatos ad erigendum aduerſariũ ſuum ad imperium, ob maiores pecuniarũ & magiſtratuum copias, Mameluchos Campſous Campſomia ſentiret: Caytbeiũ adhuc integro ſenſu laborantem, mœſto uultu & obortis lachrymis, cum dictis adit huiuſcemodi: Imperator optime, tanta fuit erga nos omnes tua ſemper humanitas & clementia, quod niſi maiorem tui hominem exuentis, quàm apud nos uiuentis rationem haberemus, ingratiſſimos nos omnium ſeruorum, erga optime de ſe merentes dominos, & ſummorum beneficiorũ nefariò immemores fateri cogeremur. Hunc enim quamuis nobilem, paupertate tamẽ ſummerſum: illum è ſyluis, alium è pecudum cuſtodia, ab horrendis Scythiæ frigoribus, & urgenti fame, ac demum ex miſerrimis magalibus, ad ſummas diuitias, ad præclara palatia, & altos rerum cardines, euexiſti. Conſtituimus igitur, imperator maxime, ne ingratitudinis deteſtabile nomen ſubeamus, filiũ tuũ Mahometẽ, quẽ uti tui deficientis ſimulacrũ ueneraremur, in imperatorẽ nobis eligere. Bonorũq; omniũ hanc ſcito firmam eſſe ſententiam. Caytbeius autem longa rerum experientia ſapiẽs, Campſoi mentẽ aperte cognoſcẽs, qui nõ ſui filij cauſa, ſed ne imperiũ ad inimicum Acbardinũ perueniret, talia moliretur, Campſoum à propoſito diuertere conatus eſt. Senſit enim id potius filio perniciem quàm felicitatem pariturũ: hortatuſq; eſt toto ingenio Campſoum, ut imperatoris electionẽ ordine ſuo ueteri, pro inſtitutis maiorum, procedere pateretˀ. Se uno animo ipſos filiorum loco habere, quos ita fidos ſemper cognouerit: quos'ue ſuo pane à teneris educauerit. Paucis repetitis Campſous diſcedit. Caytbeius aũt non longe poſt animã exhalauit. Campſous uero Campſomia quæ apud Caytbeium egerit enarrans: B Caytbeiumq; ſibi, ut filiũ eligerent, dixiſſe ementiens, de Mameluchis quoſcunque poteſt ſubornat. Mahometem, mameluchis auxiliantibus, in caſtellum ubi regia eſt, locat. Imperatorem creat. Is eſt eo tempore adoleſcens, annos nondum natus ſexdecim. A ſummo eorũ pontifice Mãmetes cõfirmatˀ. Habent etñ & ipſi ſummũ pontificẽ, ad quem huius imperij machina ſi Aegyptij homines eſſent, pertineret. Ius ſuũ, ut cæteri cõſueuere, Mãmeti Cairi regiam tenenti trium millium auri drachmarũ precio pontifex uendit. Is Califfus dicitˀ. E tribunali Soldano ſtanti pedibus uitæ neciſq; liberam poteſtatẽ præſtat. Ipſe deſcendit: ſeipſum ſpoliat: Soldanum imperaturũ induit: abit priuatus, permanet in imperio Mammetes. Qui petulans & imprudens, tantàue mole implicatus laſciuire, ſanguine gaudere, pecunias optimatũ ſitire, necẽ illis moliri cœpit: occaſionẽ nactus quoſdam obtruncat: cæteris omnibus ficto generali cõuiuio inſidias parat. Matri conſilium aperit. Ea fratrẽ ſuũ, qui, Campſous Ciarcheſius nomine, de optimatibus & ipſe unus erat iugulandus, monet, ne eo die quamuis inuitatus, accedat: eius nepotis filij ſui mentẽ detegit. Campſous Ciarcheſius nepoti iratus, qui talia machinaretur, optimates conuocat. Imminens periculũ enarrat: ſibi conſulant edicit. Optimates ubi adoleſcentis animũ quò tendat intelligũt, Campſoo Ciarcheſio magna ob propalatũ facinus pollicentˀ. Rem diſſimulant. Acbardinus interea & Campſous Campſomia, potentiſſimi duo primates, alter pecuniarũ amplitudine, beneuolentia fretus amicorũ alter, ſeſe inuicẽ duabus pugnis aperto Marte, & collatis ſignis, ita proſternunt, ut uitæ tædio confectus Acbardinus, mortẽ obierit: Campſous autẽ Campſomia, domo, bonis, patria, extorris lateat, incertum an uiuat. Ab his duobus diuerſa inter ipſos ſtudia, diuerſæq; factiones, quæ nunc eos exagitant, exorte ſunt. Indeq; eſt, ut intra ſextũ à Caytbeio annũ quinquies iam Soldanicam ſedem euacuarint: et ſeſe inuicẽ Mameluchi ueterani ſuis quiq; partibus fauentes telis conſumpſerint. Ad iam perturbatos optimates redeamus. Per Tomumbeium quendam armorum ducem, inferioris inter princi

P

C pes ordinis, cui etiam Mammetes necem fuerat minitatus, insidias Mammeti parant. Mammetem simul & duos eius Amitinos, quorum cōsilio regebat, structo intra tentoria castrensia cōuiuio, in agro iuxta uiam quā facturū Māmetem iter ad quædam lasciua pulpamenta didicerat inuitatū, obtruncat ex insperato Tomumbeius. Hic fuit infelicis adolescentis exitus, triennio nondū peracto, à patre dum moreret præuisus. Principes uero tum ut amicorū Māmetis animos mitigarent, tum etiam ut accepti à Campsoo Ciarchesio beneficij se gratos ostenderent, Cāpsoū Ciarchesiū eius auunculū, Tomūbeio nepotis interfectore tractante, coronant. Tomūbeius in proditionis mercedē Emirchebir creat. Is est magistratus primus post Soldanum: exercitibus nanque præest. Rebus sic stantibus, Zamballatus qui Damasco Syriæq; preerat, creationi non assentit: arma contra Soldanum parat: est enim eius gubernationis magna potentia. Tomūbeius sese debellaturū Zamballatum offert. Soldanus Tomumbei proditoris uersutiā noscens, quamuis timeret, dissimulat tamen: utq; fideliter ac fortiter se gerat contra hostem, remq; peragat prudēter, hortatur, suadet, rogat, multa pollicet. Sed incassum omnia. Colligit exercitū Tomumbeius: in Zamballatū mouet: in Syriā proficiscit. Conuenit Zamballatū: nouam proditionem astruit: colloquuntur: fœdus ineunt, Cairum ueniunt: Campsoo Ciarchesio regnū abripiūt. Prehendunt Alexandrię intra munitā arcem: custodijs fidis traditur. Imperauit hic menses tantū uiginti. Zamballatū sceptro præficiunt. Nemini parcere Zamballatus cœpit. Optimatū quosdam diuersarū partium strangulat: alios in exilium mittit: plerisq; perniciem machinat. Venetos, Genuenses, cęterosq; mercatores in Soldanicis regnis cōmercia tractātes, expilat, in carcerem & catenas trudit, tormentis, ut ab eis pecuniam extorqueat, affligit: nullū deniq; sæuitiæ genus prætermittit. In odium propterea principū & Mameluchorū omniū incidit. Quapropter
D eodem Tomumbeio, cuius ductu emerserat, moliente, proceres à Zamballato deficiunt: intra castellum regiam domum illum obsident. In diem nonum capitur. Alexandriā & ipse uictus, ut fraus fraude puniatur, custodiendus mittitur: in ipso carcere post tertiū uix mensem uita strangulat. Imperauit hic menses nō integros nouem. Regia in Tomumbei potestatē uenit. Sedem capit. Coronat. Tomūbeius cum primū sceptro potitus est, non modo in diuersæ factionis proceres & Mameluchos, quorum arma uereret, sed etiam in populum, crudelitate media sese imperaturū existimans, sæuire cœpit: nouas exactiones excogitat: sed præter cæteras, unam immoderatā promulgat: taxari domos omnis tam incolarum q̄ procerum & Mameluchorum imperauit: pro cuiusq; domus ualore locationem exegit semestrem: qua exacta, iterum persolui aliam uoluit grauiorem. Quanto enim quęlibet domus, huic rei præpositorū arbitrio, decem mensium tempore locari si locanda foret cōpeteret, tantum extorsit. Audite aliud intolerandum. Hic tam suæ legis hominū, q̄ Christicolarum & Iudæorū, quoscunque diuites fama esse didicisset, de medio tollere, quæsitis occasionibus, nitebat. Cumq; proscriptorū domos integras aliquādo depredaret, supellectilia bonaq; omnia, quæ de miserorum thesauris rapiebat, ad mercatores & ciues diuidenda mittebat, cum mandato, ut illa duplo coēmerent. Quod si primo edicto recusassent, nō minorem in eos sæuitiam exercebat, q̄ si in crimen læsæ maiestatis incidissent. Consiliū igitur proceres omnes inierunt. Arma capiunt, castellū sepiūt, Tomumbeium obsident. Qui die septimo, de uictoria, ob scelerū conscientiam, desperās, per cuniculos è castello descēdit, intra urbem aufugit. Dies latitat quadraginta. Proditus tādem à suismet asseclis, à Zamballati familiaribus, quē strangulari iusserat, trucidat. Ita octauo nondū mēse peracto, generalis pernicies gladijs inimicorū confodit. Conueniunt proceres ut imperatorē deligant: omniūq; suffragijs stat Campsoum Gaurū, qui tunc Deudarius, id est curiæ prætor, erat, imperatorē creare: tum quoniā Tomumbeio deuinctus erat intima necessitudine, ut

A ne, ut Tomumbeiæ factionis perturbatos animos pacarent: tum quod is neque uafer uir esset, neq; potentia pecuniarũ pollens. Quare deiecturos se illum facile post sedatos Tomumbeianorũ furores arbitrabant. Campsõũ igitur Gaurum adeunt: sceptrũ offerunt. Renuit Gaurus: ut se coronari patiat, hortant. Inclamitando iterũ recusat. Instant hi, abijcit ille. Se nullo pacto idem onus subiturũ, nolleq; se huic tanto periculo addicere, frendens prædicat. Imperitũ, impotentẽ, ineptum se, huic tantæ machinæ regendæ, fatet. Ex aduerso illũ stimulant: & quo acrius sumere prouinciã abnegabat, eo auidius illi ut prouinciã sumeret, persuadere conabant. Id cum assequi ab eo minime possent, pensilẽ illum & illata ui in castellũ portãt. In soliũ locant regiũ. Pontificẽ qui eum sceptro coronaq; muniat adducunt. Is iterũ, (astus & simultates collegarũ ac perfidiã noscens, nihil sibi minus q̃ quod alijs acciderat pertimescens) conquerit cogi se, qui minime diues sit, ad imperiũ capessendũ: cum naffacã, id est donatiuũ, Mameluchorũ minime potis sit persoluere. Vetus est enim apud ipsos cõsuetudo, ut quicunq; assumuntur in regni habenas, singulis Mameluchis drachmas auri centũ in strenas, proceribus uero pro cuiusq; gradu diuersa millia, impartiat. Quod donatiuũ ipsi uocant naffacá, ultima acuta. Nec proditionis nota illi Mameluchi aut optimates taxant, qui cõtra eum Soldanũ arma ceperint, á quo pecuniarũ hanc summam nõ habuerint. Quæ nummorũ copia excedẽs interdũ decies centena millia drachmarum auri, Soldanos cogit plerunq; eas extorsiones exercere. Ad hoc proceres suo Mameluchorũq; priuatorum nomine Gauro respondent: Bono animo sit: octo se menses, donec ex regnorũ prouentibus pecuniã colligat, expectaturos suum quisq; naffacá, pollicent. Sedet igitur quamuis inuitus Campso Gaurus, Isq; est quẽ uestro catholico nomine legatus adiui: sed in regno securior cæteris, quod ijsdem artibus sibi nõ parauerit imperium, quod úe ipsis benignitate

B præcellat. Ast, uti solet in reliquis inter mortales, fortuna uices nostras cõmutauit: quando paratissimas habiturũ mihi Soldani aures arbitrabar, tunc á primo proposito longe alienũ cõperi. Multa enim tum in caput meũ, tum in uestrã famam, oratores Afri, (quos in foribus Soldanicis mœstos expectare nostrũ euentum suprá memorauimus) cum populo & optimatibus moliti fuerant: adeoq; illos suo & Granatensiũ ac Iudæorũ expulsorum nomine subornauerant, ut primarij Soldanicæ parti inhærentes eum turbati adierint, illiq; ruinam imminere prænunciant: quia publicis uocibus, Soldanum, qui regum suæ legis hostiũ oratorem honorifice tractauerit, Christicolam esse, ipsiq; Maurorum perniciem placere, per urbem populus uniuersus proclamat. Sibi suisq; cõsulat, hortãtur. Maximum esse iam inter Mameluchos, diuersarũ partium pręcipue, murmur exortum: qui, ut recens capiant naffacá, rerum nouarum studiosissimi sunt: mutariq; Soldanum quoto mense exoptant. Nec uehementiorem aliam emergere posse occasionẽ, qua prõptius Mameluchi ad arma capiẽda, si seductor princeps oboriatur, induci queãt, q̃ tutandæ Mahometicæ legis, ut populo gratũ faciant. Soldanus his atq; alijs pluribus á suis proceribus auditis, timens ne ipse q̃q; præceps deijciatur, q̃uis inuitus, Trucimanũ accersit: quæ proceres retulissent enarrat. Vt me noctu educat, ne qua populi seditio cooriatur, imperat. Veniam á me petat, edicit: nõ posse sine suo suorumq; discrimine me hactenus admittere, dolens aperit. Proceres Trucimano, q̃d mihi fauere uidebat, coram Soldano mortẽ minitant. Tyrannos uos esse ac uiolentos et fidefragos reges, intra quorũ ditionẽ sit Trucimanus oriũdus, iactatis manibus & fronte rugosa despumãt. Literasq; tutelares uestris catholicis nominibus ac sigillis insignitas, ab eis quos ob nefanda scelera eiecistis, allatas plures ostendũt. Trucimanus igit Soldani dicto perturbatus, & procerũ minis perterritus, ad me Saturni die pridie nonas februarij, iam declinante, reuertitur: quæ gesta sint enarrat: ut me ad discessum accingam, Soldani nomine, iubet: tutelares Maurorum literas ostendit. Ego autem in Truci-

C manipallentis faciem protentis oculis parumper hæsitans,ex intestinis,ut aiunt, cor fabricans,frendere ac iactare dexteram,ira concitus,in Soldanũ & suos proceres uerba iacere ignominiosa cœpi. Barbaros esse qui primis delationibus moueãtur proclamo.Potentiam eorum esse ferè nullam:uestram uero immensam. Posse illis quicquid emergat nocere : uobis autem neque robur adamantinum, ostendo. Ipsos esse numero paucos, & hac tempestate imbelles : uestros incolas innumeros & bello aptos esse omnes,aperio. Argumentũ amplitudinis uestræ à Cantabris,quos Bizcainos:&Laletanis,quos Catalanos nuncupatis,capiant. Qui cum sint uestrorum regnorum populi quidam minutissimi, ab omni hominum memoria illorum semper littora incursionibus piraticis infestarunt. Mulieres etiam interdum nostrates Maurorum acies profligasse compertum est.Eant igitur, eant tuus hic Soldanus & sui proceres,nos armis adoriantur : & ulcisci,si qua sit per meos reges illata Mauris iniuria,aggrediantur. Mediusfidius,Tangaribardine,arbitror,hac nostra tempestate qua per reginæ nostræ dotem,& regis hæreditarium patrimonium Hispania est ulterior citeriori adiuncta,nullam esse humanam potentiã quæ nobis damnum ullum inferre potis sit. Quod uero nos qui in ultimis occidentis oris sedem regiam habemus, magna complecti possumus,colligere hinc potestis:à Gadibus & extremis terræ oris, adusque uestrorũ littorum prospectũ, imperium nostrum protenditur. Baleariũ enim,Sardiniæ, Ebusi,Siciliæq;,& aliarum plurium insularum, catholici reges mei domini sunt. Et quod maius est, ea Neapolitani regni pars quę Adriatico mari adiacens orientem spectat, in eorum potestatẽ nuper uenit. Quæ igitur est hæc inscitia uestra? quæ cæcitas tuos istos Barbaros obtundit, ut regum tantorum oratorem se abijcere posse, quin aliquando pœnas luant, existiment? Adito igitur iterum Soldanum, meoq; nomine illi hæc aperito, fore ut non multò post meum reditum

D quam longas manus habeamus: quam'ue potentes ad omnem à nobis iniuriam propulsandam simus, intelligat. Si uero meis dictis auscultauerit, luce clarius illi ostendam,meum aduentum salutem, imperijq; firmitatem ei præstiturum. De his autem quę illi per eliminatos à nobis,ob eorum spurcitiam,Sabbatinos Mauros q; rebelles Granatenses,ad lauacrum baptismi per clementiam admissos,auribus admisere : quamuis eorum quæ fecimus rationem nemini reddere cogamur, neq; potis quisquam sit à nobis eam exigere:plena tamen mensura satisfaciam,& multa quibus principum suorum animos sedare, ac sibi proniores reddere facile poterit, ipsi me dicturum polliceor. Quare peruicaciã deponat, ac ut benignas mihi aures in parua hominum frequentia præstet,si illum amas,suadeto. Postquam autem quæ dixerimus intellexerit,liberum ei quęcunq; constituerit,imperare,non minus q̃ nunc erit. Tangaribardinus meis dictis diligẽter animo reconditis,respirans aliquantulum à concepto mœrore,pauca dehinc mecũ repetens,ad Soldanum, inter eundum reputans, quibus modis nostra referens illum nouo induat proposito,proficiscit. Astu suo (est enim sagacissimus & longa rerum experientia prudens) Soldanum pacat,timorem soluit, spem præstat. Vt per regiæ posticum ad eum solus ingrediar, contra morem maiorum, operã dat. (Auditus fuit enim nullus unquam orator ab eis post hominum memoriã secretò.)Statuto dominico die,sole nondum exorto,admittor. Cœptum est agi, de regni Granatensis debellatu,de Iudæis eiectis, de Mauris opressis multa: sed de mutata religione multo plura prępofuit. Postq; Soldanus conticuit,huiuscemodi ego sermonẽ exorsus sum:Serenissime omniũ imperator Mahometęorũ, querelas minasq; ingentes quas interpres hic tuus nudiustertius ad me detulit, quasq; tu præsens edicis,diligẽter memoria suscepi. Quare si mihi,ut quæ sentiã respondere possim,uenia prestabitur,tibi & oratorio muneri meo late satisfactũ iri scio. Aures se mihi daturum faciles pollicetur : quæcũq; in mentem uenerint, loquendi uenia impenditur. Tunc sic edissero : Granatam multasq; illius regni munitas

Pulchre Soldanum sibi attentum reddere studet.

A munitas urbes, catholicos reges meos tuę legis cultoribus ademisse: uictis fidem non seruasse, per uim ad Christũ multa Maurorũ millia coëgisse, coquereris: dehinc te daturũ operã ut ipsos facti pœniteat, minatus es. Hoc primũ, magne imperator, ut ordine utar præpostero, habeto. Catholicos regẽ & reginam Hispaniarum (qui me miserunt, ut quædam Hierosolymorũ incolarum nomine à te impetrarem, non ut tibi de factis eorum rationem redderẽ,) esse ita potentes scito, ut nullas humanas uires aut arma uereantᷣ: propterea superuacaneũ est existimare minas posse quicquã proficere. In caput enim cuiusq; nos impetere uolentis, eius audacia recudetur. Est enim illorum imperij amplitudo ingens adeò, ut ab Oceano qua sol decidit, adusque sinum Adriaticum, qua latus Italię tua littora prospectat, per Herculeũ fretum tractu perpetuo cum Sicilia & Calabria, quæ magna Græcia quondam appellabaᷣ, & Apulia, parandis bellis aptissimis, cuncta his subiaceant. Quàm innumeras possint armatorũ copias, quandocunque opus esset, comparare: ꝙ strenuus sit quicunq; Hispanias miles incolat, ꝙ dominis fidus: quàm dicto parentes suos principes, qui potentissimi sunt, mei reges habeant, incredibile dictu est. A summo nanq; ad minimũ, ab agricola ad auratum equitem, nullus est intra orbem Hispanum, qui non se tunc gloriosius uiuere, quãdo emori pro regibus suis succurrerit, quàm uiuere uitam, arbitretur. De his non plura: quandoquidẽ meo nomine Tangaribardinus tibi cætera cumulanter enumerauerit. Nunc autem, quamuis nec tibi, aut uiuentium cuiquã à nobis rationem exigere posse uires sufficiant: nec ut tibi horum quæ nunc dicam quicꝗ præponerem, nihil demandatũ sit: cum iam satis quãti sint mei reges intellexeris: quales sint, & quãlonge alij quàm tu tibi persuadeas, audito. Regnũ illud Granatense, quod debellatũ à nobis isti conqueruntᷣ, contra ius fasq;, Iuliano duce, qui Calpæ & Septæ, aliorũq; plurium oppidorũ in occidui maris faucibus dominus erat, cum reliquis Hispaniarũ regnis Mauri quondam armis occu-

B pauerant. Is enim Iulianus occasionẽ nactus, quod Rodericus rex, qui tunc uniuersæ imperitabat Hispaniæ, filiam suam de reginæ nymphis unam stuprasset: Miramamolinũ Mahometicæ legis monarchã cum ingenti exercitu ex Mauritania in eam Hispanię oram quæ Bętica dicitur traduxit: totamq;, profligatis ter per Iulianũ collatis signis Roderici copijs, Miramamolinus, præter pauca montana, oppressit. Adeoq; postꝗ sibi Miramamolinus Hispaniã usurpauit, in Christicolas omnes sæuitũ est, ut relictus fuerit nullus Christum recusans abnegare, qui Maurorũ gladijs non interierit. Transactis annorũ iam pluribus curriculis, Christicolæ tandem resipiscentes, aliquantisper ab hac dira illuuie sese redimere attentarunt. Pelagio quodam nobili duce de montibus pedetentim descendunt: Maurorum copias, fœminis etiam è rupibus cum saxorũ deiectione primum, deinde cum telis adiuuãtibus, profligant: retrocedere, montiũ radices deserere, intra munitas urbes se recipere, cogunt. Quare paulatim Christicolarum animos necessitate, iustitia, Maurorumq; truculenta tyrannide, indies magis ac magis excutientibus, Hispaniæ utriusq; cæteras regiones meorũ regum proaui in libertatẽ uindicarunt: quod uero supererat, ipsi nuper uirtute bellica domuerunt. Affecimus igitur iniuria neminẽ: cum ius suum tueri, suaq; de iniuste possidentium manibus cuiq; liceat, cum possit, abripere. Quod uero fidefragos illos, aduersa tantum parte audita, ita solutis habenis appelles: uictisq; nõ pepercisse, conqueraris (da ueniam quæso) temere factum est: nec decuit maiestatẽ tuã nobis inauditis, in ea uerba non rege digna prorumpere. Oro attendas imperator optime: Cũ Granatensis regni urbes in deditionẽ nostrã uenissent, multi à meis regibus, ut in regno nataliq; solo suo cum liberis & uxoribus permanere liceret: alij ut discedere possent, literas tutelares impetrabant: quas illis mei reges capitibus interpositis, dummodo in fide persisterent, neue quicꝗ contra eorũ maiestatem committerent, impartiebãtur. Nunc autem hi quorũ plurimi scelerũ cõscij

Oratio oratoris ad Soldanũ iratum.

C aufugerunt: alij rationis inimici, & nouarũ rerum cupidi, rebelles, seditiosi, facinoribusq; imbuti, ad te cõfluunt: exaratas à meorũ regum clemẽtia literas ostendunt: quid ipsi admiserint occludunt, cooperiunt, tacent: fugam suã eiectionẽ & perfidiã appellant. Constabit nunq; de ore meorũ regum, uerbũ ullum uanum aut mendax excidisse. Ad baptismum præterea Granatenses omnes ui coactos fuisse, tibi ementiti sunt: nihil à uero semotius uiua uox ulla protulit unq;. Vnde q; perniciosum sit primis flagitiosorũ delationibus ad iram moueri, colligito. Catholici rex & regina Hispaniarum se multo magis re q; nomine Christianos esse profitenť. Christianũ eum nos appellamus, qui Christi uestigia nitiť imitari, doctrinam sequi, legem seruare. Christus neminẽ unquã ad se inuitũ adducere aut allicere est conatus: uim cuiquã, ut Christianus efficiať, inferri pręcepit nunq;: imò nostra lege cautum est aperte, ne quisq; alienæ legis ullius cultorẽ metu aut ui impellere audeat: cuius rei tibi sint argumento Maurorũ tot millia, quot per tua regna transmearunt, ac Iudæorũ multitudo ingens expulsa. Hos omnes cũ sub eorũ essent potestate, nónne ad baptismũ coẽgissent, si per legẽ licuisset? Cũ igiť non eos coẽgerint: cum libera illis, quacunq; sederet animo proficisci, amplé sit uia patefacta: q; leuiter falsoq; te Granatenses obtundãt, cognoscito. Granatenses quater sumptis armis (quæ nullo modo habere quenq; apud se ex cõposito & fœdere conscripto licebat) in urbe ipsa sceptratos præfectos, in Bellesychio munito oppido plures electos milites, in Rondæ cõuallibus armorũ duces cum ingentibus copijs, trucidarunt. In montibus uero niuosis, quos Alpuxarrenses uocant, in quorũ radicibus Granata urbs iacet, locorum asperrima freti natura, ita furiatis animis defecerunt, ut regẽ ipsum, cum centũ millibus peditũ, quindecim aũt equitũ, pertinaciter expectarint: nec cedere unq;, aut arma deponere uoluerunt, donec aperto Marte profligati, plures interierint. Quibus isti supplicijs

Nemo armis ad fidẽ Christi cogendus.

D affici merebanť? Quę multa satis erat ad hęc scelera? Excoriari à uertice ad pedũ plantã ipsi, utq; filij & uxores ipsorũ cum omni familia in seruitutẽ redigerenť, bona fisco addicerenť, ex lege promeriti fuerant. Cum in hæc sese pericula, sua nimirũ dementia, cõiectos cernerent, emissis ad cœlos uocibus, baptisma baptisma proclamare omnes passim cœperunt. Catholici uero domini mei, quibus est insitũ à natura esse iustos, misericordes et pios, ad eas supplicũ preces cõmoti, tantorum facinorũ illis ueniam, uxoribus ac natis libertatẽ, bonorum remissionem, animo clementissimo sunt impartiti. Eo tamẽ præcipue, quod nostra lege uti neminem cogere recusantẽ, ita neminem abijcere uenientẽ, sancitum sit. Eia nunc optime imperator, quid si tot ab incolis tuis alienæ legis præsertim, in te ausu temerario cõmissa fuissent facinora? Satis ne animo tuo satisfactũ fuisset Mahometica ipsos instituta implorasse? minime quidem arbitror: tanto maxime cùm pecuniario damno. Eorum nanq; spolia, si cum uxoribus & filijs eorũ bona uenum fuissent exposita, decennales tuos redditus proculdubio superassent. Nec te prætereat uelim, duo esse regna, Valentinũ scilicet & Aragoniũ, hæreditario iure antiquissimo regibus meis subiecta: in quibus plura Mahometæorũ quàm Christianorũ millia, omniũ opinione, degunt. Hi habere sua templa, equis ambulare, tela, cũ iter faciunt, gestare, ædificare domos, agros colere, armenta possidere nõ minus libere atq; Christianis ipsis permittiť: nec minores pęnas dat Christicola, qui Maurũ molestia uel iniuria afficiat, q; si Maurus Christicolã. Quàm beate isti sub meorũ regum imperio cum pacifici sint, & minime seditiosi, uiuãt, si scrutaberis, Granatenses meritissimas luisse pœnas iudicabis. De Iudæis autẽ, deterioribusq; neophytis ex legibus, quæ te cura fatigat? quid ad te? Hi sunt à meis regibus de omnibus eorũ regnis, tanq; rabida pestis, eliminati. Proh si scires, q; morbosum, quàm pestiferũ, quãq; cõtagiosum pecus istud, de quo loqueris, sit. Tactu omnia fœdãt, uisu corrumpunt, sermone destruunt, diuina & humana perturbãt, inficiunt, prostrant, miseros uicinos circumueniunt, radicitus expilant,

A. lant, funestant, ubicunq; pecunias esse presentiunt, tanq; odori canes insequunt, detegunt, effodiunt: per mendacia, periuria, dolos, insidias, per lites, si cætera nõ suppetunt, extorquere illas laborant: aliena miseria, dolore, gemitu & mœstitia gaudent: felicitati inuident. Perniciẽ notis omnibus atq; etiam sibi inuicẽ semper cum fremitu machinant. Væ domibus quarum istis secreta rimari licet. Nosces aliquãdo, nosces, si longos annos tibi fata præstiterint, quod hominũ genus hoc sit, cui tu patrociniũ præstas, quod intra tuas oues cõmisces: q̃ obscœnum, detestabile, uile, execrandũ: q̃ deniq; detrudi debeat ab omni humano cõmercio. Sapientissimos uiuentiũ tunc fuisse meos reges fateberis, quãdo de tam reijculo & morboso pecore exterminando cogitarunt. Si hos amas: hos tibi habeto. Quid uis tibi referat gens hæc abiecta? latrone aut subdolus proditor, si quem tu eiusmodi morte dignum in exilium miseris, uel tantũ flagellari iusseris, cum per alienas terras uagabit, maiestatem ne tuam laudabit? Misericordẽ te propterea uel clementẽ appellabit? non certe: quocunq; ẽm diuerterit, te crudelẽ, impium, bonorum persecutorẽ, se iniuste depulsum, prędicabit: sua scelera tacebit. Ast si in prudentẽ aliquem auditorẽ inciderit, te iniustũ esse, tua causa non audita, minime persuasum relinquet. Quare serenissime imperator, aduertito, ne hi nefarij delatores in aliquã te calamitatẽ coniȷciant: si tibi consulueris, tuæ posthac aures liminaq; hominibus huiuscemodi nunq; patebũt. De his iam satis multa. Nunc aũt ut ad te iam ueniã: si ea quę sum meorũ regum noĩe petiturus impetrauero, rumores à meipso per hanc amplissimã urbem tuæ ditioni subiectã, per Trucimanum, reliquos etiã Palatinos qui mecum uersant, spargam: aduenisse me, fraternum fœdus te cum meis regibus inijsse, easq; classes quas in Apuliæ Calabriæq; portubus habent, cum delectis militũ copijs, præsto fore, si qua in te defectio exoriatur, aut bellica uis ingruerit, ut huc uolitent in auxiliũ tibi, prædicabimus. Ita in hac tuorum principũ incõstantia, & imperandi cupiditate, nostræ, & si fictæ, amicitiæ fama, cum simus mari & terris adeò potentes, maximã tibi poterit utilitatẽ parere. Temperatius nanq; de insurgẽdo in te, armisq; capiendis, tui aduersæ partis principes, si hoc suspicant, cogitabũt. Finitimi pręterea reges, qui Syriæ felicissimæ prouinciæ tuæ inhiant, serius te bello tentare audebũt, si nos in tui auxiliũ uenturos uerebunt. Aperito igitur mentis oculos, serenissime imperator, & sortem, quæ sese tibi obtulit, opportunã apprehẽdito: libẽtiq; animo ea perficito, quę mei reges exoptãt: & fortè sedes hæc tua, quę subtili uitro fragilior est, in adamantinum robur ex hoc nostro cõmercio conuertetur. Quæ aũt petimus, summe imperator, factu quidẽ facilima, tunc tibi aperiã, quando pacato ab istac iracunda perturbatione animo ad teipsum te redijsse cognouero. Hęc ego. Soldanus uero, interea dum ego ista recensebã, ex ore meo, quamuis ea minime caperet, meos motus tamen tum iracũdos, tum placidos, acutos, interdũ graues colligens, pendebat: scire iam quæ dixissem maiorem in modum affectabat. Tãgaribardinus interpres inter nos tertius, qui nõ minus, q̃ egoipse, uestræ gloriæ cupidus esse mihi uisus est, auido Soldano, affectu non minore, nõ inferiore animo, lingua nõ timidiore, suo idiomate quæ pręposuerã, refert. Inflatus interdum de uestra potentia rubicundo uultu edisserit: placido interdum sermone ac ore subrisibili solertissime, de uestra erga bonos benignitate recenset: atq; etiam interdum, quàm uirtute bellica felices sitis, enarrans, minabũdos oculos attollit. Gaudebam ego Soldani intentum animũ, nutusq; dicta concipientes inspiciẽs. Postq; igitur Tangaribardinus finẽ sermoni suo fecit, Soldanus sese amicis oculis ad me conuertit: & multa iterum de uobis, de regnis uestris, percunctatur: an uera sint, quæ ego de uestra in rebelles Mauros clementia argumentatus fuerã, interrogat. Vero esse omnia ueriora quę dixissem, affirmo: posseq; id illi facile fieri compertissimum, si ad uos oratores uel secretò exploratores miserit, aperio. Quod si fecerit, quanti sint momenti res uestræ, quantum ue stabilitati ipsius si-

B

C mulatæ nostræ societatis sparsus uulgò rumor conducere potis sit, ipsum cogno
sciturum, enuncio. His atq; alijs pluribus ab ortu solis adusq; meridiē ita discus=
sis, confirmatis, cōfutatis, cōclusis, uestra mandata aperio. Soldanus ad ea omnia
perficienda, quæ uestro nomine petiero, animū disponit: me dimittit. Principes
propter metū cōcitatæ multitudinis perturbatos, ad se iubet tam fictos q; amicos
die postero accersiri: ne facile improborū susurris Iudæorum, & profugorū Gra
natensium querelis moueantur, monet: periculosum esse quacunq; in causa, al
tera partium tantū audita, iudicare. Iudæorū fraudes, nequitiam, hostilitatem in
omne genus hominū, meis uerbis pręponit. Ne sit illis de tam fœtido, despecto,
liuido, scabiosoq; pecore solicitudo, suadet. De Maurorum autem leuium Gra=
natensium conquestibus, inconstantiā, defectiones, crudelitatē ipsorum, uestro=
rum uero ducum ac militum internecionē, edisserit. Quid foret interrogat, si ta=
lia per suos subditos in se ullo tempore emersissent facinora: aut si sumptis armis
tot in ipsos Christianorū millia defecissent, quot Maurorum in uestram coronā
defecerunt. De uestrorum regnorum amplitudine, de potentia, felicitateq; ue=
stra, multa ip semet enarrat: quantam possit regum tantorū amicitia sibi & ipsis
utilitatem afferre pronunciat. Horrescunt proceres exempli simulacro: uos ad=
mirantur, quæ ipsos angebat curam eijciunt. Soldano unanimes omnes, quod
sibi ipsisq; adeò prudenter prouideat assurgunt, gratias alij fictas, ex corde imo
alij depromptas, agunt. Soldanus deinde proceribus bene persuasis, domumq;
dimissis, Trucimano accersito imperat, ut famulos à manu regios ad me ducat:
ut quæcunq; ordirer ego, ipsi cōtexerent: chirographa quæcunq; uellem, cōscri
berent: ad se postmodū sua manu signanda perferrent. Mandatū Trucimanus
exequit̄: ad me ueniūt chirographarij. Consiliū ego et Hierosolymitani templa=
rij, qui ad me per cursores acciti uenerāt, inimus. Petitiones uestras cōscribimus:
D (quarū prætextu uos me catholici reges ad iram horum Barbarorū pacandam,
qui se Christicolas omnes orientales demersuros uestra causa minabant̄, orato=
rem misistis.) Vt Hierosolymis uetustate collapsa reficere, ut ea quæ ruinam mi
nātur, à nostris maioribus ad Christi memoriā ædificata, resarcire permittat̄: quę
Mahometæi sacerdotes nullo unq; tēpore ab imperio Christicolis erepto reno=
uare passi sunt. Soldanis em̄ præteritis, Mahometea lege uetitū id fuisse, sacerdo
tes persuaserāt. Neq; in ipsa urbe solū, sed in Beryto, Rama, Bethleem, cęterisq;
locis quibus extant aliqua de Christi gestis monumēta, modò uelitis, iam licet re
ficere. Præterea ut nouæ exactiones & recētia tributa tollant̄, quę per Soldani=
cos magistratus in peregrinos ad intolerandū iam cumulum adaucta fuerant, &
persoluere nemo iam quiret: utq; ignominijs in peregrinos illatis prouideretur:
ad uetera maiorum tributa peregrinorū persolutiones redigant̄: si quis peregri=
num posthac molestia uel ignominia confecerit, grauiter puniat̄, efflagito. Hæc
breuibus, Christianissimi duo cōsortes & clara orbis lumina, ne grauibus impli=
citos longa nimis oratione fatigem. Ad alia igit̄ deueniamus. Interea dum chiro=
grapha per famulos à manu expediunt̄, negocijs iam exolutus, si quę sint Aegy
ptiorum ueterū adhuc per ea loca monumenta perquirens, duas pyramides mi=
ræ magnitudinis trans Nilum in agro Babylonico, ad milliare tamen circiter ui=
gesimum extare cognosco: ab urbe nanque ipsa Cairo apparent. Quare ut mi=
hi liceat conuicina lustrare, à Soldano per Trucimanū exposco. Placere sibi sum
mopere Soldanus respondet. Attamen ne sine tuto comitatu ullo pacto exeam
domo imperat: propter populū ab oratoribus Afris, à Iudæis, à neophytis ex le=
gibus, & à Granatensibus ad iram impulsum. Cōfestimq; duos ex Palatinis sibi
charioribus principibus accersit: ut ad me ueniant, ne me unq; deserant, ne de=
trimenti quid mihi aut molestię accidat, edicit. Trucimanū, qui nobis erat dux fu
turus, ut omnia diligenter inspectet, periculis omnibus prouideat, ut incolumes
ducamur ac reducamur, cum animi angore & ingenti solicitudine monet: se cu
ram

A ram nō depositurū, donec nos rediisse prȩscierit, enunciat. Postero die, qui erat
septimus Iduū februarij, hora antelucana, facibus accēsis praeeuntibus, ad uisen
das pyramides iter capturus exeo, Trucimano & duobus aulicis optimatibus cū
ingēti comitatu me circūsepientibus. Ibi ciuitatis eius longitudinē esse immēsam
hoc argumento collegi. Trucimani domus, quae mihi hospitio fuerat obsignata,
mœnibus urbis inhaerebat: à latere tamē urbis initio aduerso Nilo stadia circiter
quatuor. Nec urbis ipsius ultimū suburbiū, q̄d adhuc Babylon ipsi appellāt, per=
currere desieramus, quādo iam sol ab horizonte nihil minus horis duabus emer
serat: alicubi tamē sine domorū frequētia plerisq; spaciolis interiectis. Vrbe igit à
tergo relicta, cum primū Nilū tranauimus, inter palmeta quae uisum adhuc no=
bis parump praepediebāt, sese nobis instar montiū elatae in planitie uasta pyrami
des offerūt. Has adimus: uisas admiramur. Tunc Bilbilitani uatis Hispani uestri
Martialis carmen de pyramidum miraculis non inepte prolatum iudicaui. Sunt
quidem inauditae molis, ingens structura: nec iam quae de uiginti millibus homi *Pyramides.*
num, cum uiginti annorum labore, cum inenarrabili panis, ceparum ac porro=
rum numero & pondere, ab historicis edisseruntur, fabulosa esse cōtenderem.
Ipsarum tamen altera grandior est, sed forma pares. Sunt nanque pyramides o=
mnes orthogoniae, aequilaterae, amplae, ab imo in acutū semper ad uerticem us=
que leniter tendentes. Est earum altitudo ingens adeò, quod in radice stantibus
quicunque ascenderit, dimidio minor uideatur. Per ipsarum ego rupturas, quae
fuerunt ad alia intra urbem aedificia construenda excoriatae, ex meis familiari=
bus iussi quosdam ascendere: qui caligari sibi despiciendo oculos, mariaq; ac ter
ras sese sub pedibus habere existimasse, retulerunt. Ab imo in modum turbi=
nis acui uidentur: sed lapideam tabulam triginta hominum capacem quae totū
claudit opus, in culmine maioris iacere, qui ascenderant nobis enarrarunt. Hu=
B ius egoipse grandioris circumferentiam dimensus, de quatuor lateribus unū re=
peri quindecim supra tercentum meis passibus constare. Quare quod extra so=
lum patet, esse passuū in gyro circiter tercentū supra mille colligit: sed longa ue=
tustate, saxorumq; fragmētis tellurē ibi plures cubitos creuisse, subrutamq; nūc
esse pyramidē, & multo quondā fuisse spaciosiorē, comprehendit. Nec his cōten
tus, solidá ne sit aut cōcaua pyramis, interrogo. Tunc sic ex principibus alter ser
monem orditur: Ex quo structuram hanc, quisquis ueterū illam cōdiderit, absol
uit, incolarum nemini constitit unq;: aditum habere, aut concauam esse praesen
sit: neq; enim magnae nobis curae est huiuscemodi secreta indagare: nostra uero
tempestate ignotus quidam ex Mauritania uobis finitima, qui sibi peritiam anti=
quitatis arrogabat, ad nos uenit, Soldanū efflagitat, ut ostium pyramidis huius,
quod se didicisse praedicabat, aperire liceret: inuenturum sese absconditos thesau
ros inquiens. Venia impenditur: huc uenit: pyramidis huius latus ȩstiuū orien=
tale perquirit: ostium clausum paulò differentem à caeteris inuenit: claudentem
ostium lapidem tollit, qui iacebat in ipsius lateris medio, ab imo dimetiendo ad
summum. Nec uir iste usquam gētium apparuit ultra. Pyramidem igitur lustra
uimus: & quà Maurus ille aditum patefecerat, latus capimus: ex meis comitibus
iussi, cum facibus accensis siliceq; parato ad ignem, si faces extinguerentur, excu
tiendum introire. Ego autem & unà mecū principes ex ostij faucibus despecta=
mus. Est uia leniter decliuis, lubrica, marmorea, angusta, passuū clxxv. uti aiunt,
qua uix genibus flexis, aut si pedibus, inclinato ad uterum capite, descendere li=
ceat: descendunt igitur, quid ibi sit quaeritant: forniceam cameram passuum for
tè duodecim testudineā, atque penetralia duo maiori camerae inhaerentia in con
cauo reperiunt: ibi grandem tumulū & paruula sepulchra iacere animaduertūt.
Illustrem aliquē uirū cum aut uxorū aut pellicum aut filiorū turba fuisse illic hu=
matum existimarūt. Pyramides em̄ sepulchralia ueterū habitacula fuisse legitur.

C Structura uero ipsius molis ex lapide marmoreo flauo aliquantisper, nō autem albido, æqua fere mensura conciso: quadrangulares enim singuli, sed non penitus sunt orthogoni, cū ab latitudine longitudo paululū distet, à longitudine uero nihil differt profunditas. Lapidem ex illis nullū dimensus ex incuria sum: sed septipedales longitudine esse arbitror. Ex quodā deinde elato tumulo arenoso, cum orientē australē uersus oculos flexissem, plurimos colles ad milliare circiter quinquagesimum aduerso flumine à nobis prospicere uisus, quid illud esset interrogo. Piramides omnes, atq; ex illis grandiores aliquas eis quas pertractauimus esse didici: ibiq; illustris urbis adhuc extare uestigia, sed diruta, serpētibusq; tantū habitata retulerunt. Quare Memphim eam fuisse, piramidū miraculis celebratam: nō autem Cairū urbem, nunc prouinciæ caput, uti pleriq; autumant, existimo: cum hic duæ tantū, illic innumerę sint insignes magnitudine, longeq; distent hæc à Cairo. Piramidibus ita perlustratis, ad milliare circiter dimidiū ducor: ubi marmorei colossi corpus truncum, cui iam uetustate aures erāt naresq; collapsæ, à pectore iacebat. Cuius fuerit quondā simulacrū illud minime scitur. Id ego caput dimensus, octo & quinquaginta passus eius esse circūferentiā reperi. His ita conspectis, domū reuersuri per alias eius Niliacę planitiei pratorū semitas uirentiū, inter equorū & camelorū copias innumeras, & Mameluchorū tentoria castrensia disposita, regredimur. Quidnam sibi uellent ea castra tot iumentis circūsepta, eo præsertim anni tempore, cū octaua februarij esset Idus, percunctatus. Hæc à Trucimano, qui mores adhuc Hispanos, in hisce rebus memoria tenebat, habui. Soletis in Hispania uos Aprili & plerisque in locis Maio mensibus equos herbatum mittere: nos autem Ianuario & februario mēsibus iumenta nostra in pascuis habemus: illis enim temporibus sicca sunt iam apud nos prata omnia. Nilusq; ripas iterū tempore illo superare, atq; prouinciā omnem inundare incipit. Expectatū igitur fluminis incrementū, præsens herbarū, quas adeò uirentes ac floridas in hac uasta planitie cōspicis, opportunitas: cumq; hic nullo unq; tempore frigus ingens uigeat, sub dio in agris iumēta nunc habere coguntur. Tentoria uero, in quibus nostri ad iumentorū curam serui destinati sese noctu recipiant, quotannis ita erigimus. Hæc ille. Ego aūt inter eundū, quod operæprecium est inspicere, quem ordinē in iumentis pascendis, ne quid de pascuis pedibus dispergat, seruent, delectatus sum cognoscere. Vbi primū suæ quisque partis marginē per camelos et equos tutudit: in solo iam uacuo suis quisq; seruus iumētis ad infixas terræ uacerras sudales adustas pedes alligat posteriores, ut uix protento rostro dentibus herbā queant apprehendere. Ea uero quæ proximior est depasta, uacerris euulsis, pedetentim ad herbā iumenta propius applicāt. Singulisq; ita fit diebus, donec ad ultimos herbaturæ suæ terminos perueniant. Portiones enim ex illis pascuis à Soldano Mameluchis pro cuiusq; gradu per pedatos distribuunt: ueluti cum intra urbē sunt de collecto ex horreis ordeo. Ita sole ad occasum uergente Nilum traijcimus, domūq; reuertimur. Postridie uero ab his, quibus fuerat à Soldano de me cura demandata, peto, ut me ad eum locum ubi Christus latuerat, interea loci dum Herodes Hierosolymis moraret, perducerent: tum ut loci numē colerem, tum etiā quoniā ibidem balsami arbusta consederant, id exoptabā. Eum locū nostra tempestate Mataræam incolæ appellāt: qui ab urbe Cairi passuū millia circiter decē distat. Mercurij igitur die sexto, Idus februarij, qui nostræ quadragesimæ primus eo anno fuit, ubi primū eluxit, Mataræā uersus ꝓficiscimur: palatiū primo aspectu & prima fronte regali mole constructū ingredimur, in internis aūt dirutū: eo q̄d desertū ex quo balsami arbusta interiere. Illuc em̄ q̄ tēpore balsamū colligebat, Soldani, relaxādi animi gratia, se se quotannis cōferebāt. Proh dolor, adeò preciosi arbusta liquoris interiere: sed incertū an custodū incuria, an fraude dolòue & inuidia, an religione & pietate lęsa, id acciderit. Quidā em̄ uiridarij custodes, terrā irrigādo male tēperasse aiunt.

Memphis

Caput marmoreū 58. passuū

D

Mameluchorū pabulandi modus

Ex fonte

A Ex fonte nanq; uiuo, puteali tamen, in eo loco scaturienti aqua exhausta, arbusta illa rigabant: eumq; liquorē quo balsamū condiebat nutriebant: neq; enim ex simplici illa materia balsamū constabat: quod non aliter ex perfractis aut concisis ramis per stirias & guttas cadentes colligebat, q̄ ex uitium putaturis lachrymales guttæ cadunt, cum apud nos uerno tempore palmites incidunt. Sed nullam præter eius fontis aquā, transplantatis balsami arbustis ad hoc ut nascerent, aut adultis ut coalescerent, profuisse unq;, longo experimento cōprobatum est. Imò & cum in aliud solū transferrent, eadem etiā aqua inde asportata, parum uiguisse. Rex eñ quondā Cyprius nomine Iaches, Caytbeio Soldano permittente, arbusta pauca cupasq; ipsa aqua plenas quibus illa irrigaret, in Cyprum afferri iussit: ubi neq; balsamū procreabant, neq; frutices diu uixerunt. Qui uero fraudem intercessisse suspicant, mulierē custodis ipsius horti uxorem consulto interiorem textam multitiā menstruo illitā fonte immersisse, referūt: menstrualisq; ueneni uim adeò atrocem fuisse, ut aqua infecta arbustorū radices omnes, cum per illas riuuli deducerent, concremauerit. Ast qui læsam pietatē fuisse credunt, ita prædicant. Cautū fuit semper priscorū regum Soldanorū decreto, ne Iudaicę peruicaciæ balsametū quisq; ingrederet: ne quid ignominiosum in loci numen perpetrarent: cum in eo fonte paruuli Iesu, quo tēpore in Aegypto latitauit, pannos quibus inuoluebat, Maria uirgo lauerit: ubiq; arbusta germinabant, ibi soli siccandos exposuerit. Beatam nanque uirginē Mauri obseruant, eiusq; nomen religiosissime uenerant. Incautos igitur ad horti custodiā Soldani œconomos, Iudæum qui se Maurū profitebat, admisisse inquiunt: Iudæamq; uxorē suā quam intromisit, paruulū utriusq; filium, linteaq; infantuli, in opprobriū loti Christi in ipso fonte immersisse, ac lintea ibidem siccanda protendisse, uolunt. Quare terram, cuius uirtute arbusta germinabāt, fontemq;, cuius uigore rigata nutriebantur, illico post cōtumeliā uim suā amisisse inhæsitāter inquiūt. Vtcunq; sit, omnia

B illa arbusta radicitus interiere, nec ullum ex eis extat uestigiū. Ea in roseti modū aucta, intra quinquenniū senescebāt: sed ipsorū rami in idem solū transplantati, facile ad suū genus instaurandū pullulabāt. Est aūt id balsameti spaciū passuum longitudine numero circiter ducentorū: latitudine uero nō multo plus dimidio: terreis aggeribus sine calce ac lapidibus circūseptū. Dum interea ego ista perquirerem, sub uicino quodam tuguriolo, in quo infantulū Iesum uirgo latens lactabat, sacris dicendis mihi altare parat: quibus per eum qui Hierosolymis cœnobij beati Francisci in monte Sion Guardianus summi pontificis pro Christicolis occidentalibus uicem gerit, rite peractis, duo summæ pietatis in hominibus aduersæ legis argumenta annotaui, quæ prætermittenda minime duxi. Extat in prædicto tugurio intra murum cauata quædam in modum armarioli fenestella, in qua paruulum infantem curiosa uirgo, dum sibi aliquando foris uictū quæritaret, recondebat: ibi ardentē perpetuò lampadem Mauri seruant. Tenent & aliā, funiculo traiecto illi arbori, quā sese aperuisse transeuntiq; Iesu cessisse populus credit, appensam: arboremq; ipsam reuerēter obseruant, ficulneā: ipsi Pharaonis arborem appellant. Ea uero est quæ à nostris Sicomorus dicitur, terræ illius arbor peculiaris. Ex hac egoipse ficulnea quæ ingens est, tres carpsi fœtus, quorum forma mediocris est piri, sed mollitie ac gustu insipidi, ficum æmulantur: nec, uti cæteri omnes fructus arborei, ex recentioribus ramulis huius arboris fœtus nascuntur, sed ex ueterum ramorum truncis procreati ubertim exiliunt: ueluti ex uno interdum ramulo compressa prosiliunt multa pruna. Tres eas, quas collegi, bactras ad uos ferendas, licet siccas, seruo. Prandium interea dum ista perlustramus paratur, sub dio tamen, in putealis eiusdem fontis margine, qui balsametum infelix irrigabat quondam. Discumbimus solo unà, ex ipsius Guardiani orientalis ore, uice pontificis nostri, uenia, Mahometæi & Christicolæ: sed carnes illi, nos pisces epulabamur. Minuta hæc, ut q̄d eo die post sumptas epu-

C las de illius aquæ bonitate periculũ fecerim, inferere queam, recenseo. Cum ex piscium uarij generis satietate, ingens me sitis urgeret: (quamuis ex medicorum consilio aqua mihi esset, ob quasdam ualetudines, interdictũ & piscibus) ter ad saturitatẽ usq;, quisnã in eo fonte lotus fuisset memor, ex aqua illa ita plenis faucibus potaui, ut hydropico similis, turgidus effectus cingulũ soluere coactus fuerim. Illicoq; sensi mihi summopere profuisse. Totam preterea illius anni quadragesimam cum pisciũ usu Nili fluminis aquam solam interdũ, interdũ uino cõmixtam, bibi: nec stomacho unquã, qui me sæpissime fatigabat, aut alicui corporis parti iacturã mihi attulisse cognoui. Est præterea leuitatis ac saporis aqua Niliaca meo iudicio laudabilis. Quas dotes illi aquæ ex feruore radiorũ solis, quibus per torridæ zonæ furentes æstus labens decoquit, arbitror cõtingere. Neq; enĩ dubiũ est, siue de lunæ montibus ultra æquinoctialẽ iacentibus, siue aliunde Nilus deueniat, quin per Aethiopũ regiones Nili fluenta decurrãt: ex quorũ mõtibus Nilum sumere incrementũ incolæ prędicant. Nam cum ad nos diem producturus ęquinoctialẽ circulũ per arietis cornua sol transiens ascendit, niuales Aethiopum adurens montes niues liquefacit: quas ad imas ualles cadẽtes Nilus recipit, & æstate præter cæterorũ fluminũ naturã intumescit, ægyptios agros arenosos irrigat, ac fertiles reddit, qui aliàs ob terrę siccitatẽ nullum producerent fructum: pluit enim raro. Sapientũ omnium de ortu atq; incremento Nili accurate disceptationes perlegi: sed ortus ipsius ita incertus ab indigenis relinquit, ueluti ab illis hacten⁹. Allocutus enĩ sum diuersarũ Indię regionũ incolas Aethiopesq; plures, quorũ ingẽs multitudo in Cairo urbe negociat: nec eorũ quisq; cum per ipsorũ terras labi Nilus dicat, credibile quicq; refert: fabulant tamẽ multa. Incrementi autẽ certam esse atq; unicã eam quam attulimus rationẽ, rerũ experientia prudentiores, & qui prouinciarũ naturam indagarunt, affirmãt. Neq; arenas in

D ostijs Nili boreali flatu aggregatas, aut Etesijs, ut pleriq; uolũt, aut aliã ullam de allegatis historicis rationibus causam esse, quod Nilus retrocedat, dici patiuntur. Nunc uero, quandoquidẽ in huius fluminis mentionẽ incidimus, non erit absonum de ordine ab Aegyptijs circa Nili tumores seruato, nouisq; Niliacorũ crocodilorum casibus mihi per incolas enarratis, pauca recensere. Cairi ciuitas oblonga est, sed angusta, ad Nili ripam protenta. Intra Nilum autẽ urbi insula adiacet duorũ circiter milliariũ, cuius initium impetũ Nili suscipiens muris in acutũ incipientibus, & se in latum statim porrigẽtibus, munitũ est. In cuius acuta proiectura turris extat lapidea, in qua per alnas eorũ, quas piccos appellant & quartas ac digitos, signa sunt circũcisa. Est eorũ alna uestra Hispana, quã uarã uester populus uocat, spithama grandi minor. Columnæ huic, æstate iam aduentante, multi assident: ut qui primus Nilũ crescere denunciauerit, pinguem strenã assequatur. Itidemq; fit quotidie donec tumescere desinat. Ast fluuio ad altitudinem quatuordecim piccorũ, id est alnarũ, surgente, superare ripas Nilus, & per campos ac fossas manu factas sese protendere, prouinciãq; inundans irrigare incipit. Est Nili utilis inundatio ad mensuram usq; illius columnę piccorum duorum & uiginti: si uero eam exuperet, id raro tamen accidit, damna potius quàm utilitatẽ affert. Caytbeius propterea Soldanus is quem senem dicunt, de quo suprà mentionem fecimus, fossam eduxit nouam, quę incrementum illud, si quando accidàt, in se recipiat: & ad desertas alias regiones superuacaneam aquam abducat, ac fertiles eo anno reddat. Infra urbem uero per fossas diuiditur Nilus antiquas, (quarum aliquas Cæsarem construxisse memoria proditum est) munitissimis aggeribus à fronte, ne torrentis aquę impetus illas disrumpat, constructis. Quęlibet autem fossarum suum habet ad mare ægyptium exitum. Prouincias per quas incrementi tempore aquæ Niliacæ fluunt, irrigant & pingues faciunt. In omnibus præterea fossarũ alueis auium pisciumq; multifariam generatur multitudo, aliturq;, sed præcipue in paludibus maxima. Varia præter pisces & aues monstra

Aqua fontis Balsameti.

Aqua Nili.

A monstra in eius alueo nutriuntur: inter quæ Crocodilus quadrupes tam aquaticum quàm terrestre. Quod nō habeat unde egerat, præterquā per os: quod solus inter bruta lachrymetur: quod fugiat, si recto illum oculo quis inspexerit: sequatur uero si meticulosum obuiū senserit, ac interimat: aliaq; huiuscemodi multa multi retulere: propterea missa hæc omnia facere constituo. Quæ autem ego inter nauigandum ab accolis nautis noua perdidici, mens est differere. Ab urbe Cairo ad mare usque, non semper noxios esse crocodilos referunt: ab urbe autem aduerso Nilo quanto altius uersus montana nauigatur, tanto uiolentiores ferocioresq; aqua & terris esse aiunt. Plerasque eius rei causas mihi interroganti adduxerunt in medium. Primum, quod ea Nili pars quæ inter urbem & mare iacet, piscibus tum in Nilo enutritis, tum ex mari prodeuntibus, quibus crocodili uescuntur, semper abundet: propterea piscibus contentos, in terram illos non longe à ripa descendere hominibus aut quadrupedibus damna illaturos, prædicant. Cum autem & inferiores crocodili, & piscatorum ingens multitudo, pisciū turbas ad superna transire, quin illos retibus intercipiant, paucas patiantur: crocodili qui superiores Nili partes incolunt, atrociori fame urgentur: ita famelica rabie arreptos in terram descendere illos, inquiunt, adoririq; ac perimere quicquid obuium fit. Quædam præterea præmij spes magnos crocodilos capientibus præposita facit, ut multo pauciores audeant à Nili ripis longius prodire: cuique enim ad urbem Cairū crocodilū grandiorē afferenti, aurei nummi de fisco præbentur decem. Quamobrem crocodilis grandibus circa urbem, ut alibi leonibus, ursis, cæterisq; brutis animalibus uiolentis ac rapacibus, dulci habendæ pecuniæ spe, multæ insidiæ parantur. Tunc autem crocodili noxiores sunt, damnaq; ad uicina rura exeuntes maiora inferunt, quando redijt ad alueum Nilus: cum nanq; sint eo tempore Nili ostia magis arenosa, ob humiliorem aquę in

De crocodilis scitu digna.

B ipsis faucibus profunditatem, minor marinorum piscium copia per fluenta Nili ascendit. Inde fame compulsos, cum Niliaci pisces illis ad saturitatem non suppetant, uictum ipsos terra quęritare, aiunt. Hic euenisse prędicant accolæ, quod Nilo ad alueum deducto, sæpe lateant in insidijs obuoluti cœno crocodili in ripæ ora, in eorum locorum uicinia ad quæ Niliaci rurales, aut oppidani fœminas aquæ capiendæ gratia mittunt: immissoq; per ancillam cantharo in aquę decursum, crocodilum, inquiunt, transilire, & fœminam dentibus, quos habet rapacissimos, manu, qua cātharum immisit, rapere, ac in fluuium in caput tractam dilacerare. Camelum, equum, iuuencam, & quodcunq; genus quadrupedis ei occurrit, cum in terram famelicus exit crocodilus grandior, ictu caudæ adeò acriter ferit, ut illud, cruribus fractis, prostret, ac demum interimat. Tanta est enim illius caudæ uis, ut fregisse quatuor uno ictu grandioris animalis crura repertus sit aliquando. Emergit aliud imminens periculum decrementi tempore Nilum pernauigantibus. Cum enim contra Nili torrentem ascenditur, deficiente uento, sæpius contis quàm remis agitur: nauemq; ascendentem crocodili latenter sequuntur: & nautam cum crocodilus uideat conto ad expungendam nauem totum fixo pectore inhærere, ictu caudæ conto acriter discusso præcipitem cadere in fluuium facit: ac uix delapsum rapit, & uorat. Sponda etiam manibus apprehensa ingressum plerūq; tentasse, aut nauim deuoluere fuisse conatos, asserunt. Tanta est eorū rabies fame urgente. Est crocodilorū alia à quadrupedibus in progressu natura: cū eñ è Nilo in terrā longius proficiscunt, alia nesciūt regredi uia, q̃ per ea uestigia quæ in arena uenietes reliquerūt: propterea cum descendisse crocodilū incolæ præsentiunt, celeri cursu cum ligonibus & ramorū fascibus accurrunt: in eaq; semita fossam profundā effodiūt, ac ramis illā superimpositis arena cōtegunt, ne rediēs crocodilus insidias sentiat: dehinc p uestigia crocodilū quęritāt, sic repertū strepitu & lituorū ęneorūq; tinnitu in fugā uersum insequunt. Ita in foueā delabentē aut perimūt, aut laqueis irretitū ad urbē portāt. Di

Varij crocodilorum astus.

C ximus enim decē aureorū prēmiū esse grandes crocodilos uiuos afferēti præpositum. Paucis anteq̄ ego adijssem diebus, unū allatū fuisse uiuū mihi retulit magnus interpres, quem uix duo possent cameli simul, uti boues araturi, coniuncti tergo sufferre. Alius eodē tempore magnæ molis crocodilus in regione quę Nilo adiacet, noīe Saētū, tres infantes in quodā rure Niliaco è cunis raptos deglutiuit. Captus tamē, modo quo diximus capi solere, fuit interemptus: euulsosq̄ infantes uix adhuc exanimes fuisse sepultos, referebaſ. Iisdem diebus ex utero alterius irretiti ac trucidati arietē ferè integrū uoratū, ac unā dilaceratæ mulieris manum, armillā adhuc extante ænea, se extraxisse quidā accolæ perhibebant. Habitos enim, quandocunq̄ curę nō sit ad urbem eos afferre, excoriant: cum utile ad multa medicamēta crocodilorū abdomen esse didicerint. Nec desunt etiam qui corium illorū quærítent, quod est adeò durū, ut neq̄ sagitta trāsfigi possit. Testudinei nanq̄ conchylis ferè duritiem æmulaſ: quanq̄ non eam habeant à natura corporis formam: est quippe crocodilus lacerto, quē uestrū idioma Lagartū appellat, persimilis, sed rostro porcino, collo reductissimo, dentibus albentibus, feris, oblongis, dorso squamis, ut diximus, durissimis armato, cauda breui, crassa, in turbinem à corpore desinēti, nō uti in cæteris quadrupedibus, sed uti in piscibus cernimus: lacertis breuibus, unguibus rapacissimis: ursinas diceretis crocodili manus pedesq̄, nisi huic essent squammei, illi aūt uillosi: colore flauo, uentre uero subalbido, nec tantę duritiei. Crocodilos pręterea zelotypos et amātissimos uxorum, aiunt Aegyptij: quod hoc experimento cōprobarunt. Iisdem ferè temporibus, quibus ego regiones illas peragrabā, nautę quidā adnauigando cum cernerent crocodilos coēuntes in insula Niliaca, quam fluuij decrementū siccam reliquerat, ad eos cum ingenti strepitu ac minitātibus similes descendunt. Inde masculus primo impetu perterritus, relicta uxore resupina, sese præcipitē in fluuiū

Crocodylus zelotypus.

D dedit. Resupinat enim illam masculus, & in uentrē deuoluit: cum ipsa ob crurū breuitatē per se minime queat: atq̄ ita relictā eius uxorē nautæ interimunt auferuntq̄. Cum uero masculus redijsset, uxore nō reperta, cōspectoq̄ in arena sanguine, peremptā & ablatam cōiectatus, ad nauim aduerso Nilo ira concitus, ueluti rabidus, despumans natando percurrit: ratem unguibus tenacissime cōprehendit, omni conatu nitiſ sui oblitus nautas pertemturus intra nauim prosilire. Verum enim fustibus ac telis nautæ illū in caput alij, alij in digitos quibus sese suspendebat, ita cōcusserunt, ut attritis manibus, capite quassato, linquere prouinciam, quā sumpserat, coactus fuerit. Timuere tamen nautæ non mediocriter, de crocodilis & incremento Nili iam nimis multa. Quare ut ad iter, unde uagās exilieram, rediens, epistolā claudere tandē ualeā, quid mihi post hæc cum Soldano successerit, exarabo. Nono kal. Martij in summa populi corona & Mameluchorum spectaculo, ad Soldanū tertio uocor. Accedentē me humanissime ac serena fronte cōpellat: sese denuò suaq̄ omnia palàm offert: uestem cōcordię signū mihi iubet afferri: oratoribus nāq̄ omnibus à Soldano ex ipsius arce discedētibus, ex more gentis, uestis exhibeſ. Sed cymatilis tantum aut ex simplici serico, linea tela supplicato. Mihi aūt, ut fraternū insolubile fœdus, me iaciēte, uobiscū inijsse astantes suspicarentur, ex auro intexto miraq̄ arte, uti uidebitis, cum arabicis literis insutis laboratam, arminijsq̄ candentibus magno emptis suffultam, dono dedit. Aulicis deinde suis, ut sic indutum per urbem adusque meum contubernium comitarentur, imperauit. Per latam quandam planiciem ex industria inter principum Mahometeæ legis sepulchra, quę nemini Christiano perambulare licet impune, ab ipsismet ducor. Illa non piramidea, ut Aegyptij quondā cōstruere solebant, sed haud secus ac generales suæ Meschitæ structura fabricantur. Intra hæc suo & ipsi Mahometæ, quem paracletum à Christo uaticinatū garriunt ac fabulanſ, sacerdotes instituunt, qui suo ritu sacra ibi in ipsorū peragant memoriam. Circumeunt aūt superba hæc dominorū sepulchra, clientum ac filiorū &

pellicum

A pellicū sub dio tumuli: ad suorumq; quisq; sepulchra quotoquoque die Veneri
signato (is enim est Mahometæorū dies festus) sacra pro ritu eorū dicturus gra=
ditur: sepulchraq; aspergine frigentis aquæ, cum ramis frondentibus & odora=
tis herbis, defunctorū umbris hæc profutura credentes, suo more salutant. Ego
igitur ea uia domū rediens, expedita per famulos à manibus, quæcunq; postula
ueram, chirographa recepi. Ad discessum me iam accingo. Impensa Soldani na=
uigia paranť. Nilum Alexandriā uersus denauigaturus, tertio kal. Martij, lętus,
ijsdem qui me adduxerant mecum redeuntibus, cōscendo. Alexandriā quarto
nonas Martias perrexi. A prorege honorifice suscipior. Id enim per præcursores
à suo principe in mandatis habuit: aliter nanq; eam minime curam fuisset com=
plexus, cum nihili penitus faciant omne Christianorū genus: seseq; solos uiuere
in orbe terrarū qui strenui sint atq; imperio digni arbitrenť: ludibrioq; sibi cede=
re ducant, Cristiano cuiq; honorem exhibere. Sed attendite catholici principes,
cur nos Barbarū ac syluestre ab incunabilis hoc genus hominū ita paruipendat,
quibus ue argumentis innixa gens hæc imperita, nullius uirtutis particeps, im=
mersa cœnosæ libidini, detestandis erroribus implicita, rationis penitus expers,
hoc de se, illud de nobis, sibi posse persuadere existimet. Quater parua manu in=
gentes Turcarū copias Mameluchi profligarunt: propterea de se nimiū sibi cre=
dunt. Christicolas aūt omnes duabus rationibus penitus cōtemnunt. Cum nan
que mercatores qui ad eos assidue cōmeant, ingētesq; opū aceruos, inutiliū aro=
matū & effœminantū uiriles animos gemmarū permutādarū gratia importāt,
opprobriosa ferre passim ludibria, ignominias, contumelias, iniurias, lucri gulo=
sa rabie captos uideant: cum nacti occasionē quamcūq; leuem, nobiles etiā Ve=
netos (quos Barbari, quia ex uicino cæteris negociatoribus opulentiores esse co
gnoscunt, Christianorū principes arbitrantur) catenis, carceribus, tormentisq;
B interdū, ut eos expilent, quotidie premant: patienterq; omnia lucri causa tolera
re conspiciant: uiles esse ac nullius momenti homines Christianos omnes autu=
mant. Sed tum præcipue, quod in Christianorū principū dedecus cedit, fronte
rugosa nasoq; adunco quantulumcūq; plebei prætereuntibus nobis irrident ac
subsannant, & eam quam sibi imbiberunt arrogantiā confirmant, quando ipsis
subit in mentem se nostræ fidei domū initialem nobis inuitis & silentibus sub sua
ditione per tot iam secula impune, indies collabentē, retinuisse: nec ausos unq;
Christianos fuisse de illa è manibus eorū redimenda cogitare. Iure igitur merito
nos, qui rerū domini quondam esse solebamus, ab immanissimis & truculentis
Barbaris ita negligimur. Hæc uolui catholici principes in epistolæ calce recense=
re: nō quo putem orationis meæ calcaribus addere quicq; posse uobis, qui à pri=
mis unguiculis de expurganda, tutanda, protendendaq;, quam profitemini, re=
ligione sententiā induistis. Nulli eēm alteri rei magis unq;, post intra Europæ limi
tes stratas Maurorum uires, inuigilastis, q; de traijciēdo in Mahometæos in Afri
cam exercitu: fecissetisq; iandudū, si per aliorū insatiabilē & inexhaustā imperij
cupiditatē licuisset. Sed ira cōcitus, cū ista uideam nostra accidere desidia, remq;
Christianā indies magis ac magis intestinis seditionibus in deterius labi cōspiciā,
impatiens euomo. Intercludať tandem exundans nimiū hic noster riuulus. Ga=
leaceas adhuc stare in anchoris easdem quæ me transmiserāt reperi. Dum hę sua
peragunt cōmercia, in Europam renauigāte Venetias uersus nauigiolo, cui me
credere nō fuit consiliū, tertiam hanc ad catholicam uestram maiestatem do. Cæ
tera egoipse uiua uoce, si per piratas, per maris iram, per incolumitatem licuerit,
corām relaturus. Felicibus interea uiuant auibus precor. Ex urbe Alexandria
ægyptia, quarto nonas Aprilis. M. D. II.

Basileæ, per Io. Bebelium, An. à Christo nato M. D.
XXXIII. pridie calend. Septemb.

PALMA
BEB.

